F. Kafka

HİKÂYELER

cem yayınevi

Türkçesi: Kâmuran Şipal

Dizgi: Cem Yayınevi
Dördüncü Basım, 1991

Baskı: Özyurt Matbaacılık
İstanbul 1992 Tel: 522 95 19

HİKÂYELER

FRANZ KAFKA

HİKÂYELER

Türkçesi
Kâmuran Şipal
(Çevirisi gözden geçirilmiş 4. basım)

cem yayınevi
Nurosmaniye Cad. Kardeşler Han 3/3
Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 527 17 41 - Fax: 526 97 42

İKİ SÖYLEŞİ

TAPINAN'LA SÖYLEŞİ

Bir zamanlar bir kilise vardı, her gün oraya giderdim; gönlümü kaptırdığım kız akşamları bir yarım saat burada diz çöküp tapınır, ben de rahatlıkla kendisini seyrederdim.
Bir gün kız gelmedi; canım sıkılmış, tapınanlara bakıyordum ki, çelimsiz vücuduyla kendini boylu boyunca döşemenin üzerine atmış genç bir adam ilişti gözüme. Zaman zaman var gücüyle başını alıyor, ahlayıp oflayarak taşlar üzerinde duran ellerinin ayalarına indiriyordu.

Yalnızca birkaç yaşlı kadın vardı kilisede; başörtüleriyle sarıp sarmaladıkları başçağızlarını sık sık yana eğerek döndürüyor ve Tapınan'a bakıyorlardı. Şahsına karşı gösterilen ilgi, mutlu kılar gibiydi genç adamı; çünkü her sofuluk nöbetinden önce gözlerini çevresinde gezdiriyor, kendisine bakanların çok olup olmadığını anlamak istiyordu. Bense bunu yakışıksız bir davranış gördüm, kiliseden çıkar çıkmaz gidip kendisiyle konuşmaya ve neden bu türlü tapındığını sorup öğrenmeye karar verdim. Evet, benim kızım gelmeyişine içerlemiştim.

Ama ancak bir saat sonra doğrulup kalktı adam, titizlikle istavroz çıkardı, arada bir duraklayarak kutsal su kurnasına yürüdü. Hemen seğirtip kurna ile kapının arasına dikildim, bana bir açıklamada bulunmadan ona yol vermeyeceğimi biliyordum. Kesin bir tavırla konuşacağım zaman, konuşmaya hazırlık olarak hep yaptığım gibi ağzımı büzdüm; vücudumun ağırlığını ileri doğru uzatılmış sağ ayağıma verip sol ayağımı parmak uçları üzerinde gevşecik tuttum, çünkü bu da bir sağlamlık veriyordu bana.

Hani adam, kutsal suyla yüzünü ıslatırken göz ucuyla bana bakıyor olabilirdi. Ama belki de beni daha önceden farkederek telaşa kapılmıştı, çünkü hiç beklenmedik bir anda fırlayıp çıktı kapıdan. Cam kapı çat diye arkasından kapandı. Hemen peşi sıra seğirttim; kapının önüne çıkınca, baktım kayıplara karışmıştı; çünkü yakında birkaç dar sokak bulunuyordu ve trafik yoğundu.

Sonraki birkaç gün adam ortalarda gözükmedi, ama benim kız yine eskisi gibi kiliseye gelmeye başlamıştı. Omuz kısımlarında saydam danteller görülen – gömleğinin yarımayı dantellerin altında kalıyordu – siyah bir giysi giyiyor, dantellerin alt kenarından aşağı inen ipek kumaş güzelim bir yaka oluşturuyordu. Kız artık geldiğinden adamı unutmuştum ve sonradan adam kiliseye yine düzenli uğrayıp alışık olduğu gibi tapınmasını sürdürdüğünde de kendisiyle ilgilenmedim.

Ama o hep büyük bir aceleyle, yüzü benden başka yana dönük, yanımdan geçip gidiyordu. Belki de onu hareket eder durumdan başka türlü düşünemediğim için, öyle geliyordu bana; sonunda duruyor olduğu zaman bile kendisini kilisenin içinde sessiz saklı süzülüp gidiyormuş gibi görmeye başladım.

Bir gün odamda fazla oyalanmış, geç kalmıştım. Yine de kalkıp gittim kiliseye. Ama benim kızı bulamayarak eve dönecek oldum. Birden, yine döşemenin üzerine serilmiş yatan bu genç adama ilişti gözüm. Ansızın eski olay geldi aklıma, içimde bir merak uyandı. Parmak uçlarıma basarak kapıya vardım, burada oturan kör bir dilencinin eline birkaç kuruş tutuşturup kapının açık kanadının arkasına, dilencinin hemen yanıbaşına sıkıştım. Bir saat oturup bekledim ve belki kurnazca bir yüz takındım bu arada. Olduğum yerde kendimi rahat hissettim ve ileride sık sık buraya gelmeye karar verdim. Bekleyişimin ikinci saatinde, Tapınan için burada böyle pineklemeyi saçma buldum. Ama yine de bir üçüncü saati

beklemekle geçirmeye başladım; artık kızmıştım; örümceklerin giysimin orasına burasına tırmanmasını ister istemez sineye çektim. Derken içerde kalan son kimseler de, sesli sesli soluyarak kilisenin karanlığından dışarı çıktı. Sonunda o da göründü; sakınarak yürüyor, ayaklarını basmadan önce parmak uçlarıyla yeri usulcacık yokluyordu.

Doğrulup kalktım, kestirmeden uzun bir adım atarak onu yakaladım. «İyi akşamlar!» dedim ve elim yakasında, onu itip kakarak basamaklardan aşağı indirip, kilisenin önündeki aydınlık alana çıkardım.

Aşağıda tamamen kararsız bir sesle: «İyi akşamlar, canım efendim!» diye cevapladı. «Bana kızmayınız ne olur! Sizin bu son derece sadık bendenize kızmayınız!»
«Pekâlâ!» dedim. «Ancak size sormak istediğim birkaç şey var. Geçen hafta elimden kurtuldunuz, ama şimdi pek başaramayacaksınız bunu.»

«Siz merhametli birisiniz beyciğim, eve gitmeme izin verirsiniz sanırım. Ben acınacak bir kimseyim, doğrusu bu.»

Sesim o sırada yanımızdan geçen tramvayın gürültüsüne karışarak: «Hayır, hayır!» diye haykırdım. «Sizi koyveremem. Tam da benim hoşlanacağım şeyler bunlar. Siz, benim için bir devlet kuşusunuz Bravo bana ki, sizi yakalayabildim!»

Bunun üzerine dedi ki: «Hay Allah! Hayat fışkıran bir kalbiniz, sanki mermerden oyulmuş bir kafanız var. Benim için devlet kuşu diyorsunuz; buna göre ne kadar mutlu olmalısınız. Ancak, benim mutsuzluğum sallanıp duran bir mutsuzluktur; sivri bir uçta sallanıp duran bir mutsuzluk; kurcalanmaya görsün, kurcalayanın üzerine yıkılır hemen. İyi geceler beyciğim!»

«Öyle mi?» dedim ve sımsıkı kavradım sağ elini. «Soracaklarıma cevap vermezseniz, burada, yolun ortasında bağırırım;

şu anda dükkân ve mağazalardan çıkan bütün tezgâhtar kızlar ve dışarıda onları gözleyen sevgilileri dört bir yandan koşup gelerek buraya toplanır; çünkü sanırlar ki, bir kupa arabasının atlarından biri yığılıp kalmıştır yere, ya da buna benzer bir şey olmuştur. O zaman sizi gösterir, nasıl biri olduğunuzu anlatırım kendilerine.»

Ben böyle deyince, ellerimin birini bırakıp birini öpmeye başladı. «Bilmek istediklerinizi söyleyeceğim. Yalnız ne olur, şu karşıki yan sokağa girelim.» Ben, peki der gibi başımı salladım; karşı sokağa yürüdük.

Ne var ki o, birbirinden hayli aralıklı sarı fenerlerle aydınlatılan sokağın karanlığıyla yetinmedi, beni eski bir eve doğru çekip, ahşap bir merdivenin önünde asılı duran ve içinden yere gaz damlayan lambanın altına götürdü.

Burada cebinden özenle bir mendil çıkarıp, basamaklardan birinin üzerine yaydı. «Buyurun oturun, beyciğim!» dedi. «Sorularınızı oturduğunuz yerden daha kolay sorabilirsiniz. Ben, ayakta kalacağım; sorularınızı ayakta daha iyi cevaplandırabilirim. Ancak ne olur, eziyet etmeyin bana!»

Bunun üzerine oturdum. Başımı kaldırıp gözlerimi kısarak ona baktım ve: «Siz tam bir tımarhane kaçkınısınız», dedim. «Evet, tam bir tımarhane kaçkını. Kilisedeki o davranışınız da nedir öyle? Ne sinirlendirici, sizi görenler için ne tatsız şey! Size bakmaktan nasıl huşu içinde tapınabilir insan!»

Vücudunu duvara yapıştırmıştı, yalnızca başı havada serbest deviniyordu. «Sinirlenmeyin canım! Hani sizi ilgilendirmeyen şeylere ne diye sinirlenesiniz. Kendim salakça davransam, buna içerlerim; ama salakça davranan bir başkası ise, sevinirim doğrusu. Onun için, başkalarının beni seyretmesi yaşamımın amacıdır dersem, bana kızmayınız!»

«Neden sözediyorsunuz siz kuzum!» diye bağırdım. Basık ta-

van için fazla yüksek çıkmıştı sesim; ama ses tonumu alçaltmaktan da çekindim. «Sahi, neden bahsediyorsunuz siz? Evet, durumunuzu seziyorum, hatta sizi ilk gördüğüm anda sezmiştim. Deneyim sahibiyimdir; bunun karada bir deniz tutmasından başka şey olmadığını söylersem şaka ediyorum sanmayın. Öyle bir deniz tutması ki, nesnelerin gerçek adlarını unutmuşsunuzdur da, şimdi çabuk çabuk ve gelişigüzel adlar saçarsınız üzerlerine. Aman çabuk! Aman çabuk! Ne var ki, kendilerinden pek uzaklaşmaya kalmadan, yine adlarını unutursunuz. Kırda 'Babil Kulesi' adını verdiğiniz kavak – çünkü bir kavak olduğunu bilmez ya da bilmek istemezdiniz – yine isimsiz iki yana sallanıp durur; aslında sizin 'Sarhoş Nuh' demeniz gerekirdi ona.»

«Söylediklerinizi anlamadığıma doğrusu seviniyorum», deyince biraz afalladım.

Sinirlenmiş: «Ama sevinmekle anladığınızı gösteriyorsunuz», diye cevapladım hemen.

«Ona ne şüphe, Sayın Beyciğim. Ama konuştuklarınız da tuhaf şeyler hani.»

Ellerimi bir yukarki basamağın üzerine koyarak arkama yaslandım, boksörlerin son kurtuluş çaresi olup karşı tarafın saldırısına imkân vermeyen bir konumda sordum: «Başkalarının da sizinle aynı durumda olduğu varsayımından yola koyularak kendinizi kurtarmak istemeniz hoş doğrusu!»

Bunun üzerine cesaretlenir gibi oldu; vücuduna bir birlik ve bütünlük sağlamak üzere ellerini kavuşturdu, biraz isteksiz: «Ancak bunu herkese karşı yaptığım yok», dedi. «Örneğin size karşı; çünkü elimden gelen bir şey değil. Ama elimden gelse sevinir, o zaman kilisedeki insanların ilgisini gereksinmezdim. Bu ilgiye de neden gereksinim duyduğumu biliyor musunuz?»

Soru karşısında çaresiz kaldım. Elbette bildiğim yoktu bunu, sanırım bilmek de istemiyordum. Zaten buraya gelmeyi de ben istemedim, dedim o zaman kendi kendime; gel gör ki, bu adam beni anlattıklarını dinlemeye zorlamıştı. Dolayısıyla, o anda başımı sallamam yeter, sorduğu şeyi bilmediğimi açıklayabilirdim; ama başımı bir türlü oynatamadım.

Karşımda dikilen o ise gülümsedi. Sonra başını dizlerine doğru eğdi ve uykulu bir yüzle anlatmaya koyuldu: «Kendi yaşantılarıma dayanarak yaşadığıma inandığım bir an olmadı hiç. Diyeceğim, çevremdeki nesneleri ancak kırık dökük tasarımlar halinde algılayabiliyorum; öyle ki, nesneler bir vakit yaşamışlar da, şimdi ortadan silinip gidiyorlarmış gibi geliyor bana. Her zaman, beyciğim, nesneleri, kendilerini bana göstermeden önceki durumlarıyla görmeyi dilemişimdir. Bu durumlarıyla güzel ve dingin olmalılar. Herhalde böyledir; çünkü insanların nesnelerden sık sık bu yolda söz ettiklerini işittim.»

Derken benim susup da hoşnutsuzluğumu yalnız yüzümdeki seyirmelerle açığa vurduğumu görerek sordu: «Yoksa insanların böyle konuştuklarına inanmıyor musunuz?»

Başımı sallayarak dediklerini doğrulamam gerekiyormuş gibi geldi bana, ama yapamadım.

«Sahi, inanmıyor musunuz sözlerime? Oh, dinleyin bakın! Çocukken bir gün kısa bir öğle uykusundan gözlerimi açmıştım; henüz üzerimde tam bir mahmurluk vardı; annemin doğal bir tonla balkonda aşağı şöyle seslendiğini işittim: 'Ne yapıyorsun hayatım? Bu ne sıcak böyle?' Bir kadın bahçeden cevap verdi: 'Yeşillikler ortasında ikindi kahvesi içiyorum.' Bu sözleri ikisi de üzerinde pek düşünmeden, sanki biri ötekisinin ne diyeceğini önceden biliyormuş gibi, açık seçiklikten uzak bir ifadeyle söylemişti.»

Ansızın bana bir soru yöneltilmiş gibi bir sanı uyandı içimde; bir şey arar gibi, elimi pantolonumun arka cebine attım. Ama aradığım bir şey yoktu, sadece konuşmanın beni ilgilendirdiğini belirtmek için dış görünümümü değiştirmek istemiştim. Beri yandan, anlatılan olayın, benim bir türlü akıl erdiremeyeceğim kadar tuhaflığını ileri sürdüm. Hem gerçekliğine inanmadığımı ve benim sezinleyemediğim bir amaçla uydurulmuş olabileceğini ekledim. Sonra gözlerimi yumdum, çünkü sancıyorlardı.

«Oh, sizin de benim gibi düşünmeniz ne iyi! Bunu söylemek için beni yolumdan alıkoymanız, bencillikten uzak bir davranış doğrusu! Değil mi'ama; dimdik ve sert adımlarla yürüyemediğim, bastonumla kaldırım taşlarına vurmadığım ve yanımdan gürültüyle geçen kimselerin giysilerine sürtünerek ilerlemediğim için ne diye utanayım, ya da ne diye utanalım! Daha çok, kemikli omuzlarıyla bir silüet gibi, arada bir vitrin camlarında kaybolup binalar boyunca sekip gittiğim için haklı olarak inatla yakınmam gerekmez mi?

Şu geçirdiğim günlere bakın bir! Niçin her şey bu kadar berbat yapılmış; öyle ki, yüksek evler, ortada görünür bir neden bulunmaksızın çöküveriyor bazen. Enkaz yığını üzerine tırmanıyor, karşıma kim çıkarsa soruyorum: 'Nasıl olur a canım? Bizim kentte – daha yeni bir bina – sonra beşincisi bugün – düşünsenize bir!' Bakıyorum, kimse bana cevap vermiyor.

Çok vakit insanlar sokakta devrilerek, cansız serilip kalıyor yerde. Derken dükkân ve mağaza sahipleri, dükkân ve mağazaların mallardan geçilmeyen kapılarını açarak çevik adımlarla seğirtiyor, ölüyü alıp oradaki bir eve taşıyorlar; dışarı çıkıp birbirleriyle konuşmaya başlıyorlar ardından: «Günaydın – Gökyüzü de soluk bugün – eşarpların sürümüne diyecek yok – öyle, savaş!»

Sözkonusu evden içeri süzülüyor, parmağımı bükerek elimi birçok kez kaldırıp indirdikten sonra apartman yöneticisinin penceresini tıklatıyorum. 'Beyefendi', diyorum nazik, 'demin sizin buraya bir ölü getirdiler. Onu bana gösterir misiniz lütfen.' Adamın bir karara varamamış gibi başını salladığını görerek kesin bir tonla ekliyorum: 'Beyefendi! Ben gizli polisim. Hemen bana ölüyü göstermenizi istiyorum!' Adam: 'Bir ölü mü?' diye soruyor ve sanki kendisine hakaret edilmiş gibi bir sesle: 'Hayır! Ölü falan yok bizim burada!' diye ekliyor. 'Bizim burası namuslu bir evdir.' Bunun üzerine selam verip uzaklaşıyorum.

Ama derken büyük bir alandan geçmek zorunda kalınca, her şeyi unutuyorum. İşin güçlüğü bozguna uğratıyor beni, ikide bir kendi kendime düşünüyorum: 'Kibir ve azametlerinden bu kadar büyük alanlar yaparlar da, ne diye alanın bir başından öbür başına taştan bir korkuluk yapmazlar?' Bugün güneybatı'dan bir rüzgâr esiyor. Alan üzerindeki havada hırçın bir hal var. Belediye Sarayı'ndaki kulenin sivri ucu küçük çemberler çiziyor. Bu curcunayı neden susturmaya çalışmazlar? Bütün pencerelerin camları takırdıyor, sokak fenerleri bambu kamışları gibi eğilip bükülüyor. Sütun üzerindeki Meryem Ana'nın pelerini kıvrım kıvrım; fırtına, pelerini çekip çekiştiriyor. Peki ama, bunu kimsenin gördüğü yok mu? Kaldırım taşları üzerinde yürümeleri gereken erkek ve kadınlar, havada süzülüyor adeta. Rüzgâr biraz soluklanmak üzere mola verdi mi, oldukları yerde duruyor, birbirleriyle birkaç laf ediyor, eğilerek birbirlerini selamlıyor, ama rüzgâr yeniden esmeye görsün, karşı duramayıp hep birden tabanları kaldırıyorlar. Şapkalarına sımsıkı sarılmaları gerekiyor, ama tatlı bir hava karşısında bulunuyorlarmış gibi yine de gülüyor gözlerinin içi. Bir tek ben korkuyorum.»

Onun bu sözlerinden alınmış, dedim ki: «Daha önce anlattığınız olay var ya, hani anneniz ve bahçedeki kadınla ilgili,

doğrusu ben hiç de tuhaf bulmuyorum. Böylesi çok olay görüp işittim, hatta kendim yaşadım bazısını. Bu sizin anlattığınız, nihayet pek doğal bir şey. Sanır mısınız, balkonda olsaydım, ben de aynı şeyi sormaz, bahçeden de aynı cevabı vermezdim? İşte öylesine sıradan bir olay.»

Ben bunu söyleyince, halinde pek mutlu bir ifade belirdi. Şık giyinmiş olduğumu, boyunbağımın hoşuna gittiğini açıkladı. Hem ne narin bir tenim varmış. Ve itiraflar, sonradan geri alındıklarında her zamankinden kesin nitelik kazanırmış.

SARHOŞ'LA SÖYLEŞİ

Ufak adımlarla kapıdan çıkar çıkmaz ayı ve yıldızları, büyük kubbeli göğüyle, Belediye Sarayı, Meryem Ana sütunu ve kilisesiyle Ring Alanı birden üzerime çullandı.

Sessiz sakin, yolun gölge kısmından ayrılıp ay ışığına geçtim; pardösümün düğmelerini çözüp ısınmaya çalıştım, sonra ellerimi kaldırarak gecenin uğultusunu susturup düşünmeye koyuldum:

'Hani öyle gerçekmişsiniz gibi yapmanız da ne oluyor! Yeşil kaldırımın üzerinde böyle gülünç durumda dikilen benim gerçek olmadığıma beni inandırmak mı niyetiniz? Ama senin gerçek olduğun zamanlar çok gerilerde kaldı ey gök! Ve sen ey Ring Alanı, asla gerçekten var olmadın.'

'Doğru, hâlâ bana bir üstünlüğünüz var, ama ben ancak sizi rahat bıraktığım zaman.'

'Allaha şükür ki, ay, ay değilsin sen artık. Belki de ay adını verdikleri sana hâlâ ay demekle savsakça davranıyorum. Sana 'acayip renkli unutulmuş kâğıt fener' diyecek olsam, ne diye öyle kibirli davranmazsın artık. 'Meryem Ana Sütunu'

desem, ne diye kendini bayağı çekip geriye alırsın. Sonra, sana 'sarı ışık saçan ay' dedim mi, takındığın o gözdağı veren tavrını da göremiyorum artık.'

Gerçekten, bana öyle geliyor ki, sizi düşünmek size yaramıyor, cesaret ve sağlığınızdan bir şeyler yitiriyorsunuz.'
'Tanrım! Düşünen Adam, Sarhoş'tan ders alsa, ne verimli bir şey olurdu.'

'Niçin her taraf böyle sessizleşti. Rüzgâr kesildi galiba. Ve çokluk sanki küçük tekerlekler üzerinde, alanda ordan oraya yuvarlanan evceğizler, şimdi yere kakılmış gibi duruyor – suskun – suskun –; başka vakit onları zeminden ayıran ince ve kara çizgi asla seçilmiyor.'

Derken koşmaya başladım. Bir engelle karşılaşmaksızın üç kez büyük alanın çevresini dolandım, bir sarhoşa rastlamayınca, hızımı azaltmadan ve yorgunluk duymadan Karl Sokağı'na doğru seğirttim. Gölgem de, çokluk benden kısa, duvar üzerinde, sanki duvarla caddenin zemininin oluşturduğu çukur yolda benimle geldi.

İtfaiye binasının önünden geçerken Kleiner Ring'ten doğru bir ses işittim. O yana sapınca, çeşmenin korkuluğunun önünde bir sarhoşun dikildiğini gördüm; kollarını yatay durumda uzatmış tutuyor, ayağındaki tahta sandallarla yeri dövüyordu. İlkin durup biraz soluklanmak istedim, sonra ona doğru yürüyüp silindir şapkamı çıkardım ve tanıttım kendimi:

«İyi akşamlar, benim nazenin beyzadem! Yaşım yirmi üç, ama bir ad'ım yok henüz. Oysa siz şaşırtıcı, hatta ahenk taşan bir isimle donanmış olarak, o büyük kent Paris'ten geliyorsunuz kuşkusuz. Baştan çıkmış Fransız sosyetesinin düpedüz yapay kokusu kuşatmış çevrenizi.»

«Giysilerinin cicili bicili kuyrukları merdivenlerin basamak-

ları üzerine yayılır, kuyrukların uçları henüz bahçenin kumları üzerinde bulunurken, kendileri yüksek ve aydınlık terasa çoktan varmış, incecik belleriyle alaylı alaylı dönüp arkalarına bakan o gözleri boyalı büyük hanımefendileri gördünüz elbet. Öyle değil mi, dört bir yana dikilmiş uzun direklere daracık fraklar ve beyaz patolonlarla uşaklar tırmanır, ayaklarını direklere dolar, belden yukarılarını çokluk arkaya ve yana eğerler; kalın iplerle kocaman gri tenteleri yerden kaldırıp yukarıya germeleri gerekmektedir, büyük hanım sisli bir sabah dilemiştir çünkü.» Onun geğirmesi üzerine, adeta irkilmiş, sürdürdüm konuşmamı: «Sahi, doğru mu? O bizim Paris'ten mi geliyorsunuz, beyciğim? O fırtınalı Paris'ten, ah o romantik hayaller kasırgasından mı geliyorsunuz?» Onun yeniden geğirmesi üzerine şaşırmış: «Biliyorum», dedim, «büyük bir şeref benim için.» Sonra pardösümün düğmelerini çarçabuk ilikleyerek, ateşli ve çekingen, konuşmamı sürdürdüm:

«Biliyorum, beni bir cevaba layık görmüyorsunuz; ama size bugün bunları sormasaydım, artık hep ağlamaklı bir hayat yaşardım.»

«Rica ederim söyleyin, benim şık beyzadem, bana anlatılanlar doğru mu? Sadece süslü püslü giysilerden oluşan kadınlar var mı Paris'te? Sokak kapısından başka kapıları bulunmayan evler var mı? Doğru mu pazarları kent üzerinde gökyüzünün açık mavi renge boyandığı? Hepsi yürek biçiminde tıkız ak bulutçuklarla bezendiği? Sonra içinde ağaçlardan başka şeye rastlanmayan ve ziyaretçilerle dolup taşan bir müzenin bulunduğu, üzerlerine iliştirilmiş küçük levhalarda ağaçların en ünlü kahramanlar, caniler ve sevgililerin isimlerini taşıdığı doğru mu?»

«Sonra bir de şu haber! Şu anlaşılan yalancı haber!»

«Öyle değil mi? Şu Paris sokakları ansızın dallanıp budakla-

nır; sessiz sakin değildir, öyle değil mi? Her şey her vakit yolunda gidecek diye bir şey yoktur; hem nasıl gitsin! Bazen bir kaza olur ve kaldırımlara adeta dokunmayan büyük kentli adımlarıyla yan sokaklardan insanlar çıkıp gelerek bir araya üşüşür. Hani hepsi merak içindedir, ama düş kırıklığına uğramaktan da korkarlar. Ne var ki, birbirlerine çarptılar mı, yerlere kadar eğilir ve özür dilerler: 'Çok üzgünüm – kazara oldu – öyle olduğunu kabul ediyorum. İsmim – ismim Jerome Paroche; Rue De Cabotin'de baharatçı dükkânım var – izin verirseniz, sizi yarın öğle yemeğine davet etmek istiyorum – karım da hani pek sevinecektir.' İşte böyle konuşup dururlar; oysa sokak uyuşukluk içindedir ve bacalardan tüten dumanlar evlerin arasına çöker. Böyledir herhalde. Ayrıca, olacak şey mi: Kibar bir semtin işlek bir bulvarında iki araba dursun; uşaklar, ağırbaşlı, kapıları açsınlar. Sekiz soylu Sibirya kurt köpeği rakseder adımlarla arabalardan insin aşağı, havlayıp sıçrayarak dolu dizgin yolu tutsun. Ve sonra densin ki, Paris'in kılık değiştirmiş züppe gençleridir bunlar.»

Gözlerini sımsıkı yummuştu. Ben susunca, iki elini ağzına soktu, çenesini çekip çekiştirmeye başladı. Giysisi baştan aşağı pislik içindeydi. Belki şarap içilen lokallerin birinden kapı dışarı edilmişti de, olup bitenin farkında değildi henüz.

Belki gündüzle gece arasındaki o kısa ve alabildiğine sessiz ara idi bu; hani başımız, biz beklemezken, ensemizden sarkar; hani her şey biz farkına varmaksızın, biz kendilerini seyretmediğimiz için hareketten kesilir ve sonra yitip gider; biz ise, eğilip bükülmüş vücutlarımızla tek başımıza kalırız; ardından çevremize bakınır, artık hiçbir şey görmez, havanın herhangi bir direncini de hissetmez, ama içten içe anılarımıza tutunuruz: Az çok yakınımızda evler olacaktı, evlerin çatıları ve Allaha şükür köşeli bacaları vardı; bacalardan evlerin içine yağan karanlık, tavanaralarından geçerek çeşitli

odalara dökülürdü. Ve yarın, bütün inanılmazlığına karşın, her şeyin görülebileceği bir gündüzün başlayacak oluşu ne büyük mutluluktur.

Sarhoş, ansızın kaşlarını kaldırdı; kaşlarıyla gözlerinin arasında bir parıltı belirdi. Ardından kesik kesik konuşarak açıklamaya koyuldu: «Hani diyeceğim – hani uykum var – uykum olduğu için de gidip yatacağım – hani diyeceğim, Wenzel Alanı'nda bir enişte oturuyor – işte oraya gidiyorum – enişte'min yanında kalıyorum çünkü, çünkü yatağım orada – gidiyorum, evet, ancak ismi ne enişte'min, nerede oturuyor, bildiğim yok – unuttum galiba – ama ne çıkar, çünkü bir enişte'm var mı, onu da bilmiyorum – eh, gidiyorum artık. – Ne dersiniz, onu bulabilecek miyim?»

Hiç duraksamadan: «Elbette!» diye cevapladım. «Ama siz yabancı ülkelerden geliyorsunuz», diye ekledim. «Tesadüfen uşaklarınız yanınızda değil. Müsaade buyrun, sizi ben götüreyim.»

Sesini çıkarmadı. Girmesi için kolumu uzattım.

GÖZLEM

M. B. için

ŞOSEDE ÇOCUKLAR

Çitin önünden arabaların geçtiğini işitiyordum; bazen de yaprak ve dallar arasındaki hafif kımıltılı aralıklardan görüyordum onları. Kızgın yaz ortasında tekerleklerin tahta parmaklarıyla arabaların okları nasıl da gacur gucur ediyordu. Irgatlar tarlalardan dönüyor ve bir gülüşüyorlardı ki, aman Allah!

Tam o sırada küçük salıncağımıza kurulmuş, bahçemizdeki ağaçlar arasında dinleniyordum.

Çitin önünden gelip geçenlerin arkası bir türlü kesilmiyordu. Koşar adım çocuklar geçmişti bir solukta; ekin demetleri üzerinde ve sağda solda kadınlar erkeklerle arabalar geçmiş, çiçek tarhları üzerine gölgeleri düşmüştü; akşama doğru da, elinde baston, gezintiye çıkmış ağır ağır yürüyen bir bay gördüm; kol kola girmiş karşıdan gelen birkaç kız, bay'ı selamladı; kenardaki otların içine çekilerek kendisine yol verdi.

Derken bir sürü kuş havalandı yerden, sağa sola saçıldı; bakışlarımla onları izledim, boşlukta nasıl bir çırpıda yükseldiklerini gördüm; sonunda öyle oldu ki, sanki kuşlar yükselmiyor da, ben düşüyorum sandım; gözlerim kararark iplere sımsıkı tutundum, biraz sallanmaya başladım. Çok geçmeden, rüzgâr daha bir serin esip, uçan kuşların yerini gökte titreşen yıldızlar alınca hızlandırdım sallanmamı.

Mum ışığında akşam yemeğimi yemeye koyuldum. Çokluk iki dirseğimi tahta tepsinin üzerine dayayarak, yorgun düşmüş, yağlı ekmek dilimlerini dişledim. Pek de ajurlu perdeler

sıcak rüzgârda şişiyor, bazen dışardan geçen biri beni daha iyi görmek ve benimle konuşmak isteyerek elleriyle perdelere sımsıkı yapışıyordu. İkide bir sönüyor mum, ama çevresine toplanmış tatarcıklar, çekilip gitmeden bir süre daha karanlık is içerisinde dolanmalarını sürdürüyorlardı. Biri pencereden bir şey soracak oldu mu, bir dağa ya da salt bir boşluğa bakar gibi kendisine bakıyordum.

Ne var ki, çocuklardan biri pencere pervazına tırmanarak ötekilerin geldiğini ve evin önünde beklediği haber verince, göğüs geçirerek doğrulup kalktım kuşkusuz.

«Yo ama, neden öyle göğüs geçiriyorsun bakayım? Bir şey mi var yoksa? Bundan böyle savuşturulamayacak büyük bir felaket mi? Ne yani, bir daha asla belimizi doğrultamayacak mıyız? Gerçekten bitti mi her şey?»

Hayır! Biten bir şey yoktu. Seğirtip evin önüne varıyorduk. «Şükür gelebildiniz nihayet!» – «Sen zaten hep gecikirsin.» – «Neden benmiş?» – «Sen ya! Bizimle gelmek istemiyorsan, evde kal!» – «Gözünün yaşına bakma sakın!» – «Nasıl? Gözünün yaşına bakma mı? Amma da söz?»

Başlarımızla geceyi delip geçiyorduk. Gündüz ve gece diye bir şey yoktu bizim için. Bazen yeleklerimizin düğmelerini dişler gibi birbirine sürtüyor, bazen aramızda hep aynı uzaklığı koruyup ağızlarımızla ateş püskürerek, tropikal bölgelerde yaşayan hayvanlar gibi koşmaya başlıyorduk. Eski savaşlardaki zırhlı süvarilermişiz gibi atlarımızın ayakları yeri dövüyor, boşlukta dimdik dikilerek birbirimizi kısa sokaktan aşağı sürüp, bacaklarımızdaki bu ilk hızla şosede koşmaya başlıyorduk. Yol kenarındaki hendek içine inenlerimizin karanlık yamaçta gözden kaybolmalarıyla, tanımadığımız yabancı kimseler gibi tepedeki patikada boy göstermeleri bir oluyor ve yukarıdan bize sesleniyorlardı.

«Aşağı insenize!» – «Önce siz çıkın yukarı!» – «Bizi bayırdan aşağı yuvarlayasınız, değil mi! Yağma yok! O kadarcık aklımız var daha!» – «Yani o kadar ödleğiz demek istiyorsunuz, değil mi? Gelin haydi, gelin de görelim!» – «Yok canım! Siz mi? Size mi kaldı bizi aşağı yuvarlamak? Bizi siz aşağı yuvarlayacaksınız, ha?»

Saldırıya geçiyor, göğüsleniyor, düşüyor ya da kendimiz öyle isteyerek yol kenarındaki hendeğe inip otların içine uzanıyorduk. Her şey aynı ölçüde ısınmış oluyor, otlar içinde ne sıcağı, ne soğuğu hissediyor, sadece bir yorgunluk duyuyorduk.

Sağ tarafa dönülüp de el kulak altına konuldu mu, uyuyası geliyordu insanın. Ancak, çene kaldırılıp bir kez daha toparlanmak, ama buna karşılık eskisinden de derin bir hendeğe yuvarlanmak isteniyordu. Kollar önde çapraz tutularak, bacaklar rüzgârda eğrilmiş, esintiye karşı ileri fırlamak ve yeniden, bu kez hepsinden derin bir hendeğe kendimizi atmak hevesi uyanıyordu içimizde. Ve aynı şeyi habire yinelemekten bir türlü kendimizi alamıyorduk.

En son çukurda gerçek bir uykuya dalmak için nasıl enine boyuna uzanılacağı, özellikle dizlerde bu eylemin nasıl uygulanması gerekeceği henüz pek akla getirilmiyor, neredeyse ağlamaklı, sanki hasta, sırtüstü yatılıyordu. Oğlanlardan biri, elleri kalçalarında, karanlık tabanlarıyla yamaçtan ağrı gelip üzerimizden yola atlarken kırpıştırılıyordu gözler.

Zamanla ayın bir hayli yükseldiği görülüyor, mehtapta bir posta arabası yanımızdan geçip gidiyordu. Dört bir tarafta hafif bir rüzgâr çıkıp hendek içinde de estiği duyuluyor, yakındaki ormandan hışırtılı sesler gelmeye başlıyordu. İşte o zaman yalnız olmak yitiriyordu çekiciliğini.

«Neredesiniz hey?» – «Gelsenize buraya!» – «Herkes gel-

sin, herkes gelsin!» – «Haberiniz yok mu, posta arabası geçti!» – «Yok canım! Ne zaman?» – «Tabii geçti. Sen uyurken.» – «Uyudum mu? Ne münasebet!» – «Sus sus! Halinden belli.» – «Amma yaptın!» – «Gelin, gelin haydi!»

Bunun üzerine birbirimize daha çok sokularak koşmaya başlıyorduk. Kimimiz el ele veriyor, yokuş aşağı indiğimizden başlar yeterince dik tutulamıyordu. İçimizden biri Kızılderililere özgü bir savaş çığlığı atıyor, bacaklarımız o zamana kadar görülmedik dolu dizgin bir koşu tutturuyor, biz sıçradıkça rüzgâr kalçalarımızdan tutup bizi havaya kaldırıyordu. Hiçbir şey alıkoyamazdı bizi yolumuzdan. Kendimizi öyle bir koşuya kaptırıyorduk ki, birbirimizi geride bırakıp geçerken bile kollarımızı kavuşturup sağımıza solumuza bakabiliyorduk.

Wildbach Köprüsü'ne gelince duruyorduk; ileri gidenlerimiz varsa, onlar da geri dönüyor, altımızda akan su, sanki akşamın geç vakti değilmiş gibi kayaları ve bitki köklerini dövüp duruyordu. Neden içimizden biri sıçrayıp oturmuyordu korkuluğun üzerine, şaşılacak şeydi!

Derken bütün kompartımanları aydınlık, cam pencereleri kuşkusuz indirilmiş bir tren, uzaktaki ağaçlar arasından belirip çıkıyordu ortaya. Aramızdan biri bir türkü tutturuyordu. Trenin gidişinden daha hızlı türkü söylüyor, sesimizi yeterli bulmayarak ellerimizi kollarımızı sallıyorduk. Seslerimizle bir curcuna yaratıyor, bu curcunanın içinde kendimizi rahat hissediyorduk. Kendi sesini başka seslere karıştırdı mı, oltaya yakalanmış gibi bir duyguya kapılıyordu insan.

Böylece, arkamızda orman, geziye çıkmış uzak yolcuların kulaklarına yolluyorduk türkülerimizi. Köyde büyükler henüz uyumamış oluyor, annelerimiz gece için yatakları yapıyordu.

Ayrılma vakti gelip çatıyordu sonunda. Hemen yanıbaşım-

daki arkadaşı öpüp sonraki üçüne şöylece elimi uzatıyor, yolu gerisin geri koşmaya başlıyordum; arkamdan seslenen çıkmıyordu. Beni artık göremeyecekleri ilk kavşakta yoldan sapıyor, patikalardan seğirtip yine ormanın içine dalıyordum. Güneydeki o kente varmaktı amacım; öyle bir kent ki, köyde kendisiyle ilgili olarak şöyle konuşuluyordu:

«Hani ne insan şu oradakiler! Düşünsenize, hiç uyudukları yok.»

«Neden?»

«Yorulmuyorlar da ondan.»

«Neden yorulmuyorlar?»

«Çünkü aptal hepsi.»

«Aptallar yorulmaz mı?»

«Aptallar yorulur mu hiç!»

KÖYLÜ AVCISI

Nihayet gece saat ona doğru, daha önceden şöylece tanıdığım, bu kez ansızın yine karşıma çıkarak beni iki saat sokak sokak çekip dolaştıran bir adamla, bir şölene davetli bulunduğum konağın önüne geldim.

«İşte böyle!» dedim ve ayrılmamızın ille de gerektiğini belirtmek üzere ellerimi çırptım. Şimdiye kadar bundan daha az kesin birkaç denemede bulunmuş, artık iyice yorulmuştum.

«Hemen çıkıyor musunuz yukarı?» diye sordu. Ağzındaki dişlerin adeta birbirine vurmasından kaynaklanan bir takırdı işittim.

«Evet.»

Öyle ya, davetli bulunuyordum, bunu daha başta ona söylemiştim. Ama bir an önce kavuşmayı dilediğim yukarıdaki salona çıkmak için davet etmişlerdi beni, yoksa kapı önünde dikilip, karşımdaki adamın kulaklarının hizasından ötelere bakmak için değil; üstelik olduğumuz yerde uzun boylu eğleşmeyi kafamıza koymuşuz gibi, susup duruyorduk şimdi. Beri yandan, çevremizdeki evler ve evlerin üstünde yıldızlara kadar uzanan bir karanlık da suskunluğumuza katılmakta gecikmemişti. Ayrıca, nereden gelip nereye gittikleri merak edilmeyen görünmez yolcuların ayak sesleri, dönüp dolaşıp caddenin karşı yakasına sıkışan rüzgâr, odanın birinde kapalı pencerelere karşı türküler çağıran bir gramafon, bütün bunlar da, sanki öteden beri kendilerinin olan ve hep kendilerinin kalacak suskunluk içinde seslerini duyurmuştu.

Derken eşlikçim, kendi adına ve bir gülümseyişten sonra benim adıma duruma rıza gösterip, duvar boyunca sağ kolunu yukarı uzattı ve gözlerini yumarak koluna yasladı yüzünü.

Ama onun gülümseyişini sonuna kadar izleyemedim, bir utanç duygusu ansızın beni arkama döndürdü; eşlikçimin köylüleri kafese koyan iri, ondan başkası olmadığını ancak bu gülümseme üzerine anlamıştım. Oysa aylardır bu kentteydim, köylü avcılarını adamakıllı tanıdığımı sanıyordum: Geceleyin yan sokaklardan, ellerini ileri doğru uzatarak han ve otel sahipleriymiş gibi birden karşınıza çıkar, önünde dikildiğiniz ilân sütunlarının arkasına siner, bir saklambaç oyunu oynarlar sanki; hiç değilse bir gözleriyle yuvarlak sütunun gerisinden sizi kollar, yol kavşaklarında içinize bir korku düşer gibi oldu mu, ansızın önünüz sıra kaldırım kenarını izleyerek bir gölge gibi süzülüp giderler. Ama yine de kendilerini çok iyi anlıyordum, küçük meyhanelerde ilk karşıma çıkan kentli tanışlarım, nihayet bu kimselerdi. Artık yeryüzünü onsuz düşünemeyip kendi içimde de duymaya başladığım

acımasızlıkla ilk tanışmamı bu kimselere borçluydum. Çoktan ellerinden kurtulsanız, yani ortada çoktan kendileri için tavlayacak bir şey kalmasa bile, nasıl ilerde yine insanın karşısına dikiliveriyorlardı! Nasıl durup oturmuyor, uzaktan da olsa insanın yüzüne inandırıcı bakışlarla aralıksız bakıp duruyorlardı. Ve hep aynıydı başvurdukları yol: Ellerinden geldiği kadar boylu boyunca önünüze gelip dikiliyor, gitmek istediğiniz yerden sizi alıkoymaya uğraşıyorlardı; buna karşılık, kendi sinelerinde size bir köşe hazırlıyor ve nihayet içinizde bir sempati duygusu uyanacak oldu mu, bunu bir kucaklaşma isteğinin belirtisi görüp, yüzleri önde, kendilerini bu kucaklaşmaya bırakıyorlardı.

Eskiden yaşanmış bu oyunların, şimdi ancak uzun süre kendisiyle bir arada bulunduktan sonra bilincine varmıştım. Bu utanç verici durumu silip atmak isteyerek, parmak uçlarımı ezip ufalarcasına birbirine sürtmeye başlamıştım.

Eşlikçime gelince, eskisi gibi hâlâ duvara yaslanmış duruyor, hâlâ kendisini bir köylü avcısı görüyordu; alınyazısından duyduğu memnunluk, açıktaki yanağını bir pembelikle donatmıştı.

«Bildim, bildim!» dedim sonunda ve usulcacık omzuna dokundum. Sonra merdivenlerden seğirtip yukarı çıktım; holdeki uşak ve hizmetçilerin işte öylesine nedensiz sadık yüzleri bir şaşırtmaca gibi beni sevindirdi. Paltomu üzerimden soyup çizmelerimin tozunu alırlarken, sırayla teker teker süzdüm hepsini. Ardından rahat bir nefes alıp, dimdik yürüyerek salona girdim.

ANSIZIN GEZİNTİ

Akşam evde kalmaya kesinlikle karar verilerek sırta robdöşambr geçirilir, yemeğin ardından aydınlık masada oturularak bitiminde âdet olduğu üzere kalkıp yatmaya gidilen bir iş ya da bir oyunla vakit geçirilir, dışarıda ise evde kalmayı pek doğal gösteren pis bir hava egemenliğini sürdürür, artık sokağa çıkmanın herkesi şaşırtacağı kadar uzun süre masa başında sessiz oyalanılır, bu arada merdivenlerde ışıklar söndürülerek cümle kapısı kilitlenmiş olur, öyleyken içteki sıkıntıya uyularak kalkılır da ceket değiştirilir, bir anda sokak kıyafetiyle ortada boy gösterilir, dışarı çıkmak gerektiği açıklanır, oradakilere kısaca Allahaısmarladık denilip çıkılır, kapının hızlı ya da yavaş kapatılmasıyla az ya da çok bir öfke geride bırakılır, kendilerine bu geç vakit sağlanan beklenmedik özgürlüğü özel bir çeviklikle cevaplandıran kol ve bacaklarla sokakta soluk alınır, salt bu sokağa çıkma kararıyla karar verme gücünün içte varlığı sezilir, en hızlı değişimleri kolaycacık gerçekleştirmek ve bunlara katlanmak için gerekenden daha fazla bir gücün elde bulundurulduğunun her zamankinden büyük bir önemle bilincine varılır ve böylece uzun sokaklar boyu seğirtilip durulursa, o zaman bu akşam için aile çevresinden büsbütün dışarı çıktığı duygusuna kapılır insan, aile bireyleri bir belirsizlikten içeri kayıp giderken, kendini kaya gibi sağlam, alabildiğine belirgin kenar çizgileriyle donatılmış hisseder, yürürken elleri kalçalarına vurur, gerçek kişiliğine kavuştuğu duygusu uyanır içinde. Öte yandan, hal hatır sormak üzere akşamın bu geç vakti bir dostu dolaşmak, bu duyguyu pekiştirir.

KARARLAR

Perişan bir durumdan belini doğrultabilmek için fazla bir enerji gerekli değil sanırım. Oturduğum sandalyeden koparıp alıyorum kendimi; masanın çevresini dolanıyor, başımla boynumu devingen duruma sokuyor, gözlerime ateşli bir ifade oturtup çevrelerindeki kasları geriyorum. İçimdeki bütün duygulara karşı koyarak, şu anda gelmeye görsün, A.'yı büyük bir coşkuyla karşılayacak, B.'nin odamdaki varlığına nazik katlanacak, C.'nin söylediği sözleri bütün eza ve cefasına karşın uzun soluklarla içime çekeceğim.

Ama böyle olabilse de, içine düşüleceği kuşkusuz her yanılgıyla her şey, Kolay ve Zor, bir an gelip durakalacak, ben de çember içinde gerisin geri çark edeceğim?

Bu yüzden en iyisi her şeyi sineye çekmek, ağır bir kitle gibi davranmak, rüzgârın önüne kattığı bir nesne gibi kendini hissetmek, bir ayartıya uyup da gereksiz bir adım atayım dememek, başkalarına hayvansı gözlerle bakmak, pişmanlık duymamak, sözün kısası yaşam denilen hayaletten artakalmış ne kadar cılız nesne varsa hepsini kendi elinle çökertip ezmek, yani o en son gömüt sessizliğini daha da çoğaltmak ve ortada bir başka şeyin varlığına izin vermemek.

Böyle bir durum için karakteristik bir devinim, serçe parmağın kaşlar üzerinde gezinmesidir.

DAĞLARA DOĞRU GEZİNTİ

«Bilmiyorum!» diye bağırdım kof bir sesle. «Zorla mı, bilmiyorum. Kimse gelmiyorsa, kimse gelmiyor işte. Kimseye bir kötülükte bulunmadım, kimse de bana kötülükte bulunmadı,

ama kimse bana yardım etmek istemiyor. Bitip tükenmeyen kimseler. Ama öyle de değil pek. Bana kimsenin yardım elini uzatmayışı fena ancak, yoksa bu hiçkimseler güzel; böyle bir hiçkimseler topluluğuyla bir gezinti yapmayı – niçin olmasındı hani – ne çok isterdim. Elbet dağlara doğru, başka nereye? Bu hiçkimseler nasıl da birbirine sokulurdu; bir sürü çapraz uzanmış ya da iç içe geçmiş kollar, birbirinden minicik adımlarla ayrılan bir sürü ayak! Kuşkusuz, hepsi de frakh. Şöyle böyle yürüyüp gidiyoruz; bizim ve kollarımızla bacaklarımızın arasındaki boşluklardan bir rüzgâr esiyor. Dağda boyunlarımız özgürlüğe kavuşur. Bir türkü çağırmayışımız şaşılacak şey!»

BEKÂRIN MUTSUZLUĞU

Öyle görülüyor ki, pek kötü şey bekâr kalmak, bir akşam insanlar arasında geçirilmek istendi mi yaşlı bir adam olarak onurunu güçlükle koruyup, başkalarından kendisine kapılarını açmasını beklemek, hastalanmak ve yatağın durduğu köşeden haftalar boyu boş odayı seyretmek, tanışlarla hep sokak kapısı önünde vedalaşmak, asla yanında eşiyle dar merdivenlerden çıkamamak, odasında hep başkalarının odalarına açılan ara kapılar bulunduğunu bilmek, akşam yiyeceğini elinde eve taşımak, başkalarının çocuklarına hayran hayran bakıp, boyuna «Benim yok!» diye yineleyememek, dış görünüş ve davranışında çocukluk anılarındaki bir ya da birkaç bekârı kendine örnek almak.

Ve böyle de olacak; şu farkla ki, gerçekte de bugün ve yarın bir vücut ve bir gerçek bir kafayla, yani elleriyle dövmek için bir alınla ortada kalacak insan.

Üç beş kişi acıyor olabilir bana, ama bunu hiç sezdiğim yok. Küçük dükkânım beni tasalara boğuyor, bu tasalar alnımda ve şakaklarımda zonklamalara yol açıyor, ileride feraha çıkacağım umudunu ise bende uyandırmıyorlar, çünkü dükkânım küçük.

Her gün yapılacak işleri saatler öncesinden belirlemem, yardımcımın belleğini uyanık tutmam, içerisine düşmesinden korktuğum yanılgılara karşı onu uyarmam, bir önceki sezonda bir sonraki sezonun modasını, çevremdeki değil de, yanlarına kolay varılamayan taşka sâkinleri arasında hüküm sürecek modayı kestirmem gerekiyor.

Param yabancı ellerde; ne durumda olduklarını bilemem bu kişilerin, başlarına gelebilecek bir felaketi önceden sezemem, sezemeyince de onu nasıl savarım? Belki bu kişiler har vurup harman savuran kimselere dönüşmüşlerdir de, bahçeli bir gazinoda şölen vermekte, kimi de Amerika'ya kaçarken kısa bir süre bu şölene katılmaktadır.

Bir iş gününün akşamı kepenkleri indirip, ansızın önümde dükkânımın bitip tükenmeyen gereksinimlerine ayıramayacağını saatler buldum mu, sabahleyin çok uzaklara yollanmış telaş ve tedirginliğim dönüp gelerek varlığımdan içerlere saldırıyor, ama içerde fazla duramayarak beni de kendisiyle amaçsız çekip götürüyor.

Ancak ben, bu ruh durumundan asla yararlanamıyor, evin yolunu tutmaktan başka şey yapamıyorum; çünkü elim yüzüm pis ve tere bulanmış, giysim leke ve toz içinde; başımda çalışırken giydiğim kasket, ayağımda sandık çivileriyle dört bir yanı çizilmiş botlar. Dalgalar üzerinde yürüyorum sanki;

yolda iki elimin parmaklarını şaklatıyor, karşıma çıkan çocukların saçlarını sıvazlıyorum. Ama yol kısa; hemen eve varıyor, asansör kapısını açıp giriyorum içeri.

Birden yalnız olduğumu görüyorum. Asansörsüz merdiven çıkanlar bu çıkışta azıcık yorulur, biri gelip açana kadar kapının önünde hızlı hızlı soluyan ciğerleriyle bekler; öfkelenip sabırsızlanmak için ellerinde neden vardır; hole girip şapkalarını askıya asarlar ve ancak koridorda yürüyüp birkaç cam kapı önünden geçerek odalarına varınca başlar yalnızlıkları.

Oysa benim yalnızlığım daha asansörde başlar; ellerimi dizlerime dayayıp dar ve uzun aynaya bakarım. Asansör çalışmaya koyulunca, şöyle derim kendi kendime: «Susun! Çekilin geri! Ağaçların gölgesine, vitrinlerin kumaş dekorlarının arkasına, çardakların içine mi ulaşmak niyetiniz?»

Dişlerimin arasından konuşurum; merdivenin korkulukları, asansörün buzlu camlarının önünden çağlayanlar gibi kayar aşağı.

«Uçup gidin! Benim asla görmediğim kanatlarınız köylük bir ovaya taşısın sizi, ya da Paris'i diliyorsanız oraya götürsün. Din adamlarından oluşan alaylar üç ayrı sokaktan gelir, birbirlerine yol vermeksizin birbirlerinin içinden geçip giderler; alayların son saflarının gerisinde boş alan yine açık seçik belirirken, pencerelerin sağlayacağı görünümlerin tadını çıkarmazlık etmeyin!

Mendiller sallayın, dehşete kaptırın kendinizi, duygulanın, arabayla önünüzden geçen güzel bir bayan gördünüz mü, övücü sözler söyleyin kendisine.

Ahşap köprü üzerinden yürüyerek çaydan geçin! Suda yıkanan çocukları başlarınızla selamlayın ve binlerce tayfanın uzaktaki bir zırhlıdan yükselecek hurra! sesinden hayretinizi esirgemeyin!

O gösterişsiz adamın peşine takılın! Bir kemerli geçide kıstırdınız mı, nesi var, nesi yok, soyup alın üzerinden! Adam soldaki sokağa sapıp boynu bükük yoluna devam ederken, elleriniz ceplerinizde, arkasından bakın!

Üzerlerine kuruldukları atları dörtnala kaldırmış, sağdan soldan dağınık gelecek polisler sizi gerilere doğru sürecektir. Bırakın onları, boş sokaklar kendilerini mutsuz kılacaktır, biliyorum. Ve buyrun işte, daha şimdiden atlarını sürüp çifter çifter uzaklaşmaya başladılar; köşebaşlarını usulcacık dönüyor, alanlardan uçar gibi geçiyorlar.»

Derken çıkınam gerekiyor asansörden; asansörü aşağı salıp zili çalıyor ve kapıyı açan hizmetçiyi selamlıyorum.

DIŞARISINI DALGIN SEYREDİŞ

Artık hızla yaklaşan bu bahar günlerinde ne yapacağız? Sabah erken gri renkteydi gökyüzü; ama şimdi pencereye yaklaşmaya görsün, şaşırıyor insan ve yanağını pencerenin koluna dayıyor.

Henüz çocuk yaşta bir kız salınarak yürüyor aşağıda ve sağına soluna bakınıyor; batmakta olan güneşin parıltısı yüzüne vurmuş; arkadan hızlı adımlarla yaklaşan bir adamın gölgesi bu parıltının üzerine düşüyor.

Derken geçip gidiyor adam ve kızın yüzü yine apaydınlık ortaya çıkıyor.

EVİN YOLU

Fırtınanın ardından havada bu ne inandırıcı güç! Yaptığım iyi işler karşıma çıkıp çullanıyor üzerime; doğrusu, benim de

kendilerine karşı direttiğim söylenemez.

Yolu tutmuş gidiyorum; yürüyüş tempom sokağın bu başında, bu sokakta, bu semtte genellikle uyulan tempodur. Kapılara ve masaların üzerine indirilen tüm yumruklardan, kadeh tokuşturulurken savrulan tüm nüktelerden, yataklardaki sevgili çiftlerinden, yeni yapılan binalardaki iskelelerden, evlerin duvarları arasında sıkışıp kalmış karanlık sokaklardan, genelevlerdeki sedirlerden haklı olarak ben sorumluyum.

Geçmişimi geleceğimle karşılaştırıyorum; ama her ikisini de kusursuz buluyor, birini ötekisine üstün göremiyor, yalnızca benim işte öylesine yüzüme gülen talihin adaletsizliğine ister istemez atıp tutuyorum.

Ancak odama girince, biraz düşünceye kaptırıyorum kendimi; hani merdivenleri çıkarken üzerinde düşünmeye değer bir şey bulduğum için değil. Pencereyi ardına kadar açmamın ve bahçeli gazinoların birinde hâlâ çalan müzik sesini işitmemin pek bir yararı olmuyor.

GELİP GEÇENLER

Geceleyin bir sokakta dolaşmaya çıkarız da, adamın biri uzakta boy göstererek – çünkü önümüzde sokak bayır yukarı çıkmaktadır ve ayrıca dolunay vardır – karşıdan koşup bize doğru yaklaşırsa, ister güçsüz ve pejmürde kılıklı biri olsun, isterse ardı sıra seğirten biri yakalayın! diye bağırsın, onu tutmaya kalkmaz, koşarak yoluna devam etmesine karşı durmayız.

Çünkü vakit gece olup sokak önümüz sıra dolunayda bayır yukarı çıkıyorsa, buna karşı elden ne gelir! Hem belki bu iki kişi sözkonusu kovalamacayı kendileri için bir eğlence diye düzenlemişlerdir; belki her ikisi de bir üçüncü kişinin peşine

düşmüştür; belki birincisi suçsuz yere kovalanmaktadır; belki arkadan gelen bir cinayet işler de biz suç ortağı oluruz; belki her ikisinin hiç haberi yoktur birbirinden ve her biri davranışının sorumluluğunu kendisi yüklenerek yatmak üzere evine yollanmaktadır; belki uyurgezer kimselerdir ikisi de; belki birincisinin üzerinde silah vardır.

Ve nihayet yorgun olamaz mıyız? Yorgun düşecek kadar şarap içmedik mi? Derken, arkadan gelen ikincisini de göremez olup seviniriz.

YOLCU

Tramvayın birinde dikiliyorum; bu dünya, bu kent ve aile çevremdeki yerim konusunda düpedüz bir kararsızlık içindeyim. Örneğin, herhangi bir yönde haklı olarak ne gibi istekler öne sürebileceğimi bile söyleyecek durumda değilim. Bu tramvayda böylece dikilip kayışlardan birine tutunmamı, kendimi bu tramvaya taşıtmamı, insanların tramvaylar önünden kenara çekilmelerini ya da yolda sessiz yürümelerini veya vitrinler önünde kımıldamadan durmalarını asla savunamam. Zaten kimsenin böyle bir şey istediği yok benden; hem istese de bir şey değişmezdi.

Tramvay bir durağa yaklaşıyor, bir kız basamaklara doğru yürüyüp inmeye hazırlanıyor. Ellerimi vücudunun orasında burasında gezdirmişim gibi, bütün belirginliğiyle algılıyorum kendisini. Üzerinde siyah bir kostüm; etekliğindeki plilerin nerdeyse kımıldadığı yok; dar bir bluz giymiş, bluzun yakası küçük deliklerle donanmış dantellerden oluşuyor. Sol elinin ayasını tramvayın duvarına dayamış; sağ elindeki şemsiye, merdivenin ikinci basamağının üzerinde duruyor. Yüzü esmer; yanlardan hafifçe basık burnu, yuvarlak ve geniş bir uçla sonlanıyor. Gür ve kumral saçları, sağ şakağında rüzgârın

dağıttığı saç telleri var. Küçük kulağı hemen boynuna bitişik; ama yakınımda dikildiğinden, sağ kulak sayvanının tümüyle arka kısmını ve ense kökünde yaptığı gölgeyi görebiliyorum.

O zamanlar şöyle sormuştum kendi kendime: Nasıl oluyor da, kendisiyle ilgili bir şaşkınlığa kapılmıyor kız, ağzını kapalı tutuyor ve böyle bir şaşkınlığı açığa vuran sözler söylemiyor.

GİYSİLER

Çok vakit türlü pliler, dantel ve süslerle güzel bir bedene güzelce oturmuş giysiler gördüm mü, uzun süre öyle kalmayacaklarını, bir daha düzlenemeyecek kırışıklıklarla örtüleceklerini, süslerin içine dolacak parmak kalınlığında tozun bir daha oradan uzaklaştırılamayacağını, kimsenin bu zengin giysiyi her sabah giyip akşam çıkaracak kadar kendini üzüntüye ve gülünç duruma sokmak istemeyeceğini düşünürüm.

Öyleyken kızlar görürüm, güzel olmaya güzeldirler; zarif kasları, kemikçikleri, gergin tenleri, ipek gibi gür saçları vardır; gelgelelim, her Allahın günü bu bir tek karnaval giysisiyle boy gösterir, hep aynı yüzü aynı avuçları içine yatırır ve aynada yansıtırlar.

Ancak kimi akşamlar bir eğlenceden eve döndüler mi, aynada yüzleri pörsümüş, şişmiş, herkes tarafından yeterince görülmüş ve artık taşınacak yanı kalmamış gibi gelir kendilerine.

GERİ ÇEVİRME

Güzel bir kıza rastlayıp: «Ne olur, benimle gel!» diye rica ederim de, kız yanımdan suskun geçip giderse, bu davranışıyla şöyle söylemek ister gibidir:

«Sen, görkemli bir isimle donanmış bir prens değilsin. Bir Kızılderilinin boyu bosuyla, dinginlik içinde yatay gözler, çimenlerin ve çimenler içinden akıp giden ırmakların havasına doymuş tenle geniş bedenli bir Amerikalı da değilsin. Sen, bilmem nerdeki büyük göllere doğru bir geziye de çıkmadın; bu göller üzerinde dolaşmadın. O halde, niçin benim gibi güzel bir kız, seninle gelsin, rica ederim.»

«Unutuyorsun ki, seni uzun soluklu atılımlarla sokaklar içinde yalpalar vurarak taşıyıp götüren bir araba yok altında; dar giysiler içine tıkılmış, senin için mutluluk sözleri mırıldanan ve çevrende yarım ay yapmış yanıbaşında yürüyen beyler de görmüyorum. Göğüslerin korsa içine güzelce yerleştirilmiş; ama bacakların ve kalçaların, göğüslerinin katlandığı yoksunluğun acısını çıkarır gibidir; geçen sonbahar hepimizi sevindirmiş taftadan plili giysi var üzerinde; ama yine de – vücutta bu büyük tehlike – gülümsüyorsun arada bir.»

«Evet, ikimiz de haklıyız; bu yüzden en iyisi, böyle olduğunun kesinlikle bilincine varmamak için, her birimizin tek başına evine yollanmasıdır, öyle değil mi?»

ERKEK BİNİCİLERİN DÜŞÜNMESİ İÇİN

Düşününce, hiçbir şeyin bir yarışta insanı birinci olmaya ayartmaması gerekiyor.

Bir ülkenin en iyi binicisi olmanın sağladığı ün, orkestra çalmaya başlar başlamaz, insanı öylesine bir kıvanca boğar ki, ertesi gün bir pişmanlık duygusunun önüne geçilemez.

Rakiplerimizin, bu kurnaz ve nüfuzlu kişilerin kıskançlığı, sağlı sollu seyirciler arasındaki o dar yoldan geçerken tatsız bir duygu salar içimize. Sonra karşımızdaki düzlüğe doğru seğirtiriz, çok geçmeden önümüzde ufak noktacıklar halinde

atlarını ufka doğru koşturan birkaç kişi kalır yalnız; derken bunları da geride bırakırız.

Dostlarımızdan pek çoğu bahiste kazandıkları parayı almak için seğirtir ve sadece omuzları üzerinden başlarını döndürüp uzak gişelerden varol! diye bize seslenir; ama en yakın dostlarımız hiç de bizim ata oynamamış, çünkü bahiste kaybettiler mi bize içerleyeceklerinden çekinmişlerdir; ne var ki, şimdi atımız birinci gelip kendileri bir şey kazanamayınca, biz önlerinden geçerken başlarını çevirir, gözlerini trübünler üzerinde gezdirmeyi uygun bulurlar.

Geride bıraktığımız rakiplere gelince, eğer üzerinde sımsıkı oturur, uğradıkları şanssızlıkla nasılsa kendilerine yapılmış gördükleri haksızlığı anlamaya çalışır, yeni bir koşu başlayacakmış da, bu seferki bir çocuk oyuncağı sayılacak deminkinden sonra ciddî bir koşu olacakmış gibi, başları yukarıda bir poz takınırlar. Bayanlardan pek çoğu yarışı kazananı gülünç bulur; çünkü yarışı kazanan bir büyüklenme havası içindedir; ama ardı arkası kesilmeyen el sıkmalar, selam durmalar, uzaktaki seyircilere selam yollamalar karşısında çaresizliğe kapılır; oysa yarışı kaybedenler ağızlarını kapalı tutar, kişneyen atlarının boynuna çokluk elleriyle hafifçecik vururlar.

Üstelik yavaş yavaş bulutlanmış havadan sonunda bir yağmur atıştırmaya başlar.

SOKAĞA BAKAN PENCERE

Kim terkedilmiş bir hayat yaşar, ama yine de bazen insanlar arasına karışmak isteğini duyarsa, kim günün değişik zamanlarını, havadaki, iş durumundaki vb. değişiklikleri dikkate alarak tutunabileceği bir insan kolu görmek isterse, sokağa bakan bir pencere olmadan uzun süre yapamaz. Ve böyle bir

kimse hiçbir şey aramayarak, yalnızca bezgin bir adam gibi gözlerini dışardaki insanlarla gökyüzü arasında aşağı yukarı gezdirir, pencere pervazına doğru yönelir de sonra niyetinden cayar ve başını biraz geriye kaykılmış tutarsa, yine de aşağıdaki atlar, peşleri sıra sürükledikleri arabaların ve gürültünün içerisine çekip alır kendisini, hele şükür sonunda insanlarla bir uzlaşmaya götürür.

KIZILDERİLİ OLMAK İSTEĞİ

Bir Kızılderili olsa insan! Hemencecik hazır, koşan bir at üzerinde, boşlukta eğilmiş, sarsılan yer üzerinde kısa sürelerle sarsılıp dursa, üzengilerden çekse ayağını, yani üzengi diye bir şeyin varlığını unutsa ve önünde uzayıp giden araziye dümdüz biçilmiş bir kır gözüyle baksa, derken atın bir boynu ve bir başı olduğunu unutsa!

AĞAÇLAR

Çünkü bizler karda ağaç gövdeleri gibiyiz. Görünürde hemen toprak üzerinde bulunur gövdeler ve ufak bir yüklenişte onları yerlerinden söküp atmamak için ortada bir neden yok sanılır. Ama hayır! Olacak şey değildir bu; çünkü gövdeler yere sımsıkı yapışmıştır. Ama bu da yalnız görünürde böyledir.

MUTSUZ OLMAK

Artık dayanılmaz olup kasımda bir akşam üstü odamdaki dar ve uzun halının üzerinden tıpkı bir manejdeymişim gibi seğirttikten sonra, ışıkları yakılmış sokağın görünümünden ür-

kerek dönüp, odanın bir köşesindeki aynanın derinliklerinde yeniden bir hedef ele geçirerek, hiçbir şeyin kendisine cevap vermediği ve hiçbir şeyin bir çığlık gücünü kendisinden alamadığı, yani bir engelle karşılaşmaksızın yükselen ve sustuğu zaman bile sona ermek bilmeyen çığlığı işitmek için, yalnız ve yalnız bunun için bir çığlık koyvermem üzerine duvarda bir kapı açıldı; pek acele; acele gerekiyordu çünkü; aşağıda, yoldan duran arabanın atları bile, savaşta gemi azıya almış atlar gibi, gırtlaklarını savunmamız bırakarak şaha kalkmıştı.

Henüz lambası yakılmamış zifiri karanlık koridordan küçük bir hayalet gibi bir çocuk fırladı içeri ve hafifçe oynayan bir taban tahtasının üzerinde parmak uçlarına basarak dikildi. Odanın loşluğunda hemen gözleri kamaşıp, yüzünü çarçabuk ellerine gömecek oldu; ama birden gözleri pencereye ilişerek yatıştı; caddedeki fenerlerin yukarılara saldığı buğular pencereye kadar yükseliyor, sonra karanlık altında serilip kalıyordu. Sağ dirseğiyle açık kapının önünde duvara yaslanan çocuk kendini dimdik tutuyor, dışarıdan gelen esinti ayak bileklerini, boynunu ve şakaklarını yalayıp geçiyordu.

Kısa bir süre kendisini süzüp: «Günaydın!» dedim ve karşısında yarı çıplak dikilmek istemediğimden, sobanın korkuluğu üzerine atılmış ceketime uzandım. Heyecanımın içimden çıkıp gitmesi için biraz açık tuttum ağzımı. Yüreğimde bir öfke kabarıyor, kirpiklerim titriyordu; kısacası, bir bu konuk eksikti sanki; ancak, bu konuğu da beklemiştim.

Çocuk, hâlâ duvarın önünde, aynı yerde dikiliyordu; sağ elini duvara bastırmıştı; yanakları al aldı; parmak uçlarıyla duvarın pütür pütür beyaz badanasını ezmeye bir türlü doyamıyordu. «Sahi, bana mı gelmek istediniz? Bir yanlışlık olmasın da? Çünkü bu koca evde yanılmak öyle kolay ki! Adımı bilmek istersiniz sanırım; üçüncü katta oturuyorum. Bu durumda, ziyaret etmek istediğiniz ben miyim acaba?»

«Sakin olun, sakin olun!» dedi çocuk omuzlarının üzerinden. «Ortada bir yanlışlık yok.»

«O zaman yaklaşın da, kapıyı kapayayım.»

«Kapıyı az önce kapadım, zahmet etmeyin! Hele bir sakinleşin siz!»

«Zahmetin sözü mü olur. Ancak bir yığın insan oturur bu koridorda, hepsi de kuşkusuz tanıdık kimselerdir, çoğu bu saatte işten döner; odaların birinde bir konuşma işittiler mi, kapıyı açıp ne oluyor diye bakmak hakkına sahip olduklarını sanırlar. Gündüzki işlerini bu saatte geride bırakmışlardır; geçici akşam özgürlüklerinde kimsenin sözünü dinlemezler. Zaten sizin de bilmediğiniz şey değil bu. Şimdi izin verin de, kapıyı kapayayım.»

«Ne diyorsunuz siz Allah aşkına? Neniz var? Bütün ev dolsun isterse odaya. Bakın, bir daha söyleyeyim: Kapıyı kapadım. Kapıyı yalnız siz mi kapayabilirsiniz sanki? Hem de anahtarla kilitledim.»

«O zaman sorun yok. Hani benim de istediğim bundan fazlası değil. Anahtarla hiç kilitlemeniz gerekmezdi. Eh, şimdi burada bulunduğunuza göre, rahatınıza bakın. Benim konuğumsunuz. Tamamen güvenebilirsiniz bana. Çekinmeyin, rahatınıza bakın. Sizi ne burada kalmaya, ne gitmeye zorlamak isterim, bunu ille söylemem mi gerekiyor size bilmem? Beni bu kadar az mı tanıyorsunuz?»

«Hayır! Söylemeseniz olurdu. Hatta hiç söylememeniz gerekirdi. Ben bir çocuğum; ne diye benim için kendinizi bu kadar zahmete sokuyorsunuz?»

«Pek de zahmet sayılmaz. Orası öyle, bir çocuksunuz. Ama hiç de pek küçük sayılmazsınız. Enikonu büyümüş bir haliniz var. Eğer bir kız iseniz, düpedüz kapıyı kilitleyip benimle bir

odaya kapanmanız doğru olmaz hani?»

«Bu konuda tasalanmamızın gereği yok. Ancak şu kadarını söyleyeyim ki, sizi çok iyi tanımam, beni fazla koruyacak bir şey sayılmaz; sadece bir yalan uydurup bana söylemek için kendinizi zorlamaktan kurtarır sizi. Ama bakıyorum yine de bana iltifatlarda bulunuyorsunuz. Bırakın böyle davranmayı, size söylüyorum, bırakın! Sonra, sizi her yerde ve her vakit tanıyacak kadar biliyor değilim; hele bu zifiri karanlıkta. Buraya bir lamba taktırsanız, çok iyi olurdu. Ama hayır! Takılmasa daha iyi. Ancak, beni tehdit ettiğinizi de unutmayacağım.»

«Nasıl? Sizi tehdit mi ettim? Aman efendim, neden sonra buraya gelmeniz beni bir sevindirdi ki! Neden sonra diyorum, çünkü epey geç oldu artık. Ne diye bu kadar geç geldiğinizi anlamıyorum. Sevincimden belki abuk sabuk konuştuğumu isterseniz tekrar tekrar itiraf edeyim. Evet, neyle tehdit ettim diyorsanız, hepsiyle tehdit etmiş olayım sizi. Yeter ki patırtı etmeyin, tamam mı! Ancak, nasıl böyle bir sanıya da kapıldınız bilmem? Nasıl kırabildiniz beni? Ne diye burada bulunduğunuz kısa süreyi olanca gücünüzle bana zehir etmek istiyorsunuz? Yabancı biri, bana sizden çok daha nazik davranırdı.»

«İnanırım; bu söylediğiniz bir kehanet sayılmaz benim için. Ne var ki, yabancı birinin size göstereceği nezaket, benim bir kez doğamda var. Bunu kendiniz de biliyorsunuz; öyleyse bu mahzunluk da ne oluyor? Söyleyin bir komedi oynamak istiyorum diye, hemen odadan çıkıp gideyim.»

«Ya? Demek bunu da bana söyleyebiliyorsunuz? Biraz fazla cesursunuz bakıyorum. Nihayet benim odamda bulunduğunuzu unutmayın! Parmaklarınızı deli gibi duvara sürtüp duruyorsunuz. Benim odam, benim duvarım. Hem söylediğiniz yalnız küstahça değil, beri yandan gülünç. Diyorsunuz ki,

doğanız sizi benimle bu tarzda konuşmaya zorluyor. Sahi mi? Doğanız mı zorluyor sizi buna? Pek de nazik bir doğanız varmış doğrusu! Ne var ki, sizin doğanız benim doğamdır; ben size dostça davranıyorsam, sizin de bana başka türlü davranmamanız gerekir.»

«Şimdi bu sizinki dostça davranmak mı?»

«Ben daha öncesinden söz ediyorum.»

«İleride nasıl davranacağımı biliyor musunuz?»

«Hiçbir şey bildiğim yok.»

Ansızın komodine doğru yürüyüp üzerindeki mumu yaktım. O zamanlar ne gaz lambası, ne elektrik vardı odamda. Sonra bir süre masa başında oturdum. Derken bundan da bıkarak pardösümü giydim, kanepenin üzerinden şapkamı alıp mumu söndürdüm. Dışarı çıkarken ayağım bir koltuğun bacağına takıldı.

Merdivenlerde, benimle aynı katta oturan bir kiracıya rastladım.

İki basamağı birden işgal etmiş bacakları üzerinde dinlenerek: «Gene mi sokağa çıkıyorsunuz, sizi çapkın sizi?» diye sordu.

«Ne yapayım?» dedim. «Odama bir hayalet geldi.»

«Çorbada kıl bulmuş gibi hoşlanmamış bir edayla söylüyorsunuz bunu.»

«Siz şaka ediyorsunuz ama, unutmayın, hayalet hayalettir.»

«Çok doğru! Peki, ya hayaletlere inanan biri değilsem?»

«Sanki ben inanıyor muyum? Ama inanmasam ne çıkar?»

«Pek basit, bir hayalet gerçekten sizi ziyarete geldi mi, korkmazsınız.»

«Evet ama, bu ikinci derecede bir korku nihayet. Asıl korku,

böyle bir görüntünün nedeninden duyulan korkudur. Bu korku da kalıcıdır. İşte ben de bu korkuyu adeta içimde taşıyorum.» O anda sinirimden bütün ceplerimi karıştırmaya başlamıştım.

«Ama siz görüntünün kendisinden korkmadığınıza göre, rahat rahat nedenini araştırabilirsiniz.»

«Anlaşılan hayaletlerle konuşmamışsınız hiç. İnsan asla açık seçik bir bilgi sağlayamaz bunlardan. Kem küm edip dururlar, kendi varlıkları konusunda bizden daha çok kuşku içindedirler; bu da, onların çelimsizliği düşünülürse, şaşılacak şey değildir.»

«Ama işittiğime göre, yiyecekle beslenip büyütülüyorlarmış.»

«Bilginize diyecek yok doğrusu. Öyledir, ama bunu yapacak kimse nerede?»

«Neden olmasın? Dişi bir hayaletse örneğin?» dedi komşum ve sıçrayıp bir üst basamağa çıktı.

«Doğru!» diye cevapladım. «Ama hayaletin dişi olması bile, böyle bir şeyin üstesinden gelinebileceğini göstermez.»

Kendimi toparlamıştım. Komşum o anda pek yüksekte bulunuyor, beni görebilmek için sahanlıktaki bir korkuluğun üzerinden sarkması gerekiyordu. «Ancak, bakın!» diye seslendim arkasından. «Yukarı çıkar da benim hayaleti alıp giderseniz, aramızda her şey biter, hem de ölünceye kadar!»

«Hepsi bir şakaydı canım!» dedi komşum ve başını geriye çekti.

«O zaman sorun yok!» dedim. Doğrusu rahat rahat gezmeye gidebilirdim artık. Ama kendimi pek yalnız hissediyordum, en iyisi yukarı çıkıp yatağıma uzandım.

YARGI
Bir Öykü

F. için

YARGI

İlkbaharın en güzel zamanı, bir pazar öğle öncesi, genç iş adamı Georg Bendemann, hemen yalnız yükseklik ve renk bakımından birbirinden ayrılıp ırmak boyunca uzun bir dizi oluşturan alçak ve hafif evlerden birinin ilk katındaki odasında oturuyordu. Yurt dışındaki bir çocukluk arkadaşına yazdığı mektubu yeni bitirmişti; oyunsu bir yavaşlıkla mektubu içine koyup zarfı kapadı; sonra dirseğini masaya dayayarak pencereden ırmağa, köprüye ve karşı kıyıdaki hafif yeşil tepelere baktı.

Kendi yurdunda işlerinin gidişinden memnun kalmayan arkadaşının yıllar öncesi düpedüz Rusya'ya kaçıp gittiğini düşündü. Arkadaşı, Petersburg'ta bir mağazada çalışıyordu şimdi; başlangıçta pek iyi giden işleri, arkadaşının zamanla seyrekleşen ziyaretlerindeki yakınmalarına bakılırsa, çoktan durgunlaşmıştı. Dolayısıyla, arkadaşı, yabancı bir ülkede çalışıp kendini boşuna helâk ediyordu; acayip çember sakalı, Gegorg'un daha çocukluk yıllarından aşinası bulunduğu yüzünü pek saklayamıyor, yüzdeki solukluk yavaş yavaş oluşmakta olan bir hastalığı haber veriyordu. Kendi söylediğine göre, Petersburg'ta yaşayan soydaşlarıyla arkadaşının doğru dürüst konuşup görüştüğü yoktu, ama kentin yerli aileleriyle de hemen hiç görüşmüyor, kendini ilerisi için kesinlikle bir bekâr yaşamına hazırlıyordu.

Besbelli bir çıkmaza girmiş olup kendisine acınan, ama yardımına da koşulamayan böyle birine ne yazılırdı? Yine yurduna dönerek artık burada yaşaması, eski dostluk ilişkilerini tümüyle diriltip canlandırması – ortada bunun için bir engel yoktu nihayet –, ayrıca eşin dostun yardımına güvenmesi mi salık verilmeliydi? Ama bu, ona şimdiye kadarki çalışıp çaba-

lamasının başarısızlıkla sonuçlandığını, artık uğraşıp didinmeyi bırakarak yurduna dönmesinin zorunluluğunu açıklamaktan, herkesin temelli yurduna dönen kendisini gözlerini belertip şaşkın şaşkın süzmesine ses çıkarmamasını, yalnızca dostlarının işten anladığını, kendisinin ise yerlerinden yurtlarından ayrılmamış başarılı dostlarının sözünden çıkmaması gereken koca bir çocuk sayılacağını söylemekten başka şey olmayacak mıydı? Ve ne kadar kollanıp gözetilerek söylenirse, arkadaşını o kadar incitmeyecek miydi bu sözler? Hem sözkonusu işkenceyi ona reva görmekle ele ne geçecekti? Belki gerçekten yurduna dönmesi bile sağlanamayacaktı böyle bir yoldan; çünkü yurdundaki koşullara artık akıl erdiremediğini kendi ağzıyla açıklamıştı. Dolayısıyla, arkadaşı tüm çabalara karşın gurbette yaşamını sürdürecek, verilen öğütlere içerleyip dostlarından biraz daha uzaklaşacaktı. Kendisine verilen öğütleri tutup burada, kuşkusuz bile isteye değil de karşılaşacağı tatsız olaylar yüzünden belki umutsuzluğa düşecek, dostlarına bir türlü ayak uyduramayıp dostları olmadan da işin içinden çıkamayarak sonunda bir utanç duygusuna kapılacak ve bu kez yalnız yurdunu değil, dostlarını da gerçekten kaybedecekti; bu durumda eskisi gibi yurt dışında kalması çok daha iyi değil miydi arkadaşının? Bu koşullar altında onun burada işlerini gerçekten yoluna koyabileceği düşünülebilir miydi?

Bütün bu nedenler dikkate alınınca, hiç değilse aradaki mektup bağlantısı sürdürülmek istendi mi, en uzaktaki eşe dosta bile çekinmeden bildirilecek olayları arkadaşından saklamak gerekiyordu. Arkadaşı üç yılı aşkın zamandır yurdunu görmeye gelmemişti ve bunu da pek sudan bir bahaneye başvurup Rusya'daki politik durumun nazik oluşuyla açıklamaya çalışıyordu hep; yani politik durum, küçük bir iş adamının en kısa süre için bile ülke dışına çıkmasına izin vermiyordu ona göre; ama yüzbinlerce Rus yeryüzünde rahatçacık

dolaşıp durmaktaydı. Beri yandan, bu üç yıl içinde özellikle Georg için pek çok şey değişmişti. Aşağı yukarı iki yıl öncesine rastlayıp Georg'u bundan böyle babasıyla aynı çatı altında yaşamak zorunda bırakan annesinin ölümünü, arkadaşı anlaşılan yeni öğrenebilmiş ve sözkonusu olaya üzülmenin yabancı bir ülkede akıl almaz bir şey sayılmasından başka nedenle açıklanamayacak kuru bir mektup yazıp başsağlığı dilemişti. Georg ise, o gün bugün diğer uğraşlar gibi mağazadaki işe de canla başla sarılmıştı. Annesi hayattayken, belki babası mağazada yalnız kendi dediği olsun istemiş, Georg'u gerçek bir çaba göstermekten alıkoymuştu. Belki de annesinin ölümünden sonra babası, hâlâ mağazada çalışmasına karşın, kendini biraz geri planda tutmaya başlamıştı; ama belki – hani hiç de olmayacak şey değildi – mutlu rastlantılar hepsinden önemli rol oynamıştı bu konuda. Kesin bir şey varsa, iş durumu son iki yıl beklenmedik bir gelişme göstermiş, mağazadaki personel sayısının iki katına, üretimin ise beş katına çıkarılması gerekmişti ve olumlu gelişmenin ileride de sürüp gideceği kuşkusuzdu.

Gelgelelim, arkadaşı bu değişiklikten büsbütün habersizdi. Bir zaman, galiba son olarak başsağlığı mektubunda, yurdundan ayrılıp Rusya'ya gelmesi için Georg'u kandırmaya çalışmış, özellikle Georg'un iş alanında Petersburg'un sağlayacağı olanakları uzun uzadıya sayıp dökmüştü. Arkadaşının bu konuda verdiği rakamlar, Gegorg'un işinin şimdiki büyüklüğü yanında hiç kalıyordu. Ama Georg, iş hayatındaki başarıları arkadaşına yazmak isteğini asla duymamıştı; şimdi ise, aradan bu kadar zaman geçtikten sonra böyle bir şeyden ona söz açması, tuhaf kaçardı doğrusu.

Böylece Gegorg, arkadaşına sessiz sakin bir pazar sabahı düşününce insanın aklına dağınık, düzensiz üşüşen önemsiz olayları yazmakla yetinmişti. Bütün arzusu, aradan geçen uzun sürede arkadaşının yurduyla ilgili olarak kafasında çizip

yaşattığı tabloya ilişmemekti. Bir defasında sıradan birinin sıradan bir kızla nişanlanmasını, birbirinden hayli aralıkla kaleme alınmış üç ayrı mektupla üç kez arkadaşına bildirmiş, sonunda arkadaşının bu işteki tuhaflıkla ilgilenmesine yol açmıştı ki, hani hiç istemediği bir şeydi bu.

Ancak Georg, bir ay kadar önce varlıklı bir ailenin kızı Frieda Brandenburg ile nişanlandığını arkadaşına duyurmaktansa, ona böylesi haberler iletmeyi yeğlerdi doğrusu. Nişanlısıyla bir araya geldiler mi, sık sık arkadaşından söz açıyor, onunla mektuplaşmasından konuşuyorlardı. «Demek bizim düğüne hiç gelmeyecek?» demişti bir ara nişanlısı. «Oysa ben senin bütün arkadaşlarını tanımak hakkımdır sanıyordum.» Georg da: «Rahatsız etmek istemiyorum kendisini», diye cevaplamıştı. «Hani beni yanlış anlama, belki gelir, hiç değilse ben öyle sanıyorum. Ama geldi mi, kendini burada özgür hissedemeyip aldatılmış görecek, belki de beni kıskanacak ve durumdan hoşnut kalmayıp, hoşnutsuzluğunu artık yenebilme gücünden yoksun, tek başına geldiği yere dönecektir. Tek başına! Bunun ne demek olduğunu biliyor musun?» – «Evet ama, bizim evleneceğimizi bir başka yoldan öğrenemez mi sanki?» – «Elbet önleyemem bunu; ancak Rusya'da, nasıl bir hayat yaşadığı düşünülürse, böyle bir şey pek mümkün değil.» – «Madem onun gibi dostların vardı, benimle hiç nişanlanmayacaktın, Georg!» – «Evet, bunda ikimiz de suçluyuz; ama şimdi de olsa yine aynı şeyi yapardım doğrusu.» Ve derken kız, Georg'un öpücükleri karşısında hızlı hızlı soluyup: «Ama gücendim doğrusu!» sözlerini ağzından çıkarınca, Georg, arkadaşına her şeyi olduğu gibi yazmayı kaçınılmaz görmüştü. 'Ben, böyle biriyim; onun da beni böyle kabul etmesi gerek', diye geçirmişti içinden. 'Onunla aramdaki dostluğa şimdikinden daha layık duruma sokamam kendimi.'

Ve gerçekten Georg, bu pazar sabahı yazdığı uzun mektupta

nişanlanmasını şu sözlerle arkadaşına bildirdi: «Ha bak! En iyi haberi sona sakladım: Froylayn Frieda Brandenfeld adında, sen Rusya'ya gittikten çok sonra bizim buraya gelip yerleşen, yani senin pek tanıyamayacağın varlıklı bir ailenin kızıyla nişanlanmış bulunuyorum; ilk fırsatta sana nişanlım konusunda daha geniş bilgi veririm; bugünlük kendimi pek mutlu hissettiğimi öğrenmen ve bundan böyle şahsımda yalnız sıradan bir dost değil, mutlu bir dost bulacak olmandan başka aramızdaki ilişkide hiçbir şeyin değişmediğini bilmen yeter. Ayrıca, sana içtenlikle selam yollayıp, çok yakında kendisi de sana mektup yazacak nişanlımın şahsında da yine candan bir dost kazancaksın ki, bu da bekâr bir kimse için hiç de önemsenmeyecek şey değildir. Biliyorum, seni bizi görmeye gelmekten alıkoyan pek çok neden var; ama benim evlenmem, hiç değilse bir yol bu konudaki engelleri yenebilmen için tam bir fırsat sayılmaz mı? Hani yine sen bilirsin, nasıl uygun görürsen öyle yap.»

Elinde bu mektupla Georg, yüzü pencereye dönük, uzun süre masanın başında oturdu. Sokaktan geçerken kendisini selamlayan bir tanıdığa ancak dalgın bir gülümsemeyle karşılık verebildi.

Sonunda mektubu cebine sokup çıktı kapıdan. Küçük bir koridorda karşıya geçerek babasının odasına girdi; aylardır bu odaya ayak atmamış, atmayı da gereksinmemişti, çünkü babasıyla her vakit mağazada görüşüp konuşuyor, öğle yemeğini aynı saatte belli bir lokantada yiyorlardı. Gerçi akşamları herkes dilediği gibi doyuruyordu karnını; ama yemeğin ardından, eğer George arkadaşlarının yanında değilse, ki çokluk onlarla beraber oluyordu, ya da son zamanlardaki gibi nişanlısını dolaşmaya gitmemişse, ortak kullandıkları salonda, her biri kendi gazetesini okuyarak biraz daha vakit geçiriyordu. Georg, bu güneşli öğle öncesinde bile, babasının yatıp kalktığı odanın ne çok karanlık olduğuna şaştı. Dar av-

lunun karşı yüksek duvarı, demek bu kadar gölge yapıyordu. Babası, rahmetli annesini anımsatan çeşitli yadigârlarla bezenmiş bir köşeye, pencere önüne oturmuş, gözlerindeki bir rahatsızlık nedeniyle elinde yanlamasına tuttuğu gazeteyi okumaya çalışıyor, masanın üzerinde, içinden pek fazla bir şey yenilip içilmemişe benzeyen kahvaltı duruyordu.

«Oh, Georg!» diyerek hemen onu karşıladı babası; üzerindeki ağır robdöşambr yürürken açılıp, etekleri ayaklarının çevresinde uçuştu. 'Babam hâlâ dev gibi!' diye geçirdi içinden Georg. «Burası da dayanılmayacak kadar karanlık», dedi sonra.

«Karanlık, evet.»

«Pencereyi de kapamışsın.»

«Böylesi daha hoşuma gidiyor.»

Önceki sözlerinin adeta devamıymış gibi: «Dışarısı da amma sıcak!» dedi Georg ve oturdu.

Babası, masanın üzerinden kahvaltı tepsisini kaldırıp oracıktaki bir sandığın üzerine koydu.

Yaşlı adamın hareketlerini tam bir dalgınlık içinde izleyen Georg: «Fikrimi değiştirip Petersburg'a nişanlandığımı bildirdim de, sana yalnız bunu söylemek için geldim», dedi. Mektubu cebinden çekip çıkardı biraz, ama sonra yine cebine soktu.

«Petersburg'a mı?» diye sordu babası.

«Evet, arkadaşıma», dedi Georg, babasının gözlerini arayarak. Sonra: 'Mağazada bambaşka bir insan şu babam', diye geçirdi içinden. 'Burada nasıl da kasılarak oturuyor! Kollarını göğsünün üzerinde nasıl da kavuşturmuş!'

«Evet, arkadaşına», dedi babası, sözcüklerin üzerine basarak.

«Biliyorsun baba. Nişanlandığımı ilkin kendisinden saklamak istedim. Arkadaşımı düşündüğüm için hani, yoksa başka nedeni yok. Sen de biliyorsun, çok müşkülpesent biridir. Tek başına yaşadığı için pek olacak şey değil ama, başka yoldan da öğrenebilir nişanlandığımı ve kuşkusuz bunu önleyemem; ama şimdiye kadar hep benden öğrenmesin de, demiştim kendi kendime.»

«Şimdi ise fikrini değiştirdin demek?» diye sordu babası. Kocaman gazeteyi pencerenin pervazına bıraktı, üzerine de gözlüğü koydu, gözlüğü eliyle kapadı ardından.

«Evet, şimdi yine düşünüp taşındım. Benim iyi bir arkadaşımsa, dedim, bu mutlu nişanlanma olayından kendisinin de mutluluk duyması gerekir. Dolayısıyla, nişanlandığımı ona bildirmekte duraksamaktan vazgeçtim artık. Ancak, mektubu kutuya atmadan da sana haber vermek istedim.»

«Georg!» dedi babası, dişsiz ağzını yayarak. «Dinle bak! Sen bu işi bana danışmak üzere geldin. Bu, şüphe yok seni yücelten bir davranıştır. Ama şimdi bana gerçeği bütün çıplaklığıyla açıklamazsan, bir hiç olmaktan ileri gitmez bu davranışın, hatta o kadarcık bile önem taşımaz. Hani burada yeri olmayan konuları deşmek istemem. Aziz valdemizin ölümünden sonra bazı çirkin şeyler oldu. Bunların da sözünün edileceği zaman gelecek sanırım, hatta belki düşündüğümüzden de çabuk. Mağazada kimi şeyler gözümden kaçıyor, belki benden gizlendikleri yok, doğrusu bunların benden gizlendiklerini asla öne sürmek istemem. Ama artık yeterince güçlü değilim, belleğim zayıflıyor, bütün o bir sürü ayrıntıyı görecek göz kalmadı artık. Bir kez doğa dediğimiz şeyin akışı böyle; ikincisi valdemizin ölümü beni senden çok sarstı. Ama şu anda madem ki bu işten, mektup işinden konuşuyoruz, rica ederim beni aldatma, Georg! Senin için ufak bir şey nihayet, sözünü etmeye bile değmez; onun için, aldatma be-

ni! Gerçekten Petersburg'ta böyle bir arkadaşın var mı?»

George, şaşırmış, ayağa kalktı. «Arkadaşlarımı bir yana bırakalım. Bin arkadaşa değişmem babamı. Biliyor musun, ne düşünüyorum? Sen kendini yeteri kadar kollamıyorsun, baba. Oysa yaşlılığın gereğini yerine getirmelisin. Mağazada sensiz yapamam, bunun sanırım çok iyi farkındasın; ancak, baktım ki sağlığını tehdit ediyor, yarından tezi yok mağazayı kapar, bir daha da açmam. Çünkü bu böyle yürümez. Senin için bir başka yaşam biçimi belirlemeliyiz. Ama temelinden başka bir yaşam biçimi. Burada böyle karanlıkta oturup duruyorsun, oysa salon ne güzel aydınlık. Karnını adamakıllı doyuracaksın; oysa sen biraz bir şey alıp bırakıyorsun yemekten. Dışarıdaki hava sana çok iyi gelecekken, tutup pencereyi kapıyorsun. Hayır, baba, hayır! Gidip doktoru çağıracağım ve o ne derse yapacağız. Odaları da değiştireceğiz; sen öndeki odaya geçeceksin, ben de buraya. Senin için değişen bir şey olmayacak nihayet, buradaki eşyaların tümü yeni odana taşınacak. Ama tabii acelesi yok. Şimdi sen yatağına uzan şöyle bakalım. Mutlaka dinlenmen gerek çünkü. Soyunmana ben yardım ederim; göreceksin, elimden gelir. Ama hemen ön odaya geçmek istersen, şimdilik benim yatağa yatıver. Hani pek de akıllıca bir şey olur bu.»

Georg, fırça gibi ak saçlı başı göğsünün üzerine düşen babasının hemen yanıbaşında dikiliyordu.

«Georg!» dedi babası usulcacık, yerinden kımıldamadan.

Georg, hemen babasının yanına diz çöktü; babasının yorgun yüzünde alabildiğine büyümüş gözbebekleri göz köşelerinden doğru Georg'un üzerine çevrilmişti.

«Petersburg'ta arkadaşın yok senin. Sen her zaman şaklabanlık yapıp durdun, bana karşı bile böyle davranmaktan geri kalmadın. Petersburg gibi bir yerde nerden arkadaşın

olacakmış! Buna hiç inanamam doğrusu.»

«Düşünsene baba!» diye cevapladı Georg. Babasını sandalyeden tutup kaldırdı; o anda pek güçsüz ayakta dikilen babasının üzerinden robdöşambrını çıkardı. «Neredeyse üç yıl oluyor, arkadaşım bizi dolaşmaya gelmişti hani. Hâlâ aklımdadır, sen kendisinden pek hoşlanmamıştın. En azından iki kez, o sıra odamda bulunmasına karşın, sana hayır demiş, onun beni görmeye geldiğini senden gizlemiştim. Senin ondan hoşlanmayışını da nihayet çok iyi anlıyordum, arkadaşımın tuhaf huyları vardır çünkü. Ama sonra onunla yine pek güzel sohbet etmiştin. Onu dinleyişinden, söylediklerini başınla onaylayıp kendisine sorular yöneltmenden ne kadar kıvanç duymuştum! Düşünürsen hatırlayacaksın: Rus devrimiyle ilgili inanılmaz olaylar anlatmıştı arkadaşım. Örneğin, bir iş gezisinde Kiew'e uğramış da, kentte bir karışıklık varmış, evlerden birinin balkonunda bir rahip görmüş, avcunun içine bıçakla kandan büyük bir haç resmi çizmiş rahip, sonra elini kaldırarak aşağıda toplanan kalabalığın önünde bir konuşma yapmış. Nitekim sen kendin de bu olayı, sonradan sağda solda anlatıp durmuştun.»

Bu arada Georg, babasını yeniden sandalyeye oturttu; hayli uğraştıktan sonra, babasının keten bir külot üzerine giydiği triko pantolonu ve çorapları çıkardı. Pek de temiz denemeyecek iç çamaşırlarını görünce, babasının bakımında gösterdiği ihmal yüzünden kendi kendine kızdı. Babasının çamaşır değiştirmeleriyle ilgilenmek de, elbet kendisine düşüyordu. Babası için nasıl bir geleceğin söz konusu olacağını henüz nişanlısıyla konuşup görüşerek kesin bir karara bağlamamışlar, çünkü babasının bu evden çıkmayarak eski yaşamını sürdüreceğini sessiz sedasız önceden kabul etmişlerdi. Ama şimdi tam bir kesinlikle kararını vermişti: İlerdeki evlerine babasını da alıp götürecekti. Daha bir dikkatle bakınca, hani denebilirdi ki, ilerdeki evlerinde babasına göstermeyi düşün-

dükleri bakımda geç bile kalabilirlerdi.

Georg, kollarına alıp yatağa taşıdı babasını. Aradaki birkaç adımlık yeri yürürken, babasının, kucağında saatinin kösteğiyle oynadığını farkedip fena halde irkildi. Babasını hemen yatıramadı yatağa, saatin kösteğine işte öylesine sımsıkı yapışmıştı. Ama babası yatağa yatar yatmaz, yine her şey düzene girdi. Babası kendi eliyle üzerini örtmüş, sonra da yorganı alıp omuzlarından hayli yukarılara çekmişti. Gözlerini kaldırmış, alttan pek de düşmanca denemeyecek bir bakışla Georg'a bakıyordu.

«Öyle değil mi? Şimdi hatırladın sanırım arkadaşımı?» diye sordu Georg ve babasını cesaretlendiren bir edayla başını salladı.

Ayaklarının yorganla gereği gibi örtülüp örtülmediğine kendisi bakamazmış gibi: «Iyice örtüldü mü şimdi üstüm?» diye sordu babası.

«Yatak hoşuna gitti bakıyorum», dedi Georg ve yorganla babasının üstünü daha bir düzgün örtmeye çalıştı.

Bunun üzerine: «İyice örtüldü mü üstüm?» diye sordu babası yeniden; alacağı cevabı özel bir dikkatle bekler gibiydi.

«Merak etme, iyice örtüldü.»

«Hayır, hayır!» diye haykırdı babası. Öyle ki, sorduğu soruyla hayır diye haykırışı birbirini izlemişti adeta. Sonra babası, yorganı büyük bir güçle üzerinden sıyırıp geriye attı. Yorgan havada uçarken, bir an olduğu gibi açıldı. Derken babası, yatakta doğrulup dimdik oturdu. Yalnız bir eliyle hafifçecik tavana tutunmuştu. «Üstümü örtmek istedin, biliyorum hayırsız oğulcuğum, biliyorum; ama henüz örtülmüş değilim. Şu an ne kadar güçsüz olursam olayım, gene de gücüm seninle başa çıkmaya yeter, yeter de artar bile. Pekâlâ tanıyorum ar-

arkadaşını. Tam gönlümce bir oğul. Zaten bu yüzden değil mi, bunca yıl arkadaşını da benim gibi aldatıp durdun. Başka neden olacak sanki? Sanıyor musun, onun için gözyaşı dökmedim? Hep bürona kapandın ki, kimse seni rahatsız etmesin, patron meşgul sansın; hani yok mu, Rusya'ya yollayacağın asılsız mektupçuklarını rahatçacık yazabilesin! Ama Allaha şükür, oğlumun gizli niyetlerini başkalarının yardımına gerek kalmadan sezinleyebiliyorum. Babasını altettiğine, kıçıyla babasının üzerine oturabileceği, onunsa hiç kımıldayamayacağı gibi babasını altettiğine inandığı şu sıra, efendi oğlum tutup evlenmeye karar vermiş bulunuyor.»

Georg, gözlerini kaldırarak babasının korkunç yüzüne baktı. Babasının şimdi pek iyi tanıdığı Petersburg'lu arkadaşı, hiç daha şimdiki kadar içini sızlatmamıştı. Kocaman Rusya'da yitip gitmiş görüyordu onu; baştan aşağı yağma edilmiş tamtakır bir mağazanın kapısında dikilirken görüyordu. Raf enkazları, didik didik edilmiş kumaşlar, havagazı lambalarının kolları arasında yıkıldı yıkılacak duruyordu arkadaşı. Niye böyle uzaklara çekip gitmişti sanki?

Babası: «Ama baksana sen bana!» diyerek sürdürdü konuşmasını. Georg, söylenilenleri anlayabilmek için, adeta dalgın, yatağa doğru seğirtti, ancak yarı yolda durakladı. «Eteklerini kaldırdığı için, pis haspa!» Ve bunu göstermek üzere babası geceliğini tutup o kadar yukarı çekti ki, kalçasının üst kısmında savaş yıllarından kalmış bir yara izi açığa çıktı. «Eteklerini işte böyle, böyle ve böyle kaldırdığı için peşinden koştun onun ve kızın üzerinde rahatsız edilmeden zevkini gidermek isteyerek valdemizin hatırasını kirlettin, arkadaşına ihanet ettin ve babanı yerinden kımıldamaması için yatağın içine soktun. Ama baban henüz kımıldayabilir, yoksa kımıldayamaz mı ha?» Babası, hiçbir yere tutunmadan ayakta duruyor ve bacaklarını oynatıyordu. Her şeyi bildiğinden ötürü ışıl ışıl parlıyordu yüzü.

George, odanın bir köşesinde, babasından elden geldiği kadar uzakta dikiliyordu. Olur ki, dolaylı yoldan, arkadan ya yukarıdan gafil avlanırım, baskına uğrarım diyerek, uzun süre her şeyi dikkatle izlemeye karar vermişti. Derken çoktan unuttuğu kararını anımsadı, ama anımsamasıyla bunu yine unutması bir oldu.

«Ancak arkadaşına yine de ihanet edemedin!» diye sesini yükseltti babası ve sağa sola oynattığı işaret parmağıyla sözlerini pekiştirdi. «Ben, burada ona vekâlet ediyordum!»

Ansızın: «Bir komedyen sanki!» diye bağırmaktan kendini alamadı Georg, ama hemen hatasını anladı, ancak iş işten geçtikten sonra – bakışları kaskatı kesilmişti – dilini ısırdı; öyle ki, acıdan adeta yere yığılıp kalacak oldu.

«Evet! Komedi oynadım tabii! Komedi! İyi dedin. Ama yaşlı babanı avutacak başka ne kalmıştı? Söyle! Ancak cevap verirken, benim henüz hayattaki oğlum olarak yap bunu. Ne kalmıştı bana? Peşinde hain personel, evin arka odasında yaşayan, ta kemiklerinin içine kadar kocamış benim gibi birine ne kalmıştı? Oğlumsa sevincinden bayram yaparak sağa sola seğirtiyor, benim pişirip kotardığım işlere konuyor, zevkinden taklalar atıyor ve şerefli bir insan gibi suskun bir yüzle babasının önünden geçip gidiyordu. Sanıyor musun, seni sevmezdim ben? Seni dünyaya getiren ben, seni sevmezdim?»

Şimdi babam yüzükoyun kapaklanacak, diye düşündü Georg. Ya düşer de orası burası kırılıp dökülürse! Kırılıp dökülmek sözcüğü, kafasının içinde keskin bir ıslık gibi öttü.

Derken babası öne doğru kaykıldı, ama düşmedi. Beklediği gibi, oğlu Georg'un kendisine doğru yaklaştığını görünce yeniden doğruldu.

«Olduğun yerde kal, sana ihtiyacım yok! Sen sanıyorsun ki,

benim yanıma gelecek kadar gücün var henüz ve yalnızca sen öyle istediğin için kendini geride tutuyorsun. Sakın yanılmayasın? Senden hâlâ daha güçlüyüm çünkü. Tek başıma olsam, belki önünde gerilemem gerekirdi; ama kendi gücünü de bana verdi annen; arkadaşına gelince: Onunla şahane bir işbirliği içindeyiz. Mağazadaki müşterilerin ise şuracıkta, cebimde hepsi.

Babamın geceliğinde bile cepler var, dedi Georg kendi kendine ve bunu açığa vurarak onu herkesin önünde rezil edebileceğini aklından geçirdi, ama ancak bir an düşündü bunu, çünkü ne olsa unutuyordu artık.

«Nişanlının koluna gir de karşıma çık! Bak nasıl onu şöyle bir üfleyişte uçuruyorum yanından, hem de nasıl!»

Georg, inanmamış bir yüz takındı. Babası, sözlerinin gerçekliğini onaylar gibi, Georg'un bulunduğu köşeye doğru başını sallamakla yetindi.

«Yanıma gelip de, arkadaşıma nişanlandığımı yazsam mı, yazmasam mı diye sorman, beni ne kadar eğlendirdi bilsen! Çünkü onun her şeyden haberi var, sersem çocuk, her şeyden haberi var onun. Kâğıdı kalemi elimden almayı unuttuğun için, ona her şeyi yazdım. Zaten buraya gelmeyişinin nedeni de bu değil mi? Çünkü burada olup bitenleri senden bin kat iyi biliyor. Senin yolladığın mektupları okumayıp sol elinde buruştururken, benimkileri okumak üzere sağ eliyle gözlerine yaklaştırıyordu.»

Kolunu, kendinden geçerek, başının üstünde sallayıp: «Her şeyi senden bin kat daha iyi biliyor o!» diye bağırdı babası.

Babasını alaya almak için: «Yüz bin kat!» dedi Georg, ama bu sözler daha ağzından çıkmaya kalmadan öldüresiye bir ciddilik kazandı.

«Yıllardır bu soruyu bana sorasın diye tetikte bekliyordum. Sanıyor musun, başka bir şeye aldırış ettiğim var? Sanıyor musun, gazete okuyorum? Al bak işte!» Ve nasılsa yatağın içine alıp getirdiği bir gazete sayfasını Georg'a doğru fırlattı. Georg'un, ismini çoktan unuttuğu eski bir gazeteydi bu.

«Olgunlaşma işinde amma da geç kaldın! Annen öldü, bu mutlu günü göremedi; arkadaşın Rusya'da helâk olup gidiyor, daha üç yıl önce işte öylesine sarı soluk bir benzi vardı. Bana gelince, görüyorsun ne durumdayım. Bunu görecek gözün vardır herhalde.»

«Demek pusuda beni kollayıp durdun hep!» diye haykırdı Georg.

Babası, acımaklı ve önemsemez bir edayla: «Sanırım, bu bana daha önce söylemek istediğin bir şeydi», diye sürdürdü konuşmasını, «çünkü hiç yeri değil artık.»

Ve ardından sesini yükseltti: «Yani şimdi biliyorsun, senden başka ne vardı! Doğrusu masum bir çocuktun, ama aslında cin gibiydin. Onun için, söyleyeceklerime kulak ver: Seni şimdi suda boğularak ölmeye mahkûm ediyorum.»

Georg, odadan kovulmuş hissetti kendini; peşi sıra yatağın üzerine yığılıp kalan babasının çıkardığı sesi kulaklarında taşıyarak odadan dışarı fırladı. Eğik bir yüzey gibi basamaklarından hızla aşağı seğirttiği merdivende, sabah temizliği için yukarı çıkan hizmetçiye tosladı.

Hizmetçi: «Aman Allahım!» diyerek önlüğüyle yüzünü kapadı, ama Georg bir anda uzaklaşmıştı. Derken kapıdan dışarı attı kendini. İçinden bir dürtü, onu yolu geçip suya varmaya zorluyordu. Açlıktan kıvranan bir kimsenin yiyeceğe sarılması gibi, köprünün korkuluğunu kavradı. Çocukluk yıllarında sporculuğuyla anne ve babasının göğsünü kabartmıştı; korkuluk üzerinden sıçrayıp arkaya geçti. Giderek güçsüz-

leşen elleri bir türlü korkuluğu koyvermiyordu; parmaklıklar arasından bakıp, düşerken çıkaracağı sesi kolaycacık bastıracak bir otobüsün gelmesini gözledi; sonra usulcacık: «Sevgili anneciğim, sevgili babacığım! Doğrusu her vakit sevdim sizi!» sözleriyle kendini aşağı bıraktı. O anda, köprü üzerinde adeta sonsuz bir trafik vardı.

BİR KÖY HEKİMİ

Kısa Öyküler

Babama

YENİ AVUKAT

Yeni bir avukatımız var: Dr. Bucephalus. Dış görünüşünde Makedonya'lı İskender'e savaş atı olarak hizmet ettiği zamanı anımsatacak pek bir şey seçilmiyor. Ne var ki, duruma aşina olanlar kimi özellikler keşfedebilir bu görünüşte. Ama yine de geçen gün adliye sarayının dış merdivenlerinde çok saf bir mübaşire rastladım; Avukat Bucephalus, ayaklarını enikonu kaldırarak mermer üzerinde çın çın öten adımlarla basamakları çıkarken, at yarışlarının küçük bir müdavimine özgü uzman bakışlarla hayran hayran onu seyrediyordu.

Genellikle baro, Bucephalus'un üyeliğe kabulüne karşı değil. Bucephalus'un günümüz toplum düzeninde zor durumda olduğunu, gerek bu yüzden, gerek dünya tarihi açısından taşıdığı önem dolayısıyla kendisine gösterilecek bir yakınlığı hakettiğini herkes şaşılası bir kavrayışla kendi kendine itiraf ediyor. Günümüzde hani hiç kimsenin yadsıyamayacağı bir gerçek bu Büyük İskender diye biri yok. Gerçi cana kıymanın üstesinden gelen kimi insanlara rastlanıyor hâlâ; mızrağı şölen masasının üzerinden fırlatıp karşıdaki dostuna isabet ettirme ustalığı da henüz yitirilmiş değil; öte yandan, Makedonya kendilerine dar gelip, baba Philipp'e lanetler savuran pek çok kişi bulunuyor; ancak, bir orduyu alıp Hindistan'a götürecek hiç, ama hiç kimse yok. Eskiden de Hindistan kapılarına ulaşılamamış, ama kralın kılıcı ilgili yönü belirlemişti. Bugün kapılar bambaşka bir yöne, daha ilerilere ve yükseklere taşındı, onların bulunduğu yönü gösterecek kimse seçilmiyor ortalıkta; çok kimse elinde kılıç tutuyor, ama yalnız havada hızlı hızlı sallamak için; kılıcın devinimleri izlen-

mek istendi mi, bakışlar serseme dönüyor.

Hani belki de bu yüzden en iyisi, Bucephalus gibi yasa kitaplarının içine gömülmektir. Üzerindeki binicinin ağırlığını özgür sağrılarında duymadan, sessiz yanan lambanın ışığında, Iskender Savaşı'nın dağdağasından uzak, bizim eski kitapları okuyor Bucephalus, yaprakları çevirip duruyor.

BİR KÖY HEKİMİ

Ne yapacağımı enikonu şaşırmış durumdaydım. Acele yola çıkmam gerekiyordu; ağır bir hasta on mil uzaktaki bir köyde beni bekliyor, sert bir tipi ise onunla aramdaki geniş mekânı dolduruyordu. Bir arabam vardı, hafif, tekerlekleri büyük, tam bizim köy yollarına göre; kürk paltoma bürünmüş, elimde çanta, yola çıkmaya hazır, avluda dikilmeye başlamıştım; gelgelelim at yoktu arabaya koşacak, at! Kendi atım bir önceki gün, bu buzsu kış mevsiminde fazla zorlandığından nalları dikmişti; hizmetçim, ödünç bir at bulmak üzere köyde sağa sola seğirtiyordu. Ama umutsuz bir çabaydı, bunu biliyor ve gittikçe karla örtülüp devinim gücümü yitirerek avluda bekliyordum. Derken, elindeki feneri sallayarak bahçe kapısında göründü hizmetçim, yalnızdı; tabii, kim şu anda böyle bir yolculuk için atını ödünç verirdi. Bir kez daha boydan boya adımladım avluyu; bir çare bulamıyordum; dalgın dalgın, içim içimi yiyerek, yıllardır kullanılmayan domuz ahırının kırık dökük kapısını ayağımla ittim. Kapı açıldı ve reze yerlerinden gıcırdayarak gidip gelmeye başladı. At kokusuna benzer bir koku ve sıcaklık dışarı vurdu ahırdan. Puslu bir fener, bir ipin ucunda sallanıyordu. Derken, alçak tavanlı ahırda çömmüş oturan bir adamın mavi gözlü yayvan yüzü göründü. «Arabayı koşayım mı?» diye sordu adam, elleri ve ayaklarının üzerinde sürünerek çıkıp geldi. Ne söyleyeceğimi bilemedim, ahırda adamdan başka şeyler de var mıdır

acaba? diyerek eğilip içeri baktım yalnız. Hizmetçim, yanıbaşımda dikiliyordu. «Kendi evinde neler bulunduğunu bilmiyor insan» deyince; ikimiz de güldük. O anda birden: «Haydi oğlum, haydi kızım!» diye sesini yükseltti seyis; iki at, sağrıları güçlü iki yaman hayvan, bacakları iyice karınlarına çekik, güzel biçimli başlarını develer gibi eğip gövdelerini sağa sola kıvırarak, tümüyle doldurdukları kapı boşluğundan dışarı çıktı. Dışarıda vücutlarından yoğun buğular salarak, uzun bacaklarının üzerinde hemen dimdik doğruldu. «Sen de yardım et!» dedim hizmetçime; uysal kız, koşumları seyise uzatmak üzere seğirtti. Ama seyis, yanına gelir gelmez kıza sarıldı hemen, yüzünü yüzüne yapıştırdı. Bir çığlık atan kız kaçıp yanıma dönüyor. Yanağına gömülmüş iki sıra dişin kırmızı izlerini görüyorum. «Seni hayvan seni!» diye bağırıyorum tepem atmış. «Kırbaçlanmak mı istiyor canın?» Ama hemen aklımı başıma topluyor, adamın yabancı biri olduğunu, nerden çıkıp geldiğini bilmediğimi, başkaları yardım elini uzatmazken onun kendi gönlüyle imdadıma koşup beni güç durumdan kurtarmaya çalıştığını düşünüyorum. Sanki aklımdan geçen düşünceleri sezmiş gibi, adam da savurduğum tehdide alınmıyor, atları hazırlamaya ara vermeden, hepsi bir kez dönüp bana bakıyor yalnız. «Haydi binin!» diyor ardından ve bakıyorum, gerçekten her şey hazır. Böylesine güzel bir arabayla – hemen algılıyorum güzelliğini – şimdiye kadar bir yere gitmedim; güle oynaya biniyor: «Ama arabayı ben süreceğim, sen yolu bilmezsin», diyorum. «Elbette!» diyor seyis. «Ben zaten burada, Rosa'nın yanında kalacağım.» – «Hayır! Hayır!» diye bağırıyor Rosa ve çaresiz başını geleceklerin gerçek önsezisiyle koşarak kendini evden içeri atıyor, emniyet zincirinin kapıya takıldığını işitiyorum; kapının kilidi çat diye kilitleniyor. Izini kaybettirmek isteyen Rosa'nın ilkin holdeki, sonra odadan odaya seğirterek bütün evdeki ışıkları söndürdüğünü görüyorum. «Sen de benimle geleceksin!» diyorum seyise. «Yoksa istediği kadar önemli olsun, çıkmam

bu yolculuğa. Yolculuğun bedeli olarak kızı sana bırakmak aklımın ucundan geçmez.» – «Deh!» diyor seyis, elini çırpıyor; araba, akıntıya kapılmış bir tahta parçası gibi hızla çekilip götürülüyor ileriye; seyisin yüklenmesiyle kapının çatırdayıp kırıldığını işitiyorum; tüm duyularıma aynı ölçüde nüfuz eden bir uğultu, gözlerimle kulaklarımı dolduruyor. Ama bu da bir an sürüyor yalnız; hemen benim avlu kapısının önünde hastanın evinin avlusu başlıyormuş gibi, gideceğim yere varıyorum; atlar sessiz duruyor; dört bir yanda ay ışığı. Hastanın annesiyle babası, evden çıkıp koşarak geliyor; en arkada hastanın kızkardeşi; beni arabadan adeta kucaklayıp indiriyorlar. Karmakarışık konuşmalardan bir şey anlamıyorum; hasta odasındaki hava pek solunacak gibi değil; kimsenin ilgilenmediği ocak tütüyor; pencereyi açacağım; ama ilkin hastayı görmek istiyorum; zayıf düşmüş, ateşi olmayan, ne soğuk, ne sıcak bir vücut; boş bakışlarla yorganın altında çırılçıplak doğruluyor delikanlı, boynuma asılarak kulağıma fısıldıyor: «Bırakın beni, öleyim doktor!» Çevreme bakınıyorum; bu sözleri benden başkası işitmedi, oğlanın annesiyle babası, suskun, öne doğru eğilmiş, vereceğim yargıyı bekliyorlar; kızkardeş, çantam için bir sandalye getiriyor. Çantayı açıp içindeki aletleri karıştırıyorum; oğlan yattığı yerden boyuna ellerini uzatıyor bana, ricasını anımsatmak istiyor; çantadan bir pens alıp mum ışığında gözden geçirdikten sonra tekrar yerine koyuyorum. 'Evet,' diye düşünüyorum küfre girerek, «böylesi durumlarda Tanrılar yardım ediyor, eksik atı yolluyor, sonra işin acelesinden ötürü bir ikinci atı birincisinin yanına katıyor, fazladan bir de seyis bağışlıyorlar.» Ancak şimdi Rosa geliyor aklıma; nasıl etsem, nasıl kurtarsam onu? Kızı bu seyisin altından nasıl çekip alsam, kendisinden on mil uzakta, arabamın önünde böyle zaptedilemeyen atlar? O anda bir yolunu bulup koşumlarını gevşeten, pencereleri anlamayamadığım bir şekilde dışarıdan itip açan, her biri bir pencereden başını uzatıp, içerdekilerin bağırmalarına

aldırmayarak hastayı süzen bu atlar! Sanki beni yola çıkmaya çağırıyorlarmış gibi: 'Hemen gidiyoruz', diye geçiriyorum içimden, ama beni sıcaktan sersemlemiş sanan kızkardeşin sırtımdan kürkümü almasına göz yumuyorum. Bir kadeh rom çıkarılıyor önüme, yaşlı adam omzuma vuruyor; kendisinin pek sevdiği içkiden bana ikram edişi, bu teklifsizliğini bağışlatıyor adeta. Hayır anlamında başımı sallıyorum; yaşlı adamın bu kıt görüşlülüğü karşısında midem bulanabilir; sırf bu yüzden romu içmeye yanaşmıyorum. Yatağın başında dikilen anne beni yanına çağırıyor; gidiyorum; atlardan biri yüksek sesle odanın tavanına doğru kişnerken başımı oğlanın göğsüne dayıyorum, oğlan ıslak sakalımın altında ürperiyor. Sezdiğim şeyin doğrulandığını görüyorum: Oğlan sağlıklı; kan dolaşımı biraz düzensiz; sevecen anne tarafından tıka basa kahveyle doldurulmuş içi; en iyisi, onu bir tekmeyle yataktan dışarı atmak. Ama ben dünyayı düzeltmeye çıkmadım, oğlanın yatmasına engel olmuyorum. Hükümet tabibi olarak çalışıyor, görevimi en son sınırına, adeta bu sınırı aşacak noktaya kadar yapıyorum. Aldığım ücret iyi sayılmaz, öyleyken yoksullara karşı elim açık ve yardımsever biriyim. Önce Rosa'yı düşünmem gerekiyor, sonra oğlan varsın haklı olsun, nihayet ben de ölmek istiyorum. Burada, bu sonu gelmeyen kışta işim ne? Kendi atım öldü, köyde atını bana ödünç verecek kimse çıkmadı. Arabaya koşacağım atları domuz ahırından sağlamak zorunda kaldım; tesadüfen at bulunmasaydı, domuzları arabaya koşmam gerekecekti. İşte böyle! Ve aile üyelerine başımı sallayarak veda etmek istiyorum. Onların bu durumdan haberleri yok; haberleri olsa da inanmazlar. Reçete yazmak kolay, ama insanlarla anlaşmak güç. Eh, demek buradaki ziyaretim sona ermiş, yine boş yere zahmete girmiştim; alıştım artık; kapımdaki gece zilinden yararlanıp bütün köy halkı beni kahredip duruyor. Ama bu kez üstelik Rosa'yı, tarafımdan pek umursanmaksızın yıllardır evimde yaşayıp giden bu güzel kızı feda etmek zorunda bırakılıyo-

rum. Böyle bir fedakârlık benim için fazlasıyla büyük; ne kadar istese de Rosa'yı bana geri veremeyecek bu ailenin üzerine atılmamak için birtakım zekâ oyunlarına başvuruyor, kafamda sözkonusu olayı geçici süre yeni bir biçime sokuyorum. Ama alet çantamı kaparak kürkümü getirmelerini işaret edip de, elindeki rom kadehini koklayıp duran babayı, galiba tarafımdan düş kırıklığına uğratılan – iyi ama, bu insanlar ne bekliyorlar benden? – ve gözleri yaşla dolup dudaklarını ısıran anneyi, elinde kana bulanmış havluyu sallayan kızkardeşi hep bir arada dikiliyor görünce, oğlanın gerçekten hasta olabileceğini gerekirse kabule hazır bir yüz takınıyorum. Oğlanın yanına varıyorum derken; kendisine çorbaların en kuvvetlisini getiriyormuşum gibi, bana gülümsüyor. Ah, tam o anda ikisi de kişnemeye başlıyor atların; yüce bir makam tarafından sahnelenen bu gürültünün belki de oğlanın muayenesini kolaylaştırması isteniyor. Derken şu sonuca varıyorum: Evet, oğlan hasta; sağ böğründe, kalça bölgesinde açılmış avuç içi kadar bir yara var. Gül pembesi; ortası koyu, kenarlara doğru açılan bir sürü pembe nüansı; hafif pütürlü bir yara; kimi yerde az, kimi yerde çok birikmiş kan; yer üstündeki bir maden ocağını andıran bir yara. Uzaktan böyle. Yakından bakınca, işi zorlaştıran bir başka neden açığa vuruyor kendini. Hafif bir ıslık koyvermeden kim katlanabilir? Serçe parmak kalınlığında ve uzunluğunda kurtlar; kendi renkleri pembe; ayrıca, kana bulanmış gövdeleri; bir uçları yaranın içinde; beyaz başçıkları ve bir sürü ayakçıklarıyla kıvrılıp bükülerek aydınlığa çıkmaya savaşıyorlar. Zavallı çocuk! Sana yardım edilemez artık. Senin o büyük yaranı bulup ortaya çıkardım; böğründeki bu çiçek yüzünden helâk olup gideceksin. Oğlanın ailesi mutluluk içinde; beni iş başında görüyor; kızkardeş anneye söylüyor bunu, anne babaya, baba da, açık kapıdan odaya vurmuş ay ışığında içeri süzülen ve parmak uçlarına basıp ileri uzatılmış kollarıyla dengelerini sağlamaya çalışan birkaç konuğa iletiyor.

Yarasının içindeki kımıl kımıl hayattan büsbütün gözleri kamaşmış: «Beni kurtaracak mısınız, doktor?» diye fısıldıyor oğlan hıçkırarak. Benim bölgedeki insanlar böyledir, hep yapamayacağı şeyi isterler hekimden. Eski inançlarını yitirmişlerdir; rahip, evinde oturmuş, âyin giysilerini can sıkıntısından yolup dururken, hekimden o müşfik cerrah eliyle bütün işi görmesini beklerler. Eh, nasıl isterseniz, ben kendim size hizmet edeyim demedim; beni kutsal amaçlar uğrunda kullanmaya kalkarsanız, buna da ses çıkarmam; hizmetçisi elinden alınmış yaşlı bir köy hekimi için bundan iyisi can sağlığı. Derken geliyorlar: oğlanın ailesi ve köyün yaşlıları; beni soyuyorlar; başlarında öğretmenleriyle bir okul korosu evin karşısına geçiyor ve aşağıdaki güfteyi içeren alabildiğine yalın bir ezgiyi okumaya başlıyorlar:

Soyun giysilerini, iyi eder o zaman
Baktınız iyi etmedi, öldürün gitsin!
Bir hekimden başka nedir ki
Bir hekimden başka nedir ki!

Derken giysilerimi çıkarıp alıyorlar üzerimden; parmaklarım sakalımda, başımı eğerek serinkanlılıkla oradakilere bakıyorum. Kendime tastamam hâkimim, oradakilerin hepsinden üstün durumdayım ve öyle de kalıyorum; oysa bunun bir yararı dokunmuyor bana, başımdan ve ayaklarımdan tutup beni yatağa götürüyor, duvardan yana, oğlanın yarasının bulunduğu tarafa yatırıyorlar. Sonra hep birlikte çıkıp gidiyorlar odadan; kapı kapatılıyor; koro susuyor; bulutlar yürüyüp ayın önünü kapıyor; yorgan, sıcak sıcak sarıyor beni; pencerelerde atların başlarının silueti kımıldıyor. «Biliyor musun?» diye kulağıma fısıldıyor bir ses. «Sana güvenim pek az. Çünkü sen de bir yerde baştan atıldın, kendi ayağınla gelmedin buraya. Bana yardım edecekken, benim ölüm döşeğimi daraltıyorsun. En iyisi, tırnaklarımla gözlerini oymam.» –

«Doğru!» diyorum. «Yüz karası bir durum. Ama hekim olmuşum bir kez, ne yapayım? İnan ki, benim için de kolay değil.» – «Bu özürle yetineyim mi? Ah, sanırım yetinmem de gerekiyor. Hep yetinmem gerekiyor. Güzel bir yarayla dünyaya geldim; varım yoğum hep bu yaraydı.» – «Genç dostum-!» diye cevaplıyorum. «Hatan şurada: durumu bütünüyle göremiyorsun: Şimdiye kadar çevrede pek çok hasta odasında bulundum; sana şunu söyleyeyim ki, yaranın durumu o kadar da kötü değil, vücutla daraçı yapan iki balta darbesinin yol açtığı bir yara. Pek çok kimse böğrünü sunar, ormanda balta sesini, hele sesin kendilerine yaklaştığını işitmez pek.» – «Gerçekten öyle mi, yoksa bu ateşli durumumda beni aldatıyor musun?» – «Gerçekten öyle; bir hükümet doktorunun namus sözünü öbür dünyaya beraberinde götürebilirsin.» Ve bu namus sözünü kabullendi oğlan, sesi kesildi. Ama kendimi nasıl kurtaracağımı düşünmenin zamanıydı. Hâlâ atlar, sadakatle yerlerinde duruyordu. Giysilerimi, kürk paltomu ve çantamı çarçabuk toparladım, giyinmekle oyalanmak istemiyordum. Atlar gelişteki gibi yine öyle hızlı giderse, adeta bir sıçrayışta bu yataktan ayrılıp kendi yatağımda açacaktım gözümü. Atın biri, uysal, pencereden çekildi; elimdekileri arabadan içeri savurdum; kürk palto fazla ötelere uçup gitti, yenlerinden biri bir çengele takıldı. Bu kadarına da şükür! Ata atladım. Yerde sürüklenen koşulmamış koşumlar; birbirlerine pek bağlı olmayan atlar; arkada sağa sola yalpalayan araba ve nihayet karlar içinde sürüklenen kürk palto. «Deeh!» demiştim, ama atlar hızlı gitmiyordu; yaşlı adamlar gibi ağır aksak, kar çölünde ilerliyorduk; çocukların gerçekle bağdaşmayan yeni şarkısı arkamızda uzun süre çınlayıp durdu:

Sevinin ey hastalar
Hekim yatağınıza yattı.

Bu tempoyla asla eve varamayacağım; o canım işim gitti elden; yerimi almak isteyen biri hastalarımı çalıyor. Ama boşuna; çünkü yerimi dolduramayacak. Evimde o mendebur seyis ortalığı kasıp kavuruyor, Rosa'yı kurban yaptı kendine, bunu daha çok düşünmek istemiyorum. Çırılçıplak, bu alabildiğine mutsuz çağın ayazına açık, dünyevî olmayan atlarla ben yaşlı adam, sağda solda dolanıp duruyorum. Kürk paltom, arabanın arkasından sarkıyor, ama ulaşamıyorum ona, ayakta gezip dolaşabilen rezil hastalardan hiçbiri bana yardım için parmağını bile oynatayım demiyor. Aldatıldım! Aldatıldım! Gece çıngırağının yanıltıcı sesine bir kez uyuldu, asla giderilemez artık.

GALERİDE

Sirkte çalışan ciğerlerinden rahatsız sıska bir kadın binici, manejde sağa sola yalpalayan bir atın sırtında doymak bilmeyen bir seyirci kalabalığının önünde, elindeki kırbacı şaklatıp duran acımasız bir patron tarafından aylar boyu durup dinlenmeksizin bir çemberler çizmeye zorlansa, havayı bir uğultuyla yarıp geçerek sağa sola öpücükler yollasa, kalçaları yaylanarak inip inip kalksa, bu oyun orkestra müziğinin gümbürtüsü ve vantilatörlerin hiç kesilmeyen uğultusu arasında ağzı giderek daha çok açılan boz bulanık bir gelecekten içeri, doğrusu şahmerdanlardan farksız ellerin çıkardığı kimi yavaş yavaş azalıp susan, kimi yeniden yükselip kabaran alkışlar eşliğinde sürüp gitse, belki o vakit galerideki genç bir seyirci, tüm balkonları geride bırakarak yüksek merdivenden koşup iner, manejden içeri seğirtir, gösteriye aralıksız kendini uydurmaya çalışan orkestranın fanfarları arasında «Durun!» diye sesini yükseltirdi.

Ama işte böyle olmadığından, beyaz ve kırmızı giysiler içinde güzel bir kız, üniformalı görevlilerin açtığı perdeler arasın-

dan geçerek uçar gibi maneje geldiğinden ve patron, halinde teslimiyet dolu bir ifade, kızın gözlerini arayarak hayvansı bir ezilip büzülmeyle kendisini karşıladığından, sanki manejdeki tehlikeli geziye çıkacak olan her şeyden çok sevdiği öz torunuymuş gibi bir kollayışla kızı kaldırıp bakla kırı atın üzerine oturttuğundan, elindeki kırbacı sallayıp başla! işaretini bir türlü veremediğinden, ancak neden sonra kendini yenerek kırbacı şaklatabildiğinden ve atın yanı sıra ağzı açık seğirtmeye koyulduğundan, kızın atlayıp sıçramalarını pek dikkatli bakışlarla izleyip başardığı hünerleri bir türlü aklı almaz göründüğünden, Ingilizce seslenişlerle onu tehlikelere karşı uyardığından, ellerinde çemberler tutan seyislere gayet dikkatli davranmalarını ateş püskürerek hatırlattığından, o büyük salto mortale'den önce ellerini yalvarırcasına havaya kaldırarak orkestrayı susmaya çağırdığından, nihayet küçük biniciyi atın titreyen sırtından indirerek her iki yanağına birer öpücük kondurduğundan, seyircilerin hiçbir sevgi gösterisini yeterli görmediğinden ve küçük binici, patrona yaslanmış, kollarını iki yana açıp başını geriye atarak mutluluğunu bütün sirkle paylaşmak ister gibi bir tavır takındığından, bütün bunlar işte böyle olduğundan, galerideki genç seyirci, yüzünü korkuluğa dayıyor, gösterinin bitim marşında, ağır bir düşten içerlere gömülür gibi, nedenini bilmeksizin ağlamaya başlıyor.

ESKİDEN BİR YAPRAK

Hani şu bizim yurdun savunulması işi pek savsaklanmış görünüyor. Şimdiye kadar hiç aldırmadık, işimizin gücümüzün peşinde koşup durduk; ancak, son zamanlarda olup bitenler, hepimizi tasalandırmaya başladı.

Benim, imparator sarayının önündeki alanda bir ayakkabıcı

dükkânım var. Sabahleyin şafakta daha dükkânımı açmaya kalmadan, alana çıkan bütün sokakların başları silahlı adamlar tarafından tutuluyor. Ama bizim askerler değil bunlar, belli ki kuzeyden inmiş göçebeler. Sınırdan hayli uzaklığına karşın, başkentimize kadar nasıl sokulabildiklerini bir türlü anlayamıyorum doğrusu. Ama nasılsa gelmişlerdi bir kez ve her sabah sayıları artıyora benziyordu.

Doğaları gereği evlerde oturmaktan hiç hoşlanmıyor, açık havada konaklıyorlar. İşleri güçleri kılıç bilemek, ok sivriltmek, at üzerinde talim yapmak. Her zaman temizliği üzerine titrediğimiz bu sessiz alanı düpedüz ahıra çevirdiler. Hani arada bir dükkânlarımızdan dışarı seğirtip, sağımız ve solumuzdaki pisliklerden hiç değilse en berbat kısmını alandan uzaklaştırmaya çalışmıyor değiliz. Ama gittikçe daha seyrek yapmaya başladık bunu, çünkü nasılsa emeğimiz boşa gidiyor; üstelik, azgın atların altına yuvarlanmak ya da kamçı darbeleriyle yaralanmak tehlikesiyle karşı karşıya kalıyoruz.

Göçebelerle konuşulacak gibi değil. Bizim dilimizi bilmedikleri gibi, kendilerinin de pek bir dilleri bulunmuyor, birbirleriyle tıpkı kargalar gibi anlaşıyorlar; ikide bir karga seslerine benzer bağrışmalar işitiyoruz. Bizim yaşam biçimimiz ve toplum düzenimize akıl erdiremedikleri gibi, aldırış da etmiyorlar. Bu yüzden, işaretlerle de olsa bizimle anlaşmaya yanaştıkları yok. Kendilerine bir şey açıklayacağım diye dilinizde tüy bitene kadar konuşun, bilek yerlerinden kopana kadar ellerinizi o yana bu yana oynatın, sizi asla anlamazlar ve anlamayacaklardır. Çokluk suratlarını ekşitirler, gözlerinin akı öne çıkıp ağızlarından köpükler saçılır; ama niyetleri ne size bir şey söylemek, ne de sizi korkutmaktır; sadece huyları öyle olduğu için yaparlar bunu. Kendilerine gereken şeyi çekip alırlar; ancak, bunun için zora başvurdukları da söylenemez; çünkü herkes böylesi durumlarda nesi var, nesi yok, onlara bırakıp bir kenara çekilir.

Benim dükkândaki mallardan da bir haylisini alıp götürdüler. Ama karşımdaki kasabın başına gelenleri gördükçe, halime şükrediyorum. Adamcağız daha etini getirip dükkânına kor komaz, göçebeler hepsini elinden alıp midelerine indiriyorlar. Üstelik atları da et yiyor. Çokluk biniciyle atı yan yana uzanıp, her biri bir ucundan dişlemeye koyuluyor et parçasını. Kasap, et vermemeyi korkudan bir türlü göze alamıyor. Ama onun durumunu anlıyor, aramızda para toplayıp kendisini destekliyoruz. Çünkü göçebelere et verilmeyince, kimbilir akıllarına esip neler yaparlar! Ama böyle her Allahın günü et alsalar da, günün birinde yine akıllarına neler esecektir, kimbilir.

Geçenlerde kasap, hiç değilse kesim zahmetinden kurtulayım diyerek canlı bir sığır getirdi dükkânına. Adamcağız bunu bir daha yapar mı! Dükkânımın en dip köşesine çekilip giysi, çul, çuval, ne varsa alıp başıma yığdım, tam bir saat yüzükoyun uzanıp yattım yere ve bunu da sırf göçebelerin dört bir yandan üzerine atılıp, etinden sıcak sıcak parçalar kopardıkları sığırın böğürtülerini duymamak için yaptım. Ses seda kesildikten ancak epey sonra dükkândan çıkmayı göze alabildim: Göçebeler, bir şarap fıçısının başındaki sarhoşlar gibi, sığır artıklarının çevresinde yorgun uzanmış yatıyorlardı.

Sanırım tam o sırada sarayın bir penceresinde imparatorun kendisini gördüm. Başka vakitler imparatorun asla bu dış odalara kadar uzandığı olmaz, hep sarayın göbeğindeki bir bahçede yaşayıp giderdi. Ama bu kez, hiç değilse bana öyle geldi, pencerelerden birinin arkasında dikiliyor, başını eğmiş, sarayın önündeki hayhuya bakıyordu.

«Bunun sonu nereye varayacak?» diye hepimiz sorup duruyoruz kendimize. «Bu yüke, bu eza ve cefaya daha ne kadar katlanacağız? İmparatorun sarayı göçebeleri çekip getirdi, ama onları yine buradan uzaklaştırmanın üstesinden gelemi-

yor. Sarayın kapısı kapalı; eskiden görkemli bir edayla kapıdan bir içeri girip, bir dışarı çıkan nobetçi, şimdi demir kafesli pencerelerin ardında nöbetini tutuyor. Yurdun kurtarılması işi biz zanaatkârlarla esnafa bırakılmış durumda; oysa biz, böyle bir ödevin üstesinden gelecek kimseler değiliz ve şimdiye kadar böyle bir şeyle hiç övünmedik. Belli ki bir yanlış anlama var ortada ve biz de bu yüzden mahvolup gidiyoruz.

KANUN ÖNÜNDE

Kanun önünde bir kapıcı durmaktadır. Bu kapıcıya taşradan bir adam gelir, kanun'dan içeri girmek ister. Ama kapıcı, onu şimdi içeri koyveremeyeceğini söyler. Adam düşünüp taşınır, ileride girip giremeyeceğini sorar. «Belki», der kapıcı, «ama şimdi giremezsin.» Kapı her zamanki gibi açık durduğundan ve kapıcı o sırada kenara çekildiğinden, adam eğilir ve kapıdan içeri bakmak ister. Kapıcı bunu farkedince güler ve: «Madem bu kadar istiyorsun, olmaz dememe aldırma, bir dene bakalım», der. «Ancak, unutma ki, ben güçlü bir kapıcıyım ve kapıcıların da sadece en küçüğüyüm. Ama her salonun başında bir başka kapıcı vardır, biri de ötekinden güçlüdür. Daha üçüncüsünü görmeye ben bile katlanamam.» Taşralı adam, böylesi güçlüklerle karşılaşacağını beklememiştir. Nihayet kanun kapısı herkese ve her vakit açık bulunması gerekir, diye düşünür. Ama üzerindeki kürk paltoyla kapıcıyı daha bir dikkatle süzüp onun iri ve sivri burnunu, uzun ve seyrek kara tatar sakalını görünce, en iyisi giriş iznini koparıncaya kadar beklemeye karar verir. Kapıcı bir tabure uzatır adama ve onu kapının yanıbaşına oturtur. Günler ve aylar boyu burada oturur adam. Pek çok kez içeri koyverilsin diye uğraşır, yalvarıp yakarmalarıyla usandırır kapıcıyı. Kapıcı, adamı sık sık küçük çapta sorgulamalardan geçirir; ona yeri

yurdu ve daha başka pek çok şeyle ilgili sorular yöneltir, ama büyük kişilerin ilgsizlikle soracağı sorulardır bunlar ve her sorgulama sonunda kapıcı, adama kendisini henüz içeri koyveremeyeceğini yeniden açıklar. Sözkonusu yolculuğa çıkarken yanına bir sürü şey alan taşralı adam, kapıcıyı rüşvetle kandıracağım diye, pek değerli olmalarına bakmayarak bunların tümünü çıkarır elden. Hani kapıcı verilenlerin hepsini alır, ama bir yandan da: «Tek bunları alıyorum ki, bak şu yola da başvuracaktım, unuttum sanmayasın», der. Taşralı adam, yıllar yılı, nerdeyse aralıksız, izleyip durur kapıcıyı. Öteki kapıcıları unutur da, bu ilk kapıcıyı kanundan içeri girmesine tek engelmiş gibi görür. Onu karşısına çıkaran uğursuz talihe, ilk yıllar, yüksek sesle kıyasıya lanetler savurur; derken yaşlanır, kendi kendine homurdanıp söylenmeye başlar; zamanla çocuklaşır ve yıllar yılı kapıcıya bakıp dururken onun paltosunun kürk yakasındaki pireleri de keşfettiğinden, pirelere bile kendisine yardım etmeleri, kapıcının gönlünü yapmaları için dil döker. Sonunda gözlerinin feri zayıflar, çevresinin gerçekten mi karanlığa gömüldüğünü, yoksa sadece gözlerinin mi kendisini yanılttığını bilemez olur. Ama buna karşılık bir parıltı farkeder karanlıkta; öylesine güçlü bir parıltı ki, bütün görkemiyle kanun kapısından dışarı vurmaktadır. Artık pek bir ömrü kalmamıştır adamın. Kapı önünde geçen bütün zaman içindeki yaşantıları toplanıp bir soruya dönüşür. Artık taşlaşmış vücuduyla doğrulup kalkamadığından, kapıcıya el'eder. Aradaki boy farkı zamanla taşralı adamın aleyhinde bir hayli değiştiğinden, adama doğru eğilmek zorunda kalır kapıcı, «Hâlâ nedir öğrenmek isteğin bakalım?» der. «Amma da açgözlüymüşsün!» diye ekler ardından. Adam, bunun üzerine: «Benim bildiğim, herkes kanuna ulaşmak için didinip çabalar. Peki, nasıl oluyor da, bunca yıl benden başkası girmeye kalkmadı bu kapıdan?» diye sorar. Onun giderek sağırlaşan kulaklarına sesini işittirebilmek için, kapıcı var gücüyle bağırır: «Senden başkası gi-

remezdi, çünkü yalnızca senin içindi bu kapı. Gideyim de kapayayım artık.»

ÇAKALLAR VE ARAPLAR

Vahada konakladık. Yol arkadaşlarım uyuyordu. Arabın biri, uzun boylu ve beyaz, önümden geçti; develere yemleri ve sularını vermiş, yatmaya gidiyordu.

Sırt üstü otların içine attım kendimi; uyumak istedim, uyuyamadım; uzaktan uzağa bir çakalın sızlanıp yakınan uluması; doğrulup oturdum. Şimdiye kadar pek uzakta görünen şey, yaklaştı ansızın. Çevremde kaynaşıp duran bir çakal sürüsü; mat altın sarısı parlayıp sönen gözler; sanki kamçı darbeleri altında düzenli ve çevik devinen ince, uzun gövdeler.

İçlerinden biri arkadan geldi, kolumun altından geçerek iyice sokuldu bana; sanki vücudumun sıcaklığını gereksinir gibiydi; sona karşıma geçerek, benimle nerdeyse göz göze şöyle konuştu:

«Ben, bütün bu çevredeki çakalların en yaşlısıyım. Seni nihayet bizim burada selamlamaktan mutluluk duyuyorum. Nerdeyse umudumu kesmiştim, çünkü hanidir seni bekliyoruz; annem bekledi, onun annesi bekledi ve daha gerilere doğru bütün anneler, ta çakalların ilk anasına kadar hep beklediler. İnanın bana!»

«Şaşırdım doğrusu», dedim. Dumanıyla çakalları geride tutmak için oracıkta yakılmaya hazır bekleyen çalı çırpı yığınını ateşlemeyi unutmuştum. «Bu sözleri işitmek çok şaşırttı beni. Oysa yukarlardan, kuzeyden buraya gelişim, yalnız bir rastlantı sonucudur; kısa bir geziye çıkmış bulunuyorum. Peki, benden ne istediğinizi öğrenebilir miyim, ey çakallar?

Sanırım pek dostça söylediğim bu sözler üzerine cesaretlenmiş, çevremdeki halkalarını daralttılar; hepsi de kısa kısa ve güçlükle soluyordu.

«Biliyoruz senin kuzeyden geldiğini», diye söze başladı en yaşlı çakal. «Bizi umutlandıran da bu zaten, çünkü kuzeyde aklın sözü geçer; oysa bizim burada, Araplar arasında böyle bir şeye rastlanmaz pek. Araplardaki o soğuk kibir ve azametten bir zerre akıl bile beklenemez. Yemek için hayvanları öldürür, ama leşleri küçümserler.»

«O kadar hızlı konuşma, yakınımızda Araplar yatıyor», dedim.

«Buranın gerçekten yabancısı olduğun nasıl da belli», dedi en yaşlı çakal. «Yoksa dünya kuruldu kurulalı bir çakalın asla bir Araptan korkmadığını bilirdin. Onlardan korkacağız ha? Böyle bir kavmin içine düşmemiz, sanki yeterince bir talihsizlik değilmiş gibi.»

«Olabilir, olabilir», dedim. «Bana bu kadar uzak konularda bir yargı vermeye kalkmak istemem; pek eski bir kavgaya benziyor sizinki; bu yüzden, sanırım kanınıza işlemiş, belki yine kanla sonlanacak.»

«Pek zekisin», dedi en yaşlı çakal. Ansızın oradaki bütün çakallar, daha bir çabuk solumaya başladı; oldukları yerde kımıldamadan durmalarına karşın, dilleri bir karış çıkmıştı; ancak arada bir dişlerini birbirine bastırdıklarında katlanılabilen çok fena bir kokuyu açık ağızlarından dışarı salıyorlardı. «Pek zekisin; söylediklerin, bizim eski inancımıza da uygun düşüyor. Diyeceğim, onların kanını alırız, kavga da böylelikle biter.»

«İyi ama», dedim ben, pek istemediğim kadar hırçın bir tonla, «onlar kendilerini savunur, tüfekleriyle üzerinize ateş edip sürü sürü öldürür sizi.»

«Görülüyor ki, kuzeyde yaşayanlarda da varlığını sürdüren insanca bir tutumla bizi yanlış anlıyorsun», dedi yaşlı çakal. «Biz onları öldürecek değiliz ki! Kendimizi pislikten yuyup arıtmak için Nil'in suyu bile yetmez sonra. Çünkü onların bir kez canlı vücutlarını görür görmez, soluğu kaçmakta alarak temiz hava arıyoruz kendimize, koşup çöle sığınıyoruz. Zaten bu yüzden değil mi, çölü yurt edindik.»

Daha başka pek çoğunun da gelip aralarına katıldığı çevremdeki çakallar, bacakları arasına sarkıttıları başlarını pençeleriyle temizlemeye koyuldu; bir nefreti gizlemek ister gibiydiler adeta; o kadar müthiş bir nefret ki, şöyle fırladığım gibi aralarından kaçıp gitsem, hani sevinecektim.

Peki ne yapmak niyetindesiniz?» diye sordum, doğrulup kalkacak oldum derken, ama başaramadım; arkadan iki genç çakal dişlerini ceketime ve gömleğime sımsıkı geçirmişti; ister istemez oturmaya devam ettim. Bir açıklamada bulunarak, ağırbaşlı: «Senin giysinin eteğini tutuyorlar, Sahip!» dedi en yaşlı çakal. «Sana karşı bir saygı gösterisi.» Ben, bir yaşlı çakala, bir genç çakallara bakarak: «Bıraksınlar giysimin eteğini!» diye haykırdım. «Sen istersen bırakırlar elbet», dedi yaşlı çakal. «Ama yine biraz sürer, çünkü âdet gereği dişlerini iyice gömüp birbirine bastırdılar ve şimdi onları ancak yavaş yavaş birbirinden ayırabilirler. Ama sen, bu arada bizim ricamıza kulak verebilirsin.» – «Davranışınız, beni tam da ricanızı kabul edecek havaya soktu hani», dedim. «Beceriksizliğimizi hoş gör!» diye cevapladı yaşlı çakal ve bunu söylerken sesindeki o doğal yakınmalı tonu ilk kez yardıma çağırdı. «Biçâre hayvanlarız biz; dişlerimizden başka bir şeyimiz yok; iyi ya da kötü, yararlanacağımız tek şey varsa, dişlerimizdir.»

Pek de yatışmamış: «Ne istiyorsunuz peki benden?» diye sordum.

«Sahip!» diye sesini yükseltti yaşlı çakal ve o anda bütün öbür çakallar ulumaya başladı; bana pek uzaklarda söylenen bir ezgi gibi geldi uluma. «Sahip! Sen, dünyayı birbirine düşüren kavgaya son verebilirsin. Yaşlılarımız bunu yapacak kimseyi bize tarif etmişlerdi, sen tıpkı ona benziyorsun. Araplardan istediğimiz huzurdur, şöyle soluyabileceğimiz gibi bir havadır; onları gözümüz görmeden çevremizdeki ufka rahatça bakabilmek, bir Arap tarafından boğazlanacak koyunun çığlığını işitmemektir; bütün hayvanlar kendi eceliyle güzel güzel ölebilmeli, kimse rahatsız etmeksizin kanları tarafımızdan içilebilmeli ve eti, kemiklerine varıncaya kadar tarafımızdan yenilebilmelidir. Temizlik, bütün istediğimiz temizliktir.» Sözün burasında, bütün çakallar ağlaşıp sızlaşmaya başladı. «Ey asil yürekli, ey iç organları asil Sahip! Bu duruma sen nasıl katlanabiliyorsun! Beyazları pislik bunların, karaları pislik; saç sakalları dehşet saçıyor; göz pınarlarını görenler kusmadan duramıyor; kollarını kaldıracak olsalar, koltuk altlarında sanki bir cehennem açıyor kapılarını. Bu yüzden, ey Sahip, bu yüzden, ey aziz Sahip, şu makası al, her şeye gücü yeten ellerinle, her şeye gücü yeten ellerinle gırtlaklarını kesiver şunların!» Yaşlı çakal başını birden oynatınca, öbür çakallardan biri koşup geldi, azı dişlerinin birinde ufak bir dikiş makası taşıyordu.

Kervanımızın, rüzgâra karşı savaşarak yanımıza kadar sokulan ve kocaman kamçısını havada sallamaya başlayan Arap kılavuzu. «Makas çıksın ortaya da, bitsin şu iş!» diye bağırdı.

Bütün çakallar bir solukta dağıldı bunun üzerine; ama az ötede yeniden toplandılar, iyice birbirlerine sokulup yere çömdüler. Öylesine sıkışık ve hareketsiz bir görünümleri vardı ki, çevresinde yalancı ışıkların uçuştuğu alçak bir engele benziyorlardı.

«Ey Sahip! Bu oyunu da görüp işittin işte!» dedi Arap kıla-

vuz ve kavmine özgü soğukluğun elverdiği ölçüde bir kahkaha attı. «Demek sen hayvanların ne istediğini biliyorsun?» diye sordum. «Elbet Sahip!» diye cevapladı Arap kılavuz. «Bunu bilmeyen yok ki! Yeryüzündeki Araplar varoldu varolalı bu makas çölde dolaşır durur ve dünya varoldukça da dolaşıp duracak. Her gelen Avrupalı'ya söz konusu iş için sunulur makas; karşılarına çıkan her Avrupalı da çakallara bu iş için biçilmiş kaftan görünür. Saçma bir umuttur yaşar gider işte bu hayvanlarda; budala, ama gerçekten budala yaratıklardır. Bu yüzden kendilerini severiz, bizim köpeklerimizdir onlar, sizinkilerden de güzel köpekler. Bak şuraya, Sahip! Bir deve öldü, buraya getirttim.»

Dört adam deve ölüsünü taşıyıp önümüze yıktı. Hayvanın leşi daha yere serilir serilmez, çakallar seslerini yükseltti. Sanki kendilerini geri çeken ipler varmış da, bunlara karşı koyacak gücü gösteremiyorlarmış gibi, arada bir duraklayıp gövdeleriyle yeri süpürerek yaklaştılar. Arapları unutmuş, onlara karşı duydukları nefreti unutmuşlardı; oracıkta buram buram tüten leş akıllarından her şeyi silip götürmüş, onları büyülemişti. Çakalın biri çoktan leşin boynuna asılmış, daha ilk hamlede atardamarı bulup dişlerini geçirmişti. Umutsuz bir iş olmasına karşın, pek zorlu bir yangını mutlaka söndürmek isteyerek çılgın bir tempoyla çalışan küçük bir pompa gibi, gövdesindeki kaslar titreyip sarsılıyor, anî kasılmalarla kasılıyordu. Ve çok geçmeden, bütün çakallar, leş üzerinde yüksek bir tepe oluşturarak aynı işi görmeye başlamıştı.

Derken Arap kılavuz, çakalların üzerine yürüyüp değdiği yeri fena halde acıtan kamçısını sağa sola indirmeye koyuldu. Çakallar başlarını kaldırdılar; yarı esrik, yarı baygın; karşılarında Arapların dikildiğini gördüler. Çok geçmeden de kamçı darbelerini suratlarında hissettiler, sıçrayarak kendilerini geriye attılar, bir boy geriye doğru kaçtılar. Ama devenin kanı yerde göller oluşturmuştu, buram buram tütüyordu; vücu-

dunun pek çok yeri enikonu açılmıştı. Derken dayanamayarak tekrar dönüp geldiler; kılavuz, elindeki kamçıyı yeniden kaldırmak isteyince, koluna yapıştım.

«Haklısın Sahip!» dedi. «Bırakalım, meslekleri olan işi yapsınlar. Hem yola çıkma zamanı geldi. Gördün işte. Olağanüstü hayvanlar, değil mi? Bizden de ne çok nefret ediyorlar.»

MADEN OCAĞINI ZİYARET

Bugün mühendislerden en kodamanları bizim aşağıdaydı. İdarenin bir talimatı uyarınca yeni dehlizler açılacaktı, ilk ölçümlerde bulunmak üzere çıkıp geldiler. Ne de genç, öyleyken birbirinden ne değişik kimseler! Her biri özgürce gelişebilme olanağına kavuşmuş, kesinlikle belirgin karakterleri bu genç yaşlarında bütün bağımsızlığıyla açığa vuruyor kendini.

Siyah saçlı, yerinde duramayan biri, gözlerini aralıksız dört bir yanda dolaştırıyor.

Elinde not defteriyle bir ikincisi, yürürken krokiler çiziyor ayakta, sağa sola göz gezdirip karşılaştırmalar yapıyor, notlar alıyor.

Ellerini ceketinin ceplerine sokan ve bu davranışıyla tüm giysisinin gerilmesine yol açan bir üçüncüsü dimdik yürüyor; vakur bir hali var; ancak dudaklarını sürekli ısırmasıyla, önüne durulacak gibi olmayan sabırsız gençliği kendini belli etmekte.

Bir dördüncüsü, üçüncüsüne, onun hiç de kendisinden istemediği açıklamalarda bulunuyor; boyu üçüncüden kısa; üçüncüsünü ayartıp baştan çıkarmaya uğraşır gibi onun yanı sıra seğirterek, işaret parmağını havada tutuyor hep, çevrede görülen nesnelerle ilgili tekdüze bir anlatıyı üçüncüsüne ara-

lıksız buyur ediyor.

Belki rütbe bakımından beşincileri hepsinden üstün; yanında kendisine eşlik eden birinin bulunmasına katlanamıyor; bazen ileri geçiyor, bazen geride kalıyor; adımlarını onun adımlarına göre ayarlıyor topluluk. Rengi uçuk ve zayıf bir adam; sorumluluk duygusu gözlerini çukura gömmüş; çok vakit düşünceli; düşünüp dururken elini alnına dayıyor.

Altıncı ve yedincileri biraz kambur yürüyor; baş başa, kol kola, senli benli bir konuşma havası içindeler; kuşkusuz burası bizim maden ocağımız, bizim en derin dehlizlerdeki iş yerimiz olmasa, sanılabilir ki, bu kemikli, tüysüz ve patlıcan burunlu baylar, genç din adamlarından başkaları değildir. Biri, çokluk kedimsi mırıltılarla kıs kıs gülüyor; yine gülümseyen ötekisi konuşuyor hep ve boştaki eliyle konuşmasına tempo tutuyor. Her iki bay da işgal ettikleri mevkilerin sağlamlığından ne kadar emin bulunmalı ve genç yaşlarına karşın bizim maden ocağı uğrunda ne büyük hizmetler görmüş olmalılar ki, burada, bu denli önemli bir inceleme gezisinde, şeflerinin gözü önünde, yalnız kendilerini ilgilendiren ya da hiç değilse o andaki ödevleriyle düpedüz ilişkisiz sorunların üzerine böylesine şaşmazlıkla eğilebiliyorlar. Yoksa bütün o gülüp etmelerine karşın, iş konusunda gözden kaçırılmaması gerekeni gözden kaçırmayacak kadar yetenekli kişiler mi bunlar? Böylesi kişilere ilişkin bir yargıya varmayı insan pek göze alamıyor.

Ama beri yandan kesin olan bir şey varsa, örneğin sekizincileri, bu iki bayla kıyaslanamayacak ölçüde, hatta bütün öbürlerinden daha çok iş üzerinde toplamış dikkatini. Her gördüğü şeye el sürmeden, ikide bir cebinden çıkarıp ikide bir cebine sokarak muhafaza altına aldığı küçük bir çekiçle her gördüğü şeyi tıklatmadan duramıyor. Şık giysisine aldırmayarak toz toprak içine çöküyor bazan, elindeki çekiçle yere tık

tık vuruyor; ardından yine ayağa kalkıp yürüyerek, bu kez duvarları ve başının üzerindeki tavanı tıklatıyor. Bir defasında boylu boyunca yere uzanıp kaldı öyle; biz, acaba başına bir kaza mı geldi? diye düşündük; ama o, ince ve uzun vücuduyla kısa bir silkinişten sonra yine fırlayıp ayağa kalktı. Anlaşıldı ki, yine sadece bir incelemede bulunmuştu. Hani maden ocağımızı ve taşlarını tanıdığımızı sanan bizler, bu mühendisin burada böyle durmadan neyi incelediğini bir türlü kavrayamıyoruz.

Dokuzuncuları, bir çeşit çocuk arabasını itiyor önü sıra; arabada ölçme araç ve gereçleri var. Alabildiğine değerli şeyler; yumuşacık pamuklara yatırılmış hepsi. Aslında arabayı bir uşağın itmesi gerekiyor, ama bu görev bir uşağa emanet edilmeyerek bir mühendise havale edilmiş ve belli ki mühendis sözkonusu işi seve seve yapıyor. Galiba mühendisler arasında en genci; belki araçlardan hiç anladığı yok, ancak gözlerini bir an bile onlardan ayırmıyor, hatta bu yüzden bazen arabayı bir duvara çarpacak gibi oluyor.

Ama bir başka mühendis daha var, arabanın yanı sıra yürüyor ve bir çarpma tehlikesini önlüyor zamanında. Besbelli araçlardan çok iyi anlıyor ve öyle görülüyor ki, bunların korunmasıyla asıl görevlendirilen odur. Zaman zaman, arabayı durdurmaksızın araçlardan birini çekip alıyor içinden, bakılacak yerine gözünü dayayıp bakıyor, orasını burasını söküp takıyor, sallayıp silkiyor, üzerine tık tık vuruyor eliyle, kulağına tutup dinliyor ve sonunda, uzaktan pek seçilemeyen küçük nesneyi alabildiğine özen gösterip tekrar yerine koyuyor; arabayı sürüp iten ise, bu arada durup kendisini bekliyor. Biraz zorba biri denebilir bu mühendis için, ama araçlar adına bir zorbalık bu. Araba daha on adım uzaktayken, suskun bir parmak işareti üzerine bizim yana çekilmemiz, kolay kolay çekileceğimiz bir yer olmasa da böyle davranmamız gerekiyor.

Bu iki bayın ardından elini kolunu sallayarak uşak geliyor. O zengin bilgileri göz önüne alındı mı hiç de şaşılmayacak bir davranışla mühendis beyler büyüklenme denen şeyi çoktan sıyırıp atmışlar üzerlerinden; oysa uşak, bu büyüklenmeyi kendi şahsında toplamışa benziyor. Bir eli arkasında, öbür eliyle üniformasının yaldızlı düğmelerini ya da şık kumaşını sıvazlayarak ikide bir sağa sola dönüp başını eğiyor, sanki selam vermişiz de karşılıkta bulunuyor ya da selam verdiğimizi sanıp, bunun doğruluğunu bulunduğu yükseklikten araştıracak durumda değilmiş gibi yapıyor. Tabii bizim selam falan verdiğimiz yok; ama onu gördük mü, madencilik işletme bürosunda uşaklığın berbat bir şey olduğuna inanasımız geliyor. Peşinden gülüyoruz kuşkusuz; ama değil gülmek, gök gürlemesi bile adamı arkasına döndüremeyeceği için, kendisine anlayamadığımız bir kimse gözüyle bakıp ondan yine de saygımızı esirgemiyoruz.

Bugün ocakta pek iş görülmez artık; çalışmaya verilen ara hayli uzun sürdü; bu tür bir ziyaret, iş düşüncesini insanın kafasından silip atıyor. Baylar işletmeye açılması düşünülen dehlizin karanlığından içeri dalarlarken, arkalarından bakmak pek çekici bir şey; derken karanlıkta yitip gidiyorlar. Bizim vardiyanın işi de çok geçmeden sona eriyor; bayların dehlizlerden dönüşünü göremeyeceğiz.

EN YAKIN KÖY

Dedem söylerdi hep: «Hayat, şaşılacak kadar kısadır. Şimdi belleğimi yokluyorum da, örneğin bir gencin ata atlayarak, mutsuz rastlantılar bir yana, mutlu bir akış izleyecek normal bir yaşam süresinin bile böyle bir şey için yetmeyeceğinden korkmaksızın, en yakın köye gitmeye nasıl karar verebildiğini anlamıyorum.»

Denir ki: İmparator sana, sen tek kişiye, sen zavallı kuluna, imparator güneşinin önünden çok, çok uzaklara kaçan sen minicik gölgeye, işte dosdoğru sana ölüm döşeğinden bir haber yollamıştır. Yatağının başucunda haberciye diz çöktürmüş ve kulağına fısıldamıştır haberi; hatta pek önem verdiği bir haber olduğundan, haberciye tekrarlatıp kulağına söyletmiştir. Sonra da başını sallayarak söylenenin doğruluğunu onaylamıştır. Ve ölümünü izleyen bütün kalabalık önünde – aradaki duvardan engeller yıkılıp sarayın yukarılara doğru uzayıp giden dış merdivenlerinde, devletin büyükleri halka yapmış dikilmektedir –, bütün bu seyirci kalabalığı önünde haberciyi salmıştır imparator. Haberci, hemen yola koyulmuştur; güçlü kuvvetli, yorulmak bilmez biridir; bazen bu kolunu, bazen öbür kolunu uzatarak kalabalık arasından yol açar kendine. Bir direnişle karşılaştı mı, güneş resmi bulunan göğsünü gösterir; hiç kimseye nasip olmayacak bir kolaylıkla ilerleyip durur. Ancak, kalabalık da işte öylesine büyüktür, odaların sonu gelmez bir türlü. Kalabalıktan bir kurtulsa, nasıl da kuş gibi uçacak ve sen de Allah bilir çok sürmeden onun şahane yumruk seslerini kapında duyacaksın. Ama işte nasıl boşuna çırpınıp durur; hâlâ sarayın en içteki odalarından güçlükle yol bulup geçmeye çalışmaktadır; ve asla bu odaların üstesinden gelemeyecektir; gelse de bir şey kazanmış olmayacak, bu kez merdivenlerden inmeye çalışacaktır. Merdivenleri de inse, yine bir şey elde edilemeyecek, bu kez avlulardan geçmesi gerekecektir ve avlular bitecek, birinci sarayı içine alan bir ikinci saray çıkacaktır karşısına; ardından yine merdivenler, yine avlular; ve bin yıllar boyu sürüp gidecektir böylece. Haydi sonunda en dış kapıdan kendini dışarı atabildi diyelim – ama dünyada, dünyada ol-

maz böyle bir şey – bir de bakacak ki, daha yeni duruyor karşısında başkent, dünyanın merkezi başkent, tortusu dağ gibi başkent; kimse bir yol bulup geçemez içinden, hele bir ölünün haberiyle asla! Sana gelince: Pencerenin önünde oturur, akşam olunca imparatorun haberini düşlersin.

EVİN BEYİNİN TASASI

Kimi Odradek'in İslâvca'dan geldiğini söylüyor ve sözcüğün anlamını bu yoldan açıklamaya çalışıyor. Kimi de bunun Almanca'dan çıktığı, İslâvca'dan yalnızca etkilendiği görüşünde. Her iki açıklama da bir kesinliği içermediğinden, hiçbirinin doğruyu yansıtmadığı sonucuna varmak haksızlık olmaz sanırım; kaldı ki, açıklamalardan hiçbirinin sözcüğe bir anlam kazandırdığı yok.

Kuşkusuz Odradek adında bir nesne gerçekten varolmasa, kimse bu tür araştırmalarla uğraşmazdı. Hani ilkin sanılır ki, yıldız biçiminde yassı bir iplik makarasıdır. Ve gerçekten de üzerine iplik sarılmışa benziyor; ne var ki, bunlara alabildiğine çeşitli cins ve renkte, düğümlerle birbirine tutturulmuş, ayrıca birbirine dolanmış kopuk ve eski iplik parçaları denebilir ancak. Ama yalnız bir makara değil Odradek; yıldızın orta yerinden bir çapraz çubukçuk çıkıyor; sonra dik açıyla buna bir başkası gelip ekleniyor. Bir yanda bu ikinci çubukçuk, öbür yanda yıldızın kollarından birinin desteğiyle bütün nesne, sanki iki ayak üzerinde durabilmekte.

Hani sanılabilir ki, söz konusu nesne eskiden uygun bir biçim taşıyormuş da, şimdi kırılıp parçalanmış; ama hiç de öyle görünmüyor, en azından bunu doğrulayacak bir ipucu yok oratada, bunu kanıtlayacak bir parçalanma ya da kırılma noktası hiçbir yerinde seçilmiyor. Tümüyle saçma bir nesneye benzemekte, ama kendine özgü bir bütünlüğü var. Ayrıca, hayli devingen olup bir türlü yakalanamadığından, bu

konuda daha çok bir şey söylenecek gibi değil.

Bazen tavanarasında, bazen merdivenlerde, bazen koridorlarda, bazen de holde eğleşiyor. Kimi vakit de aylar boyu görünmüyor ortalıkta; böyle zamanlar sanırım başka evlere taşınmış oluyor, ama sonunda mutlaka yine dönüp geliyor bizim eve. Bazan insan kapıdan çıkıp onu aşağıda, merdivenin korkuluğuna yaslanmış gördü mü, kendisiyle konuşmadan duramıyor. Kuşkusuz güç sorular yöneltmiyor, tersine – minicikliği buna ayartıyor insanı – bir çocukmuş gibi davranıyor kendisine. «Adın ne bakayım?» diye soruyor. «Odradek», diye cevaplıyor o. «Peki nerede oturuyorsun?» – «Belli bir yerim yok», diyor Odradek ve gülmeye başlıyor. Ama ancak akciğerleri işe karıştırmadan üstesinden gelinebilecek bir gülüş bu; tıpkı dökülen yapraklardaki çıtırtıyı andırıyor? Çok vakit bu kadarla bitiyor söyleşi. Hem bu cevapları bile insan her vakit alamıyor Odradek'ten; çokluk, tahtadan görünümüne uygun düşen bir suskunluk içinde, uzun süre konuşmadan öylece duruyor.

Sonu ne olacak? diye boş yere kendime soruyorum sürekli. Ölebilir mi acaba? Ölen her nesenin daha önce bir çeşit amacı, bir çeşit etkinliği olmuş, bunlara sürtüne sürtüne un ufak olup gitmiştir; ama Odradek'te böyle bir şey yok. Yani ileride bir gün çocukları ve torunlarının önü sıra, ardından iplikleri sürükleyerek merdivenlerden teker meker aşağı yuvarlanacak mı? Kimseye zararı yok kuşkusuz; ama ben öldükten sonra da onun yaşamını sürdürebileceğini düşününce, adeta kahroluyorum.

ON BİR OĞUL

On bir oğlum var.

Birincisi dıştan bakınca öyle pek gösterişli değil, ama ağır-

başlı ve zekî; bir evlât olarak onu da ötekiler gibi sevmeme karşın, kendisine pek değer verdiğim yok. Düşünüşü bana fazla yalınkat görünüyor. Ne sağına, ne soluna, ne de ilerisine baktığı var; düşüncelerinin dar çemberinde boyuna koşarak halkalar çiziyor, daha doğrusu dolanıp duruyor.

İkincisi güzel, boylu boslu, yakışıklı; kendisine eskrimcilere özgü bir pozda rastlayıp da hayran kalmamak elde değil. O da zekî, ayrıca dünyayı gezip dolaşmış, deneyimli; çok şey görmüş, bu yüzden yurdunun taşı toprağına, doğup büyüdükleri yerden ayrılmamış oğullarımdan daha aşina. Ancak, ötekilere üstünlüğünü sadece gezip dolaşmasına borçlu değil, hatta hiç de pek bundan kaynaklanmıyor üstünlük; bu çocuğun herkesçe takdir edilen öykünülmeyecek bir yanı var ki, havada pek çok takla atıp, buna karşın kendini adeta akıl almaz derecede denetim altına tutarak suya ustalıkla dalışıdır. Trampnelin ucuna gelince, kendisine öykünmeye kalkanların cesaret ve hevesleri uçup gidiyor; aşağı atlayacaklarına trampnel üzerine oturup, kendilerini bağışlatmak ister gibi kollarını havaya kaldırıyorlar. Ama yine de (hani aslında böyle bir oğlum olduğu için mutluluk duymam gerekirdi) onunla aramdaki ilişki için pek düzgün denemez. Sol gözü sağ gözünden biraz küçük ve sık sık kırpıştırıyor bu gözünü. Ufak bir özür, öyle; yüzünü zaten normaldekinden atak bir ifadeyle donatıyor. Yaradılışındaki o yanına yaklaşılmaz dışa kapalılık karşısında, kırpıştırılıp duran bu küçük gözdeki özrü hani kimse farketmeyecektir. Babası olan ben, bunu farketmiyorum. Beni üzen, oğlumun vücudundaki ufak özür değil; daha çok, onun ruhunda yuvalanan ve nasılsa ona uygun düşen küçük bir düzensizlik, kanında başı boş dolaşan bu zehir, yaşamında yalnız benim görebildiğim bir yeteneği geliştirmedeki bu güçsüzlüktür. Ancak kendisini benim gerçek oğlum yapan da yine bu oluyor; çünkü ondaki özür, bizim bütün ailede var, ama ikinci oğlumda aşırı derecede be-

lirgin açığa vuruyor kendini.

Üçüncü oğlum da güzel; ama onda hoşuma giden rasgele bir güzellik değil, bir şarkıcı güzelliğidir. Kıvrak hatları içeren bir ağız, hülyalı gözler, etkili olabilmek için geride plilerle donatılmış bir kumaş perdeyi gereksinen bir baş, öne doğru alabildiğine kubbeleşen göğüs, havaya kolay kalkıp fazlasıyla kolay inen eller, üzerindeki yükü taşıyamadıkları için kendilerini naza çeken bacaklar. Ayrıca, tok denemeyecek bir sesi var; bir an için aldatıyor insanı, müzikten anlayanların kulak kabartmasını sağlıyor; gelgelelim, soluksuz kala kalıyor hemencecik. Bu oğulu dinleyici karşısına çıkarmak genel olarak ne kadar çekici bir şeyse de, onu en iyisi herkesten saklı tutuyorum, zaten kendisinin de beni böyle bir davranışa zorladığı yok. Ama eksiklerini biliyor da onun için değil; masumiyetinden yalnız. Sonra içinde yaşadığımız zamana yabancı hissediyor kendini; bizim aileden olmasına karşın, kendisinin bilmediği bir başka aileden geliyormuşçasına çokluk neşesiz; böyle anlarda da hiçbir şey onu neşelendiremiyor.

Dördüncü oğlum, belki hepsinden yakın insana. Tam anlamıyla yaşadığı zamanın bir çocuğu; herkes tarafından anlaşılabiliyor, herkesin ortaklaşa kullandığı bir zemin üzerine basıyor ayağı, hiç kimse ona hak vermeden yapamıyor. Varlığındaki hafifliği, devinimlerindeki özgürlüğü, yargılarındaki pervasızlığı belki de herkesten gördüğü takdire borçludur. Ağzından çıkan sözleri çok vakit yineliyesi geliyor insanın, tabii ancak bazılarını; çünkü bunlar tümüyle alındı mı, halinde fazlasıyla bir hafifliği ele veriyor. Hayran olunacak bir ustalıkla yüksek bir yerden atlayan, kırlangıçlar gibi havayı yarıp giden, sonunda hazin bir biçimde kendini kuru toprak üzerinde bulan biri sanki. Bir hiç. İşte böylesi düşünceler, bu oğlun güzel görünümünün hazzını bana haram ediyor.

Beşinci oğlum cana yakın ve iyi yürekli; daha az söz verip

sözünü daha çok tutan bir kimse; öylesine silik biri ki, insan onunla beraberken yalnız hissediyor kendini. Ama yine de bir dereceye kadar çevresinin saygınlığını kazanmış durumda. Bunun nasıl üstesinden geldiğini soracak olursanız, bir cevap veremeyeceğim. Belki de masumiyet denen şey, bu dünyanın hayhuyu içinden her şeyden kolay kendine bir yol bulup geçebiliyor; onda da işte bu masumiyet var. Belki aşırı bir masumiyet. Herkese karşı nazik. Belki de aşırı bir nezaket. Onu benim önümde övmeye görsünler, doğrusu fena oluyorum. Oğlum gibi bu kadar kesinlikle övgüye layık birini övmek, nihayet övgüyü biraz ucuza almak demektir.

Altıncı oğlum, hiç değilse ilk bakışta, hepsinden derin düşünen birine benziyor. Başını önüne sarkıtıp duruyor hep, ama boşboğaz. Bu yüzden yanına sokulmak kolay değil. Alta düştü mü, önüne geçilmez bir hüzne kaptırıyor kendini; üste çıktı mı, bu üstünlüğü boşboğazlığıyla elden çıkarmamaya bakıyor. Ama yine de onda gözü hiçbir şey görmeyen güçlü bir tutkunun varlığını yadsıyamayacağım; çok vakit güpegündüz, sanki bir düşteymiş gibi, düşünceler arasından bir yol açmaya savaşıyor kendine. Bazen hasta değilken – hatta sağlığı pek yerinde oluyor böyle vakitler – özellikle alacakaranlıkta yalpaladığı görülüyor; ama bir yardım da gereksinmiyor kimseden, düşmüyor. Belki de nedeni bedensel gelişimidir; çünkü yaşına göre fazla serpilmiş durumda. Bu da, vücudundaki dikkati çekecek kadar güzel ayrıntılara, örneğin el ve ayaklarının zarafetine karşın, genel olarak kendisine bir çirkinlik veriyor.

Yedinci oğlum, belki de hepsinden çok benim oğlum. Dünya ona değer biçmekten âciz, onun kendine özgü esprilerini kimse anlamıyor. Hani ona aşırı değer verdiğim yok; biliyorum, pek değeri bulunmayan biri; tek kusuru onu takdir edememek olsa, yine mükemmeliğinden bir şey yitirmezdi dünya. Ancak, aile çevresinde bu oğulsuz yapamam. Gelecek

karşısında hem bir tedirginlik, hem de huşu dolu bir saygı duyuyor ve bunların her ikisini, hiç değilse bana göre, yadsınamayacak bir bütün içinde bağdaştırabiliyor. Ama bu bütünü de ne yapacağını herkesten az bilen yine kendisi; geleceğin çarkını harekete geçiremeyecek; ama varlığındaki bu yetenek de o kadar cesaretlendirici, o kadar umutlandırıcı ki! Ne yazık, bu dilek gerçekleşeceğe benzemiyor. Benim için anlaşılmaz görünmeyen, ama çevrenin yargısıyla işte öylesine karşıtlık oluşturan çirkin bir kendinden memnunlukla tek başına sağda solda sürtüp duruyor; kızları umursadığı yok; öyleyken neşesi yerinde hep.

Sekizinci oğlum, benim sorunlu oğlum; oysa sorunlu olması için doğrusu neden göremiyorum. Gözleri, bir yabancı gibi bana bakıp duruyor, oysa ben bir baba sevecenliğiyle ona bağlı hissediyorum kendimi. Zaman içinde pek çok şey düzeldi; onu eskiden şöyle bir düşünmek, bazen bir ürperti salardı içime. Kendi yolunda yürüyüp duruyor; benimle bütün bağları koparıp attı; kuşkusuz dikkafalılığı ve ufak atletik vücuduyla – bacakları küçükken pek cılızdı, ama zamanla cılızlık kaybolmuş olabilir – dilediği yerde kendisine bir yol açıp ilerleyecektir. Çokluk kendisini yanıma çağırıp ne durumda olduğunu, niçin babasından bu kadar uzakta yaşadığını, aslında nasıl bir amaç güttüğünü sorayım diyorum; ama artık benim o kadar uzağımda yaşıyor ve aradan o kadar zaman geçmiş bulunuyor ki, nasılsa öyle kalabilir her şey. Kulağıma geldiğine göre, oğullarımın içinde bir o topsakal bırakıyor; öyle ufak tefek birinde hoş kaçacak bir şey değil kuşkusuz.

Dokuzuncu oğlum pek şık giyiniyor, özellikle kadınlara yönelen tatlı bakışları var. O kadar tatlı ki, bazen beni bile ayartabiliyor; ben ki, onun gözlerinden bütün bu tanrısal pırıltıyı silip atmak için, ıslak bir süngerin pekâlâ elvereceğini biliyorum. Ama bu oğlun üstün bir yanı varsa, bakışlarıyla hiç de sağı solu kandırmaya çalışmıyor; ömür boyu kanepe-

nin üzerinde yatıp gözlerini odanın tavanında gezdirsin, başka şey istemeyecek; hatta kapalı gözkapaklarının altında gözlerini dinlendirmeye bayılıyor. Sevdiği bu durumda konuşmaktan hoşlanıyor ve fena da konuşmuyor: kısa, öz ve somut. Ama ancak dar sınırlar içinde dönüp dolanıyor sözleri; bu sınırları aştı mı, pek boş bir havaya bürünüyor, ki bu da sınırların darlığından ötürü kaçınılacak gibi değil. Hani uykulu bakışlarıyla bunu algılayabileceğini umsa, böyle yapma falan der gibi eliyle işaret edecek insan.

Onuncu oğluma herkes ikiyüzlünün biri diye bakıyor. Bu kusuru için, onda ne büsbütün yok derim, ne büsbütün varlığını söyleyebilirim. Şurası muhakkak ki, üzerinde her vakit sımsıkı iliklenmiş kapalı bir frak, başında eskiliğine karşın titizlikle temizlenmiş bir şapka, devingenlikten yoksun bir yüz, biraz öne çıkık bir çene, gözler üzerinde ağır bir kubbe yapan gözkapakları ve arada bir ağzına götürdüğü iki parmakla yaşını haydi haydi aşan bir görkemi sergileyerek onun ilerden yaklaştığını görenlerin düşüneceği şey, işte ikiyüzlünün ta kendisi olacaktır. Ancak, bir de konuşmasına kulak verilsin; makul, düşünülüp taşınılmış, uzatmaksızın, yaman bir canlılıkla sorular arasından vurup geçen ve tüm dünyayla şaşılası, pek doğal ve şen bir uyum içinde bulunan bir konuşma; öyle bir uyum ki, gerekirse boynu gerip vücudu ayağa kaldırıyor. Kendilerini pek zekî görüp, dediklerine bakılırsa oğlumun dış görünümünden tiksinti duyan kimseleri, oğlum sözleriyle enikonu etkilemiştir. Ancak, onun dış görünümüne aldırmayan ve sözleri kendilerine ikiyüzlü gelen insanlar da var. Hani babası olan ben, bu konuda bir karar vermek istemem; yalnız şu kadarını itiraf edeyim ki, sonuncu yargının sahipleri ilkinkilerden daha saygıdeğer kişilerdir.

Onbirinci oğlum narin ve sanırım oğullarımın arasında en güçsüzü. Ama aldatıcı bir güçsüzlük bu, çünkü bazen güçlü ve kararlı bir tutum takınabiliyor; ancak, böyle zamanlarda

bile güçsüzlük nasılsa temelini oluşturuyor işin. Gelgelelim, utandırıcı bir güçsüzlük değil, sadece bizim bu yeryüzünde güçsüzlük diye bakılan bir şey. Uçmaya hazırlık da nihayet bir güçsüzlüktür; çünkü ne de olsa bocalayıp durmaktan, kararsızlıktan ve kanat çırpmaktan başka şey değildir. Benim oğlumda da işte buna benzer şeyler görülüyor. Kuşkusuz, ondaki özelliklerin sevindirdiği yok babasını; çünkü bunlar belli ki ailenin yıkımına yönelik özelliklerdir. Bazen: «Seni de giderken yanıma alacağım baba», der gibi bana bakıyor. O zaman ben şöyle düşünüyorum: «Kendisine güvenebileceğim en son kimse sensin.» Bunun üzerine, şu yanıtı verir gibi oluyor bakışıyla: «Yani hiç değilse sonuncu olabilirim.»

İşte size on bir oğul.

KARDEŞ KATİLİ

Cinayetin aşağıdaki gibi işlendiği kanıtlanmış bulunuyor.

Katil Schmar, mehtaplı bir gece saat dokuz sularında köşebaşına gidip dikiliyor. Kurbanı Wese, çalıştığı büronun bulunduğu sokaktan gelip oturduğu sokağa saparken, mutlaka bu köşeyi dönecektir.

Herkesi iliklerine kadar ürperten soğuk bir hava. Ama yalnızca incecik mavi bir giysi vardır Schmar'ın üzerinde; üstelik, ceketciğinin düğmeleri iliklenmemiştir; Schmar'ın soğuğu falan hissettiği yok, sonra hiç durmayıp hareket ediyor. Yarı kama, yarı mutfak bıçağı denecek cinayet aletini bütünüyle kınından çıkarmış, kabzasından sıkıca kavramıştır. Bıçağı ay ışığına tutarak gözden geçiriyor. Işıl ışıl parlıyor bıçağın ağzı; ama Schmar'a bu kadarı yetmiyor, kaldırımın taşlarına çalıyor bıçağı, ortalığa kıvılcımlar saçılıyor. Böyle yaptığı için besbelli pişmanlık duyuyor sonradan, körlenen ağzını kes-

kinleştirmek için bıçağı bir keman yayı gibi çizmesinin tabanına sürtüyor, bir yandan da tek ayak üzerinde dikilip vücudunu öne eğerek hem bıçağın çizmede çıkardığı sese, hem kurbanının kaderinin belirleneceği sokağa kulak kabartıyor.

Ama ne diye yakındaki bir evin ikinci katındaki pencereden olup bitenleri izleyen Emekli Pallas göz yumuyor buna? İnsan muamması, çöz çözebilirsen! Yakasını kaldırmış, robdöşambrının kuşağını şişman vücudu üzerinde bağlamış, başını sallayarak aşağılara bakıyor, Pallas.

Karşıda, beş ev ötede ise Bayan Wese, sırtında geceliği, geceliğinin üzerinde tilki postundan kürkü, bugün eve dönüşü her zamankinden geciken kocasını gözlüyor.

Sonunda Wese'nin çalıştığı büronun kapısındaki çıngırağın sesi işitiliyor, bir kapı çıngırağı için fazla gür bir ses kent üzerine yayılıyor, gökyüzüne doğru ağıyor; gece mesaisinde bulunan Wese oturduğu sokaktan henüz görülemiyor, kapıdan çıktığını yalnız çıngırak sesi haber veriyor ve hemen Wese'nin sessiz adımlarını saymaya başlıyor kaldırımlar.

Pencereden iyice sarkan Pallas olup bitecek hiçbir şeyi kaçırmak istemiyor. Bayan Wese, çıngırak sesiyle yatışmış, gürültüyle kapıyor pencereyi. Ama Schmar yere diz çöküyor, o sıra açıkta başka yeri bulunmadığından, yüzüyle ellerini taşlara bastırıyor; herkes üşürken, ateşler içinde yanıyor kendisi.

Bay Wese, tam iki sokağı birbirinden ayıran sınırda duruyor, yalnız elindeki bastonla öbür sokağa yaslanıyor. O anda öyle geliyor içinden. Gecemsi gökyüzünün, lâcivert rengin, o altınsı rengin çekiciliğine kaptırmış kendini. Her şeyden habersiz saçlarını sıvazlıyor; yukarıda, gökyüzünde yakın geleceği kendisine haber veren hiçbir kımıltı yok. Her şey, o saçma ve akıl almaz yerini koruyor. Gerçekte Wese'nin yoluna

devam etmesi pek akla yakın bir şey; ama Wese, Schmar'ın bıçağına doğru ilerliyor.

Parmak uçları üzerinde dikilmiş, kolunu kaldırıp bıçağı dimdik aşağı sarkıtarak: «Wese!» diye sesleniyor Schmar. «Wese! Bu gece Julia'cığın boşuna bekleyecek seni!» Ve Wese'nin boynunun ilkin sağ, sonra sol tarafına ve sonra karnından bir hayli içerlere saplıyor bıçağı. Wese, tıpkı şişe geçirilmiş bir lağım faresi gibi sesler çıkarıyor.

«Tamam!» diyor Schmar ardından ve bıçağı, bu artık işe yaramaz kanlı yükü kendisine en yakın evin ön cephesine doğru fırlatıyor. «Cinayetin sağladığı mutluluk! Yabancı kanın akışının verdiği hafiflik, adeta bir kanatlanış! Wese, koca gece kuşu seni! Dostum, meyhane arkadaşım! Sokağın karanlık zemini üzerinde kanın damla damla akarak can veriyorsun. Ne diye sanki içi kanlı dolu bir kesecik değilsin ki, üzerine oturayım, büsbütün silinip gidesin ortadan. İnsanın bütün dilekleri gerçekleşmiyor işte, çiçeksi düşlerinin hepsi yeşeremiyor, senden artakalmış ağır külçe serilmiş yatıyor yerde; tekmelere kapalı. Ama bu halinle bana yönelttiğin o suskun soru da ne oluyor?»

Pallas, heyecandan sarsılarak, ansızın iki kanadını birden açtığı kapıda dikiliyor: «Schmar! Schmar! Hepsini gördüm, hepsini!» Pallas'la Schmar birbirini süzüyor. Pallas için yeter bu kadarı. Schmar ne yapacağını bilemiyor.

Bayan Wese, sağında solunda kalabalık, korkudan hayli kocamış bir yüzle seğirtip geliyor. Kürkü açılıyor, Wese'nin üzerine atılıyor; gecelikli bu vücut Wese'nin, tıpkı bir mezar üzerindeki otlar gibi karı kocanın üzerini örten kürk ise kalabalığındır.

Schmar, dişlerini sıkıp son bulantı nöbetinin güçlükle önüne geçiyor, polisin omzuna dayıyor başını; polis, çevik adımlarla Schmar'ı alıp götürüyor.

BİR DÜŞ

Josef K., düş görüyordu.

Güzel bir gündü. K.'nın canı dolaşmak istedi. Ama henüz iki adım atmaya kalmadan, kendini bir gömütlükte buldu. Kullanışlı denemeyecek kıvrım kıvrım pek yapay yollar vardı burada; ama Josef K., böyle bir yolda, baş döndürücü hızla akan bir ırmak üzerindeymiş gibi sağa sola hiç sallanmadan süzülerek kayıp gidiyordu. Daha uzaktan bir mezar tümseğini gözüne kestirmişti, burada duracaktı. Tümsek nerdeyse onu kendine çekiyor, ne kadar acele etse yine gözüne az görünüyordu. Ama tümseği sürekli seçemiyor, zaman zaman katlanarak büyük bir güçle birbirine vuran bayraklar önünü kapıyordu. Bayrakları taşıyanların görülememesine karşın, tümseğin orada büyük bir şenlik varmış izlenimine kapılıyordu insan.

K.'nın bakışları hâlâ uzağa çevrilmiş bulunuyorken, birden mezarı yanıbaşında, yolun kenarında gördü; nerdeyse geçip gidecekti önünden. Sıçradığı gibi kendini otların içine attı. Toprak, boşluktaki ayaklarının altından baş döndürücü bir hızla kayıp gittiği için, yalpalayıp tam mezarın önünde diz üstü yere yıkıldı. Mezarın gerisinde iki adam dikiliyor, bir kitâbe taşını havaya kaldırmış tutuyorlardı. K. gelir gelmez, taşı toprağa sapladılar; taş da sanki saplandığı yere dikilip çimentolanmış gibi sapasağlam durdu. O saat bir çalılıktan, K.'nın hemen bir kitâbe yazarı olduğunu anladığı üçüncü bir adam çıktı; üzerinde yalnızca bir pantolon ve düğmeleri iyi iliklenmemiş bir gömlek vardı, başına kadife bir bere geçirmişti; daha ilerden yaklaşırken, elindeki kurşunkalemle havaya birtakım şekiller çizdi.

Taşın baş tarafında bir yerde kalemle çalışmaya koyuldu. Taş pek yüksekti, adamın hiç de o kadar eğilmesi gerekmiyordu çalışırken. Ama ileriye uzanmadan da yapamıyor, çünkü üzerine basmak istemediği mezar kendisiyle taşın arasına giriyordu. Bu yüzden, ayak parmaklarının üzerinde dikiliyor, sol eliyle taşın üst yüzeyine yaslanıyordu. Pek ustalıklı bir çalışma sonunda, yalnız bir tek kurşunkalemle taşın üzerine yaldızdan harfler oymayı başardı. «Burada yatan» diye yazdı. Bütü harfler temiz ve güzeldi, derinlemesine oyulmuş olup düpedüz altındandı. İlk iki sözcüğü yazdıktan sonra, dönüp K.'ya baktı adam. Kitâbenin geri kalan bölümünün bir an önce yazılmasını bekleyen K. adama pek aldırmıyor, sadece taşa bakıyordu. Gerçekten de adam başladığı işi sürdürmek istedi, ama yapamadı, bir engel vardı ortada, elinden sarktı kalem ve dönüp yeniden K.'ya baktı. K. da şimdi adama çevirmişti gözlerini; onun ne yapacağını bilemez durumda olduğunu farketti, ama nedenini bir türlü kestiremedi. Adamın devinimlerindeki tüm canlılık uçup gitmişti. Derken K. da ne yapacağını bilemedi, adamla çaresizlik içinde bakıştılar, ikisinin de gideremediği çirkin bir yanlış anlama vardı ortada. Üstelik, gömütlükteki kilisenin küçük çanı o anda çalmaya başlamıştı; ama kitâbe yazarı elini kaldırıp sallayınca sustu. Ancak, biraz sonra yeniden başladı, bu kez pek yavaştı, özel bir çağrı havası taşımıyordu ve hemen de kesildi, sanki sesinin nasıl çıkacağını şöylece bir yoklamak istemişti. Kitâbe yazarının durumu alabildiğine üzmüştü K.'yı, ağlamaya başladı, ellerini yüzüne kapayarak uzun süre hıçkırdı. K. yatışana kadar bekledi adam. Sonra, başka çıkar yol göremediğinden, yazma işini sürdürmeye karar verdi. Taşın üzerine oyduğu ilk küçük çizgi, K. için bir kurtuluş oldu; ama adamın alabildiğine kendini zorlayarak bunun üstesinden gelebildiği anlaşılıyordu. Kaldı ki yazı da eskisi kadar güzel değildi; en başta altın yaldızdan yoksun görünüyor, soluk ve sarsak uzanıyordu. Ancak, oyulan harf pek büyük düşmüştü; bir J harfiydi

bu; tam bitmek üzereyken, adam hırsla bir ayağını yere vurdu, tümsekten içeri girdi ayağı, dört bir yana toz toprak saçıldı. En sonunda adamı anladı K, ama artık özür dileyecek vakit yoktu; bütün parmaklarını kullanarak toprağı kazmaya başladı; toprak adeta hiç direnç göstermiyor, her şey önceden hazırlanmışa benziyordu; yalnız görünürde hafif bir tümsek yapılmış gibiydi. Bu tümseğin hemen altında sarp duvarlarıyla bir çukur çıktı ortaya ve hafif bir rüzgârla sırt üstü döndürülen K. bu çukurun içine gömüldü. Ama kendisi aşağılarda, başı henüz dimdik, dipsiz bir derinliğin içinde kaybolup giderken, yukarıda ismi, şahane süslemelerle, dolu dizgin geçti taşın üzerinden.

Josef K., manzaranın güzelliğiyle kendinden geçerek uyandı.

AKADEMİ İÇİN BİR RAPOR

SAYIN AKADEMİ ÜYELERİ!

Geçmişteki maymun yaşamıma ilişkin bir rapor hazırlayıp akademiye sunmaya çağırmakla bana şeref veriyorsunuz.
Ne yazık ki, bu çağrınıza uyamayacağım. Maymun yaşamım nerdeyse beş yıl geride kalmış bulunuyor. Belki takvime göre kısa, ama sözkonusu zamanı dolu dizgin geride bırakan benim için alabildiğine uzun bir süre. Gerçi yer yer eşsiz insanların, değme öğütlerin, alkışların ve orkestra müziğinin eşliğinde geçti bu süre, ama gerçekte yalnızdım; çünkü bütün eşlikçilerim, davranışlarımı izlemek için kendilerini manejden uzak tutuyordu. Aslıma ve çocukluk anılarıma bağlı kalacağım diye diretseydim, böyle bir başarıya ulaşamazdım. Özellikle her türlü inattan vazgeçmeyi, kendimi uymakla yükümlü kıldığım en yüce buyruk edindim; ben özgür maymun, bu boyunduruk altına girmeye razı oldum. Ama bu da, anılarımın kapılarını bana giderek daha çok kapamasına yol açtı.

İlkin, insanlar istese, yerle göğün oluşturduğu o kocaman kapıdan çıkıp geldiğim yere geri dönebilecekken, sözkonusu kapı, kırbaçlı gelişimim ilerledikçe alçalıp daraldı, insanların dünyasında kendimi daha rahat ve zamanla daha tutuklu hissetmeye başladım; geçmiş yaşamımdan doğru esip gelen fırtına yatıştı; bugün, topuklarımı serinleten bir esintiden başka şey değil bu fırtına; esintinin geldiği ve benim de bir yakit gelmiş olduğum kapı öylesine küçüldü ki, hani gücüm ve iradem elverip gerisin geri oraya kadar varabilsem bile, içinden geçebilmek için postumu önceden yüzüp atmam gerekirdi çaresiz. Açık konuşayım ki, maymunluğunuz, eğer buna benzer bir şeyi geride bıraktınızsa baylar, benimkinin bana uzak olduğundan daha uzak olamaz sizlere. Topuklarımın gıdıklanmasına gelince: Küçük şempanzeden büyük Aşil'e kadar bu yeryüzünde gezip tozan her yaratığın gıdıklanır topuğu.

Ama yine de çok dar sınırlar içinde isteğinizi yerine getirebilir, hatta bunu büyük bir zevkle yapmak isterim. Öğrendiğim ilk şey toka etmekti; toka etmek bir açıkyürekliliği belirtir; kariyerimin doruğunda bulunduğum şu sıra, varsın o ilk tokaya açıkyürekli itiraflar da katılsın. Gerçi akademi için önemli bir yenilik getirmeyecek söyleyeceklerim, benden beklenenlerin ve ne kadar istesem de size söyleyemeyeceklerimin hayli uzağında kalacak; ama olsun, eski bir maymunun hangi yoldan geçerek insanların dünyasına ayak atıp orada kök saldığını ortaya koyabilir. Ancak, şimdi söyleyeceğim önemsiz şeyleri bile, kendim için hiç tasa edecek durumda bulunmasam ve uygar dünyanın tüm varyete sahnelerinde sarsılmaz bir mevkiyi ele geçirmiş olmasam, elbet söyleyemezdim.

Yurdum Altın Sahili'dir. Nasıl yakalandığım konusunda, başkalarının anlattıklarından gayrı bir kaynak yok elimde. Hagenbeck firmasından bir avcı grubu – sırası gelmişken şunu da söyleyeyim ki, o zamandan beri söz konusu grubun baş-

kanıyla az kırmızı şarap şişesi boşaltmadık – sahildeki ağaçlıkta pusuya yatmış beklerken, akşam üstü soydaşlarımdan bir sürünün arasına katılarak su içmek için sahile indim. Derken ateş edildi, içimizden vurula vurula bir ben vuruldum; iki kurşun yemiştim.

Biri yanağımdan; Bunun açtığı yara hafifti, ama geride kocaman ve cascavlak kırmızı bir iz bıraktı, düpedüz bir maymunun uydurduğu hiç de yakışık almayan o iğrenç Rotpeter(*) adını kazandırdı bana; sanki bu yakında kuyruğu titreten, daha önce sağda solda kendine biraz bir ün sağlamış talimli maymun Peter'den beni yalnızca yanağımdaki leke ayırıyormuş gibi. Hani arada söylüyorum bunu.

İkinci kurşun, kalçamın altında bir yere isabet etmişti. Açtığı yara ağırdı, şimdi bile biraz topallamam bu yüzdendir. Geçenlerde, gazetelerde bana veriştiren o binlerce kişiliksiz adamdan birinin bir yazısında okudum: Benim maymun doğam henüz bütünüyle altedilmemiş, bunun kanıtı da beni dolaşmaya gelen ziyaretçilere, sözkonusu kurşunun girdiği yeri göstermek için pantolonumu sıyırmaya can atmammış. Hani silahı doğrultacak, herifin o yazıyı yazan elinin parmaklarını bir bir havaya uçuracaksın. Ben, ben canımın istediği kimsenin önünde sıyırırım pantolonumu; görülüp görüleceği bakımlı bir post ve bir yara izi – burada belli bir amaç için belli bir sözcük seçelim ki, yanlış anlaşılmasın –, hain bir kurşundan kalan bir yara izi olacaktır. Her şey ortada, saklanıp gizlenecek bir şey yok; gerçek sözkonusu olunca, nezaket sahibi herkes aşırı nezaketi kaldırıp ziyaretçiler önünde kendi pantolonunu sıyırsa, kuşkusuz başka bir türlü olur durum ve böyle bir şeye kalkışmazsa hani akıllılık eder. İyi ama, o zaman da kibarlık taslayıp benim başımı ağrıtmasın.

Kurşunları yedikten sonra – işte bundan ötesini kendim ya-

(*) Sözcük anlamı: Kırmızı Peter (Ç.N.)

vaş yavaş anımsayabiliyorum Hagenbeck firmasına ait bir geminin ambarında bir kafes içinde gözlerimi açtım. Öyle dört duvarı olan parmaklıklı kafes değildi bu; bir sandığa tutturulmuş üç duvarı vardı yalnız, sandığın kendisi dördüncü duvarı oluşturuyordu. Bütün kafes ayakta durabilmek için fazla alçak, oturmak için fazla dardı. Bu yüzden, sürekli titreyip duran bacaklarımı karnıma çekip yere çömüyordum; öyle ki, ilk zamanlar galiba kimseyi görmemek ve hep karanlıkta kalmak istediğimden yüzümü sandıktan yana döndürüyor, parmaklığın çubuklarının sırtıma battığını hissediyordum. Yaban hayvanlarının başlangıçta böyle muhafaza edilmesini yararlı bulurlar, ki bunun insanlar açısından gerçekten yerinde bir önlem olduğunu ben de şimdi, edindiğim deneyimlerden sonra yadsıyamayacağım.

Ama o zaman böyle bir şeyi düşünmüyordum. Hayatımda ilk kez bir çıkış yolu bulamaz duruma düşmüştüm; hiç değilse doğruca önümde uzanan bir yol göremiyordum, tam karşımda bir sandık bulunuyordu, sıkıca yan yana dizilmiş tahtalar. Tahtalar arasında yukarıdan aşağı inen aralıklar vardı gerçi ve ilk keşfettiğimde mutlu bir ulumayla bunları selamlayacak kadar akılsızlık etmiştim; çünkü aralıklar kuyruğumu içlerinden sokmaya bile elvermiyor, bütün maymun gücümü kullansam da genişletilecek gibi görünmüyordu.

Bana sonradan söylediklerine bakılırsa, alışılmadık ölçüde az gürültü patırtı yapmıştım; buradan da, benim ya çok geçmeden kuyruğu titreteceğim ya da, ilk nazik dönemi atlattım mı, talim ve terbiyeye pek yatkın bir hayvana dönüşeceğim sonucunu çıkarmışlar. Ve atlattım bu dönemi. Boğuk boğuk hıçkırmalar, canım yanarak pirelenmeler, bir Hindistan cevizini bezginlikle yalamalar, kafamla sandık duvarı dövmeler, yanıma biri yaklaştı mı dilimi çıkarmalar; işte yeni yaşamımdaki ilk uğraşılardı bunlar. Ama hepsinde de içimi bir tek duygu dolduruyordu: Bir çıkış yolunun bulunmayışı. Kuşku-

suz o zamanlar maymun olarak hissettiklerimi, şimdi ancak insan sözleriyle anlatabilecek, yani doğru dürüst dile getiremeyeceğim. Ama gerilerde kalmış maymun yaşamımın gerçeğine artık ulaşamasam da, hiç değilse ilgili gerçeğin anlatacaklarım doğrultusunda yer aldığına kuşku yok.

Doğrusu o zamana kadar bir sürü çıkış yolum olmuştu hep, oysa artık bir tek çıkış yolunun bile sözü edilemezdi. Köşeye kıstırılmıştım. Beni tutup bir yere çivileseler, hareket özgürlüğüm bundan çok kısıtlanamazdı. Neden mi? Ayak parmaklarının arasındaki eti tırnaklarınla kaşıya kaşıya yırtıp parçalasan, nedenini bulamazsın. Seni adeta iki parçaya ayıracak kadar sıkıca parmaklık çubuklarına bastırsan sırtını, yine nedenini bulamazsın. Bir çıkış yolum yoktu, ama ele geçirmem de gerekiyordu böyle bir yolu, çünkü onsuz yaşayamazdım. Boyuna bu sandık duvarın önünde, kesinlikle kuyruğu titretip giderdim bir gün. Ama Hagenbeck firmasında da maymunların yeri sandık duvardır. Madem öyle, ben de maymunluktan vazgeçtim. İşte size nasılsa karnımdan yumurtlamış olacağım parlak ve güzel bir düşünce; hani maymunlar karınlarıyla düşünür de.

Benim çıkış yoluyla demek istediğim şeyin, doğru dürüst anlaşılmamasından korkuyorum, en alışılmış ve en geniş anlamıyla kullanıyorum bu sözcüğü; bilerek özgürlük demiyorum. Dört bir yana açılan özgürlüğün o yüce duygusu değil benim burada söylemek istediğim. Maymunken belki yabancı değildi bana sözkonusu duygu, ayrıca bunu özleyen insanlar da tanıdım. Ama kendi payıma, ne o zaman, ne de bugün istemedim özgürlüğü. Söz arasında şunu da söyleyeyim ki, özgürlük diyerek pek çok kez insanlar birbirini aldatıyor. Nasıl ki özgürlük en yüce duygulardan sayılıyorsa, bunun yol açtığı aldanışlar da en yüce aldanışlardan sayılıyor. Çok vakit varyetelerde sıram gelip sahneye çıkmadan, bir sanatçı çiftinin tavandaki trapezlerde kendilerini ileri geri savurup sallan-

dıklarını, taklalar attıklarını, birinin ötekini dişleriyle tutup taşıdığını görür, 'Bu da insan özgürlüğü işte!' diye geçirirdim içimden. 'Ne kendini beğenmiş hareketler!' Kutsal doğanın alaya alınması! Bu manzara karşısında maymunların kahkahalarına dayanıp yıkılmayacak bir yapı yoktur doğrusu.

Hayır, özgürlük değildi benim istediğim, yalnızca bir çıkış yoluydu; sağa mı olur, sola mı, nereye olursa; başka bir istek üzerinde durmuyordum; ama çıkış yolu bir aldanıştan başka şey değilmiş, kabulümdü. İstediğim şey büyük sayılmazdı, karşılaşacağım aldanış da ondan büyük olmayacaktı. İlerlemeli, ilerlemeliydim! Kollar havaya kalkık, bir sandık duvara sıkıştırılmış, elim böğrümde durmamalıydım.

Bugün açıkça görüyorum; alabildiğine büyük bir iç huzuruna kavuşmazsam, bir kurtuluş yoktu benim için. Belki de gerçekten şu andaki durumumu, gemideki ilk günlerin ardından içimi dolduran huzura, bu huzuru da sanırım gemideki adamlara borçluydum.

Her şeye karşın iyi kimselerdi. O vakitler yarı uykularımda yankılanan ağır ayak seslerini, bugün bile zevkle anımsıyorum. Her şeyi son derece ağırdan almak gibi bir huyları vardı. İçlerinden biri gözlerini ovmak istese, sanki bir ağırlık kaldırıyormuş gibi kaldırırdı elini. Kaba, ama candan şakaları vardı. Gülüşlerine her vakit kötü kötü çınlayan, ama hiç de pek önem taşımayan bir öksürük karışırdı. Ağızlarında hep tükürüp atacak bir şey bulunur, nereye tükürdüklerini umursamazlardı. Pirelerimin üzerlerine sıçradığından yakınır, ama bundan dolayı bana asla gerçekten kızmazlardı. Postumda pire yetiştiğini, pirelerinse sıçrayıcı yaratıklar olduğunu bilirlerdi, bir kez benimsemişlerdi bunu. Boş vakitlerinde bazıları çevremde bir yarım daire yapıp otururdu; pek konuşmaz, aralarında sadece gürültülü sesler çıkarır, sandıkların üzerine uzanarak pipo içer, en ufak bir hareket yapmaya göreyim,

elleriyle dizlerine vururlardı; bazan içlerinden biri bir değnek alır, şehevî bir haz duyduğum o nazik yerimden gıdıklardı beni. Bugün aynı gemiyle bir yolculuk yapmaya çağrılsam, çağrıyı elbet geri çevirirdim; ama kesinlikle bildiğim bir şey varsa, çağrıya uysam, ambarda geçecek yaşamımdan geride kalacak anıların tümünün hiç de kötü anılar olmayacağıdır. Bu insanların arasında kavuştuğum huzur, beni en başta her türlü kaçış denemesinden uzak tuttu. Bugünün açısından bakınca öyle görülüyor ki, yaşamak istiyorsam bir çıkış yolu bulmam gerektiğini, ama bu yolun kaçmakla elde edilemeyeceğini hiç değilse sezmiştim o zaman. Bir kaçış mümkün müydü, değil miydi, bildiğim yok artık; ama sanıyorum mümkündü; hani bir maymun her vakit kaçabilecek durumdadır. Oysa bugünkü dişlerimle rasgele bir cevizi kırarken bile dikkatli davranmak zorundayım; ama o zamanlar kafesin kapısındaki kilidi dişleye dişleye zamanla koparıp atabilirdim sanıyorum. Ancak bunu yapmadım. Yapsam de ne geçerdi elime? Başımı daha dışarı çıkarır çıkarmaz yine beni yakalarlar, öncekinden de kötü bir kafese tıkarlardı; ya da kaçtım diyelim, farkına varmadan öbür hayvanların, örneğin boğa yılanlarının yanında soluğu alır, onların kollarında son nefesimi verirdim veya kimse görmeden güverteye çıkmayı başarır, bordadan aşağı atardım kendimi, o zaman da kısa süre okyanusta çalkalanır, ardından boğulup giderdim. Umutsuz işlerdi bunların hepsi. Kuşkusuz, o zamanlar bir insan gibi bunları hesaplamamış, ama çevremin etkisi altında böyle yapmışım gibi davranmıştım.

Hesap kitap yapmıyordum ama, alabildiğine bir serinkanlılıkla gözlüyordum çevremi. Çevremdeki insanların boyuna gidip geldiklerini algılıyordum; hep aynı yüzler, aynı devinimler; çokluk bana bir tek kişiymişler gibi görünüyorlardı. Derken yüce bir amaç belirdi kafamda. Kendileri gibi olursam, kafesin açılacağı sözünü kimse bana vermiyordu. Böyle ger-

çekleşmez görünen sözverilerde bulunmuyordu kimse. Ama zamanla bazı şeyler gerçekleşince, bunlara ilişkin sözverilerin daha önce sizin arayıp da bulamadığınız yerde durup durdukları sonradan anlaşılıyordu. Ne var ki, bu insanlarda beni kendine çekecek pek bir şey yoktu. O sözünü ettiğim özgürlüğün bir savunucusu olaydım, okyanusu, bu insanların bulanık gözlerinde kendini açığa vuran çıkış yoluna değişirdim elbet. Kesin olan bir şey varsa, daha sözkonusu şeyleri düşünmeye başlamadan çok önce bu insanları gözlemlemeye başlamıştım; hatta ancak zamanla biriken gözlemlerdir ki, beni o belirli yöne yöneltmişti.

İnsanlara öykünmek o kadar kolaydı ki! Tükürmesini daha ilk günler öğrenmiştim. Giderek karşılıklı birbirimizin yüzüne tükürmeye başlamıştık; arada bir fark varsa, benim sonradan yüzümü yalayıp tükürüklerden temizlememdi, onlarsa bunu yapmıyordu. Pipo işine gelince: Çok geçmeden koca bir adam gibi pipo tüttürmeye koyulmuştum; başparmağımı piponun ağzındaki tütünlerin üzerine bastırmasını bile beceriyor, bütün ambarı sevinç çığlıklarına boğuyordum; ne var ki, boş ile dolu pipo arasındaki ayrımı uzun süre kavrayamadım.

Beni hepsinden çok uğraştıran, rakı şişesi olmuştu. Kokusundan kahroluyordum; var gücümle zorladım kendimi, ama yine de alışana kadar haftalar geçti. Ne gariptir ki, bu konuda kendimle sürdürdüğüm savaşımları, gemideki insanlar, bendeki bütün öbür şeylerden daha ciddiye alıyordu. Artık bu insanları da belleğimde birbirinden ayıramaz oldum; ama aralarında biri vardı ki, yalnız veya arkadaşlarıyla gece ya da gündüz en değişik saatlerde ikide bir çıkıp geliyor, elinde şişe, karşıma geçip bana ders veriyordu. Şişenin mantar tapasını ağır ağır çıkarıyor, sonra olup biteni kavrayıp kavrayamadığımı yoklamak için bana bakıyordu. Hani itiraf edeyim ki, ele avuca sığmayan pek aceleci bir dikkatle hep onu sü-

züyordum; bütün yeryüzünü dolaşsa, bir insan öğretmen, insan öğrenciler arasında benim gibi parlak bir öğrenciyi bulamaz. Mantarını çıkardıktan sonra şişeyi kaldırıp ağzına götürüyordu; ben de, bakışlarımla gırtlağından içerlere kadar onu izliyordum; o, benden hoşnut bir edayla başını sallayıp şişeyi dudaklarına dayıyordu; bense yavaş yavaş durumu kavradığımdan mest olarak ciyaklıyor ve nerem rasgelirse hatır hatır kaşıyıp duruyordum. O, sevincinden şişeyi ağzına dayayıp bir yudum alıyor, bense ona öykünemeyeceğimden sabırsızlık ve umutsuzlukla kafesimde üstümü başımı pisletiyordum; bu da yine onu hayli memnun bırakıyordu: Derken şişeyi kendinden epey uzakta tutuyor, sonra birden coşkuyla ağzına götürerek aşırı derecede öğretici bir pozla geriye kaykılıyor, bir dikişte içindekini boşaltıyordu. Sonunda ben, gönlümde kabaran alabildiğine büyük istekle bitkin düşerek kendisini izleyemez duruma geliyor, o karnını sıvazlayıp sırıtarak kuramsal dersine son verirken, ben parmaklığa güç tutunuyordum.

Ancak bunun üzerine pratik çalışma başlıyordu. Kuramsal dersten fazlasıyla bitkin düşmedim mi? Evet, fazlasıyla bitkin düştüm. Bu, benim alınyazım. Yine de olanca gücümle bana buyur edilen şişeye uzanıyordum; ellerim titreyerek çıkarıyordum mantarını; bu işi becerir becermez, içimde yeni güçler doğuyordu; şişeyi kaldırıyordum havaya; orijinalinden pek ayırt edilecek gibi değildi; götürüp ağzıma dayıyordum ve birden şişe boş olup içini sadece bir koku doldurmasına karşın, tiksintiyle, iğrenerek fırlatıp atıyordum elimden. Öğretmenimi üzüyor, kendimi ondan da çok üzüyordum; şişeyi kaldırıp attıktan sonra güzel güzel karnımı sıvazlayıp sırıtmayı unutmuyor, ama yine de ne onu, ne kendimi memnun edebiliyordum.

Pek sık böyle geçiyordu dersler. Öğretmen de öğretmendi doğrusu; bana kızmıyordu. Orası öyle; bazen vücudumda güç

uzanabileceğim bir yere piposunu bastırıyor, sözkonusu yer için için yanıp tutuşana kadar da geri çekeyim demiyordu; ama sonra yine kendisi, o kocaman iyiliksever elleriyle yanan yeri söndürüyordu. Bana hiç sinirlenmiyor, ikimizin de aynı safta maymun doğasına karşı savaştığımızı ve benim işimin kendisininkinden de zor olduğunu seziyordu.

Bu yüzden bir akşam büyük bir seyirci topluluğu önünde – sanırım bir şenlikteydi; gramafon çalıyor, subayın biri şenliğe katılanların arasında dolaşıyordu –, işte böyle bir akşam kimsenin bana dikkat etmediği bir an, kafesimin önüne kazara bırakılmış bir rakı şişesini kapıp seyircilerin giderek artan dikkatli bakışları karşısında mantarını ustalıkla çıkarmam, şişeyi ağzıma götürmem ve hiç duraksayıp yüzümü ekşitmeden, anadan doğma içkici biriymişim gibi gözlerimi devirip gırtlağımdan lıkır lıkır sesler çıkararak şişeyi gerçekten boşaltmam, boş şişeyi bundan böyle adam olmaz biri gibi değil de, ustalıkla kaldırıp atmam, hem öğretmenim, hem de benim için ne büyük bir zaferdi doğrusu! Karnımı sıvazlamayı unutmuştum, ama buna karşılık başka türlüsü elimden gelmediğinden ve içimden bir şey beni buna zorlayıp duyularım bir esriklik havasına büründüğünden, kısacası: «Heccy!» diye bir nara atarak insan sesi çıkardım ve sıçradığım gibi oradaki insanların arasına karıştım ve onların: «Duydun mu, konuşuyor!» sözlerinin yankısını tere batmış vücudumun her bir köşesinde bir öpücük gibi hissettim.

Yine söylüyorum: İnsanlara öykünmenin benim için çekici yanı yoktu; bir çıkış yolu aradığım için öykünmüştüm, başka nedenden değil. Üstelik, sözkonusu zafer bana pek de fazla bir şey kazandırmamıştı. İnsan sesim hemen kaybolmuş, ancak aylar sonra yeniden ortaya çıkmıştı; hatta rakı şişesine karşı tiksintim daha bir güçlenmiş olarak tekrar dönüp gelmişti. Ama tutacağım yön de kesinlikle belirlenmiş bulunuyordu.

Hamburg'ta ilk hayvan terbiyecisinin eline teslim edilmemden pek az sonra, önümde iki yolun var olduğunu anlamıştım: Hayvanat bahçesi ya da varyete. Duraksamadım, şöyle dedim kendi kendime: Bütün gücünü kullan, bir varyeteye kapağı atmaya bak! Çıkış yolu budur senin için; oysa hayvanat bahçesi, yeni bir parmaklıklı kafestir yalnız; oraya girdin mi, hapı yuttuğun gündür.

Ve işte o zaman öğrenmeye başladım, baylar! Oh, insan zora gelince öğreniyor, bir çıkış yoluna kavuşmak istedi mi öğreniyor, hiçbir şeye aldırış etmeden öğreniyor! Kamçıyla denetliyor kendini, öz varlığında en ufak bir direnişle karşılaşmaya görsün, etini kıymık kıymık ediyor. Zamanla maymun doğam, apar topar çıkıp gitmişti içimden; öyle ki, bunu gören ilk öğretmenim, adeta maymunlaşıp çok geçmeden dersi bıraktı, bir akıl ve ruh hastalıkları kliniğine yatırılması gerekti. Neyse ki çok geçmeden iyileşip dönüp geldi yine.

Ama bir hayli öğretmen eskittim doğrusu, hatta aynı zamanda birkaç öğretmen kullanıyordum. Yeteneklerime güvenim artıp da, herkes bendeki gelişmeleri izlemeye koyulup, ışıl ışıl bir gelecek beni beklemeye başlayınca, bu kez kendim öğretmenler tuttum, bunları ard arda beş ayrı odaya yerleştirdim; bir odadan çıkıp doğru öbürsüne dalıyor, öğretmenlerin hepsinden ders alıyordum. Evet, bu gelişmeler! Bilim ışınlarının dimağ içine dört bir yandan sızması! Inkâr etmiyorum, beni mutlu kılıyordu. Ama şurasını da itiraf edeyim ki, gözümde fazla büyütmüyordum bunu, daha o zamanlar böyle bir şey yaptığım yoktu, bugünse hiç yok. Şimdiye kadar yeryüzünde eşi görülmedik bir çaba harcayıp, bir Avrupalı'nın ortalama kültürünü edindim. Bu, gerçekte hiçbir şey değildi belki; ama kafesten çıkmama yararı dokunması ve bana bu özel çıkış yolunu, bu insansı çıkış yolunu sağlaması bakımından yine de değer taşıyordu. Almanca'da eski bir söz

vardır: Ortadan toz olmak. Ben de bunu yaptım, toz oldum ortadan. Özgürlüğü seçemeyecek oluşum karşısında başka çıkar yol göremedim.

Elde ettiğim gelişmelere ve bunlarla şimdiye kadar ulaştığım amaca bir göz atarsam, ne yakınmam için neden var ortada, ne de memnunluk duymam için. Ellerim pantolonomun ceplerinde, şarap şişesi masamın üzerinde, bazen yatıyor, bazen şezlongta yarı oturuyor, bazen de uzanmış pencereden dışarı bakıyorum. Beni dolaşmaya gelen oldu mu, yakışık aldığı gibi kalkıp karşılıyorum kendisini. Menecerim ön odada; zili çalar çalmaz seğirtip söyleyeceklerime kulak veriyor. Akşamları hemen hep varyeteye çıkıyorum ve artık önümde aşılması gereken başarılar diye bir şey bulunmuyor. Gece geç vakit şölenlerden, bilimsel toplantılardan, eş dost sohbetlerinden döndüm mü, yarı talimli küçük bir şempanzeyi beni bekler buluyor ve maymunsu bir davranışla kendisinden murat alıp murat veriyorum. Gündüzün görmek istemiyorum yüzünü, çünkü bakışlarında serseme dönmüş talimli bir hayvanın mecnunluğu okunuyor. Bunu bir ben anlıyorum ve katlanmak gelmiyor elimden. Kuşkusuz, erişmek istediğim amaca genel olarak eriştim. Zahmete değmezdi denilmesin. Hem hiç kimseden bu konuda bir yargı beklemiyorum; amacım, yalnızca bazı bilgileri iletmekti, yalnızca bildirmekti bazı şeyleri. Size de, Sayın Akademi Üyeleri, size de yalnızca bir bildiride bulundum.

CEZALILAR KOLONİSİ

Subay: «Bambaşka bir araç bu», dedi inceleme gezisine çıkmış konuğa ve kendisinin hiç de yabancısı olmaması gereken aygıtı nerdeyse hayranlıkla baştan aşağı süzdü. Konuk, itaatsizlik ve üste hakaret suçundan ölüme mahkûm edilmiş bir erin idamında hazır bulunmak için kumandan tarafından yapılan çağrıya sırf nezaket gereği uymuştu. Öyle anlaşılıyor ki, cezalılar kolonisinde de sözkonusu idama karşı ilgi pek büyük değildi. Hiç değilse burada, dört bir yanı çıplak yamaçlarla çevrilmiş kumlu vadide subayla konuk dışında sadece mahkûm, saçı başı birbirine karışmış alık alık bakan bu geniş ağızlı adam ve ağır bir zinciri elinde tutan bir er görülüyordu. Erin tuttuğu zincire mahkûmun el ve ayak bileklerine geçirilmiş küçük zincirler gelip ulanıyor, bu zincirler de yine kendi aralarında daha başka zincirlerle birbirine bağlanıyordu. Bu yetmiyormuş gibi, mahkûmun halinde öylesine köpeksi bir sadakat ifadesi okunuyordu ki, adeta kendisini salıp yamaçlarda elini kolunu sallayarak dolaşmasına izin vermek hiç sakınca doğurmaz, infaz işine başlanacağı an öttürülecek bir ıslıkla dönüp gelmesi sağlanabilirdi.

Konuğun aygıttan anladığı yoktu pek; mahkûmun arkasında nerdeyse gözle görülür bir ilgisizlikle aşağı yukarı geziniyor, bu arada son hazırlıkları bitirmeye çalışan subay, bazen yere iyice gömülmüş aygıtın altına sürünerek giriyor, bazen de üstteki parçaları gözden geçirmek için bir merdiveni tırmanıp aygıtın tepesine çıkıyordu. Gerçekte bunlar bir makiniste yaptırılacak şeylerdi; ama subay sözkonusu işi canla başla görüyor, aygıta pek bağlılığından mıdır, yoksa daha başka nedenlerden mi, bu işi başka kimseye emanet etmek istemiyordu. «Evet, şimdi tamam!» diye sesini yükseltti sonunda ve merdivenden indi. Alabildiğine bitkin düşmüştü, hayli açılmış

ağzıyla soluyup duruyordu; zarif iki hanım mendilini arkadan üniformasının yakasının altına sıkıştırmıştı. «Bu üniformalar tropik bölgeler için ağır olsa gerek», dedi konuk. Oysa subay, konuğun aygıtla ilgili olarak kendisinden bilgi almasını beklemişti; yağla kirlenmiş ellerini orada hazır duran bir gerdelde yıkarken: «Kuşkusuz!» diye cevapladı. «Ancak, bu üniformalar bizim için yurt demektir; yurdu da doğrusu yitirmek istemeyiz.» Ellerini bir beze kurularken aygıtı göstererek: «Hele siz şu aygıta bakın bir!» diye ekledi hemen ardından. «Buraya kadar elle hazırlanması gerekiyordu, ama bundan sonrası otomatiktir.» Konuk, başını sallayarak subayın peşinden yürüdü. Subay, her ihtimale karşı kendini temize çıkarmak isteyerek: «Elbette, arızalar başgöstermiyor değil bazen», dedi. «Hani bugün böyle bir şeyle karşılaşacağımızı sanmıyorum, ama yine de bunların hesaba katılması gerekiyor; nihayet on iki saat aralıksız çalışmak zorunda makine. Hem kimi arızalar başgösterse de ufak şeyler olacaktır, bir solukta giderilebilir hepsi.»

Sonunda: «Oturmaz mısınız?» diye sordu subay ve oracıkta yığınla duran hasır iskemlelerden birini çekip konuğa uzattı, konuk da iskemleyi alıp oturdu üzerine. Bir çukurun kenarındaydı, şöyle bir baktı çukura: Pek derin değildi; kazılan toprak bir kenara yığılmış, bir duvar oluşmuştu; öbür kenarda ise mahkûm vardı. Subay: «Bilmem kumandan size aygıtla ilgili açıklamalarda bulundu mu?» diye sordu. Konuk, eliyle nasıl yorumlanacağı bilinmeyen bir hareket yaptı. Ama subay için bundan iyisi can sağlığıydı, aygıt üzerinde kendisi açıklamalara koyulabilirdi. «Bu aygıt,» diye başladı söze, bir manivela koluna yaslanarak, «bizim eski kumandanın bir buluşudur. Ben daha ilk denemelerde kendisiyle çalıştım, aygıtın yapımı bitinceye kadar da katıldım çalışmalara. Ancak, icat şerefi tümüyle kumandanındır. Bizim eski kumandandan hiç söz açan oldu mu size? Hayır, öyle mi? Eh, bütün bu cezalı-

lar kolonisine onun bir eseri gözüyle bakılabileceğini söylersem, pek aşırı bir iddiada bulunmuş sayılmam. Eski kumandanın dostu olan bizler, daha kendisinin ölümünde yerine geçecek kimsenin, kafasında isterse binlerce yeni tasarı bulunsun, en azından daha pek çok yıl eski durumda bir değişiklik yapamayacağı kadar koloninin kendi içinde kapalı bir bütün oluşturduğunu biliyorduk. Nitekim kehanetimiz doğru çıktı bir bakıma, yeni kumandan eskisinin değerini kabullenmek zorunda kaldı. Yazık, eski kumandanı tanıyamadınız.» Ardından: «Ben de boşboğazlık edip duruyorum», diye ekledi. «Oysa aygıt işte şuracıkta, önünüzde bulunuyor. Gördüğünüz gibi üç parçadan yapılmış ve zamanla parçalardan her biri için halk arasında isimler uydurulmuştur. Alttaki yatak diye niteleniyor, ara yerdekinin adı hakkâk, şu ortada kalkıp inene de tırmık deniyor.» «Tırmık mı?» diye sordu konuk. Anlatılanları pek dikkatini vererek dinleyememişti; bu gölgesiz vadide güneş bütün gücüyle insanın üzerine çullanıyor, düşüncelerini bir noktada toplamasını güçleştiriyordu. Ancak, bir geçit törenine katılacakmış gibi, sırtında apuletlerin ağırlaştırdığı ve çeşitli kordonların ordan oraya uzandığı dar bir üniforma, harıl harıl açıklamalarda bulunan, bir yandan konuşup bir yandan elindeki tornavidayla yer yer bir vida üzerinde çalışan subay, konuğun hayranlığını her şeyden çok kendi üzerine çekmişti. Er de, konuğunki gibi bir ruh durumu içindeydi adeta; her iki bileğine mahkûmun zincirini dolamış, bir eliyle tüfeğine yaslanıyor, başını önüne sarkıtmış, hiçbir şeyle ilgilenmiyordu. Konuk, onun bu durumuna şaşmıyordu pek; çünkü subay Fransızca konuşuyor, bu dili de kuşkusuz ne er, ne mahkûm anlıyordu. Subayın açıklamalarını izlemek için mahkûmun harcadığı çaba, bu yüzden daha çok dikkati çekiyordu; mahkûm, bakışlarını uykulu bir ısrarla, subayın her seferinde gösterdiği yere yöneltiyordu. Derken konuk bir soru sorup subayın sözünü kesince, mahkûm da subay gibi gözlerini konuğa çevirdi.

«Evet, tırmık», dedi subay, «yerinde bir isim. İğneler, tıpkı tırmıkta olduğu gibi dizilmiş çünkü. Sonra parçanın bütünü, yalnızca belirli bir yerde olsa bile, tırmık gibi çalışıyor ve bir tırmıktan daha ustalıklı yapılmış. Zaten siz kendiniz de birazdan göreceksiniz. Mahkûm buraya, bu yatak üzerine yatırılıyor; önce size aygıtı anlatayım da, ardından nasıl çalıştığını öğrenir, aygıtın işleyişini daha iyi izleyebilirsiniz; hem hakkâktaki bir dişli fazla aşınmış, aygıt çalışırken pek gıcırdıyor; birbirimizi anlayamayız sonra. Maalesef bizim burada yedek parça sağlamak güç. Evet, dediğim gibi, burası yatak; baştan başa pamuktan bir tabakayla kaplanmıştır; yatağın ne işe yaradığını ileride öğreneceksiniz. Mahkûm, bu pamuk tabakasının üzerine yüzükoyun yatırılır, tabii çıplak olarak. Burada eller, burada ayaklar, burada da boyun için kayışlar vardır; kayışlarla kıskıvrak bağlanır. Yatağın başucunda, daha önce dediğim gibi mahkûmun yüzükoyun yatırıldığı bu yerde keçeden küçük bir tıkaç bulunmaktadır; keçe tıkaç güçlük çekilmeden öyle ayarlanabilir ki, doğruca mahkûmun ağzından içeri girer; işlevi de, onun bağırıp dilini ısırmasını önlemektir. Keçe tıkacı kuşkusuz ister istemez ağzına alır mahkûm, yoksa boyun kayışıyla ense kemiğinin kırılması işten değildir.» «Demek pamuk bu?» diye sordu konuk, öne doğru eğilerek. «Ha, tabii», diye cevapladı subay ve gülümsedi. «Kendiniz elleyin, bakın isterseniz.» Ardından, konuğun elini tutup yatağın üzerine koydu. «Özel bir işlemden geçirildiği için, pamuk olduğu kolay anlaşılmıyor.» Sonunda konuk, aygıta karşı biraz ilgi duymaya başlamıştı. Güneşten korumak üzere ellerini gözlerine siper ederek başını kaldırmış, aygıta bakıyordu; kocaman bir şeydi aygıt. Yatakla hakkâk, aynı büyüklükte koyu renk iki sandığa benzetilebilirdi. Hakkâk yataktan yaklaşık iki metre yukarıya yerleştirilmiş, her iki parça dört pirinç çubukla köşelerden birbirine bağlanmıştı ve çubuklar güneşte çevreye sanki ışınlar saçı-

yordu. Sandıklar arasında çelik bir banta tutturulmuş, inip kalkıyordu tırmık.

Subay, konuğun daha önceki ilgisizliğini pek farketmemişti, ama şimdi onda aygıta karşı uyanan ilgiyi çok iyi seziyordu; bu yüzden, açıklamalarına ara vererek, aygıtı rahat rahat seyredebilmesine zaman bırakmak istedi. Mahkûm da konuğa öykünüyor, ellerini siper edemediğinden çıplak gözlerini kırpıştırıp alttan yukarı bakarak aygıtı süzüyordu.

Oturduğu sandalyede bacak bacak üstüne atarak: «Peki, tutalım adam yattı» dedi konuk.

«Evet», diye cevapladı subay; şapkasını biraz arkaya devirip, elini terlemiş yüzünde gezdirdi: «Şimdi söyleyeceklerimi dinleyiniz lütfen! Hem yatağın, hem de hakkâkın kendisinde birer batarya vardır; yataktaki batarya yatağın kendisi, hakkâktaki ise tırmık içindir. Mahkûm, kayışlarla kıskıvrak bağlanır bağlanmaz, yatak harekete geçirilir. Hem yatay, hem dikey doğrultuda alabildiğine küçük ve hızlı titreşimlerde bulunur. Benzeri aygıtları akıl ve ruh hastalıkları kliniklerinde görmüşsünüzdür; ancak, bizim yatağın hareketleri inceden inceye hesaplanmıştır; çünkü bu hareketlerin son derece büyük bir titizlikle tırmığın hareketlerine uydurulması gerekmektedir. Yargının asıl infazı da bu tırmığa bırakılmıştır.»

«Peki, nasıl bir yargı bu?» diye sordu konuk. Subay şaşırarak: «Demek bunu da bilmiyorsunuz?» dedi ve dudaklarını ısırdı. «Açıklamalarım biraz dağınık oluyorsa, bağışlayınız lütfen; hani çok özür dilerim; eskiden bu açıklamaları kumandanın kendisi yapardı; ama yeni kumandan, bu şerefli görevi kaldırıp attı üzerinden. Ancak, sizin gibi böyle değerli bir konuğa...» Konuk, sözkonusu iltifatı geri çevirircesine iki eliyle bir hareket yaptı, ama subay deyim üzerinde diretti. «Sizin gibi böyle değerli bir konuğa, bizim buradaki yargı usulü üzerinde bilgi verilmeyişi, yeni uygulamalardan bir di-

ğeri ki...» Ağzından az kalsın kötü bir söz çıkacaktı, ama kendini tuttu ve yalnızca: «Doğrusu benim bundan haberim yoktu», dedi. «Kabahat bende değil. Hem bizim buradaki yargı çeşitlerini size en iyi açıklayabilecek biri varsa, o da kuşkusuz benim; çünkü cebimde–» Sözün burasında eliyle ceketinin iç cebine vurdu. «–eski kumandanın kendi yaptığı şemalar bulunuyor.»

«Kumandanın kendi yaptığı şemalar mı?» diye sordu konuk. «Her şeyi bu kadar iyi bilen biri miydi kumandan?» Hem asker, hem yargıç, hem makine mühendisi, hem kimyager, hem ressam?»

Subay, başını sallayıp düşünceli bakışlarını bir noktaya yönelterek: «Evet, öyleydi», diye cevapladı. Sonra, muayeneden geçirir gibi ellerini süzdü; şemalara dokunduracak kadar temiz bulmadı ellerini, oracıktaki gerdele doğru yürüyerek bir kez daha yıkadı. Cebinden meşin bir cüzdan çıkarıp: «Bizim yargılarımız öyle sert değildir», dedi. «Çiğnediği buyruk mahkûmun vücuduna tırmıkla yazılır, o kadar. Örneğin, bu mahkûmun vücuduna...» Sözün burasında eliyle mahkûmu gösterdi. «... şöyle yazılacak: Üstlerine saygılı davran!»

Konuk, mahkûma bir göz baktı. Subay kendisini gösterdiğinde, mahkûm başını önüne eğmişti ve konuşulanlardan bir şeyler öğrenebilmek için bütün işitme gücünü seferber etmişe benziyordu; ne var ki, birbiri üzerine bastırılmış etli dudaklarından açıkça görüldüğüne göre, hiçbir şey anladığı yoktu. Aslında pek çok şey sormak isteyen konuk, mahkûmun bu hali karşısında: «Nasıl bir yargının kendisini beklediğini biliyor mu?» diye sordu yalnız. «Hayır», diye cevapladı subay ve hemen ardından açıklamalarını sürdürmek istediyse de, konuk sözünü kesti: «Demek nasıl bir yargının kendisini beklediğinden haberi yok?» – «Hayır», diye tekrarladı subay, konuktan sorusunu biraz daha açmasını bekler gibi bir an

durakladıktan sonra: «Bunu ona bildirmek boşuna zahmettir, çünkü nasılsa kendi vücudunda öğrenecek», diye ekledi. Konuk susacak oldu, ama derken mahkûmun gözlerinin üzerine çevrildiğini hissetti; mahkûm, subay tarafından söylenenleri uygun bulup bulmadığını kendisine sorar gibiydi adeta. Bu nedenle, arkasına yaslanmışken yine öne doğru eğilip: «Ama hüküm giydiğini mahkûm biliyor herhalde?» dedi. «Hayır», diye cevapladı subay ve kendisinden bazı ilginç açıklamalar daha bekliyormuş gibi konuğa gülümsedi. «Onu da mı bilmiyor?» diye sordu konuk, elini alnında gezdirerek. «Savunma fırsatı eline geçmedi ki», dedi subay, adeta kendi kendisiyle konuşarak; kendisi için pek doğal olan bu tür şeyleri anlatarak konuğu utandırmak istemezmiş gibi, gözlerini yana kaçırdı. «Ama mahkûma kendini savunma fırsatı verilmesi gerekirdi!» dedi konuk ve oturduğu sandalyeden doğrulup kalktı.

Aygıtı açıklama işinde gereğinden çok vakit kaybedebileceğini sezen subay, konuğa doğru yürüyerek koluna girdi; dikkatin böyle açık seçik kendi üzerinde toplandığını farkedip esas duruşa geçen – er de beri yandan zinciri çekmişti – mahkûmu göstererek: «Bakın», dedi, «sorun şu: Ben buraya, bu cezalılar sömürgesine genç yaşıma karşın yargıçlık göreviyle atanmış bulunuyorum. Çünkü ceza işlerinde eski kumandanın da yardımcısıydım; sonra, bu gördüğünüz aygıtı herkesten iyi bilirim. Yargılarımı verirken şöyle bir temel ilkeye dayanırım hep: Suç, her zaman hiç kuşkuya yer bırakmayacak gibi kesindir. Başka mahkemeler bu ilkeye uymayabilir, çünkü mahkeme kurulu birden çok üyeden oluşur; kaldı ki, onların da üstünde başka mahkemeler vardır. Oysa bizim burada böyle bir şey söz konusu değildir, en azından eski kumandanın zamanında böyleydi durum. Doğrusu yeni kumandan, benim yargılama işime karışmak hevesini duymadı değil; ancak, şimdiye kadar onu bundan uzakta tutmayı

başardım ve ilerde de başaracağım. Siz, bu son davayla ilgili bir açıklama istemiştiniz; bu dava da bütün ötekiler gibi pek basit: Sabahleyin bir yüzbaşı gelip, kendisine emireri olarak verilen ve evinin kapısının önünde yatıp kalkan bu adamın görev sırasında uyuyakaldığını bildirdi. Emirerinin görevi şu: Her saat başı kalkıp yüzbaşının kapısının önünde selam durmak. Güç bir görev değil elbet, üstelik de zorunlu; çünkü erin hem yüzbaşının muhafızlığını yapıp, hem onun hizmetine koşabilmesi için, uyanık kalması gerekiyor. Yüzbaşı, bu gece, emireri görevini yapıyor mu, yapmıyor mu, bir bakayım demiş. Saat ikiyi vurduğunda kapıyı açmış, bir de ne görsün: Emireri kıvrılmış yerde yatıyor. Hemen kırbacı alıp gelerek yüzüne yüzüne çalmaya başlamış. Emireri bu durumda kalkıp af dileyecekken, bacaklarından yakalamış yüzbaşıyı, onu silkip tartaklayarak: 'At elinden kırbacı, yoksa yerim seni!' diye bağırmış. Olay, bu işte! Yüzbaşı bir saat önce bana geldi, anlattıklarını tutanağa geçirdim ve hemen yargımı verdim. Sonra da emirerini zincire vurdurdum. Bütün iş, pek kolay oldu benim için. Ama ilkin emirerini çağırıp sorgulamadan geçireyim desem, iş karışacaktı. O yalan söyleyecek, ben yalanlarını yakaladıkça o yenilerini uyduracak, böylece sürüp gidecekti. Şimdi ise ele geçirmiş bulunuyorum kendisini ve bir daha da koyvermeye niyetim yok. Nasıl, acaba her şeyi açıklayabildim mi? Ancak zaman geçiyor, yargının infaz işinin şu anda başlaması gerekirdi, oysa aygıta ilişkin açıklamalarım da henüz sona ermiş değil.» Konuğu sandalyesine oturmaya zorlayan subay yeniden aygıta yaklaştı. «Gördüğünüz gibi, tırmık bir insanın vücut biçimine uygun yapılmış», dedi, «burası belden yukarısı için, burası da bacaklar için. Baş için yalnızca şu kısım bulunuyor. Bilmem anlatabildim mi?» Ardından subay, en kapsamlı açıklamalarda bulunmaya hazır, nazik bir edayla konuğa doğru eğildi.

Konuk, kaşlarını çatmış tırmığa bakıyordu. Yargılama usulü

konusunda verilen bilgiler kendisini doyurmamıştı. Ama yine de ortada bir cezalılar kolonisinin sözkonusu olduğunu, dolayısıyla özel birtakım önlemlerin zorunluğunu, işin sonuna kadar askerî kurallar çerçevesinde davranmak gerektiğini kendi kendine itiraf etmeden duramadı. Beri yandan, yeni kumandanın, subayın dar görüşlü kafasına girmeyecek yeni bir yargılama usulünü yavaş olmakla birlikte uygulama alanına sokmayı tasarladığı anlaşılıyordu; dolayısıyla, yeni kumandandan bir şeyler beklenebilirdi. Kafasında böylesi düşüncelerle sordu konuk: «Yargının infazında kumandan da bulunacak mı?» Bu dolaysız sorudan hiç de hoşlanmayan subay: «Kesin değil», diye cevapladı, yüzündeki nazik ifade kaybolarak kaşları çatıldı. «Zaten bizi de elimizi çabuk tutmaya zorlayan başlıca neden bu. Hatta, benim için üzücü bir şey olmasına karşın, yaptığım açıklamaları kısa kesmem gerekiyor. Ama yarın sabah aygıt yine temizlensin – tek kusuru varsa, bu kadar pis oluşu –, size daha çok bilgi sunabilirim. Şimdilik en zorunlu bilgileri vereyim de. Mahkûmun üzerine yatırıldığı yatak titreme durumuna geçirildi mi, tırmık onun vücuduna doğru alçalır. Hani tırmık kendisini otomatik olarak öyle ayarlar ki, adamın vücuduna dokunur uçları; bu ayarlamanın ardından hemen şuradaki çelik ip gerilip çubuk biçimini alır. Ve o zaman başlar oyun. İşin içinde bulunmayan kimse, dıştan bakınca cezalar arasında bir ayrım görmez. Tırmık hepsinde de aynı biçimde çalışıyor gibidir. Titreşerek sivri uçlarını mahkûmun vücuduna batırır, bu arada mahkûmun vücudu da yine yatak tarafından titreşim durumuna geçirilir. Yargının infazının herkesçe izlenebilmesini sağlamak üzere, tırmık camdan yapılmışıtır. İğneleri cam içerisine yerleştirmek bazı teknik güçlükler doğurmuşsa da, bir hayli denemenin ardından bu iş başarılmıştır. Anlayacağınız, hiçbir zahmetten kaçmış değiliz. Bu durumda herkes, gereken yazının mahkûmun vücuduna nasıl hâk edildiğini camdan izleyebilir. İğneleri görmek için, şöyle biraz yakına buyurmaz mısınız?»

Konuk, yavaş yavaş doğruldu; yürüyüp tırmığın üzerine eğildi. «Görüyorsunuz işte,» dedi subay, «değişik biçimlerde dizilmiş iki dizi iğne. Bir uzun, onun yanında bir kısa. Uzunu hâk etme işini yapıyor, kısası da bu arada çıkan kanı su püskürterek yıkıyor ve yazıyı hep görünür durumda tutmaya çalışıyor. Kanlı su da şuradaki küçük oluklara akıtılıyor, sonunda ana olukta toplanıp çukur içerisine aktarılıyor.» Subay, kanlı suyun izleyeceği yolu parmağıyla ayrıntılı biçimde gösterdi. Açıklamasına olabildiğince bir somutluk verebilmek için, elini çukura açılan ana borunun ağzına tuttu. Subayın avucunun kanlı suyla dolması üzerine konuk başını kaldırdı, sağa sola tutunarak gerisin geri sandalyesine dönmek istedi. Birden, tırmığı görmek için mahkûmun da subayın çağrısına uymuş olduğunu farkederek irkildi. Mahkûm, zinciri elinde tutan uykulu eri kendisiyle biraz öne doğru çekip cam tırmık üzerine eğilmişti. Az önce subayla konuk tarafından incelenen şeyi güvensiz bakışlarla arandığı, ancak biri kendisine açıklamada bulunmadan bunu başaramayacağı görülüyordu. Oraya buraya eğiliyor, gözlerini cam tırmığın bir başından öbür başına gezdirip duruyordu. Konuk, mahkûmu cam tırmıktan uzaklaştıracak oldu; çünkü davranışı cezalandırılmasına yol açabilirdi. Ama subay bir eliyle konuğu tutup, öbür eliyle yerden bir kesek parçası alarak ere fırlattı. Şöyle bir silkinerek başını kaldırdı uyuklayan er, mahkûmun nasıl bir işe yeltenmiş olduğunu gördü, silahını elinden bırakıp topuklarını sımsıkı yere bastırarak onu geriye doğru çekti. Mahkûm hemen yıkıldı oracığa; yerde kıvranıp durarak zincirlerini şangırdatırken, er yukardan mahkûma baktı. Subay: «Kaldır şunu!» diye bağırdı; çünkü konuğun dikkatini mahkûmun fazlasıyla kendi üzerine çektiğini farketmişti. Hatta konuk, tırmığın üzerinden ileriye doğru sarkmış, mahkûma ne yapılacağını görmek istiyordu. Subay: «Ona özenle davran!» diye yeniden bağırdı ere. Aygıtın çevresini

dolanıp mahkûmu bizzat koltukladı, ikide bir ayakları kayan mahkûmu erin yardımıyla kaldırarak ayağa dikti.

Subay dönüp yanına geldiğinde: «Evet, öğrendim artık her şeyi», dedi konuk. Subay: «Yalnız pek önemli bir şey kaldı», diye cevapladı; konuğu kolundan tutarak, ona aygıtın üst kısmını gösterdi: «Oradaki hakkâkta tırnığın hareketini yöneten çark bulunmaktadır. Ben, hâlâ eski kumandanın şemalarını kullanmaktayım. Buyrun bakın!» Deri bir cüzdandan birkaç yaprak kâğıt çıkaran subay: «Ama ne yazık ki, elinize veremeyeceğim bunları», diye ekledi. «Çünkü sahip olduğum en değerli şeyler. Oturun da, size uzaktan göstereyim. O zaman gereği gibi görürsünüz hepsini.» Ardından konuğa ilk şemayı gösterdi. Konuk, övücü bazı sözler söylemeyi çok istediyse de, bir labirenti andıran ve birbirleriyle pek çok defa kesişip çaprazlaşan çizgilerden başka şey seçemedi aslında; çizgiler, kâğıdın üzerini o kadar sık aralıklarla dolduruyordu ki, yazılı satırlar arasındaki beyaz boşluklar ancak güçlükle algılanabiliyordu. «Okuyun işte!» dedi subay. Konuk: «Okuyamıyorum», diye cevapladı. «Ama okunaklı yazılmış hepsi», dedi subay. Kaçamak yollu: «Pek ustalıklı bir yazı», diye cevapladı konuk, «ama ben sökemiyorum.» Subay, gülerek cüzdanı yine cebine yerleştirirken: «İlkokul öğrencilerinin içinden çıkabileceği bir yazı değil», dedi. «Uzun süreli bir egzersize bakar; siz de sökebilirsiniz o zaman. Elbet, basit bir yazı olmaması gerekiyor; çünkü amaç, mahkûmun hemen değil, ancak ortalama on iki saatlik bir zaman içinde idam edilmesidir. Altıncı saat, dönüm noktası olarak saptanmıştır. Bu bakımdan, bir sürü süslemenin asıl yazıyı çevrelemesi zorunludur. Asıl yazı, bedeni geniş olmayan bir kemer gibi sarar; vücudun kalan yerleri ise süslemelere ayrılmıştır. Nasıl, tırmığın ve tümüyle aygıtın çalışmasını şimdi daha iyi değerlendirebilecek misiniz? – «Bakın!» Subay, sıçrayıp merdivenden çıktı yukarı; bir tekerleği döndürüp aşağıya seslendi:

«Dikkat! Kenara çekilin lütfen!» Birden aygıt çalışmaya başladı. Çarkın gıcırdaması olmasa, şahaneydi doğrusu. Subay böyle bir tersliği hiç beklememiş gibi, adeta gözdağı vererek çarka doğru elini salladı, ardından özür dileyip kollarını uzattı konuğa ve aygıtın çalışmasını aşağıdan izlemek için acele merdivenlerden indi. Aygıtın bir yerinde kendisinden başka kimsenin farkedemeyeceği bir aksaklık keşfetti, yeniden merdiveni tırmanıp iki elini birden hakkâkın içine uzattı, bir an önce yukarıdan inebilmek üzere merdiveni kullanmayıp madenî bir direkten kaydı asağı ve gürültü ortasında dediğini işittirebilmek için sesinin olanca gücüyle konuğun kulağına doğru haykırdı: «Aygıtın nasıl çalıştığını anlıyorsunuz sanırım? Tırmık, yazıyı hak etmeye başlıyor. Mahkûmun sırtında yazının ilk taslağı tamamlanınca, pamuk tabakası yuvarlanıp vücudu ağır ağır yana çevirir, üzerinde çalışacağı yeni alanı tırmığa buyur eder. Bu arada, yazının hâk edildiği yara bere içindeki yerler pamuk üzerine yatırılır, pamuk özel bir işlemden geçirilmiştir, hemen dindirir kanı ve yazının bu kez daha derine hâk edilmesi için gereken hazırlığı görür. Tırmığın kenarındaki bu bir sürü sivri uç, mahkûmun vücudunun yeniden döndürülüşü sırasında yaralı yerlerden pamuğu alarak çukurun içine fırlatır, tırmık da bunun üzerine yine çalışmaya başlar. Böylece, on iki saat süreyle yazı giderek daha derinlere hâk edilip durur. İlk altı saatte mahkûm nerdeyse eskisi gibi sürdürür yaşamını; ancak, şimdi bir fark varsa, acı çekmektedir. On iki saat sonra keçe tıkaç ağzından uzaklaştırılır, çünkü mahkûmda bağıracak güç kalmaz artık. Mahkûmun başucunda durup elektrikle kızdırılan bu çanağa sıcak pirinç lapası konur, mahkûm canı istedikçe diliyle alabildiği kadar alır bu lapadan. Hiçbir mahkûm çıkmaz ki, bu fırsatı kaçırsın. Ben kendim bunca deneyim sahibiyimdir, böyle birine rastlamadım şimdiye kadar. Ancak altıncı saatte mahkûm, yemek yeme isteğini yitirir. Ben, o zaman genellikle buraya diz çöküp durumu izlerim. Son lokmasını

seyrek yutar mahkûm, lokmayı daha çok ağzında evirip çevirir, sonunda çukura tükürüp atar. O anda başımı eğerim ben, yoksa lokma gelip yüzüme çarpar. Altıncı saatte de mahkûm bir sessizleşir ki! İçlerinde en salağı bile zekî biri olup çıkar. Bu zekâ ifadesi gözlerin çevresinde kendini açığa vurur ilkin, oradan dört bir yana dağılır. Hani öylesine ayartıcı bir manzaradır ki, insanın tırmık altına mahkûmun yanıbaşına yatası gelir, çünkü uygulanacak ceza uygulanıp bitmiştir artık; mahkûmun bundan böyle yaptığı tek şey, yazıyı sökmeye uğraşmaktır. Beri yandan, bir sese kulak verir gibi dudaklarını sivriltir. Siz de gördünüz, yazıyı gözle sökebilmek kolay değil; ancak, bizim mahkûm onu yara bereleriyle yapar. Kuşkusuz, çok çabaya bakar bu; yazıyı tümüyle sökene kadar altı saat geçer. Sonra da tırmık, mahkûmu olduğu gibi iğnelerine geçirir ve kaldırdığı gibi çukura atar. Kanlı sularla pamuklar üzerine pattadan düşer mahkûm. Böylece yargının infazı sona erer ve biz de, yani erle ben, mahkûmu alıp çukura gömeriz.»

Konuk, başını eğip kulağını subaya vermiş, elleri pantolonunun ceplerinde, aygıtın işleyişini seyrediyordu. Mahkûm da aynı şeyi yapıyordu, ama bir şey anlamaksızın; biraz öne eğilmiş, titreşen iğnelerin devinimini izliyordu ki, subayın işareti üzerine er, bir bıçakla gömleğini ve pantolonunu arkadan kesip yırttı, pantolonla gömlek mahkûmun üzerinden kayıp düştü yere. Mahkûm, açıkta kalan önünü kapamak için eğilip giysilerini yakalamak istedi, ama er mahkûmu tutup kaldırdı ve üzerindeki son giysileri de sıyırdı aşağı. Birden subay, aygıtı durdurdu; başgösteren sessizlikte mahkûm tırmık altına yatırıldı. Zincirler çözülüp, kayışlar bağlandı. Mahkûm, ilk anda bundan bir rahatlık duyar gibi görünüyordu. Derken tırmık biraz aşağı indi, çünkü sıska bir adamdı mahkûm; tırmığın uçları cildine dokunur dokunmaz, vücuduna bir ürperti yayıldı. Er sağ eli üzerinde çalışırken, o sol

elini uzattı; ancak nereye uzattığından habersizdi, ama konuktan yana bir uzatıştı bu. Subay, göz ucuyla aralıksız konuğu süzüyor, hiç değilse şöylece açıkladığı idam usulünün üzerindeki izlenimini yüzünden okumaya çalışıyordu.

Ansızın koptu bilek kayışı; herhalde er fazla sıkmıştı; subayı yardıma çağırarak kopan parçayı gösterdi. Subay kalkıp karşıya geçti, erin yanına geldi ve yüzü konuğa dönük: «Aygıt pek çok parçadan oluşuyor, yer yer bir şey kopup kırılacak elbet», dedi. «Ancak, aygıt üzerinde genel bir yargıya varırken, bunlara aldırmamak gerekir. Hem kayışın yerini tutabilecek bir başka şey sağlanabilir hemen; örneğin, ben şimdi bir zincir kullanacağım, titreşimdeki hassaslığı sağ kol için kuşkusuz biraz sınırlandıracak bu.» Subay, bir zincirle mahkûmun kolunu bağlarken ekledi: «Aygıtın işler durumda tutulması için gerekli maddî olanaklar, şu sıra pek kısılmış durumda. Eski kumandan zamanında bunun için bir ödenek ayrılmıştı, istediğim zaman bu ödeneğe başvurabiliyordum. Öte yandan, burada her türlü yedek parçanın saklandığı bir depo vardı. İtiraf edeyim hani, bu olanakları nerdeyse müsrifçe kullandım; ancak daha önceleri yaptım bunu, yoksa eski kurumlarla savaşıp onları yıkmak için değil. Aygıt için ayrılan ödenek bundan böyle onun elinin altında; örneğin, bir adam yollayıp da yeni bir kayış rica etsem, kopmuş kayışı görmek istiyor, getirilmesini buyuruyor; yeni kayış ise ancak on günde sağlanıyor, kalitesi bozuk bir şey oluyor üstelik, bir işe yaramıyor. Arada geçecek zamanda aygıtı nasıl çalıştıracağımı ise, kimsenin sorup ettiği yok.»

Konuk, şöyle düşündü: Başkalarının işine kesin bir müdahalede bulunmak, her vakit sakıncalıydı. Ne bu cezalılar kolonisinin, ne onun bağlı bulunduğu devletin bir vatandaşıydı kendisi. İdam usulünü uygun görmediğini söylese, hele bunu önlemeye kalksa, 'Sen nihayet bir yabancısın, ne karışıyorsun!' diyebilirlerdi. Buna da cevap veremez, böyle bir müda-

haleye neden kalkıştığına kendisinin de akıl erdiremediğini, çünkü gezisinin amacının yargılama usullerini değiştirmek değil, yalnızca bunları incelemek olduğunu açıklamaktan başka şey yapamazdı. Gelgelelim, şu an kendisini sözkonusu davranışa enikonu ayartan bir durum vardı ortada. Yargılamadaki adaletsizlikle infazdaki barbarlık, kuşku götürecek gibi değildi. Kimse bu işte konuğun bir çıkar güttüğü sanısına kapılamazdı, çünkü mahkûm kendisine yabancıydı, hemşerisi falan değildi; ayrıca, insanda hiç de acıma duygusu uyandıracak bir hali yoktu. Konukta ise yüksek makamlardan alınmış tavsiye mektupları vardı, burada büyük bir nezaketle karşılanmıştı; hatta infaz olayına davet edilmesi, bu mahkeme üzerinde kendisinden bir yargı beklendiğini gösterir gibiydi. Şimdi pek açık seçik işittiği gibi, kumandanın böyle bir usulün karşısında yer aldığı ve subaya karşı adeta düşmanca tavır takındığı düşünülürse, hani hiç olmayacak şey değildi bu.

Ansızın konuk, subayın hırsla bağırdığını işitti; subay, keçe parçasını hayli zahmetle mahkûmun ağzına henüz tıkmıştı ki, mahkûm karşı duramadığı bir bulantı hissiyle gözlerini yummuş, ardından da kusmuştu. Subay, ağzındaki tıkacı çarçabuk çıkarıp mahkûmun başını kaldırarak çukurdan yana döndürmek istemişse de geç kalmış, kusmuk aygıttan aşağı sızmaya başlamıştı. «Hep kabahat kumandanda», diye bağırdı subay ve öfkesinden köpürerek önündeki pirinç çubukları sarsmaya başladı. «Tıpkı bir ahır gibi pisleniyor aygıt!» Ardından, titreyen elleriyle olup biteni konuğa gösterdi: «Saatlerce dil döktüm, infazdan önce mahkûma yiyecek verilmemesi gerektiğini açıklamaya çalıştım. Gelgelelim, kumandanın yeni yumuşak düzeninde başka görüşler savunuluyor; mahkûm infaza götürülmeden, kumandanın çevresindeki hanımefendiler onu tatlılarla tıka basa doyuruyorlar. Ömrü boyu leş gibi balıklarla beslenen bir adam, nasıl şimdi kalkıp

tatlı falan yiyebilir. Evet, olmaz değil, üç aydır alınması için yalvarıp durduğum yeni keçe tıkaç sağlansın, bir şey söylemezdim nihayet. Yüzü aşkın mahkûmun son anlarında somurup ısırdığı bu keçe parçasını insan nasıl ağzına alabilir.»

Mahkûm başını yere yatırmıştı, sessiz sakin bir hali vardı. Er, mahkûmun gömleğiyle aygıtı temizlemeye uğraşıyordu. Subay, konuğa doğru yürüdü; konuk, içindeki bir sezgiye uyarak bir adım geriledi; ama subay, konuğu elinden yakalayarak bir kenara çekti. «Sizinle mahrem birkaç şey konuşmak istiyorum», dedi. «İzin verirsiniz herhalde?» – «Hay hay!» diye cevapladı konuk ve gözlerini yere indirerek subayı dinlemeye koyuldu.

«Bu tür bir yargılamayı ve sizin şu an hayranlıkla izleme fırsatı bulduğunuz idam usulünü artık bizim burada açıkca tutan kalmadı. Bunun tek savunuculuğunu yapan, aynı zamanda eski kumandanın verasetine tek sahip çıkan kişi benim. Artık sözkonusu usulün daha çok geliştirilmesi diye bir şey düşünemem, tüm gücümü varolanı ayakta tutmaya harcamak zorundayım. Eski kumandan zamanında burası bu tür bir yargılamanın taraftarlarıyla doluydu; hani eski kumandanın karşısındakileri ikna yeteneği biraz bende de var, ama ondaki güce gelince, hayır! Dolayısıyla, bu usulün taraftarları sinmiş, kendi köşelerine çekilmiş durumdalar. Bir hayli taraftar var henüz, ama kimse taraftarlığını açıklayamıyor. Bugün, yani böyle bir infaz gününde çayevine kadar uzanıp sağa sola kulak kabartırsanız, belki bütün işiteceğiniz, iki anlama çekilebilecek kaypak sözler olacaktır. Onları söyleyeceklerin hepsi taraftarlar arasındadır; ama başta şimdiki kumandan varken, ortada şimdiki görüşler eğemenliğini sürdürürken, bir işe yaramıyor bu. Ve size soruyorum: Böyle bir kumandanla ve çevresinde onu etkisi altında tutan hanımlar yüzünden böylesine devcileyin bir eser...» Sözün burasında aygıtı gösterdi subay. «–yıkılıp gitsin mi? Ses çıkarılmasın mı buna?

Bir yabancı olarak hepsi birkaç gün için bizim adada bulunsa bile, doğru mu böyle davranması insanın? Ne var ki, asla vakit kaybetmeye de gelmez. Benim yargılama yetkimi elimden almaya yönelik kimi çalışmalar yapılıyor kumandanlıkta, benim çağrılmadığım toplantılar düzenleniyor; hatta sizin bugünkü ziyaretiniz, ortadaki durum için karakteristik görünüyor bana; hepsi korkak kimseler, kendileri gelmeyerek sizin gibi yabancı birini buraya yolluyorlar. Oysa eskiden ne kadar başkaydı infaz işi. İdamdan daha bir gün önce bütün vadi insanla dolup taşar, herkes olayı görmek için koşar gelirdi; sabah erkenden de yanında hanımlarıyla kumandan görünürdü; fanfarlar bütün karargâhı uyandırır, ben verdiğim tekmille her şeyin hazırlandığını kumandana bildirirdim. Halk – bütün yüksek rütbeli memurlar infazda hazır bulunmak zorundaydı – aygıtın çevresine dizilirdi; şu gördüğünüz bir yığın sandalye, o günlerden zavallı bir kalıntıdır yalnız. Aygıt, yeni temizlenmiş, ışıl ışıl parıldar, her infaz için yedek parçalar alırdım. Yüzlerce göz önünde – hani şu tepelere kadar geniş bir alanı dolduran insanlar, parmaklarının uçlarına basıp dikilerek infaz olayını seyrederdi – mahkûm bizzat kumandan tarafından tırmık altına yatırılırdı. Şimdi rasgele bir erin yaptığı iş, o zamanlar benim, yani mahkeme başkanının göreviydi ve bundan da kıvanç duyardım. Derken infaz işi başlardı. Hiçbir falsolu ses, aygıtın çalışmasına gölge düşüremezdi. Bazıları bundan böyle olayı izlemeyi bırakır, gözlerini yumarak kumlara uzanırdı. Hepsi bilirdi ki, işte şimdi adalet yerini bulacaktır. Sessizlikte yalnızca mahkûmun keçe tıkaç tarafından boğulan iniltileri işitilirdi. Artık böyle bir aygıtla, mahkûmdan keçe tıkaçın tümüyle boğamayacağı iniltiler koparılacak gibi değil. Bir zamanlar, mahkûmun vücuduna yazıyı hâk eden iğnelerden, bugün kullanılmasına izin verilmeyen yakıcı bir sıvı damlardı. Sonunda gelip çatardı altıncı saat. Olayı yakından izlemek isteyen herkesin ricası yerine getirilemezdi. Keskin görüşlü kumandan, en başta çocukla-

rın düşünülmesini buyurmuştu. Ancak ben, işim dolayısıyla her infazda hazır bulunabiliyor, çokluk sağımda bir, solumda bir olmak üzere kollarımda iki yavrucak, oracığa çömüp oturuyordum. Nasıl da acılar içinde kıvranan mahkûmun yüzünden bir ışıltıdır bizim yüzümüze sıçrar, nasıl da yanaklarımızı en sonunda kavuştuğumuz ve o sıra yine yavaş yavaş sönmek üzere bulunan adalet ateşine tutardık! Ne günlerdi onlar dostum!» Subay konuğu kucaklamış, başını onun omzuna yaslamıştı. Konuk, enikonu bir çaresizlik içindeydi; subayın üzerinden, sabırsızlıkla ötelere bakıyordu. Aygıtı temizleme işini bitiren subay, bir kutudan çanağın içine biraz pirinç lapası döktü. O anda dinlenmiş görünen mahkûm bunu farkeder farketmez, dilini lapaya doğru uzatmaya çalıştı. Er, ikide bir çekip iterek mahkûmu lapadan uzaklaştırmaya uğraşıyordu; çünkü lapa, anlaşılan daha sonraki bir zaman düşünülerek ortaya konmuştu. Ancak, erin de kirli ellerini çanağa daldırıp, mahkûmun yemek için can attığı lapadan yemesi yakışıksız bir davranıştı.

Subay, hemen yine toparlamıştı kendini: «Hani sizi duygulandırmak değildi niyetim», diye söze başladı. «Biliyorum, bu geçmiş zamanlar bir başkasına anlatılmaz artık. Sonra, aygıt henüz çalışıyor ve hiçbir şeyi umursamadan çalışmasını sürdürüyor. Bu vadide tek başına da kalsa, yine sürdürecek çalışmasını. Ve mahkûmun cesedi de, havada akıl almaz yumuşak bir uçuşun ardından çukuru boyluyor. Gerçi eskisi gibi yüzlerce sinek çukurun çevresinde dolanmıyor şimdi, ama olsun. Eskiden çukurun çevresine sağlam bir korkuluk yerleştirmek zorunda kalmıştık; korkuluk, hanidir sökülüp bir kenara atılmış bulunuyor.»

Konuk, yüzünü subaydan kaçırmak isteyip boş bakışlarla çevresine bakındı. Konuğun ıssız vadiyi seyrettiği kanısına kapılan subay, onun ellerini tuttu, çevresinde şöyle bir dönerek onunla göz göze gelmek istedi: «Şu rezaleti görüyorsu-

nuz, değil mi?» Konuk sesini çıkarmadı. Subay, bir an kendi haline bıraktı konuğu; bacaklarını açarak, elleri kalçalarında, sessiz durup gözlerini yere indirdi. Sonra cesaret verici bir edayla gülümseyerek şöyle dedi: «Dün kumandan sizi davet ederken, ben yakınınızdaydım. Onun bu davetini işittim. Kumandanı tanırım, davetten güttüğü amacı anladım hemen. Bana karşı harekete geçebilecek kadar güçlülüğüne karşın, henüz böyle bir şeye kalkışamıyor, ama beni sizin gibi hatırı sayılır bir yabancının yargısına konu yapmak istiyor. İnce hesaplardan koyuluyor yola; çünkü adaya gelişinizin henüz bu ikinci günü; eski kumandanın nasıl biri olduğunu ve düşünce yapısını tanımadınız; bir Avrupalı'ya özgü görüş ve kanılar doğrultusunda davranıyorsunuz henüz; belki de genellikle idam cezasının, özellikle böyle bir yargılama ve infaz usulünün koyu bir aleyhtarısınız. Üstelik idam işinin, halk katılmadan, kasvetli bir hava içinde, artık biraz yıpranıp aşınmış bir aygıtla yapıldığını görüyorsunuz; bu durumda – hani kumandanın düşüncesi böyle – benim yargılama usulümü doğru bulmamanız pekâlâ mümkün, değil mi? Ki bunu da doğru bulmadınız mı – hâlâ kumandanın açısından konuşuyorum – susmayıp açığa vuracaksınız; çünkü bir sürü sınamadan sağlamlığı anlaşılmış görüşlerinize kuşkusuz güven duymaktasınız.

Gerçi çeşitli ulusların pek çok değişik özelliğini gördünüz ve bunları saygıyla karşılamasını öğrendiniz. Dolayısıyla, yurdunuzda belki yapacağınız gibi, şimdi var gücünüzle böyle bir infaz usulüne karşı cephe almayabilirsiniz. Ama bunun kumandana da doğrusu hiç gereği yoktur. Şöylece söylenivermiş dikkatsizce bir söz yeter kendisi için. Sadece isteğine cevap verir görünsün bu söz, tamam; sizin görüşünüze hiç de uygun düşmüyormuş, bakmaz ona. Bütün kurnazlığını kullanarak ağzınızı arayacağına kuşkum yok. Yanındaki hanımefendiler de çepeçevre etrafınızı alacak, konuşmalarınıza ku-

lak kabartacaklardır. Örneğin, siz diyeceksiniz ki: 'Bizde sanık, hüküm giymeden önce sorgulanır' ya da: 'Bizde idam cezalarından başka cezalar da vardır' veya: 'Bizde işkence ortaçağda yapılırdı yalnız.' Hani bunların hepsi de size tabii göründükleri kadar doğru şeylerdir, benim yargılama usulüme gölge düşürmeyen masum açıklamalardır tümü. Gelgelelim, kumandan nasıl bakacaktır bu sözlere? Bizim kumandan beyin hemen oturduğu sandalyeyi bir kenara itip balkona seğirteceğini, çevresindeki hanımların da onun peşinden koşturacaklarının görür, kumandanın sesini işitir gibi oluyorum adeta. Hanımlar, onun bu sesine gök gürlemesi adını takmıştır. Evet, şöyle söze başlıyor kumandan: 'Batı dünyasının, yeryüzündeki bütün ülkelerin yargılama usullerini incelemekle görevlendirilmiş büyük bir araştırmacısı, bizim eski gelenek ve göreneklere dayanan yargılama usulünün barbarca nitelik taşıdığını az önce dile getirdiler. Böyle önde gelen bir kişinin vardığı sonuçtan sonra, sözkonusu yargılama usulünün uygulanmasına daha çok göz yummak benim için olanaksızdır. Demek istiyorum ki, bugünden tezi yok... vb.' Bunun üzerine, siz hemen oradan söze karışmak istiyorsunuz; çünkü onun açıkladığı şeyleri söylemiş değilsiniz, benim yargılama usulünü barbarca göstermediniz asla; tersine, ilgili konudaki o kapsamlı bilginiz nedeniyle, buna en insancıl ve insan onuruna en yaraşır bir usul diye bakıyorsunuz. Ayrıca, bu aygıta hayranlık duymaktasınız. Gelgelelim, iş işten geçmiştir artık, hanımlarla dolup taşan balkona asla çıkamıyorsunuz; dikkati çekmek istiyorsunuz üzerinize, bağırmak istiyorsunuz, ama bir hanım eli ağzınızı kapıyor; dolayısıyla, hem benim, hem eski kumandanın eseri yıkılıp gidiyor.»

Konuk gülümseyecekti, kendisini tuttu. Onun güç sandığı ödev, demek bu kadar kolaydı. Kaçamak bir ifade kullanarak: «Benim nüfuzumu gözünüzde fazla büyütüyorsunuz»,

dedi. «Kumandan, benim tavsiye mektubumu okudu; yargılama usullerinden anlamadığımı biliyor. Ben, bu konudaki görüşümü açığa vurdum diyelim; işin dışındaki bir özel kişinin görüşü olur, rasgele bir kişinin görüşünden daha çok önem taşımaz; yanılmıyorsam cezalılar kolonisinde hayli geniş yetkilerle donatılmış kumandanın görüşünden çok daha önemsiz nitelik taşıyacağı kuşkusuz böyle bir görüşün. Sizin sandığınız gibi, kumandanın yargılama usullerine ilişkin görüşü bu kadar belirli ve kesinse, korkarım o zaman burada uygulanan usulün sonu gelmiş demektir, bu bakımdan benim herhangi bir yardımım gerekmez.»

Nihayet söylenenleri anlamış mıydı subay? Hayır, hâlâ anlamamıştı. Hızlı hızlı başını salladı, sonra mahkûmla ere şöyle bir göz attı; mahkûmla er, ansınızın, irkilip pirinç lapasından geriye çekildi. Derken subay iyice sokuldu konuğa; konuğun yüzüne değil de, ceketinin belli bir yerine bakarak öncekinden daha alçak bir sesle: «Siz kumandanı tanımıyorsunuz», dedi. «Gerek onun, gerek bizim karşımızda – kullanacağım deyimi bağışlayın lütfen – adeta tarafsız biri durumundasınız; sizin etkinizin önemi, inanın bana, ne kadar büyük görülse azdır. Yargının infazında sizin yalnız olarak hazır bulunacağınızı işitmekten doğrusu mutluluk duymuştum. Kumandanın bu yoldaki direktifi, aslında benim aleyhimde alınmış bir karardı, ama işte ben lehime çeviriyorum bunu. İnfazda büyücek bir kalabalığın varlığı durumunda önlemeyecek yalan yanlış fısıltılar ve küçümser bakışlarla dikkatiniz dağılmadan açıklamalarımı dinlediniz, aygıtı gördünüz ve şimdi de infaz olayını izlemek üzeresiniz. Elbet yargınızı verdiniz artık; bu konuda henüz sizi duraksatan ufak tefek noktalar kalmışsa, infaz olayını görmeniz bunları da giderecektir. Şimdi sizden ricam şu: Kumandana karşı bana yardımcı olunuz!»

Konuk, daha fazla konuşmasına fırsat vermedi subayın: «Bunu nasıl yapabilirim ki!» diye sesini yükseltti. «Düpedüz ol-

mayacak bir şey; size bir zararım dokunmayacağı gibi, bir yararım da dokunamaz.»

«Hiç de yapamayacağınız şey değil!» diye cevapladı subay. Konuk, subayın ellerini yumruk yaptığını görünce, biraz endişelenir gibi oldu. «Hiç de yapamayacağınız şey değil», diye tekrarladı subay, daha bir direterek. «Bu konuda bir plan düşünüyorum, başarıya ulaşmaması için asla neden yok. Siz, nüfuzunuzun bu işe yetmeyeceğini sanıyorsunuz ama, ben yeteceğini biliyorum. Diyelim ki haklısınız; ancak, şimdiki yargılama usulünü yaşatabilmek için her çarenin denenmesi gerekmez mi? Evet, şimdi benim planı dinleyin! Gerçekleşmesi, her şeyden önce bugün yargılama usulüne ilişkin düşüncenizi açığa vurmakta elden geldiğince çekimser davranmanıza bakıyor. Doğrudan size bir soru sorulmadıkça, bu konudaki görüşünüzü asla açığa vurmayın; soru sorulduğu zaman da kesinlikten uzak ve kısa olsun cevabınız; bu konuda kolay kolay bir fikir öne süremeyeceğiniz, içerlemiş bulunduğunuz, açıkça konuşmanız gerekirse, aslında sizin için yapılacak tek şeyin lanetler savurmak olduğu anlaşılsın. Yalan söyleyin demiyorum, asla! Sadece kısa cevaplar verin; örneğin: 'Evet, infazı gördüm' ya da: 'Evet, gerekli bütün açıklamalar yapıldı, hepsini dinledim' deyin, tamam. Nihayet, kızıp içerlemeniz için yeterince neden vardır ortada. Elbet kumandan bunu düpedüz yanlış anlayacak ve kendi amacına uygun biçimde yorumlayacaktır. Planım da buna dayanıyor işte. Yarın kumandanlıkta bütün yüksek görevlilerin katılacağı büyük bir toplantı yapılıyor. Kuşkusuz, kumandan bu çeşit toplantıları bir gösteriye dönüştürmenin üstesinden gelmiştir hep. Özellikle bu amaç için, her vakit seyircilerle dolup taşan bir galeri yapılmıştır. Toplantıya ben de katılmak zorunyadım; ne var ki, bunu düşününce tiksintiyle sarsılıyor bütün vücudum. Toplantıya sizin de çağrılacağınız kesin; bugün toplantıda benim plana uygun davranırsanız, davet çok

önemli bir ricaya dönüşecektir. Ama açıklanmayan herhangi bir nedenle toplantıya davet edilmezseniz, elbet o zaman sizin davet edilmek istediğinizi açığa vurmanız gerekecektir; bunu yaparsanız, davet edileceğinize kuşku yok. Diyeceğim, yarın hanımlarla kumandanın kendi locasında oturacaksınız. Kumandan, ikide bir gözlerini kaldırarak sizin orada bulunduğunuzdan emin olmak isteyecektir. Gündemdeki ilgisiz, gülünç, yalnızca salondaki seyirciler düşünülerek saptanmış konuların – ki çokluk limandaki inşaat konusudur, limandaki inşaat konusu hep – görüşülmesinden sonra, yargılama usulü de ele alınacaktır. Kumandanın kendisi böyle bir şeye yanaşmaz ya da bu yeterince çabuk gerçekleşmezse, o zaman siz işi bana bırakın. Ben, ayağa kalkıp bugünkü infazla ilgili raporumu sunarım. Pek kısa hani; yalnızca rapor. Böyle bir rapor sunmak, bu gibi toplantılarda âdet değildir ama, olsun, yapacağım ben. Kumandan, her vakitki gibi nazik gülümseyerek bana teşekkür edecek ve kendini tutamayıp eline geçmiş böyle bir fırsatı kaçırmak istemeyecektir. 'Az önce' – işte bu ve buna benzer sözlerle başlayacaktır konuşmasına – 'infaz raporu sunuldu. Ben, rapora yalnız şu kadarını eklemek isterim ki, özellikle ilgili infazda, kolonimize sonsuz şeref veren ziyareti konusunda hepinizin bilgi sahibi olduğu büyük bir araştırmacı da hazır bulunmuştur. Ayrıca, bugünkü toplantımızın önemi, onun şimdi aramızdaki varlığıyla yine bir kat daha artmıştır. Böyle bir durumda, sözkonusu büyük araştırmacıya bizim geleneksel yargılama usulü ve onu izleyen infaz işlemi üzerinde ne düşündüğünü sormak yerinde bir davranış sayılmaz mı?' Tabii dört bir yandan alkış sesleri yükselecek, ben başta olmak üzere herkes, önerinin lehinde sözler söyleyecektir. Bunun üzerine, kumandan, sizin önünüzde eğilerek konuşmasını sürdürecek ve diyecektir ki: 'Madem öyle, ben de buradaki bütün topluluk adına kendisine ilgili soruyu yöneltiyorum.' İşte o zaman kalkıp korkuluğa doğru yürür, ellerinizi herkesin görebileceği gibi korku-

luk üzerine korsunuz; yoksa hanımlar ellerinizi tutup parmaklarınızla oynarlar. Ve nihayet başlarsınız konuşmaya. Bilmem hani, bu an gelip çatana kadar duyacağım heyecana nasıl katlanacağım. Konuşmanızda hiç sınır falan tanımayın, gerçeğin sesini duyurun bir güzel, korkuluğun üzerine abanın, gümbür gümbür öten bir sesle kumandana doğru haykırın görüşünüzü; o sarsılmaz görüşünüzü haykırın! Ama belki istemezsiniz bunu, böyle davranmak karakterinize uygun düşmez, belki yurdunuzda böylesi durumlar sözkonusu oldu mu, bir başka türlü davranılır, bu da doğru bir şey, bu da yeter tamamen, o vakit hiç de ayağa kalkmayabilirsiniz, sadece birkaç laf edersiniz oturduğunuz yerden, fısıldar gibi konuşursunuz; öyle ki, ancak sizin hemen altınızda oturan memurlar sizi işitebilsin, bu kadarı da elverir; infaza katılanların azlığından, gacur gucur dönen çarktan, kopuk kayıştan, iğrenç keçe tıkaçtan söz açmak zorunda değilsiniz asla, hayır değilsiniz; çünkü bundan ötesini ben üzerime alacağım ve inanın, yapacağım konuşma kumandanı salondan kaçırmazsa, mutlaka dize getirip kendisini itiraf a zorlayacaktır: 'Eski kumandan, senin önünde eğiliyorum.' İşte benim plan; gerçekleşmesine yardım etmek istemez misiniz? Elbette istersiniz, hatta istemek zorundasınız.» Sözün burasında, subay iki kolundan yakaladı konuğu ve güçlükle soluyarak yüzüne baktı. Son cümleleri o kadar yüksek sesle söylemişti ki, er ile mahkûm da dikkat kesildiler; bir şey anlamamalarına karşın, yemeği bırakıp ağızlarındaki lokmayı çiğneyerek konuğa baktılar.

Konuğun vereceği cevap, daha baştan belli bulunuyordu; ilgili konuda bir bocalamanın sözkonusu olamayacağı kadar görüp geçirmiş biriydi konuk; özü sözü doğru bir adamdı ve kimseden korkusu yoktu. Yine de eri ve mahkûmu görüp bir an duraksadı. Ama sonunda vermesi gereken cevabı verdi:

«Hayır!» Subay, birçok kez gözlerini kırpıştırdı; ancak, ko-

nuktan ayırmadı bakışlarını. «Bir açıklama ister miydiniz?» diye sordu konuk. Subay, evet anlamında suskun, başını salladı. «Ben, yargılama usulünüzün karşısındayım», dedi konuk. «Siz, daha bana güvenip bu işi açmadan önce – bu güveninizi de asla kötüye kullanacak değilim – böyle bir usule karşı çıkmamın doğruluğu ve eğriliği, bu karşı çıkışımın alabildiğine küçük de olsa bir başarı sağlayıp sağlayamayacağı üzerinde düşündüm. Bu konuda ilkin kime başvurmam gerektiği açıktı: Kumandana başvuracaktım elbet. Sizse bunu daha bir açıklığa kavuşturdunuz, ancak kararımı pekiştirerek değil; çünkü içtenlikli görüşünüz, her ne kadar düşüncemden caydırmadıysa da, duygulandırdı beni.»

Subay sesini çıkarmadı, aygıta dönüp pirinç çubuklardan birini tuttu; sonra biraz geriye kaykılıp gözlerini kaldırarak, her şeyin yerli yerinde olup olmadığını anlamak ister gibi hakkâka baktı. Erle mahkûm, birbirleriyle ahbap olmuşa benziyordu; kayışlarla bağlı durumdaki mahkûm, ere bir işarette bulundu, er de mahkûma doğru eğildi; mahkûm erin kulağına bir şeyler fısıldadı; er de, peki anlamında başını salladı.

Konuk, subayın ardından giderek: «Ne yapacağımı henüz bilmiyorsunuz», dedi. «Yargılama usulüyle ilgili görüşümü kumandana bildireceğim, ama bir toplantıda değil, mahrem olarak. Hem burada pek uzun zaman kalacak değilim; dolayısıyla, bir toplantıya çağrılmam olanaksız; hemen yarın sabah ayrılacağım buradan, hiç değilse gemime dönmüş olacağım.»

Subay, konuğun sözlerini dinlememişe benziyordu: «Yargılama usulümün doğruluğuna demek inandınız», dedi kendi kendine, nasıl yaşlı bir adam bir çocuğun saçmalığına gülümser ve bu gülümsemenin ardında kendi gerçek düşüncesini gizlerse, subay da konuğa öylece gülümsedi.

«O zaman vakti», dedi nihayet, işe koyulmaya bir uyarı ve çağrıyı içeren açık renkteki gözleriyle konuğa baktı.

«Neyin vakti?» diye sordu konuk, ama bir cevap alamadı.

Subay, mahkûma dönüp onun diliyle: «Serbestsin», dedi. Mahkûm ilkin inanamadı. «Evet, serbestsin», diye tekrarladı subay. Mahkûmun yüzü, ilk kez gerçek bir dirimselliğe kavuştu. Doğru muydu işittiği, yoksa subayın yalnızca gelip geçici bir kaprisi miydi? Yoksa yabancı konuk çalışıp da, onun hayatının bağışlanmasını mı sağlamıştı? Nasıl şeydi bu? Mahkûmun yüzü bütün bu soruları sorar gibiydi. Ama uzun sürmedi; ne olursa olsun, madem izin veriliyordu, gerçekten özgürlüğüne kavuşmak istedi ve tırmığın elverdiği ölçüde silkinmeye başladı. «Kayışları koparacaksın», diye bağırdı subay. «Sakin ol! Şimdi sökeceğiz onları.» Ardından subay, ere işaret etti, erle birlikte kayışlar üzerinde çalışmaya koyuldu. Mahkûm, bir şey söylemeden kendi kendine güldü; bazen yüzünü sola, subaydan yana, bazen de sağa, erden yana çeviriyor, arada konuğu da unutmuyordu.

Subay: «Çıkar şunu tırmığın altından!» diye emretti ere. Mahkûmu tırmığın altından çıkarırken erin dikkatli davranması gerekiyordu; zaten sabırsızlandığı için mahkûmun sırtı yer yer sıyrılmış, ufak çapta yara bereler oluşmuştu. Ancak, serbest bırakıldıktan sonra, subay mahkûmla pek ilgilenmemeye başladı. Konuğa doğru yürüyerek küçük meşin cüzdanını yeniden çıkardı cebinden, içini karıştırıp sonunda aradığı kâğıdı buldu ve konuğa uzattı. «Okuyun şunu!» dedi. «Okuyamam», diye cevapladı konuk. «Bu yazıları sökemediğimi söylemiştim daha önce.» Subay: «Biraz daha dikkatle bakın!» diye üsteledi ve kendisiyle birlikte yazıyı okumak için konuğun yanına sokuldu; bu da sonuçsuz kalınca, sanki kâğıda asla el sürülmemesi gerekiyormuş gibi, serçe parmağını hayli yüksekten yazının üzerinde gezdirerek konuğun onu okumasını kolaylaştırmaya çalıştı. Konuk da, hiç değilse

subayı memnun etmek için, şimdi çaba harcamaya başlamıştı, ama yazıyı sökemedi bir türlü. Derken subay ilkin yazının başlığını heceledi, ardından başlığı okudu tümüyle. «Adil ol!» yazıyor dedi. «Sanırım gerisini okuyabilirsiniz artık.» Konuk, yazının üzerine o kadar eğildi ki, subay adeta konuğun elinin temasından esirgemek isteyerek kâğıdı çekip uzağa aldı. Gerçi konuk bundan böyle bir şey söylemedi, ama yazıyı hâlâ sökemediği açıktı. «Adil ol!» yazıyor dedi subay yeniden. Konuk: «Olabilir», dedi, «böyle bir yazının kâğıt üzerinde bulunduğuna inanırım.» Subay: «Sorun yok o halde», diye cevapladı, hiç değilse biraz memnundu şimdi; elinde kâğıtla merdiveni tırmandı, kâğıdı hakkâkın içine yerleştirdi ve çarka anlaşılan bambaşka bir düzen verdi. Pek de zahmetli bir işti bu; ayrıca, alabildiğine küçük dişliler sözkonusu olmalıydı ki, bazen subayın başı bütünüyle hakkâk içinde kayboluyordu, yani çarkın inceden inceye gözden geçirilmesi gerekmekteydi. Konuk, subayın çalışmasını aşağıdan aralıksız izliyordu, boynu kaskatı kesilmişti, güneşin ışınlarına gömülmüş gökyüzüne bakmaktan gözleri sancımaya başlamıştı. Erle mahkûm birbiriyle meşguldü, başkaca bir şeye aldırdıkları yoktu. Mahkûmun gömleğiyle pantolonu, er tarafından çukurun içinden süngünün ucuyla çekilip alındı. Mahkûm, fena halde pislenmiş gömleğini, gerdelde yıkamaya koyuldu. Sonra gömlekle pantolonu üzerine geçirdi; ansızın hem mahkûm, hem er kahkahayla güldü, çünkü giysiler arkadan kesilerek iki parçaya ayrılmıştı. Belki de mahkûm, eri eğlendirmekle yükümlü görüyordu kendini; üzerinde yırtık giysilerle yere çömmüş erin çevresinde dolanıyor, er de gülerek dizlerine vuruyordu; ama orada bulunan subayla konuğa saygılarından, az sonra yine toparladılar kendilerini.

Yukarıda subay işini bitirdikten sonra, bir kez daha gülümseyerek aygıta tümüyle yeniden göz gezdirdi, o zamana kadar açık duran hakkâkın kapağını vurup kapadı; aşağı inip ilkin

çukura, ardından mahkûma baktı; mahkûmun, giysilerini çukurdan çıkarıp giydiğini görerek bundan memnunluk duydu, ellerini yıkamak üzere gerdele yürüdü, gerdeldeki suyun iğrenç pisliğini neden sonra farketti, böyle bir durumda ellerini yıkayamayacağına üzüldü, ellerini yerdeki kuma soktu, asıl temizliğin yerini tutacak gibi değilse de, ister istemez bu kadarla yetinmesi gerekiyordu; ardından doğrulup üniformasının düğmelerini çözmeye koyuldu; o anda ceketinin yakasının altına sıkıştırdığı iki hanım mendili ellerinin üzerine düştü. «Al, işte mendillerin!» diyerek mahkûma fırlattı bunları. Konuğa dönerek bir açıklamada bulunur gibi: «Hanımefendilerin armağanları» dedi.

Üniformasının ceketini çıkarıp ardından büsbütün soyunurken besbelli gösterdiği aceleye karşın, giysisinin her parçasına büyük bir özenle davranıyordu; hatta ceketinin gümüş kordonlarını parmaklarıyla güzel güzel sıvazladı, sallayıp silkerek püsküllerden birini düzeltti. Ama tek tek her parçayı elden geçirdikten sonra hemen kaldırıp öfkeyle çukura atması, bu özenle hiç bağdaşmıyordu. Sonunda kayışla kısa meç kalmıştı üzerinde; önce meçi kınından çıkarıp kırdı, sonra meçin parçalarını, kını, kayışı, tümünü toparlayıp öylesine bir savuruşla savurdu ki, çukurun içinde çın çın öterek hepsi bir yana dağıldı.

Şimdi çırılçıplak ortada dikiliyordu, subay. Konuk dudaklarını ısırıyor, bir şey söylemiyordu. İlerde ne olacağını bilmiyor değildi, ama subayın herhangi bir girişimini engellemeye hakkı yoktu. Subayın savunduğu yargılama usulü gerçekten ortadan kaldırılmak üzere bulunuyorsa – nedeni de konuğun işe karışmasıydı Allah bilir, ki buna da konuk kendini yükümlü hissediyordu –, o zaman subay düpedüz doğru davranıyor demekti; subayın yerinde olsa, konuğun kendisi de başka türlü davranamazdı.

Erle mahkûm, ortada dönen şeyi ilkin anlamamışlardı, hatta başlarını çevirip baktıkları bile yoktu. Mahkûm, mendillere tekrar kavuştuğu için pek seviniyordu, ama sevinci uzun sürmedi; çünkü er, önceden tahmin edilemeyecek acele bir uzanışla mendilleri mahkûmdan çekip almıştı.

Bunun üzerine mahkûm, erin palaskasının altına soktuğu mendilleri tekrar oradan çekip çıkarmaya çalıştı; ama er tetikte beklemişti. Böylece boğuşup durdular bir süre. Ancak subay çırılçıplak soyunduğunda, dikkatleri o yana çevrildi. Özellikle mahkûmun içinde, büyük bir değişiklik arefesinde bulunduğuna ilişkin bir sezgi belirmişti. Kendi başına gelecekler, şimdi subayın başına geliyordu. Belki de sonuna kadar götürülecekti iş. Böyle olmasını belki de yabancı konuk istemişti. Yani bir öç almadan başka şey değildi bu. Çektirilmek istenen acıları sonuna kadar çekmişti kendisi; aynı acılar, karşısındakine sonuna kadar çektirilecek, öç alınacaktı. Ansızın mahkûmun yüzünde geniş ve suskun bir gülümseme belirip bir daha da kaybolmadı.

Ama subay, aygıta dönmüştü yüzünü. Aygıtın dilinden iyi anladığı daha önce görülmüşse de, şimdi onu nasıl kullandığına ve isteklerine aygıtın nasıl boyun eğdiğine tanık olmak insanı adeta şaşkına çeviriyordu. Elini tırmığa yaklaştırması, tırmığın kendisini alıp kabul etmek üzere gerekli konumu ele geçirene kadar birkaç kez inip çıkmasına yetmiş, kenarından tutar tutmaz yatak titreşime geçmişti; derken keçe tıkaç, karşıdan subayın ağzına doğru yaklaştı. Subay, ilkin tıkacı istemezmiş gibi göründü , ama yalnızca bir an sürdü duraksaması, çok geçmeden boyun eğip tıkacı benimsedi. Her şey hazırdı, sadece kayışlar henüz yanlardan sarkıyordu, ama belli ki ihtiyaç yoktu bunlara, subayın bağlanmaması gerekiyordu. Birden mahkûmun gözü, çözük kayışlara ilişti; kayışlar bağlanmadı mı, kanısınca yargının infazı mükemmel olamazdı; bu yüzden, ere çarçabuk işaret etti, subayı bağlamak

için birlikte seğirttiler. O anda manivelayı itip hakkâkı harekete geçirmek için bir ayağını uzatan subay, mahkûmla erin yaklaştığını görerek ayağını çekip geriye aldı ve kayışlarla bağlanmasına göz yumdu. Kuşkusuz bağlı durumda manivelaya erişemezdi artık; oysa manivelanın yerini ne er, ne mahkûm bulabilirdi; konuğa gelince, elini hiçbir şeye sürmemeye kararlıydı. Ancak, gereksizliği de anlaşıldı bunun; çünkü kayışlar bağlanır bağlanmaz, aygıt çalışmaya, yatak titreşmeye, iğneler subayın cildi üzerine inip inip kalkmaya başladı; tırmık boşlukta bir aşağı, bir yukarı süzülüyordu. Konuk, ancak bir süre gözlerini dikip baktıktan sonra, hakkâktaki bir çarkın gıcırdaması gerektiğini anımsadı; oysa her şey sessizdi, en küçük bir gıcırtı işitilmiyordu.

Aygıt böyle sessiz çalıştığı için, dikkati pek çekmiyordu. Konuğun gözleri, karşıda dikilen erle mahkûmdaydı. Mahkûm ere göre daha hareketliydi; aygıttaki her şeyle ilgileniyor, bazen eğiliyor, bazen doğrulup ayakları üzerinde dikiliyor, işaret parmağını uzatarak ere hep bir şeyler göstermek istiyordu. Konuk için tatsız bir durumdu hani. Işin sonuna kadar bir yere ayrılmamayı kafasına koymuştu, ama erle mahkûmu o durumda görmeye de daha çok katlanamayacaktı. «Haydi evlerinize!» dedi her ikisine birden. Belki er karşı koymayacaktı, ama mahkûm bu buyruğu düpedüz bir ceza olarak gördü. Ellerini kavuşturup, erin kalmasına izin vermesi için konuğa yalvarıp yakardı; hatta konuk hayır anlamında başını sallayarak diretince, yere diz çöktü. Buyrukların böyle bir yerde para etmediğini gören konuk, erle mahkûmu kovup uzaklaştırmak için karşıya geçmek istedi. Derken yukarıdan, hakkâkın içinden kopup gelen bir gürültü işitti, başını kaldırıp baktı, yanılmamıştı demek, çarklardan biri gerçekten bozuk düzen çalışıyordu. Hakkâkın kapağı usulcacık kalktı ilkin, derken tak diye birden açıldı, bir dişlinin sivri uçları göründü, sivri uçlar yukarlara doğru tırmanmaya başladı ve çok

geçmeden çarkın tümü açığa çıktı; sanki bir büyük güç hakkâkı sıkıştırıyor, çarka aygıtta yer bırakmıyordu. Çark, hakkâkın kenarına kadar dönüp geldi, sonra aşağı düştü, dik durumda kumların içinde biraz yuvarlanıp hareketsiz kaldı. Ama hemen ardından bir başka çark göründü yukarda; onu birbirinden pek ayırt edilemeyecek irili ufaklı bir sürü başka çark izledi; aygıtın içinin artık boşaldığı sanılırken bir de bakılıyordu ki, bu kez pek çok sayıda çarktan oluşan yeni bir grup beliriyor, derken her biri yere düşüyor çarkların, bir süre kumlarda yuvarlanıyor, ardından yere serilip kalıyordu. Bu olay, konuğun buyruğunu mahkûmun büsbütün unutmasına yol açmış, çarklar mahkûmu düpedüz büyülemişti; boyuna aralarından birini yakalamak istiyor, eri yardıma çağırıyor, ama birden irkilerek elini geri çekiyordu, çünkü hemen arkadan bir başka çark çıkıp geliyor, bu da hiç değilse ilerden yuvarlanmış gelirken, başlangıçta içine korku salıyordu.

Konuğa gelince, durumdan pek tedirgindi, aygıt besbelli parçalanıp dağılıyordu, sessiz sakin işleyişi, yanıltıcı bir izlenimden başka bir şey değildi. O anda subay, kendi başının çaresine bakacak durumda değildi; dolayısıyla, subayın yardımına koşması gerektiği gibi bir duygu belirdi konuğun içinde. Ancak, bütün dikkatini çarklar kendi üzerine çektiğinden, aygıtın kalan bölümüne bir göz atmayı unutmuştu; ama şimdi, son çarkın hakkâktan ayrılmasından sonra tırmık üzerine eğildiğinde, öncekinden de kötü bir sürprizle karşılaştı. Tırmık yazmıyor, uçlarını cilt içerisine batırmakla yetiniyordu, yatak ise vücudu bir yerden bir yere yuvarlamıyor, onu sadece kaldırıp iğnelerin ağzına veriyordu. Konuk işe el atmayı, başarabilirse aygıtın çalışmasını tümüyle durdurmayı düşündü; çünkü olay, subayın amaçladığı gibi işkence niteliği taşımaktan çıkmış, doğrudan cinayete dönüşmüştü. Konuk, ellerini ileri uzattı; ama o anda tırmık, yan tarafında iğnelere geçirilmiş vücutla havaya kalktı; oysa bu, normal olarak on

ikinci saatte yapacağı şeydi. Sanki yüz ayrı oluktan boşanırcasına akmaya başlamıştı kan; ancak, suyla karışık değildi, su akıtan borucuklar da bu kez görevlerini yapmamıştı. Ve nihayet son işlevini de yerine getirmeye yanaşmadı aygıt: Vücut, tırmığın uzun iğnelerinden bir türlü çözülüp ayrılamadı; içindeki kan akıyor, ne var ki vücudun kendisi çukurun içine düşmeden kalıyordu. Tırmık eski durumunu almak üzere hareket etmek istiyor, ama yükten henüz kurtulamadığını kendisi de farkediyormuş gibi, çukurun üzerinde beklemesini sürdürüyordu. Karşıda dikilen erle mahkûma: «Ne duruyorsunuz, yardım etsenize!» diye seslendi konuk ve subayın ayaklarına yapıştı. Kendisi subayın ayaklarından itecek, karşıdan da her ikisi subayın başını tutacak, böylece onu kaldırıp iğnelerin altından alacaklardı. Ama erle mahkûm yardıma gelmekte duraksadı; mahkûm bayağı sırtını çevirdi subaya; anlaşılan onları subayın başını tutmaya zorlamak gerekiyordu. Bu arada, adeta istemeyerek, ölü subayın yüzünü gördü konuk. Tıpkı sağlığındakinin aynı yüzdü; üzerinde o vaat edilen kurtuluştan iz eser yoktu; başkalarının aygıtta bulduğu sona kavuşamamıştı subay; dudakları sımsıkı birbirine bastırılmıştı, açık gözlerinde adeta bir yaşam ifadesi okunuyordu, bakışı sakin ve inanç doluydu, alnına büyük çelik iğnenin ucu gömülmüştü.

Konuk, erle mahkûmun önü sıra yürüyüp kolonideki binalara gelince, er, içlerinden birini göstererek: «İşte çayevi», dedi. Bir binanın zemin katında mağarayı andıran, duvarlarıyla tavanı dumandan kararmış alçacık bir yerdi burası. Yola bakan cephesi tümüyle açıktı. Gerek kumandanın saray biçimindeki konutları, gerek kolonideki hepsi pek harap öbür binalarla arasında pek ayrım görülmemesine karşın, konuğun üzerinde tarihî bir yapı izlenimi uyandırmıştı; birden çayevine sokularak, yanında erle mahkûm, yol üzerine atılmış boş masalar arasından ilerledi. İçeriden gelen serin ve küflü

havayı soludu. «Eski kumandan işte burada gömülü», dedi er. «Rahipler, kendisine gömütlükte yer vermekten kaçındı. Bir süre nereye gömüleceği konusunda karara varılamadı, sonunda burada toprağa verildi. Subay, bundan size hiç söz açmamıştır kuşkusuz, çünkü durumdan en çok utanç duyan kendisi oldu. Ha'tta birkaç kez geceleyin gelip eski kumandanı mezarından çıkarmayı denedi, ama her seferinde kovulup uzaklaştırıldı.» Ere bir türlü inanamayan konuk: «Hani mezar?» diye sordu. Erle mahkûm, her ikisi birden konuğun önü sıra seğirtip sözde mezarın bulunduğu yeri gösterdiler. Konuğu alıp çayevinin arka duvarına götürdüler. Masaların birkaçında müşteriler oturuyordu. Limanda çalışan işçilerdi belki, kısa ve kara top sakalları ışıl ışıl parıldayan güçlü kuvvetli adamlardı. Hiçbirinin üzerinde ceket yoktu, gömlekleri yırtık pırtıktı, yoksul, aşağılanmış insanlardı hepsi. Konuğun yaklaştığını gören birkaçı doğruldu, geri geri çekilip arkalarını duvara vererek ona bakmaya başladı. Konuğun çevresinde: «Bir yabancı; mezarı görmek istiyor», diye bir fısıldaşma oldu. İtilip kenara alınan bir masanın altından bir kitâbe çıktı ortaya. Masanın altında saklı tutulabilecek kadar alçak bir taştı, üzerine pek küçük harflerle bir yazı oyulmuştu. Konuk, yazıyı okuyabilmek için yere diz çökmek zorunda kaldı. Yazıda şöyle deniliyordu: «Burada eski kumandan yatmaktadır. Artık ortada görünmemeleri gereken taraftarları, kendisine bu mezarı hazırladı ve bu kitâbeyi başucuna dikti. Bir kehanete göre, kumandan yıllar sonra yeniden dirilecek ve taraftarlarını alarak buradan çıkıp koloniyi yine ele geçirecek. İnanın ve bekleyin!» Yazıyı okuyup doğrulan konuk, çevresinde dikilen adamların gülümsediklerini gördü; sanki adamlar yazıyı kendisiyle birlikte okumuşlardı da, gülünç bulmuşlardı ve konuğu da kendi görüşlerine katılmaya çağırıyorlardı. Konuk bunu farketmemiş gibi yaparak adamlara biraz para dağıttı, masa yine eski yerine itilip mezarın üzeri örtülün-

ceye kadar bekledi, sonra çayevinden ayrılıp limana doğru yürüdü.

Erle mahkûm, çayevinde tanıdıklara rastlamış ve onlar tarafından alıkonulmuştu. Ama çok geçmeden tanıdıkların ellerinden kurtulmuş olacaklardı ki, kayıklara inen uzun merdiveni yarılamış konuğun ardından seğirttiler. Belki de amaçları, son anda onları da alıp kendisiyle beraber götürmeye zorlamaktı konuğu. Konuk, gemiye binmek üzere aşağıda bir kayıkçıyla konuşurken, erle mahkûm dolu dizgin merdivenden indiler; sesleri çıkmıyor, bağırmayı göze alamıyorlardı. Ama aşağıya vardıklarında, konuk kayığa binmiş bulunuyordu ve kayıkçı palamarı çözmek üzereydi. Erle mahkûm henüz kayığa atlayabilirdi; ama konuk, yerden düğüm yapılmış ağır bir halatı kaldırıp gözdağı verircesine her ikisine doğru salladı, onları böyle bir şeye kalkışmaktan alıkoydu.

BİR AÇLIK CAMBAZI
Dört Öykü

İLK ACI

Bir trapez sanatçısı – bilindiği üzere yukarlarda, büyük sirk sahnelerinin doruklarında sergilenen bu sanat, insanoğlunun üstesinden gelebileceği en çetin hünerlerden biridir – ilkin yalnız becerisini geliştirip bir mükemmelliğe kavuşturma çabasından, sonraları giderek işkenceye dönüşen bir alışkanlıktan yaşamını o türlü düzenlemişti ki, mensup olduğu toplulukta çalıştığı bütün zaman içinde gece ve gündüz trapezden ayrılmıyordu. Zaten pek küçük ölçüdeki gereksinimleri, sırayla birbirinin yerini alan görevliler tarafından karşılanıyor, görevliler aşağıda nöbet bekleyip gereksinme duyulan öteberileri özellikle bu iş için yapılmış kaplarla yukarı uzatıyor, aşağı yollanacak öteberileri yine aynı kaplarla çekip alıyorlardı. Böyle bir yaşam biçimi, çevre için alışılmamış güçlükler doğurmuyordu pek; gelgelelim, programdaki öbür numaralar seyircilere sunulurken, onun gözlerden saklanamayacak gibi hâlâ trapezde bulunması ve kendisi çokluk sessiz durmasına karşın, seyirciler arasından sık sık gözlerini kaldırıp ona bakanların çıkması biraz tatsız bir durumdu. Ama yeri doldurulamayacak olağanüstü bir sanatçı sayıldığından, çalıştığı sirklerin müdürleri sözkonusu duruma göz yumuyordu. Ayrıca, onun keyfinden böyle bir hayat yaşamadığı, aslında ancak bu yoldan kendisini sürekli formda tutabilip sanatını mükemmelliğe kavuşturabileceği de doğal görülüyordu.

Hem sağlığa elverişliydi yukarısı, hatta sıcak mevsimde kubbeyi çepçevre kuşatan yan pencereler açılıp serin hava ve güneş ışığı bütün gücüyle içeri sızdığında güzel olduğu bile söylenebilirdi. Doğru, insanlarla pek sık görüşüp konuşamı-

yordu trapez sanatçısı; ancak, bazen bir meslektaşı ip merdiveni tırmanıp geliyor, trapez üzerinde yan yana oturup sağda ve soldaki iplere yaslanarak çene çalıyorlardı. Ya da tavanı onarmaya çıkan işçiler kendisiyle birkaç laf ediyor, bazen de itfaiye memuru en üst balkona varıp yedek ışıkları gözden geçirirken ona seslenerek saygılı, ama pek de anlaşılmayan birkaç söz söylüyordu. Bunların dışında sessiz oluyordu trapez sanatçısının çevresi; ancak arada bir, örneğin ikindi üzeri boş sirke yolu düşen bir müstahdem düşünceli bakışlarını nerdeyse gözün ulaşamadığı yükseklikteki yere yöneltiyor, kendisine birinin baktığından habersiz, tepede hünerlerini sergileyen ya da o sırada dinlenmekte bulunan sanatçıyı seyrediyordu.

Hani kendisini enikonu rahatsız eden o bir yerden bir başka yere kaçınılmaz yolculuklar araya girmese, rahat rahat böyle yaşayıp gidebilirdi trapez sanatçısı. Gerçi meneceri, onun bu gibi turnelerde çektiği sıkıntıların elden geldiğince uzamamasına çalışıyordu; kent içindeki yolculuklar yarış arabalarıyla yapılıyor, mümkünse geceleyin, olmazsa sabahın pek erken saatlerinde, henüz bomboş caddelerden dolu dizgin geçiliyordu; ama yine de kuşkusuz, trapez sanatçısının içindeki özleme cevap verecek kadar hızlı bir tempo değildi bu. Trende bir kompartıman olduğu gibi kapatılıyor, yolculuğu kompartımanın bagaj yerinde geçiren sanatçı, burada acınacak kadar uzaktan da olsa her zamanki normal yaşamını sürdürmeye çalışıyordu. Bir sonra gidilecek kentin sirkinde onun gelişinden daha çok önce trapez kurulmuş hazır bekliyor, ayrıca sirkin bütün kapıları ardına kadar açık, bütün koridorlar gelip geçişlere serbest tutuluyordu. Her şeye karşın, bütün bu hazırlıklardan sonra trapez sanatçısının ayağını ip merdivene dolayıp, bir solukta yine yukarılara çıkarak trapezine sarılması, menecerin hayatında en güzel anları oluşturmaktaydı.

Şimdiye kadar bir sürü turneyi başarıyla yönetmişse de, her yeni turne menecer için tatsız bir şeydi; çünkü turneler, başka sakıncaları bir yana, trapez sanatçısının sinirleri için kuşkusuz hayli yıpratıcıydı.

Günlerden bir gün menecerle trapez sanatçısı, yine bir turneye çıkmışlardı; trapez sanatçısı kompartımanın bagaj yerinde uzanmış yatıyor ve düşler kuruyor, menecer ise pencere önündeki koltuklardan birinde oturmuş, kitap okuyordu. Ansızın trapez sanatçısı, usulcacık menecere seslendi. Hemen emre hazır, kulak kesildi menecer. Trapez sanatçısı, dudaklarını ısırarak, bundan böyle gösterileri için bir değil, karşılıklı iki trapeze gereksinme duyduğunu açıkladı. Menecer, hemen uygun buldu isteği. Trapez sanatçısı ise, sanki isteğini menecerin kabul etmesinin, isteğine karşı çıkması kadar önem taşımadığını göstermek amacıyla tek bir trapez üzerinde artık asla, ne olursa olsun gösteride bulunmayacağını belirtti. Belki aynı işi bir kez daha yapmak zorunda kalacağı düşüncesinden irkilir gibiydi. Menecer, bir yandan duraksayıp, bir yandan sanatçıyı izleyerek isteği olumlu karşıladığını, iki trapezin bir trapeze üstünlüğünü, ayrıca bu yeniliğin yararını ve gösterilere renk katacağını bir kez daha vurguladı. O anda bir ağıt tutturdu trapez sanatçısı. Menecer, iyice korkmuş, sıçrayıp kalktı; nen var, ne oldu? diye sordu. Bir cevap alamayınca, kanepenin üzerine çıktı, trapez sanatçısını sevip okşayarak yüzünü yüzüne dayadı; dolayısıyla, sanatçının gözyaşları menecerin de yüzünü ıslattı. Ancak bir sürü sorular ve tatlı sözlerden sonra, trapez sanatçısı hıçkırarak şöyle dedi: «Elimin altında hep bir tek trapezle nasıl yaşarım ben!» Bu durumda trapez sanatçısını yatıştırmak biraz kolaylaşmıştı; hemen menecer ilk tren istasyonundan, bundan sonra uğrayacakları kentteki sirke ikinci trapezin hazırlanması için telefon edeceğine söz verdi; bu kadar uzun süre trapez sanatçısını yalnız bir tek trapez üzerinde çalıştırdığı

için kendi kendini suçladı ve nihayet böyle bir hataya dikkatini çektiğinden, trapez sanatçısına teşekkür edip övücü sözler söyledi. Böylece onu yavaş yavaş yatırmayı başardı ve dönüp yine köşesine oturdu. Ancak, kendisi bir türlü yatışmamıştı; bir yandan kitap okuyor, bir yandan büyük bir tasayla belli etmeden trapez sanatçısını gözetliyordu. Bu çeşit düşünceler bir kez sanatçının içini kemirmeye başladıktan sonra, artık hiç tümüyle ortadan silinip gidebilir miydi? Zamanla bunlar daha güçlenmeyecek miydi? Sanatçının varlığını tehdit eden şeyler değil miydi hepsi? Ve gerçekten menecer, ağlama nöbetini izleyen görünürdeki sakin uyku sırasında, trapez sanatçısının pürüzsüz alnında şimdiden ilk kırışıkların belirdiğini görür gibiydi.

KÜÇÜK BİR KADIN

Ufak tefek bir kadın; yaradılıştan pek ince yapılı, ama yine de sımsıkı bir korsa takıyor. Üzerinde hep aynı giysiyle görüyorum kendisini, sarımsı gri, nerdeyse tahta renginde bir kostüm; yine aynı renkte püsküller ya da düğmeyi andıran bezeklerle donatılmış biraz. Başına hiç şapka geçirdiği yok; donuk sarı saçları düz taranmış; dağınık değil, ama gevşecik duruyor başında. Korsalı olmasına karşın sağa sola kolaycacık devinebiliyor, ama kuşkusuz aşırılığa vardırılan bir devingenlik; ellerini daha çok kalçalarına dayayıp, belden yukarısını bir çırpıda insanı şaşırtacak kadar çabuk sağa sola döndürmekten hoşlanıyor. Elinin üzerimde bıraktığı izlenimi, parmakları bu kadar kesinlikle birbirinden ayrılmış bir eli hiç daha görmediğimi söyleyerek anlatabilirim ancak. İşte bu küçük kadın hiç hoşlanmıyor benden; bende hep bir kusur buluyor; sözde hep kötü davranıyorum kendisine, adım başında kendisini kızdıracak bir şey yapıyorum; hayat denilen şey alabildiğine küçük zerrelere bölünebilse de, her zer-

recik tek başına ele alınabilse, hayatımın her zerresinin kendisini sinirlendireceği kuşkusuz. Onu neden böyle kızdırdığımı sık sık düşündüm; bendeki her şey, onun güzellik duygusuna, adalet görüşüne, alışkanlıklarına, gelenek ve göreneklerine, umutlarına ters düşebilir; birbirine böylesine karşıt mizaçlar vardır. Peki ama, bundan ne diye üzüntü duyuyor o kadar? Öyle ya, aramızda benim yüzümden onun üzülmesine yol açacak hiçbir ilişki yok. Bana düpedüz bir yabancı gözüyle bakacağım desin – zaten böyle biriyim ve onun bu yolda alacağı kararı büyük bir memnunlukla karşılardım –, benim varlığımı unutmak istesin, ki varlığımı kabule de asla zorlamış değilim kendisini, sanırım bütün üzüntüsü silinip giderdi. Kuşkusuz, bu arada onun davranışının da beni üzdüğünü hiç hesaba katmıyorum, benim bütün üzüntümün, onun üzüntüsünün yanında hiç kaldığını pekâlâ biliyorum çünkü, dolayısıyla böyle bir şeyi dikkate aldığım yok. Elbet, onun çektiği acının sevgiyle ilişkisi bulunmadığının da büsbütün bilincindeyim; benim kusurlarımı gerçekten düzeltmek önemli değil kendisi için; zaten bende gördüğü kusurlar, benim ilerlememi köstekleyecek şeyler değil. Ancak, benim ilerlememi de hiç umursadığı yok; kendisini ilgilendiren konudan, yani kendisine çektirdiğim acıların öcünü almaktan, gelecekte benim yüzümden uğrayabileceği eza ve cefayı önlemekten başka şeye bakmıyor. Bu sürüp giden tatsız durumu nasıl sona erdirebileceğine daha önce bir kez dikkatini çekmeye çalıştım; ama özellikle bu davranışım onu öylesine çileden çıkardı ki, aynı şeyi bir daha denemeye kalkamam doğrusu.

Beri yandan, belli bir sorumluluğun da benim üzerimde bulunduğu söylenebilir; çünkü kadın bana ne kadar yabancı sayılsa ve aramızdaki tek bağ kendisinin başına açtığım, daha doğrusu kendisinin beni başına açmaya zorladığı üzüntü de olsa, sözkonusu üzüntünün kendisini bedensel bakımdan ne

kadar yıprattığını umursamazlıkla görüp geçemem. Zaman zaman, hele şu son günler giderek daha sık, onun kimi sabahlar benzi soluk, geceyi uykusuz geçirmiş, başında ağrılar, nerdeyse çalışamaz durumda olduğuna ilişkin haberler geliyor kulağıma; bu haliyle yakınlarını tasalara boğuyor; durumunun nedenleri üzerinde şöyle ya da böyle tahminler yürütülüyor, ama henüz ele geçirilmiş değil bunlar. Sözkonusu nedenleri bir ben biliyorum: Boyuna tazelenen o eski üzüntü. Ancak, yakınlarının tasalarını da paylaşıyor değilim, hani güçlü ve dayanıklı bir kadın; onun kadar kızıp sinirlenebilen biri, sanırım kızıp sinirlenmelerinin sonuçlarını da göğüsleyebilecektir; hatta onun kendini acı çekiyor göstermekten amacının, büsbütün değilse bile başkalarının kuşkulu bakışlarının üzerime yönelmesini sağlamak olduğundan şüphe ediyorum. Açık söylemek gerekirse, varlığımla kendisine eza vermemden alabildiğine gurur duyuyor, bana karşı başkalarından yardım istemek, hiç kuşkusuz onuruna yediremeyeceği bir şey olurdu. Yalnız nefret, sonu gelmeyen, kendisini önüne katıp sürükleyen bir nefret yüzünden benimle uğraşmıyor; bu pis işten bir de başkalarına söz açmak, utanç duygusunun asla kaldıramayacağı bir şey onun için. Ancak, sürekli baskısı altında yaşadığı bu durumu büsbütün susarak geçiştirmek de katlanacağı gibi değil. Dolayısıyla, kadınsı kurnazlığına başvurarak bir ara yol deniyor; sesini çıkarmayarak, yalnız gizli bir acının dış belirtileriyle sorunu kamuoyunun yargısına sunmak istiyor. Galiba öyle umuyor ki, başkalarının dikkati bir yol adamakıllı üzerime çekildi mi, bana karşı herkeste bir öfke uyanacak, bu öfke onun nihayet güçsüz kişisel öfkesinin üstesinden gelemeyeceği gibi bir güç ve çabuklukla benim kesin olarak mahkûm edilmemi sağlayacak. İşte o zaman kendisi geriye çekilecek, rahat bir soluk alacak ve bana sırt çevirecek. Hani gerçekte bunları umuyorsa yanılıyor. Başkaları, onun rolünü üstlenmeyecektir; başkaları istediği kadar titizlikle incelesin beni, bende öyle

bitip tükenmez kusurlar bulamayacaktır asla. Ben, kadının sandığı gibi işe yaramaz biri değilim; burada kendimi övmek, hele ilgili sorun yüzünden böyle bir şeye kalkışmak istemem; ama fazla işe yarar biri olmak gibi bir üstünlüğüm yoksa da, buna karşıt özelliklerle de dikkati çekecek biri sayılamayacağım kuşkusuz. Yalnız onun için, onun nerdeyse ak ışınlar saçan gözlerinde böyle biriyim ben, kendisinden başka kimseyi böyle olduğuma inandıramaz. Ama bu bakımdan içim büsbütün de rahat edebilir mi? Hayır, edemez elbet, çünkü onu davranışlarımla adeta hasta ettiğim gerçekten bilindi mi, ki birkaç kovcu, yani haber getirip götürmekte üzerlerine olmayan kişiler bunu görür gibi oldular ya da en azından görüp keşfetmiş gibi yaptılar mı, o zaman herkes bana gelip de ne diye zavallı küçük kadına yakışıksız davranışımla eza verdiğimi, acaba niyetimin kadını ölüme sürüklemek mi olduğunu, ne zaman artık aklımı başıma toplayıp insan gibi merhamete gelerek bu işe bir son vereceğimi soracak. Herkes de bunu sorunca, kolay kolay cevap veremeyeceğim. Bu durumda, kadındaki hastalık belirtilerine pek inanmadığımı mı itiraf edeyim? Böyle yaparak, üzerimdeki suçu sıyırıp atmak için başkalarını suçladığım gibi tatsız bir izlenimin uyanmasına mı yol açayım? Hele böyle çirkin biçimde? Yoksa kadının gerçekten hastalığına inanmakla birlikte, ona karşı en ufak bir acıma duygusu beslemediğimi, çünkü onun bana büsbütün yabancı bulunduğunu ve aramızdaki ilişkinin yalnız onun tarafından kurulup, yalnız onun tarafından ayakta tutulduğunu açıkça söyleyeyim mi? Bana inanılmayacak demek istemiyorum; belki ne inanılacak, ne inanılmayacak, hiç de böyle bir şeyin sözkonusu edileceği kadar ileri gidilmeyecektir; kadının güçsüzlüğü ve hastalığıyla ilgili olarak vereceğim cevap kayda geçirilmekle yetinilecek, bu da benim için pek olumlu bir sonuç doğurmayacaktır. Herkesin böylesi durumlarda bir sevgi ilişkisinin varlığından kuşkuya kapılmaktan kendini alamaması, öbür cevaplar gibi bu son cevabımda da

hayli güç duruma sokacak beni; oysa böyle bir ilişkinin bulunmadığı, bulunsa bile ancak benim tarafımdan sürdürülen bir ilişki sayılması gerekeceği alabildiğine açık; gerçekten de yargılarındaki vurucu güçten ve sonuçlar çıkarmadaki yorulmak bilmezliğinden ötürü küçük kadına hayranlık duyabilirdim; ancak, ondaki erdemler boyuna cezalandırıyor beni, böyle bir hayranlığın doğmasını önlüyor. Kadında bana karşı dostça bir ilgiden ise eser olmadığı kuşkusuz; son umudum da zaten burada; bana karşı böyle bir ilgi beslediğine başkalarını inandırmak savaş planına uygun düşse bile, böyle bir davranışa başvuracak kadar kendini unutamaz. Ne var ki, ilgili konuda büsbütün vurdum duymazlıkla davranan başkaları, görüşünde yine de diretecek ve benim aleyhimde bir yargıya varacaktır.

Bu durumda doğrusu bana kala kala vakit geç olup başkaları işe karışmadan, küçük kadının öfkesini giderecek gibi değilse de – çünkü olacak şey değil bu –, onu biraz yumuşacak şekilde kendimi değiştirmek kalıyor. Gerçekten de, içinde bulunduğum durumun, onu hiç de değiştirmek istemeyeceğim kadar beni memnun edip etmediğini, zorunluluğuna inandığım için değilse bile, yalnızca kadını yatıştırmak için kendimde kimi değişikliklere başvurup başvuramayacağımı sık sık sordum kendime. Sözkonusu değişiklikleri içtenlikle gerçekleştirmeye çalıştım, zahmet ve titizlikle yapmaya çalıştım bunu; hatta bu bana uygun düşen bir davranış oldu, beni nerdeyse eğlendirdi. Sonunda tek tük değişiklikler de görülmedi değil; enikonu belirgin değişikliklerdi hani, kadının dikkatini bunların üzerine çekmek zorunda kalmıyordum; kendisi, değişiklikleri benden önce farkediyor, niyetimi daha halimden okuyordu. Ancak, bir başarıya ulaşmam da kısmet olmadı. Hem nasıl olsundu? Çünkü, şimdi anladığıma göre, kadının benden hoşlanmayışının kökü çok derinlerde yatıyor; hiçbir şey ondaki hoşnutsuzluğu silip atamaz, kendimi

ortadan kaldırmam bile sağlayamaz bunu; diyelim canıma kıydığımı haber aldı, kendini sınırsız bir öfke nöbetine kaptıracağı kuşkusuzdur. Hani bu keskin görüşlü kadının ortadaki durumu benim gibi görmediğini düşünemem; gerek kendi çabalarının umutsuzluğunu, gerek benim suçsuzluğumu, ne kadar iyi niyetli davranırsam davranayım isteklerini karşılamadaki güçsüzlüğümü görmemesi akıl alacak şey değil. Elbette görüyor, ama savaşçıl mizacından ötürü, savaşma tutkusu içinde unutuyor bunu; ayrıca, benim değiştirmek elimden gelmeyen o baş belası mizacımı unutuyor, çünkü bu mizaç böylece bana verilmiş bir kez ve beni, zıvanadan çıkmış birinin kulağına bir uyarıyı fısıldamaya zorluyor. Elbet bu yoldan onunla anlaşmamız akıl kârı değil. Dolayısıyla, ben hep sabahın ilk saatlerinin mutluluğuyla evden çıkacak, benim yüzümden onun acı ve ıstıraplara gömülmüş çehresini, öfkeyle kavrulmuş dudaklarını, beni sınamadan geçiren, ama sonucu önceden bilen, üzerimde gezinip en savruk anlarında bile en ufak bir ayrıntıyı gözden kaçırmayan bakışlarını, genç kızsı yanaklarına oyulmuş o acı gülümsemeyi, başını kaldırıp sızlanarak gökyüzüne bakışını, duruşuna sağlamlık kazandırmak için ellerini kalçalarına gömüşünü, sonra da çileden çıkarak sararıp titreyişini göreceğim.

Geçen gün, kendi kendime hayretle itiraf ettiğim gibi daha ilk kez, yakın bir dostuma bu sorunla ilgili bir iki değinmede bulundum; söz arasında hani, öyle üzerinde pek durmadan, birkaç kelimeyle; zaten dışarıya karşı hiç önemsemediğim sorunun önemini olduğundan biraz daha küçük gösterdim. Ne tuhafsa, dostum anlattıklarımı hiç de önemsemezlik yapmadı, hatta kendisi tutup işin önemini daha da büyüttü, dikkatinin başka yana çekilmek istenmesine karşı çıktı ve aynı konu üzerinde diretti. Ancak daha da tuhafı, öyle davranmasına karşın, can alıcı bir noktada da işe gereken önemi göstermedi; çünkü biraz geziye çıkmamı ciddi ciddi öğütledi ba-

na. Hani hiçbir öğüt bu kadar yersiz olamaz; gerçi sorunun kendisi bütün basitliğiyle göz önünde, isteyen biraz daha yakından baktı mı görebilir işin içyüzünü; ama yine de benim buradan uzaklaşmamla sorunun tümden ya da hiç değilse en önemli bölümünün çözüme kavuşacağı kadar da basit değil pek. Tersine, kalkıp bir başka yere gitmekten kaçınmak zorundayım; ille de bir plan uyarınca davranmam isteniyorsa, bu plan, sorunu, dış dünyanın henüz işe karışmasına izin vermeyen şimdiki dar sınırları içinde tutmak, yani nerde bulunursam bulunayım, serinkanlılığı elden bırakmamak, sorunun yol açabileceği dikkati çekecek hiçbir büyük değişikliğin başgöstermesine izin vermemek, kimseye konudan söz açmamak, ama başkalarınca bilinmesi sakıncalı bir giz diye değil de küçük çapta, düpedüz kişisel, bu yüzden katlanılması ne de olsa kolay ve böyle de kalması gereken bir sorun olduğu için bunu yapmaktır. Dolayısıyla, dostumun sözlerinin yine de yararı dokunmadı diyemem; bana yeni bir şey öğretmediyse de, temel görüşümü değiştirdi.

Daha bir enine boyuna düşünüldüğünde zaten anlaşılacağı gibi, durumun zamanla geçirmiş göründüğü değişiklikler, sorunun kendi özünden gelmiyor, yalnızca benim onunla ilgili görüşümün izlediği gelişim nedeniyle ortaya çıkan değişikliklerdir bunlar; çünkü sözkonusu görüşüm gün geçtikçe biraz daha erkeksi nitelik kazanıyor, işin özüne daha çok yaklaşıyor, ancak biraz da, ne kadar hafif olursa olsun sürekli sarsıntıların silinip atılamayan etkisi yüzünden sınırlı bir havaya bürünüyor.

Soruna karşı daha serinkanlı bir tutum takınmam, bir kararın, bazen ne kadar yakında bulunursa bulunsun gelmekte daha bir süre gecikebileceği gerçeğini artık anlar gibi olmamdan kaynaklanıyor; özellikle genç yaşta kararların ortaya çıkışındaki tempoyu pek büyütmeye eğilim duyuyor insan; örneğin, bir yol küçük yargıcımın bana rastlayıp da eli

ayağı gevşeyerek bir sandalyenin arkalığına tutunup, öbür elini korsasının bağlarından gezdirdiğini, beri yandan hırs ve umutsuzluk gözyaşlarının yanaklarından aşağı yuvarlandığını görünce, karar işte çıkageldi diye düşünmüştüm hep, işte şimdi hesap vermek üzere huzura çağrılacağım, demiştim. Gelgelelim, ne karardan eser var ortada, ne hesap vermeden. Kadınlar bir de çabuk fenalaşıyor ki! Oysa kimsenin bütün durumları bir bir kollayıp izlemeye vakti yok. Hani geçmiş bunca yılda olup biten nedir? Böylesi durumların, bazen biraz daha güçlü, bazen biraz daha güçsüz bir tekrarı yalnız; yani sayılarının giderek artması. Sonra, yakınları da dolaşan ve bir fırsatını ele geçirdiler mi işe el atmaya hevesli bekleyen o kadar çok insan bulunuyor ki! Ama bir fırsat ele geçirdikleri yok, şimdiye kadar sadece sezgilerine dayandı bu kimseler. Gerçi sezgiler, bol bol oyalar kendilerini sezenleri, ancak başka işe de yaramazlar. Bugüne kadar da hep böyle oldu, sözkonusu kimseler hep köşebaşlarında dikildi, aylak aylak bakında çevrelerine, yakında eğleşmelerini pek kurnaz bir yoldan, en çok akrabalık nedeniyle bağışlatmaya çalıştı, hep gözetleyip durdu, burunları koku aldı hep, ama bütün bunların sonucu: Hâlâ öylece dikilip durmaktalar. İşin öncekine göre bir başkalığı varsa, benim kendilerini artık yavaş yavaş seçebilmem, yüzlerini birbirinden ayırt edebilmem. Eskiden derdim ki, bunlar dört bir yandan usul usul gelip bir araya toplanıyor ve sorun enine boyuna büyümeler kaydediyor da, bu büyümeler gün gelip sözkonusu kişileri bir karar vermeye zorlayacak. Oysa bugün öyle sanıyorum ki, bunların hepsi öteden beri vardı ve kararın yaklaşmasıyla hiçbir ilişkileri bulunmuyor, bulunsa da pek az. Kararın kendisine gelince: Ne diye böyle iri bir sözcükle niteliyorum onu bilmem? Bir gün olur da – elbet yarın değil, öbürsü gün de değil, belki hiç gelmeyecek bir gün – başkaları, benim hep tekrarlayıp duracağım gibi yetkili sayılamayacakları bu sorun üzerine yine de eğilirse, ben hiç zarar görmeksizin bu yargılamadan

kurtaramayacağım kendimi; ancak, şu noktanın da göz önünde tutulması gerekiyor: Ben konuya yabancı değilim, öteden beri onun tastamam gözü önünde yaşayıp gidiyorum, başkalarına güvenen ve kendisine güvenilebilen biri gibi yaşadım hep; dolayısıyla, sonradan ortaya çıkan bu hastalıklı küçük kadın, benden başkalarının belki çoktan yapışkan bir dulavrat otu gibi görüp çizmelerinin altında, kimsenin kulağının duymayacağı gibi ezip geçeceği bu kadın, olsa olsa başkalarının hakkımda verdiği yargıya ufak ve çirkin bir leke katmaktan başka şey yapmayacak. Sorunun bugünkü durumu işte böyle, yani beni pek tedirgin edecek gibi değil.

Aradan yıllar geçtikçe yine de biraz tedirginliğe sürüklenmemin, sorunun taşıdığı asıl önemle hiçbir ilişkisi yok; kızmanın yersizliği pekâlâ farkedilse de, bir kimseyi sürekli kızdırmak katlanılır şey değil; inanılmasa bile, kararları bir bakıma yalnız beden yönüyle kollayıp gözlüyor insan. Ama burada biraz da yaşlılık belirtisi sözkonusu; gençlere her şey yaraşıyor, birtakım çirkin ayrıntılar gençliğin bitip tükenmez güç kaynağında kayboluyor. Bir gencin biraz pusuda bakışları olsa, kötü bir gözle görülmez bu, asla bunu farkeden çıkmaz, hatta gencin kendisi bile farkına varmaz bunun. Ama yaşlılıkta elde kalan kırıntılardır ancak ve bunların her biri de gereklidir, hiçbiri yenilenemez, her biri göz altında tutulur; yaşlanan bir adamın pusuda bekleyen bakışı, açıkça pusuda bekleyen bir bakıştır ve bunu saptamak güç değildir. Ancak, burada da sorunun gerçekten kötüye gitmesi diye bir şey sözkonusu değildir.

Yani nereden bakarsam bakayım – hani bu görüşümden de ayrılacağım yok –, elimle bu sorunun üzerini şöyle birazcık kapayıversem, kimselerce rahatsız edilmeden, kadının bütün kudurup köpürmelerine karşın, normal yaşamımı sessiz sakin sürdürebileceğimi görüyorum.

AÇLIK CAMBAZI

Şu son yıllarda açlık cambazlarına karşı ilgi hayli azaldı. Eskiden insanın kendi başına bu gibi büyük gösteriler düzenlemesi pek kazançlı bir işti; oysa bugün böyle bir şeye kalkışmak akıl kârı değil. Başka zamanlardı onlar! Bir vakit bütün kent açlık cambazıyla ilgilenirdi. Gösterinin her geçen günü seyirci sayısı artar, herkes açlık cambazını günde en az bir kez dolaşmadan yapamazdı. Zaman ilerledikçe ortaya aboneler çıkar, günlerce demir parmaklıklı küçük kafesin önünde oturup bekleşirdi. Gösteriyi daha etkili kılmak için yakılan meşalelerin aydınlığında gece bile açlık cambazını görmeye gelenler olurdu. Güzel havalarda kafes ortaya çıkarılır ve özellikle çocukların ziyaretine açık tutulurdu. Gösteriler çokluk, büyüklerin katıldığı moda bir eğlenceden başka şey değilken, küçükler şaşkın, ağızları açık, her ihtimale karşı el ele tutuşur, benzi sarı, üzerinde siyah bir triko giysi, kaburga kemikleri belirgin olarak dışarı fırlamış açlık cambazının samanlar üzerinde oturuşunu, bazen nezaketle başını sallayıp zoraki bir gülümsemeyle soruları cevaplandırışını, ayrıca siskalığını seyircilerin elleriyle dokunup anlamalarını sağlamak üzere kafesin çubukları arasından kolunu uzatışını, bazen de kendi içine gömülüp kimseyi, hatta kafesteki tek eşya olan saatin önemli vuruşlarını bile umursamayışını, adeta yumuk gözlerini önüne dikip, ara sıra minicik bir bardaktan bir yudum su alarak dudaklarını ıslatmaktan başka şey yapmayışını izlerlerdi. Değişip duran seyircilerden ayrı bir de seyircilerin seçtiği sürekli gözcüler vardı ki, ne tuhafsa hep kasaptı bunlar ve görevleri üçer üçer açlık cambazının başında beklemek, kimse görmeden bir şey yememesi için onu göz altında tutmaktı. Ama bu, seyirci topluluklarının içlerinin rahat etmesi amacıyla başvurulan bir formaliteden başka şey değildi.

Çünkü işin içindekiler, açlık cambazının, açlık süresince, ne olursa olsun, hatta buna zorlansa bile ağzına bir lokma yiyecek komayacağını pekâlâ bilirdi; nihayet sanatçı onuru, böyle bir yola başvurmasına izin vermezdi. Elbet, her gözcü bunu anlayamazdı. Dolayısıyla, gece nöbet tutan bazı kişiler görevlerini pek üstünkörü yapmaya kalkıyor, bile bile uzak bir köşeye çekilip iskambil oyununa dalıyor, böylelikle açlık cambazının gizlice yanında bulundurduğunu sandıkları azıktan birkaç lokma bir şey atıştırmasına fırsat vermek istediklerini belli ediyorlardı. Açlık cambazı için böylesi gözcülerden daha eza verici ne olabilirdi? Bunlar onu üzüyor, onun açlığa katlanabilmesini alabildiğine güçleştiriyordu; bazen kendisinden haksız yere kuşkulandıklarını göstermek için, bu tür gözcülükler sırasında dermansızlığını yenip elden geldiği kadar uzun süre şarkılar söylüyordu. Ama bu pek yarar sağlamıyor, şarkı söylerken bile yiyip içtiğini sanan gözcülerin, onun bu yoldaki becerisine şaşmalarına yol açıyordu yalnız. Kafesin hemen yanıbaşına oturup, salondaki gece lambasının bulanık ışığıyla yetinmeyerek menecerin ellerine tutuşturduğu cep fenerlerini üzerine sıkan gözcüleri, açlık cambazı kendine kuşkusuz çok daha yakın bulunuyor, çiğ ışık onu hiç rahatsız etmiyordu; uyuyabildiği yoktu çünkü; şöyle biraz kestirmeye gelince, bunu da her vakit, her ışık durumunda, hatta salon gürültülü ve hıncahınç dolu olduğu zamanlar bile yapabiliyordu. Yani böylesi gözcülerle bütün geceyi uykusuz geçirmeye razıydı dünden. Onlarla şakalaşmaya, onlara gezginci yaşamından çeşitli olaylar anlatıp, onların anlatacaklarını dinlemeye ve bunu da kendilerini uyanık tutmak, kafesinde yiyecek namına bir şey bulunmadığını, açlığa onların hepsinden çok katlanabileceğini göstermek için yapmaya hazırdı. Ama en büyük mutluluğu, böyle uykusuz geçirilmiş yorucu bir gecenin ardından sabah olup, kendi cebinden ısmarladığı pek zengin bir kahvaltının gözcülerin önüne çıkarıldığını ve onların sağlıklı insanlara özgü bir iştahla kahvaltı ba-

şına üşüştüklerini görünce duyuyordu. Hani sözkonusu kahvaltıda bile gözcülerle ilgili olarak çirkin bir rüşvetin kokusunu sezenler çıkmıyor değildi; ama bu kadarı da fazlaydı doğrusu. Hem bu kişilere, madem öyle, buyurun, siz kahvaltısız nöbet tutun dendiği zaman yan çiziyorlar, ama yine de kuşku duymaktan geri kalmıyorlardı.

Aslında böylesi kuşkuların açlık gösterilerinde genellikle bulunması gerekiyordu; çünkü kimse gösteri süresince gece gündüz, ara vermeden açlık cambazının başında nöbet tutamazdı şüphesiz. Bu yüzden de, kendi gördüklerine dayanarak, onun gösteri boyunca ağzına bir lokma bir şey koymadan sürekli aç kalıp kalmadığını bilebilecek bir kimse çıkamazdı. Bunu bilse bilse açlık cambazının yalnız kendisi bilebilir, açlık gösterilerinin tam anlamıyla tek seyircisi yine kendisi olabilirdi. Gelgelelim açlık cambazı da bir başka bakımdan asla memnun olmuyor, kendi şahsına karşı duyduğu hoşnutsuzluktur ki, onun bu kadar zayıflamasına yol açıyordu. Belki sözkonusu hoşnutsuzluğu duymasa, açlıktan böyle süzülmez ve onun bu halini görmeyi içleri götürmeyen pek çok kimsenin gösterilerden üzülerek uzak kalmasına yol açmazdı. Aç kalmanın ne kolay olduğunu bir tek kendisi biliyordu. Hatta işin içindekiler arasında bile bunu başka bilen yoktu. Oysa öyle kolay, öyle kolaydı ki! Bunu açıkça söylüyor, ama kendisine inanan çıkmıyordu. Bu itirafını olsa olsa alçakgönüllülüğüne, çok zaman da reklam düşkünlüğüne veriyorlar, hatta kendisine, işin bir kolayını bulduğu için açlığa katlanmakta gerçekten zorluk çekmeyen, üstelik bunu yarı itiraf gözüpekliğini gösteren bir düzenbaz diye bakanlar çıkıyordu. Açlık cambazı, ister istemez sineye çekiyordu hepsini, onca yıl buna alışmıştı. Ama bir hoşnutsuzluk duygusu da sürekli içini kemirip duruyordu. Şimdiye kadar – hani bunu teslim etmek gerekirdi – bir gösteri süresinin bitiminde gönül rızasıyla kafesinden çıktığı görülmemişti hiç. Meneceri, aç kalma

süresi diye kırk gün belirlemişti, onun daha fazla aç kalmasına büyük kentlerdeki gösterilerde bile izin vermiyordu ve bunda da haklıydı. Deneyimler ortaya koymuştu ki, bir kentin gösteriye ilgisi, reklam kampanyasına gititkçe hız verilerek ancak kırk gün ayakta tutulabiliyor ve her geçen gün biraz daha artırılabiliyordu. Ama derken seyircilerde bir çözülme, bir gevşeme başlıyor, gösteriye rağbette hayli bir düşüş izleniyordu. Kuşkusuz bu bakımdan kentten kente, ülkeden ülkeye küçük çapta ayrımlara rastlanmıyor değildi, ama genellikle ilginin en canlı olduğu dönem kırk gündü. Kırkıncı gün, baştan başa çiçeklerle bezenmiş kafesin kapısı açılıyor, hayranlıkla dolu bir seyirci kalabalığı salona üşüşüyor, askerî bir bando çalmaya başlıyor, açlık cambazının vücudunda gerekli ölçümleri yapacak iki hekim kafesten içeri süzülüyor, alınan sonuçlar bir megafonla salondakilere iletiliyor ve sonunda, bu iş için seçildiklerinden dolayı mutlu iki bayan gelip açlık cambazını kafesinden çıkarmak, birkaç basamak merdivenden indirip üzerinde özenle hazırlanmış bir hasta sofrasının beklediği küçük bir masaya götürmek istiyordu. İşte böylesi durumlarda kafesten çıkmamak için hep ayak diriyordu açlık cambazı. Ama yine de bir deri, bir kemik kollarını, kendisine doğru eğilen hanımların yardıma hazır uzanmış ellerine gönül rızasıyla bırakıyor, gelgelelim doğrulup ayağa kalkmaya bir türlü yanaşmıyordu. Neden sanki şimdi, neden tam kırk gün sonra gösteri sona ersindi? Oysa daha uzun süre, sınırları belirsiz uzun bir süre açlığa katlanabilirdi. Neden tam formunu bulduğu bir sıra, hatta daha büsbütün formunu bulmamışken aç kalmaya son versindi? Ne diye kendisini açlığa sürdürmek, gelip geçmiş açlık cambazlarının yalnız en büyüğü olarak ün yapmaktan değil – çünkü zaten böyle biriydi –, aynı zamanda aklın almayacağı ölçüde kendini aşma ününden yoksun bırakmak istiyorlardı; çünkü onun açlığa dayanma gücü hiç sınır tanımıyordu. Kendisine bu kadar hayranlık duyan kalabalığın, ona bu kadar az katla-

nabilmesi nedendi acaba? Mademki daha aç kalmaya katlanabilecekti, ne diye önüne duruyordu bu kalabalık? Üstelik yorulmuş oluyordu, samanlar içinde rahatça otururken boylu boyunca kalkıp ayakları üzerinde dikilecek, yemeğe mi gidecekti? Yemeği aklına bile getirmekten içi bulanıyor, hanımların hatırı için bunu belli etmekten kendini güç bela alıkoyuyordu. Başını kaldırıp onların sözde dost, gerçekte pek acımasız gözlerinin içine bakıyor, çöp gibi bir boyun üzerinde oturan kurşun gibi ağır kafasını sallıyordu. Ama her zamanki sahne yineleniyordu derken: Menecer geliyor, Tanrının şu samanlar üzerindeki eserini, ermişlik aşamasına bambaşka bir yoldan ulaşmaş şu zavallı adamı bir kez görmeye çağırır gibi, kollarını konuşmadan – müzik konuşmasını engelliyordu çünkü – açlık cambazının üzerinde havaya kaldırıyordu. Sonra onu ince belinden kavrıyor ve bunu yaparken aşırı bir sakınganlıkla davranarak karşılarındaki yaratığın ne narin bir şey olduğuna seyircileri inandırmak istiyor, sonra onu kimse görmeden şöyle biraz sarsıp silkiyor, ardından bu sarsıp silkmeye dayanamayarak bacakları ve belden yukarısıyla ileri geri sallanan açlık cambazını, karşılaştıkları manzarayla benizleri ölü gibi sararmış bayanların ellerine teslim ediyordu. Artık bundan sonra açlık cambazına, olanları sineye çekmek düşüyordu. Başı yuvarlanmış da, nasılsa bulunduğu yerde durmuş gibi, göğsünün üzerine sarkıyor, karnı içine göçüyordu. Ayakları, kendi kendilerini dik tutabilmek için diz kısımlarıyla sımsıkı birbirine yapışıyor, ama üzerine bastıkları asıl zemin değilmiş de, gerçek zemini ararlarmış gibi yeri eşeliyordu. Bütün vücudunun kuşkusuz tüy ağırlığındaki yükü bayanlardan birinin üzerine biniyor, sözkonusu bayan ilkin hiç değilse yüzünü açlık cambazının dokunuşundan korumak istiyor, yardım aranarak, soluk soluğa – bu şerefli görevin böyle olacağını ummamıştır çünkü – boynunu alabildiğine geriyor, ama bunu başaramayınca ve kendisinden daha şanslı bir gözle baktığı arkadaşı da yardımına koş-

mayıp açlık cambazının elini, bu ufak kemik çıkınını titreyerek önü sıra taşımakla yetinince, zevkten çılğına dönen salondaki seyircilerin kahkahaları arasında ansızın hüngür hüngür boşanıyor, bunun üzerine oracıkta hazır bekleyen bir uşak hemen seğirtip bayanın yerini alıyordu. Ardından yemeğe geliyordu sıra. Menecer, seyircilerin dikkatini açlık cambazından başka tarafa çekmek için bir yandan eğlenceli boşboğazlıklarda bulunup, baygınlığa benzer bir yarı uykuya dalmış açlık cambazının ağzına yemekten bir iki kaşık veriyor, sonra da kulağına sözde açlık cambazı tarafından fısıldanmış bir içki nüktesini seyircilere aktarıyordu. Bando olup bitenleri güçlü bir fanfarla destekliyor, derken seyirciler dağılıyordu. Hani bu durumda kimsenin gördüklerinden memnun kalmamaya hakkı yoktu, kimsenin; bir tek açlık cambazı, bir tek o vardı hiç memnun olmayan.

İşte böylece açlık cambazı, arada düzenli küçük molalarla, dıştan bakınca sözde bir görkem içinde herkesten itibar görerek, ama yine de çokluk hüzne gömülmüş yaşayıp gidiyor ve kimse ciddiye almadığından hüznü giderek büyüyordu. Hem nasıl avutulabilirdi ki? Neyi eksikti? Örneğin, durumuna acıyan iyi yürekli biri çıksa da, ona üzüntüsünün belki açlık gösterilerinden kaynaklandığını açıklamak istese, açlık cambazı, hele gösterinin ilerlemiş bir zamanıysa, öfkeden kudurmuş bir hayvan gibi kafesin demir parmaklıklarını sarsarak herkesin içine korku salıyordu. Ama böylesi durumlarda menecerin elinde uygulamaktan hiç çekinmediği bir cezalandırma yöntemi vardı: Salondaki topluluktan açlık cambazını bağışlaması dileğinde bulunuyor, hani açlığın yol açıp tok kimselerin kolay kavrayamayacağı bir alınganlıktan kaynaklanmasa, onun bu davranışının hoş görülemeyeceğini itiraf ediyor, sonra da açlık cambazının yine bir açıklama gerektiren şimdiye kadarkinden çok daha uzun süre aç kalabileceği savına değinerek, besbelli bu savda saklı yatan yüce

amacı, iyi niyeti ve büyük özgeçiyi övüyor, ama hemen ardından seyircilere gösterdiği bir alay resimle sözkonusu savı düpedüz çürütmeye çalışıyordu, çünkü satışa da çıkarılan resimler, açlık cambazını gösterinin kırkıncı gününde bir yatakta adeta ölü gibi yatarken gösteriyordu. Açlık cambazı, gerçek üzerinde girişilip kendisinin hiç yabancısı bulunmadığı, ama yine de onun ikide bir sinirlerini ayağa kaldıran böyle kasıtlı bir değişikliği güçlükle sineye çekiyordu. Çünkü açlık gösterisinin vakitsiz sona erdirilmesinin sonucu olan bir durum, ilgili değişikliğin nedeni diye ileri sürülmekteydi. Bu anlayışsızlık, bu anlayışsız dünyayla savaşmak olacak gibi değildi. Bugüne kadar kaç kez saf bir inançla kafesin parmaklıklarına tutunarak meneceri dinlemişti; ama resimlerin her ortaya çıkarılışında parmaklıkları koyveriyor, inleyerek yerdeki samanların üzerine yığılıyor ve ancak bunun üzerine yatışan kalabalık yeniden yanına sokulup onu seyre koyuluyordu.

Bu tür sahnelerin tanıkları, aradan birkaç yıl geçip de olanları anımsadıklarında şaşırıp kalıyordu çokluk; çünkü araya o büyük değişiklik girmiş ve değişiklik adeta bir anda gerçekleşmişti. Belki hayli köklü nedenleri vardı değişikliğin, ama kim kalkıp bunları araştıracaktı? Her neyse, günün birinde şımartılmış açlık cambazı, eğlenceye düşkün seyircilerin kendisini boşladığını, kendisi dururken başka yerlerdeki gösterilere koştuğunu gördü. Bunun üzerine, menecer onu yanına alıp belki sağda solda eski ilgiyi yeniden bulabilmek umuduyla Avrupa'nın bir yarısını dolaştı. Ama boşuna! Sanki aralarında gizlice anlaşmışlar gibi, her gidilen yerde seyirciler açlık gösterilerinden düpedüz yüz çeviriyordu. Kuşkusuz öyle durup dururken gerçekleşmiş bir şey değildi bu, zamanında başarıların sarhoşluğuyla pek önemsemeyip önü alınmaya çalışılmamış kimi olumsuz belirtiler akla geliyordu şimdi. Ama bunlara karşı bir şey yapabilmek için vakit geçmişti ar-

tık. Hani açlık gösterilerinin el üstünde tutulacağı bir zaman kuşkusuz gelecekti yine. Ama o vakte kadar kim ölür, kim kalırdı? Peki, şimdi açlık cambazı ne yapacaktı? Binlerce kişinin kendisini çılgınca bağrına bastığını görüp yaşadıktan sonra, küçük panayırlarda çadırlar içinde sanatını sürdüremezdi. Kendisine başka meslek edinmeye gelince, bunun için hem yaşı pek ilerlemişti, hem aç kalmaya karşı bağnazlık derecesinde tutkunluğu vardı. Bu yüzden, o eşsiz parlaklıktaki meslek yaşamı boyunca kendisine arkadaşlık eden menecerine yol verip çalışmak üzere bir sirke girdi; boşuna kızıp sinirlenmemek için, anlaşmanın koşullarını hiç merak etmedi.

Elinin altında birbirini denge durumunda tutup birbirini bütünleyen dünya kadar personel, hayvan, araç ve gereç bulunduran büyük bir sirkte herkes için, hatta bir açlık cambazı için elbet mütevazı bir ücret karşılığı iş vardı. Hem sözkonusu durumda angaje edilen yalnız açlık cambazının kendisi değil, aynı zamanda onun ün salmış eski adıydı. Hatta bu sanat türünde yaş ilerlemesinin başarı oranında zorunlu bir düşmeye yol açmayacağı göz önüne alınırsa, emekliler arasına karışmış, artık sanatının doruğunda tutunamayan bir adamın sirkin birinde başını sokacak yer aradığı hiçbir vakit ileri sürülemezdi. Tersine, açlık cambazı yine eskisi gibi aç kalabileceğini ileri sürüyordu ki, buna bayağı inanmamak için ortada neden yoktu. Hatta o kadar ileri gidiyordu ki, eğer karışan olmazsa – hani bunun için hiç duraksamadan söz veriliyordu kendisine – gösterileriyle asıl şimdi dünyaya haklı olarak parmak ısırtacağını söylüyordu. Kuşkusuz bu öyle bir savdı ki, konuşmanın coşku ve heyecanı içinde açlık cambazının unuttuğu zamanın havasını bildiklerinden, işin içindekilerin sadece gülüp geçmesine yol açıyordu. Ama açlık cambazı da gerçek durumu aslında farketmiyor değildi ve kendisini gözde bir numaraymış gibi manejin orta yerine de-

ğil, dışarıya, ahırların oraya, beri yandan kolay ulaşılabilecek bir yere koymalarını pek doğal karşılamıştı. Kafesin dört bir yanını büyük ve renkli tabelalar kuşatıyor, seyircilere görecekleri şey konusunda bilgi veriyordu. Molalarda sirkteki hayvanları görmek için ahırların bulunduğu yere koşuşan seyircilerin, açlık cambazının önünden geçerken hemen her vakit biraz duraklayıp onu seyretmesi, önlenecek gibi değildi. Bu daracık geçitte, bir an önce görmek istedikleri ahırlara giden bu yol üzerinde sözkonusu duraklamalara akıl erdiremeyen kimseler arkadan sıkıştırıp şöyle rahat ve uzun süreli bir seyri engellemese, belki açlık cambazının yanından o kadar çabuk ayrılmayacaklardı. İşte bu yüzdendir ki, açlık cambazı, yaşamının amacı diye bakıp kuşkusuz dört gözle beklediği ziyaretçilerden aynı zamanda bir ürperti duyuyordu. İlk günler program aralarını büyük bir sabırsızlıkla beklemiş, kendisinden yana akıp gelen kalabalığı sevincinden uçarak izlemiş, ama çok sürmeden – kendi kendini adeta bilerek ve alabildiğine inatla aldatma çabaları bile, edinilen deneyimler karşısında tutunamamıştı – bunların hepsinin de, hiç değilse niyetlerine bakılırsa, ahırları dolaşmaya gelenlerden başka kimseler sayılmayacağına inanmıştı. Ama seyircilerin bu uzaktan akıp gelişleri yok mu, sonraları da en güzel bir manzara olarak kaldı kendisi için. Çünkü bir kez yanına yaklaşmasınlar, aralıksız birbirini sürüp götüren grupların birbirine bağırıp çağırması bir anda çevresini gürültüye boğuyordu; gruplardan biri – ki bu grup, çok geçmeden açlık cambazını ötekinden daha çok sinirlendirmeye başlamıştı – onu rahat seyretmek istiyordu, hani anladığından değil de, canı öyle istediğinden, öteki gruba inat olsun diye; öteki grup ise, ilkin ahırlara gitmeyi düşünüyordu yalnız. Büyük kalabalık çekilince, arkadan geç kalanlar sökün ediyordu. Ne var ki, diledikleri kadar kafesin önünde durmalarına kimse ses çıkarmamasına karşın, onlar da hayvanların yanına bir an önce varmak için adımlarını açarak, adeta kendisine göz

ucuyla bakmaksızın önünden seğirtip geçiyorlardı. Hani pek de sık rastlanmayan bir şans eseri, bazen yanında çocuklarıyla bir babanın çıkageldiği oluyor, baba parmağıyla açlık cambazını işaret ederek çocuklara uzun boylu açıklamalarda bulunuyor, onlara önceki yıllarda yaşadığı şimdikine benzer, ama şimdikiyle kıyaslanamayacak ölçüde büyük gösterilerden söz açıyordu. Çocuklar ise, okulda ve hayatın içinde gereken hazırlığı edinemediklerinden, babalarının söylediklerinden bir şey çıkaramıyorlardı. Onlara göre, açlık perhizi de neydi? Ama yine de açlık cambazı, çocukların meraklı gözlerindeki ışıltıda, yakında daha insaflı zamanların geleceğini müjdeleyen bir şeyler seziyor, ara sıra, hayvan kafeslerine böyle yakın olmasam, belki durumum biraz düzelir, diye kendi kendine söyleniyordu. Halkın kolaycacık öbür tarafı seçmesinin nedeni, aradaki bu yakınlıktı çünkü. Üstelik hayvan kafeslerinden kopup gelen pis koku, geceleri huysuzlaşan hayvanların gürültüsü, önünden geçirilip vahşi hayvanlara götürülen çiğ etler, yiyecek verilirken hayvanların bağırıp çağırması kendisine dokunuyor, onu sürekli bir hüzne gömüyordu. Ne var ki, açlık cambazı, bu bakımdan sirk idaresine herhangi bir yakınmada bulunmayı da göze alamıyordu. Nihayet içlerinde sırf kendisini görmek isteyen tek tük kişilerin de yer aldığı ziyaretçilerin gelişini, hayvanların oradaki varlığına borçluydu. Hem sirkteki varlığı ve hayvan kafeslerine giden yol üzerinde doğrusu bir engelden başka şey oluşturmadığı idareye hatırlatılsa, Allah bilir kendisini hangi köşeye tıkarlardı!

Kuşkusuz ufak bir engeldi ve giderek daha da ufalıyordu bu engel. Ne de olsa bugünkü günde seyirciler, bir açlık cambazının, kendisine değerli bir gözle bakılmasını istemesindeki tuhaflığa alışmış ve böylece açlık cambazı üzerindeki yargısını da vermişti. İstediği kadar açlık perhizlerine girişsin, ki öyle de yapıyordu zaten, onun için artık bir kurtuluş yolu

bulunmuyor, hiç kimse kendisine dönüp bakmıyordu. Aç kalma sanatının önemini anlatayım dese, sözüne kulak verecek kimse yoktu. Anlatmak da yetmezdi, insanın yaşaması gerekiyordu bunu. O canım ilanlar pislenip yazıları okunmaz olunca yırtılıp alaşağı ediliyor, ama yerlerine yenilerini koymak kimsenin aklına gelmiyordu. Geride bırakılan açlık günlerinin sayısını gösteren tabela, başlangıçta titizlikle günü gününe değiştirilmişken, çoktandır kimseler yanına uğramıyordu artık; çünkü ilk birkaç haftanın ardından görevliler bu küçük işten bıkmıştı. Gerçi açlık cambazı, bir vakit düşünde yaşattığı gibi açlık perhizlerini sürüdürüyor, bu işin de her vakit söylediği gibi kolayca üstesinden geliyordu artık. Hiç kimse, hatta açlık cambazının kendisi bile başarısının büyüklüğünün bilincinde değildi; dolayısıyla, içini bir hüzündür kaplıyordu. Ara sıra işi gücü olmayan birinin kafesin önünde durup eski sayıları göstererek onunla eğlenmesi, onu aldatmacılıkla suçlaması iftiranın daniskasıydı. Bunu vurdum duymaz, yaradılıştan kötü kalpli kimseler yapabilirdi ancak. Çünkü aldatan, açlık cambazının kendisi değildi. O, dürüstlükle çalışıyordu. Asıl insanlar açlık cambazını aldatıyor, insanlar onun hakkını yiyordu.

Aradan yine bir hayli zaman geçti ve bu iş kapandı: Günlerden bir gün çıkagelen sirk yetkililerinin birinin dikkatini çekti kafes. Görevlilere, içinde çürümüş otlarla sapasağlam kafesi oracıkta bırakıp ne diye kullanmadıklarını sordu. Kimse cevap vermedi. Derken oradakilerden biri, sayı tabelalarını görüp açlık cambazını anımsadı. Sopalarla otları karıştırarak açlık cambazını bulup çıkardılar.

Yetkili: «Hâlâ açlığa devam ediyor musun?» diye sordu. «Daha çok sürecek mi?» Açlık cambazı: «Beni bağışlayın!» diye fısıldadı. Bu sözleri, kulaklarını kafese yaklaştıran yetkiliden başkası işitmemişti. Yetkili, açlık cambazının aklını oynattığını çevresindekilere anlatmak için, parmağıyla kendi

kafasını göstererek: «Tabii», diye cevap verdi, «bağışlıyoruz seni.»

«Her zaman dileğim, açlık gösterilerime hayran olmanızdır.»

«Zaten hayran değil miyiz!»

«Ama olmamanız gerekirdi.»

«Eh, biz de olmayız öyleyse. Peki ama, neden hayran olmayalım?»

«Çünkü ister istemez aç kalmak zorundayım.»

«Bak sen! Peki, neden aç kalmak zorundasın?»

Açlık cambazı, ufacık başını biraz kaldırıp yakın bir öpücüğe hazırlanır gibi dudaklarını sivriltti. Söyleyeceği bütün sözlerin duyulmasını ister gibi, yetkilinin dosdoğru kulağına:

«Çünkü» dedi, «çünkü hoşuma giden yemek bulamıyorum. Bulsam inanın ki böyle bir ün ardında koşmaz, ben de sizin gibi, başkaları gibi karnımı tıka basa doyururdum.» Bunlar, açlık cambazının son sözleri oldu. Ama yine de feri kaçmış gözlerinde, açlık perhizini sürdüreceğine ilişkin artık gururlu değilse bile sağlamlığını koruyan bir inanç, hâlâ seçilmekteydi.

Derken yetkilinin sesi duyuldu. «Haydi çocuklar, şurayı bir derleyip toplayın bakayım!»

Açlık cambazını otlarla birlikte götürüp, kafesini genç bir pantere verdiler. Vahşi hayvanın kafes içinde kendini ordan oraya atışını seyretmek, en duygusuz kimselere bile zevk veriyordu. Hiçbir eksiği yoktu hayvanın; canının istediği yiyecekler, bakıcılar tarafından getirilip önüne konuyordu. Hatta kendini tutsak hissettiği bile söylenemezdi. Gerekli bütün erdemleri fazlasıyla kendisinde barındıran bu soylu vücut, adeta özgürlüğünü de beraberinde taşıyordu, herhalde ağzın-

da, dişlerinin arasında taşıyor olacaktı bu özgürlüğü. Yaşam tutkusu, öylesine bir coşkuyla hançeresinden çıkıyordu ki, seyircilerin bunun karşısında tutunması biraz zordu. Ama yine de korkularını yenip kafesin çevresini sarıyor ve hayvanın seyrine bir türlü doyamıyorlardı.

ŞARKICI JOSEFİNE YA DA FARE ULUSU

Şarkıcımızın adı Josefine. Onu bir kez dinlemeyenler, şarkılardaki gücü bilmez. Josefine'nin şarkılarıyla peşine takıp sürüklemeyeceği kimse yoktur aramızda. Soydaşlarımızın genellikle müziksever olmadığı düşünülürse, bunun önemi daha da iyi anlaşılır. Dirlik düzenlik içinde sessiz bir hayat, bizim için en sevimli müzik yerini tutuyor. Çetin bir yaşamımız var; bir yol kalkıp bütün günlük tasa ve kaygıları üzerimizden atalım desek de, müzik gibi süregeldiğimiz hayata böylesine uzak uğraşlar çok yükseğimizde bizim. Ama bu yüzden pek yakındığımız da yok; işte bu kadarını bile yapamıyoruz; bize son derece gerekliliği kuşku götürmeyen pratik bir açıkgözlülüğe, soyumuza vergi en büyük üstünlük gözüyle bakıyor, her vakit, hatta bir gün müziğin bize sağlayabileceği mutluluğu özlesek de – böyle bir şey olmaz ya – bu açıkgözlülük gülümsemesiyle kendimizi avutmak istiyoruz. Ne var ki, Josefine başka; müziği seviyor ve müzikle bizim aramızdaki bağlantıyı sağlıyor. Bir o var zaten; onun göçüp gitmesiyle, kimbilir nice zaman yaşamımızdan silinip gidecek müzik.

Şu müzik neyin nesidir, bu konuda az kafa yormadım. Müziğe karşı en ufak bir yatkınlığımız yok; peki, nasıl oluyor da Josefine'nin şarkılarını anlıyor ya da, Josefine'nin kendisi böyle bir şeyi yadsıdığına göre, hiç değilse anladığımızı sanı-

yoruz. Çünkü Josefine'nin şarkıları en duygusuzların bile duygusuz kalamayacağı güzelliktedir de ondan, diyerek en basitinden bir cevap verilebilir buna, ama doyurucu bir cevap sayılmaz. Gerçekten böyle olsa, şarkılarını dinledikçe bir olağanüstülük izlenimine kapılır, Josefine'nin hançeresinden daha önce dünyada işitmediğimiz, işitecek güce de asla sahip bulunmadığımız, bize duyursa duyursa bir tek onun, yalnız ve yalnız onun duyurabileceği bir şeylerin çın çın döküldüğü duygusu uyanırdı içimizde. Ama işte bana sorarsanız, böyle olmuyor, böyle bir duygu uyanmıyor bende ve başkalarında da uyandığını görmedim. Eş dost arasında, Josefine'nin şarkılarının öyle şarkı olarak bir olağanüstülüğü içermediğini birbirimize açıkça söyleyip duruyoruz.

Hem bakalım şarkı mı bunlar? Ne kadar müzikten anlamasak da, bir şarkı geleneğimiz var; eskiden şarkıyı bilen bir ulustuk; şarkıdan söz açan söylencelerimiz duruyor ortada; hatta elimizde eskiden kalmış, kuşkusuz artık kimsenin söyleyemediği şarkılar bulunuyor. Yani şarkının ne olduğunu az buçuk biliyoruz, bu bildiğimiz kadarına da Josefine'nin sanatı doğrusu uymuyor. Hem bakalım şarkı mı Josefine'ninki? Belki yalnızca bir ıslıktır? Islığı da hani aramızda beceremeyenimiz yoktur; ulusumuzun zaten baş hüneridir bu. Doğrusu hüner de değil, yaşamımızın daha çok karakteristik bir dışavurumudur. Islığı hepimiz çalarız, ama hiçbirimiz kuşkusuz sanat diye öne sürmeyi düşünmez bunu. Islık çalışımız biz dikkat etmeden, hatta biz farkına varmadan gerçekleşir. Ayrıca, öylelerimiz vardır ki, ıslık çalmanın özelliklerimizden biri olduğunu bile bilmez. Buna göre, Josefine gerçekten şarkı söylemeyip ıslık çalıyorsa, hatta belki – en azından ben bu görüşteyim – normal bir ıslığın sınırlarından öteye bile geçemiyor, belki rasgele bir toprak işçisinin çalışırken bütün gün kendini yormadan öttürüp durduğu ıslığı bile kıvırmaya gücü yetmiyorsa, eğer bütün bunlar doğruysa, o zaman Jose-

fine'nin sözde sanatçılık savı çürütülmüş olur, ama asıl o zaman da Josefine'nin üzerimizdeki büyük etkisinin nedenlerini araştırıp bulmak gerekir.

Ne var ki, Josefine'nin sanatsal ürünü salt bir ıslıktan oluşmuyor. Hayli uzağına dikildiniz de ona kulak verdiniz mi, ya da en iyisi kendinizi şöyle bir denemeye kalkıp, başkalarıyla şarkı söylerken Josefine'nin sesini seçmeye kalktınız mı, narinlik ve güçsüzlüğüyle biraz dikkati çeken normal ıslıktan başka şey işitmezsiniz kuşkusuz. Ama hemen önünde durdunuz mu işiteceğiniz şey, herhalde bir ıslık olmayacaktır; Josefine'nin sanatını anlamak için, onu yalnız işitmek değil, görmek de gerekiyor. Josefine'nin ıslıkları, bizim Allahın günü dilimizden düşürmediğimiz ıslıklardan bir ayrılığı içermese bile, bir kimsenin salt beylik bir işi yapmak üzere resmen ortaya çıkması gibi bir tuhaflık var bu işte. Fındık kırmak Allah için bir sanat değildir, bu yüzden kimse çıkıp halkı başına toplamaya kalkmaz. Öyleyken bunu yapan ve bunda amacına ulaşan bulunursa, o vakit besbelli işe fındık kırmaktan başka şeyler de karışıyor demektir. Veya yapılan şey salt fındık kırmaktır da, bu işi çok güzel becerdiğimizden şimdiye dek üzerinde pek durmamışızdır; derken bu yeni fındık kıran kalkmış, bize ilgili becerinin içyüzünü göstermiştir. Bu arada onun, fındık kırmanın çoğumuzdan daha az üstesinden gelebilmesi, gösterisinin etkinliği bakımından hatta yarar bile sağlayabilir.

Belki Josefine'nin şarkıları da bunun gibi; kendimizde hiç de hayranlık duymadığımız şeyleri Josefine'de görünce bayılıyoruz; zaten o da bu konuda tıpkı bizim gibi düşünüyor. Bir gün – elbet sık rastlanan bir şeydi bu – Josefine, yanındaki birinin dikkatini ulusumuzun ortak ıslığına çekerken ben de vardım; şöyle bir dokunup geçmişti ama, Josefine'nin davranışı düpedüz bayağıydı. Zaten pek duyarlı biri olan Josefine de sanırım bunu hemen sezmişti ki, kendini toparlamıştı. Ya-

ni kuşku götürmeyen bir şey varsa, Josefine, sanatıyla ıslık arasında bir ilişkinin varlığını kabule yanaşmıyor. Karşıt düşüncedekileri de sadece hor görüyor, belki de onlara içten içe kin duyuyor. Bayağı bir kendini beğenmişlikle ilgisi yok bunun, çünkü benim de biraz aralarında yer aldığım karşıt düşüncedekilerin Josefine'ye hayranlığı, halkın hayranlığından kuşkusuz daha az sayılmaz; gelgelelim, Josefine'nin dilediği yalnız hayranlık değil, tıpatıp kendi belirlediği biçimde bir hayranlık, yoksa yalnız hayranlığa boş veriyor Josefine. Karşısına oturdu mu, kendisini anlıyor insan; ona karşı muhalefet, ancak uzaktan uzağa yapılabiliyor; karşısında insan seziyor ki, onun ıslıkları salt ıslıktan başka şeydir.

Islık çalmak düşünceye yer vermeyen alışkanlıklarımızdan olduğu için, öyle sanılır ki, Josefine'yi dinlerken de ıslık çalıyoruz; Josefine'nin sanatı bir rahatlık veriyor bize ve biz de rahatlamaya görelim, sarılıyoruz ıslığa; ne var ki, Josefine'yi dinlerken kimse ıslık çalmıyor, çıt çıkmıyor hiçbirimizden; özlediğimiz, hiç değilse kendi ıslıklarımız yüzünden uzak kaldığımız huzura kavuşmuşuz gibi susuyoruz. Acaba bizi büyüleyip hayran bırakan Josefine'nin şarkıları mı, yoksa daha çok onun güçsüz sesini kuşatan ağırbaşlı sessizlik mi? Birinde Josefine tam şarkı söylerken, içimizden ufak tefek budalanın biri çıkıp alabildiğine masum bir ıslık tutturmaz mı? Hani Josefine'ninkiyle bu ıslık arasında en ufak bir ayrım yoktu; orada, karşımızda Josefine'nin bu kadar pratiğe karşın hâlâ çekingen ıslığı; yanımızda, dinleyiciler arasında ise kendisini bilmez çocuksu bir ıslık; aradaki ayrım belirlenemeyecek gibi bir şeydi; öyleyken, içimizden çıkan o bozguncuyu ıslıklayıp susturduk. Bunu hiç yapmayabilirdik de hani; Josefine kollarını alabildiği açıp da, boynunu uzatabildiği kadar yukarı uzatıp düpedüz kendinden geçerek o zafer ıslığını öttürürken, zaten bizimki korku ve utancından hiç kuşkusuz kendine sinecek bir köşe arayacaktı.

Josefine de hep böyledir zaten, küçük bir şeyi, bir rastlantıyı, bir direnişi, salondaki bir çıtırtıyı, ışıklandırmadaki bir bozukluğu, şarkılarının etkisini artırmak için fırsat bilir. Ona kalırsa, sağır kulaklar önünde şarkı söylemektedir; doğrusu hayranlığın da, alkışın da esirgendiği yok kendisinden; ama düşündüğü gibi bir anlayış görmeye gelince: Josefine hanidir bunu gözden çıkarmış durumda. Böyle olunca, başgösterecek bütün aksaklıklar, elbet onun arayıp da bulamadığı şeyler; dışarıdan şarkılarının temiz akışını bozmaya yönelik, ufak bir çabayla, hatta hiç çaba harcamadan, yalnız kendini bir gösterivermekle altedilecek karşı koymaların, kalabalığı uyandırmada, onlara anlayış değilse bile sezgi dolu bir saygı aşılamada kendisine yararı dokunabilir çünkü. Ufak şeylerden Josefine bunca yararlandıktan sonra, büyük şeylerden nice yararlanır, siz düşünün artık! Pek tedirgin bir yaşamımız var; her yeni gün kendisiyle birlikte yeni şaşırtmacalar, yeni tasa, umut ve korkular getiriyor; gündüz ya da gece, başı dara düştü mü kapısını çalabileceği eşi dostu olmasa, tek kişinin bütün bunlara göğüs germesi düşünülecek gibi değil; hatta eş dost varken bile çokluk pek güç; kimi zaman bir tek kişiden taşıması istenen yük altında binlerce omzun sarsılıp titrediği görülüyor. İşte böylesi anlar kendisi için vaktin geldiğini seziyor Josefine; o narinliğiyle karşımıza dikiliveriyor, özellikle göğsünün alt yanı fena halde titriyor; sanki olanca gücü şarkıda toplanmış da, doğrudan şarkıya hizmet etmeyen nesi varsa en ufak bir güçten, en ufak bir varoluş şansından yoksun bırakılmış; sanki çırılçıplak soyulmuş da tüm tehlikelere açık, yalnızca iyi ruhların koruyuculuğuna terkedilmiş bulunuyor; sanki öyle düpedüz kendini unutmuş şarkılarında yaşarken, yanıbaşından geçecek soğuk bir esinti hayatına malolabilecek. Ama işte bunu gördük mü, onun sözde hasımları olan bizler şöyle diyoruz kendi kendimize: «Islık çalmak bile Josefine'den uzak; değil şarkıyı, şarkıyı bir yana bırakalım, şu ülkede herkesin öttürdüğü ıslıkları az buçuk kı-

vırabilmek için kendini alabildiğine zorlaması gerekiyor.» Böyle görünüyor bize, ne var ki, daha önce de söylendiği gibi, kaçınılmazlığına karşın hemen yine silinip gidiveren üstünkörü bir izlenim bu. Çok sürmeden sıcacık, vücut vücuda vermiş, çekingen soluyuşlarla kulak kabartarak Josefine'yi dinleyen kalabalığın duygu seline biz de kapılıp gidiyoruz.

Hemen hep devinim üzere bulunan, ikide bir enikonu belirsiz amaçlar uğrunda ordan oraya seğirten ulusumuz bireylerinin oluşturduğu dinleyici kalabalığını çevresine toplayabilmek için, Josefine'nin o küçük başını geriye atıp ağzını yarı açması, gözlerini kaldırıp şarkı söylemek istediğini sezdiren bir tavır takınması çok kez yetiyor. Dilediği yerde böyle davranıyor Josefine; çünkü bunun için ta uzaklardan görülebilen bir yer gerekli değil; şöyle kuytu, işte o anda akla esip de seçilivermiş rasgele bir yer pekâlâ bu işi görüyor. Josefine'nin şarkı söyleyeceği haberi hemen yayılıyor ortalığa ve çok geçmeden halk alay alay sökün ediyor. Hani ara sıra birtakım engeller başgöstermiyor değil; çünkü tam da civcivli zamanlarda şarkı söylemeye bayılıyor Josefine. Böyle zamanlarda da türlü dert ve tasalarla her birimiz bir yana savrulmuş oluyor, ne kadar istesek de Josefine'nin dilediği kadar çabuk bir araya gelemiyoruz. Bu durumda Josefine, o yüce dağları ben yarattım tavrıyla, yetersiz sayıda bir dinleyici kitlesinin önünde belki bir süre bekliyor, ama ardından çileden çıkıyor kuşkusuz, daha sonra tepinmeye başlıyor, hiç de bir kıza yakışmayacak sövgüler savurup, hatta onu bunu ısırdığı oluyor. Ama böyle davranması bile gölge düşürmüyor ününe; Josefine'nin aşırı isteklerinin biraz dizginlemesi gerekirken, bunları yerine getirmek için herkeste bir uğraşıp didinmedir başlıyor; dinleyici toplamak için haberciler çıkarılıyor sağa sola, ama böyle yapıldığı kendisinden saklanıyor; çevredeki bütün yollara gözcüler dikiliyor; gözcüler, uzaktan gelenlere işarette bulunup çabuk olmalarını bildiriyor ve bütün

bu çabalar sürdürülüyor aralıksız, ta ki sonunda az çok bir dinleyici topluluğu bir araya gelmiş olsun.

Halkı Josefine'nin çevresinde böyle pervane olmaya götüren nedir acaba? İşte size Josefine'nin şarkıları nasıl şeylerdir sorusu kadar cevaplandırılması güç ve aslında bu soruyla birlikte ele alınması gereken bir diğer soru. Hani halkın Josefine'ye şarkıları yüzünden kayıtsız şartsız bağlılığı ileri sürülebilse, bu soru ortadan kaldırılıp tümüyle ikinci soruya bağlanabilirdi. Ama işte öyle değil; kayıtsız şartsız bir bağlılığı pek tanımıyor ulusumuz. Açıkgözlülüğü, şüphesiz kimseye zararı dokunmayan bir açıkgözlülüğü her şeyden çok seven bir ulus, çocuksu fısıldaşmalara, dudakları oynatmaktan ileri geçmeyen masum dedikodulara can atan böyle bir ulus, kendini kayıtsız şartsız teslim etmez nihayet; sanırım Josefine de bunu seziyor, güçsüz hançerisini olanca zorlaması da işte bununla savaşmak için.

Ancak, böyle genel yargılarda pek ileri gitmek doğru değil kuşkusuz. Hani kayıtsız şartsız olmasa bile, halk yine de bağlı Josefine'ye. Örneğin, kalkıp Josefine'ye gülemez. Hani şurasını da itiraf etmek gerekiyor ki, Josefine'nin karşısındakini güldüren halleri de yok değil; zaten gülme denen şeye hep yakın hissederiz kendimizi; sürdürdüğümüz yaşamın onca rezilliğine karşın, hafif bir gülüşü dudaklarımızdan hiç eksik etmeyiz. Ama Josefine'ye güldüğümüz yok. Bazen bende öyle bir izlenim uyanıyor ki, sanki halk Josefine'yi, nasılsa sivrilmiş ve sözkonusu sivrilmeyi şarkılarına borçlu olduğunu sanan bu narin ve korunmaya muhtaç yaratığı kendisine emanet edilmiş görüyor, ona göz kulak olması gerektiğini sanıyor; ancak, nedenini de bilmiyor kimse; bilinen yalnız ortada böyle bir gerçeğin varlığı. Eh, bir emanete de gülünmez kuşkusuz; gülündü mü hıyanet edilir. Bu yüzden, içimizdeki pek kötü niyetli kişilerin ara sıra kalkıp: «Josefine'yi gördük mü, gülmek haram oluyor bize», diye söylenmesi, Josefine'ye

karşı yapılmış bir hainlik ki, o kadar olur.

Yani halk, bir babanın, küçücük elini ricayla mı, yoksa ille vereceksin diye mi, pek bilinmeksizin kendisine uzatan bir yavruyu bağrına basışı gibi, Josefine'nin üzerine kanat geriyor. Ulusumuzun bu çeşit babalık ödevleri için işe yaramadığı akla gelebilir; ama doğrusu, en azından Josefine'ye karşı örnek ölçüde başarıyor bu işi; halkın ilgili konuda ortaklaşa üstesinden geldiğini tek başına yapmak, kimsenin harcı değil. Öyle ya, halkla tek kişi arasında güç bakımından pek büyük bir fark var; halk koruyacağı birini çekip sıcacık yakıncağızına alsın tamam, o kimse yeterince korunmuş demektir. Ama Josefine'ye böyle şeylerden söz açmak kimin haddine; «Eksik olsun koruyuculuğunuz», deyip çıkıveriyor. «Öyle, öyle, eksik olsun», diye düşünüyoruz biz de. Hani onun başkaldırışı, söylediklerimizi çürütmez doğrusu; daha çok bu, düpedüz çocuksu bir davranış, çocuksu bir teşekkürdür; bir babanın ise buna aldırmaması gerekir.

Gelgelelim, Josefine ile halk arasındaki ilişkide o kadar kolay açıklanamayan kimi başka şeyler de işe karışıyor. Yani Josefine karşıt düşünüşte; o, kendisinin halkı koruduğunu sanıyor. Politik ve ekonomik sıkıntılardan sözde kendi şarkısı kurtarıyormuş bizi; şarkısının üstesinden geldiği şey, işte öylesine büyükmüş; felaketi üzerimizden kovup uzaklaştıramıyor mu, bize en azından buna göğüs germe gücünü veriyormuş. Kendisi bunu böylece söylemiyor hani, bir başka türlü söylediği de yok. Zaten az konuşan biri Josefine, boşboğazlar arasında hep susup duruyor; ama yine de gözlerinde çakan şimşekler bize bunu açıklıyor, kapalı ağzından – ağzını kapalı tutabilen de topu topu üç beş kişi var aramızda, Josefine de işte bunu becereriyor – okunuyor bu. Ne zaman kötü bir haber gelse – kimi günler de kötü haberler, aralarında yanlışları ve yarı doğruları olmak üzere üst üste damlar – hemen doğruluyor Josefine; oysa başka vakit, yor-

gun ve bezgin, kalkmayı bilmiyor yerinden; doğruluyor ve boynunu uzatıp kopacak fırtınadan önce bir çoban gibi sürüsünü gözleriyle kucaklamaya çalışıyor. Orası öyle; çocuklar da, ele avuca sığmaz ve taşkın davranışlarıyla benzeri istekler öne sürer; ama Josefine'nin istekleri hiç de onlarınki gibi nedensiz değil. Elbet, Josefine bizi ne kurtarıyor, ne bize güç sağlıyor. Kendisine bu ulusun kurtarıcısı süsünü vermek kolay şey; bir ulus ki, acılara alışkındır, kendini gözetmez, çabuk karar verir, ölümü iyi tanır, dıştan bakıldı mı korkak gibi görünürse de, aşırı bir ataklık havasında yaşar sürekli, sonra gözüpek olduğu kadar doğurgandır; tarihçilerin – genellikle tarihsel araştırmaları tümüyle savsaklarız hep – korkudan donakalacağı kurbanlarla da olsa kendi kendini şimdiye dek nasılsa hep kurtarmış bu ulusun sonradan kurtarıcısı geçinmek hiç zor değil bence. Ama yine de bizim, hele başımız sıkıştı mı, Josefine'nin sesine her zamankinden dikkatle kulak kabarttığımız gerçek. Tepemizde dolaşan tehlikeler bizi daha sessiz, daha alçakgönüllü, Josefine'nin buyruklarına karşı daha uysal yapıyor; seve seve bir araya geliyor, seve seve birbirimize sokuluyoruz; hele o üzücü temel sorun dışında bir başka nedene dayandığından güle oynaya yapıyoruz bunu; sanki savaştan önce barış içitini bir arada şöyle tez elden – evet, tez davranmak gerekiyor; oysa Josefine çokluk, çokluk unutuyor bunu – içiyoruz. Pek bir şarkı gösterisi değil de, daha çok ulusal bir toplantı bu, öyle bir toplantı ki, karşımızdaki küçük ıslıktan başka ortalıkta çıt çıkmıyor; boşboğazlıkla vakit öldürülemeyecek kadar durum nazik. Bu da, elbet Josefine'yi memnun bırakmıyor hiç. Aramızdaki yerinin asla açık seçik belirlenmemesinden duyduğu bütün o sinirli hoşnutsuzluğa karşın, Josefine'nin kendine güvenden kamaşan gözleri yine de kimi şeyleri göremiyor; hani öyle pek fazla bir çaba gerektirmeksizin, daha da çok şeyleri görmemesi sağlanabilir. Bir dalkavuklar grubu da bu amaçla, dolayısıyla aslında kamu çıkarına uygun olarak ara-

lıksız çalışıp duruyor. Ne var ki, arka planda, ilgi görmeksizin, ulusal bir toplantının bir köşesinde şarkı söylemeye gelince: Doğrusu hiç de küçümsenecek bir şey olmamasına karşın, Josefine'nin bu uğurda şarkılarını feda etmeyeceği kuşkusuz.

Hani kimse de feda etsin demiyor, çünkü ilgi görmüyor değil sanatı. Gerçi aklımız bambaşka şeylerde oluyor, ortadaki sessizlik hiç de yalnız şarkının hatırı için değil; kimimiz asla başını kaldırıp Josefine'ye bakmıyor, yanıbaşındaki komşusunun kürküne gömmüş duruyor yüzünü, yani Josefine orada, yukarıda şarkı söyleyeceğim diye boşuna çırpınıyor; ama yine de, ne diye saklayalım, Josefine'nin ıslıklarından bir şeylerin bize kadar sokulduğunu duyuyoruz. Başkaları kendilerini susmak zorunda görürken kendini duyuran bu ıslık, adeta ulusun tek kişiye bir bildirisi gibi yayılıyor çevreye. Tam da ciddi kararlar alınırken işitilen Josefine'nin incecik ıslığıyla, düşmanca bir dünyanın hayhuyu ortasında yaşayan ulusumuzun zavallılığı arasında hemen bir ayrım yok gibi. Josefine dayatıyor; ses bakımından , başarı bakımından bir hiç olan Josefine dayatıyor, bize doğru bir yol açıyor kendine; bunu düşünmek doğrusu hoş bir şey. Diyelim ki bir gün aramızdan gerçek bir şarkıcı çıktı, böyle bir zamanda elbet ona katlanamayacak, bu tür saçma bir gösteriden hep birlikte yüz çevirecektik. Hani kendisini dinlememizin, şarkılarının pek üstün şeyler olmadığına bir kanıt sayılacağını öğrenmekten Allah Josefine'yi korusun. Hoş, Josefine de biraz sezmiyor değil bunu, yoksa kendisini dinlediğimizi ne diye ısrarla yadsıyamaya kalksındı. Ama beri yandan boyuna sürdürüyor şarkılarını, içindeki sezgiye karşın ıslıklarını öttürüp duruyor.

Ama Josefine için her vakit bir avuntu kaynağı daha var ortada: Bir bakıma kendisini gerçekten dinlemiyor değiliz. Belki de bir ses sanatçısını dinler gibi dinliyoruz onu, bir ses sanatçısının üzerimizde boşuna uyandırmaya çalışacağı etkiyi,

Josefine ele geçirmesini beceriyor; sözkonusu etki, yalnızca kendisinin yetersiz olanaklarından beklenebilir. Bu da, sanırım en başta bizim yaşamımızla ilgili.

Gençlik nedir bildiği yok bizim ulusun, kısa bir çocukluk çağından bile enikonu habersizdir. Gerçi aralıksız istekler sürülür öne, çocuklara ayrı bir özgürlük sağlansın, özel bir gözetim altında büyüsün çocuklar, biraz tasa ve kaygıdan uzak yaşamak, biraz amaçsız ortada gezip tozmak, oynayıp eğlenmek hakları tanınsın ve bunların gerçekleşmesine çalışılsın denir; böylesi istekler sürülür ortaya, hemen herkes de bunları onaylar ve hani sözkonusu isteklerden daha da onaylanmaya değer şey yoktur; ancak, yaşamımızın gereği düşünülürse, yine bunlardan daha az benimsenmeye elverişli bir şey gösterilemez. İstekler onaylanır, istekleri gerçekleştirme yolunda çalışmalara girişilir; ne var ki, çok sürmeden yine her şey eski durumuna döner. Hani o türlü bir yaşamımız var ki, bir çocuk şöyle biraz koşup yürüdü ve çevresini az buçuk seçebildi mi, bir yetişkin gibi kendi başının çaresine bakması gerekiyor. Ekonomik nedenler yüzünden dağınık yaşadığımız bölgeler o kadar çok ki! Düşmanlarımızsa yığınla. Dört bir yanda bizim için hazırlanmış tuzaklar, önceden kestirilecek gibi değil; onun için de çocuklarımızı varolma savaşından uzak tutamayız, bunu yapmak kendilerini vaktinden önce ölümün kucağına atmak sayılır. Bu üzücü nedenlere hatırı sayılır bir başka neden daha karışıyor kuşkusuz: Soyumuza vergi doğurganlık. Bir kuşak her biri de sayıca kabarık bir öncekini sürüp götürüyor, çocuklara çocukluğunu yaşayacak vakit yok. Başka uluslarda çocuklar titiz bir bakım görseler, kendileri için okullar açılsa ve her Allahın günü bu okullardan ulusun yarını çocuklar akın akın çıkıp gelse, yine uzun bir süre, her gün, hep aynı çocuk olarak kalırlar. Bizim okullarımız yoktur ama, ulusumuzun bağrından alabildiğine kısa aralarla gözle kavranamayacak yığınlar halinde çocuklarımız

fışkırır; henüz ıslık çalamıyorlar mı, keyifli keyifli ötüşür ya da arkadan gelenlerin yüklenmesiyle yerde tekerlenip giderler; henüz gözleri görmüyor mu, savruk sakar her şeyi kendileriyle sürükleyip götürürler; hey gidi çocuklarımız hey! Sonra, o sözü geçen okullardaki gibi hep aynı çocuk değillerdir; hayır, her vakit, her vakit yenileri gelir arkadan, aralıksız gelir, bir çocuk daha ortada görünür görünmez çıkar çocukluktan, ama hemen onun ardı sıra kalabalık ve aceleleriyle ötekilerden ayrılmayan yeni çocuk yüzleri, mutluluktan pembe, ileri doğru itişir. Hani bu ne kadar güzel şey olsa, başkaları bu yüzden bize ne kadar imrense de, gerçek bir çocukluk dönemini çocuklarımıza sağlamaktan uzak bulunuyoruz. Bu da birtakım sonuçlara yol açıyor; sökülüp atılamayan dipdiri bir çocukluk ulusumuzun içine işlemiş sürdürüyor varlığını. En değerli şeyimiz olan şaşmaz pratik zekâmıza tam bir aykırılıkla, kimi zaman düpedüz aptalca davranıyoruz. Çocuklar nasıl aptalca davranırsa öyle, yani saçma savurgan, eli açık, düşüncesiz ve hepsi de çokluk ufak bir zevk için. Bundan duyduğumuz kıvanç, kuşkusuz çocuk kıvancının bütün gücünü artık içermiyorsa da, kendisinde ondan bir şeyler barındırdığı kuşkusuz. İşte ulusumuzun bu çocuksuluğundan Josefine de hanidir yararlanıyor.

Ama bizim ulusumuz yalnız çocuksu değil, bir bakıma vaktinden önce kocamıştır. Çocukluk ve yaşlılık, bizde başkalarındakine benzemiyor. Gençlik yüzü gördüğümüz yok; o saat yetişkin bireyler olup çıkıyor ve gereğinden uzun süre öyle kalıyoruz. Bu yüzden, bir bezginlik ve umutsuzluk, ulusumuzun genellikle dayanıklı ve umut dolu varlığı içinden geniş izler bırakarak yol alıyor. Müziğe karşı yeteneksizliğimiz de sanırım bununla ilgili; müzik için pek yaşlıyız, müziğin heyecanı ve coşkusu üzerimizdeki ağırlığa uygun düşmüyor, yorgun bir el işaretiyle onu yanımıza yaklaştırmayıp uzakta tutuyoruz. Islıktan başkasıyla uğraştığımız yok; şurda burda biraz

ıslık, bizim için doğrusu bu. Kimbilir, belki içimizde müziğe yatkın olanlarımız vardır; ama böyleleri bulunsa da, soydaşlarımızın karakteri, sözkonusu yeteneği daha gelişip serpilmeden boğup atardı. Ama Josefine dilediği gibi ıslık çalsın, şarkı söylesin ya da kendisi buna ne isim veriyorsa onu yapsın, rahatsız etmiyor bizi, isteklerimize uygun düşüyor, buna pekâlâ katlanabiliyoruz. Josefine'nin bize sunduğu, müziğe ilişkin bir şeyleri içerse bile, elden geldiği kadar bir hiç durumuna indirgeniyor bu. Hani bir müzik geleneğini südürüyor, ama bunu zerre kadar bize yük olmayacak biçimde yapıyoruz.

Ne var ki, Josefine böyle bir ruh durumunu yaşayan ulusumuza daha başka şeyler de getiriyor. Konserlerinde, hele bunların nazik zamanlara rastlayanlarında, Josefine'ye şarkıcı olarak yalnız enikonu gençler ilgi gösteriyor artık; Josefine'nin dudaklarını büzüşünü, sevimli ön dişleri arasından havayı üfleyişini, ağzından çıkan sesler karşısında hayranlıkla kendinden geçişini ve bu kendinden geçişleri giderek daha bir anlaşılmazlığa bürünen yeni başarılara güçlenmek için kullanışlarını yalnız gençler şaşkınlıkla izliyor; asıl kalabalık ise, açıkca görüldüğü gibi, kendi kabuğuna çekilmiş duruyor. Bu konserlerde, boğuşma ve didişmeler arasındaki bu kısa molalarda herkes düşlere kaptırıyor kendini; sanki herkes ellerinin ve kollarının gevşediğini duyuyor; sanki huzurdan yoksun bireyler, ulusun kocaman sıcacık yatağında şöyle bir keyiflerince uzanıp geriniyorlar. İşte bu düşler arasında da yer yer Josefine'nin ıslığı duyuluyor. Kendisi inci taneleri diyor bunlara, biz ise kuru gürültü diyoruz; ama ne olursa olsun, Josefine'nin ıslığı için aranıp bulunmayacak anlar bunlar; zaten müzik, kendisini hazır bekleyeni bir anı asla bulamaz. Josefine'nin ıslığı kısa geçen zavallı çocukluğumuzdan bir şeyleri içeriyor; yitip gitmiş, bir daha dünyada ele geçmeyecek o mutluluktan bir şeyleri barındırıyor kendisinde; ama bugünün civcivli yaşamından da bir şeyler var, bu yaşamın kısa, akıl almaz, ama öyleyken varlığını sürdüren ve ölüp git-

meyecek olan kıvancından kimi şeyler saklı bu ıslıkta. Ve bütün bunlar doğrusu öyle iri iri tonlarla değil, hafiften, fısıltıyla, senli benli, kimi biraz kısık sesle dile getiriliyor. Ancak, bir ıslık olduğu kuşkusuz. Hem neden olmasın? Islık bizim ulusumuzun dilidir; ne var ki, bazıları ömür boyu ıslık çalar da, farkına varmaz. Burada ise ıslık, günlük yaşamın bağlarından kurtarmış kendini, bizleri de kısa bir süre ilgili bağlardan kurtarıyor; onun için, bu gösterilerden kuşkusuz yoksun kalmak istemiyoruz.

Gelgelelim bununla, Josefine'nin böyle anlar bize taze güç falan sağladığı savı arasında dağlar kadar fark var. Tabii rasgele kişiler için bu, yoksa Josefine'nin dalkavukları için değil; sözkonusu dalkavuklar, pek ulu orta bir küstahlıkla: «Başka nasıl olur ki!» diyorlar. «Halkın, hele tehlike apaçık kapıyı çaldı mı akın akın koşup gelmesi, hatta bu yüzden bazen tehlikenin vaktinde gereği gibi önlenememesi yoksa nasıl açıklanabilir?» Hani bu son sözler ne çare doğru; doğru ama, Josefine'nin yüzünü ağartacak bir şey de değil; hele buna, böylesi toplantıların beklenmedik anda düşmanlarımız tarafından dağıtıldığı, bazılarımızın arada hayatını kaybettiği, oysa bütün olup bitenlerin suçlusu gözüyle bakılacak, hatta belki ıslığıyla düşmanı çağırıp getirmiş Josefine'nin her vakit en güvenilir yeri elinde bulundurduğu, taraftarlarının koruyuculuğu altında usulcacık ve çarçabuk hepimizden önce sıvışıp gittiği eklenirse! Ama bunu da aslında biliyor herkes; öyleyken Josefine bir dahaki sefer canının istediği yerde ve canı istediği zaman şarkı söylemeye kalkar kalkmaz hemen seğirtiyor. Sözkonusu durumdan Josefine'nin adeta yasalara bağlı bulunmadığı, ulusu tehlikeye atmak pahasına da olsa dilediğini yapabileceği ve bütün yaptıklarının da bağışlanacağı soncu çıkarılabilir. Ama buna gerçek diye bakılabilseydi, Josefine'nin isteklerinin de anlaşılmadık yanı kalmazdı; hatta kendisine verilmiş özgürlük, bu olağanüstü, başka kimseye bağışlanmayan, yasaları aslında çiğneyip geçen armağan, hal-

kın Josefine'yi onun ileri sürdüğü gibi anlamadığının, Josefine'nin sanatı karşısında çaresizlik ve şaşkınlık içinde kaldığının, kendini bu sanata layık hissetmediğinin, dolayısıyla Josefine'ye verdiği üzüntüyü adeta umutsuz bir davranışla bir başka yoldan gidermeye çalıştığının ve nasıl Josefine'nin sanatı kavrayış gücünün dışında ise, onun şahsını ve isteklerini de kendi buyrukları dışında bıraktığının bir itirafı sayılabilirdi. Gelgelelim, hiç aslı yok bunun; belki ulusumuz, kimi bakımdan pek çabuk pes ediyor Josefine karşısında; ancak, kimsenin önünde kayıtsız şartsız boyun eğmediği gibi, onun önünde de böyle davrandığı yok.

Josefine hanidir, belki sanatla uğraşmaya başladığından beri, şarkı söylemesinin dikkate alınarak her türlü iş güçten uzak tutulması için uğraşıp duruyor; yani günlük geçim derdiyle yaşam savaşına ilişkin bütün tasa ve kaygılar üzerinden alınsın, bunlar belki de bütünüyle ulusun üzerine yıkılsın istiyor. Şıpsevdi hayranları, ki böyleleri bulunmuyor değil aramızda, daha yalnızca bu isteğin tuhaflığına, böyle bir isteği doğurabilen ruh durumuna bakarak, bunun içsel yönden haklı bir istek sayılabileceği sonucuna varabilir. Oysa bizim ulus, daha değişik sonuçlar çıkarıyor durumdan ve Josefine'nin isteğini serinkanlılıkla geri çeviriyor. Ayrıca, sözkonusu isteğin dayandırılmak istendiği nedenleri çürüteceğim diye pek yormuyor kendini. Örneğin, Josefine'nin dediğine göre, çalışırken harcadığı çaba, şarkı söylerken harcadığı çabaya göre az bir şeymiş, ama yine de şarkıdan sonra gereğince dinlenip yeni şarkılar için güçlenmekten onu alıkoyuyor, bu yüzden her seferinde bitkin düşene kadar didinip çırpınmasına karşın, yine de erişebileceği en yüksek düzeye erişemiyormuş. Halk Josefine'yi dinliyor, ama omuz silkip geçiyor söylediklerine. Pek kolay duygulanan bu ulus, kimi vakit hiç tınmıyor. Bu geri çevirişler bazen öyle sert kaçıyor ki, Josefine'nin kendisi bile şaşıp kalıyor, boyun eğer gibi görünüyor, ge-

rektiği gibi çalışıp çabalıyor, söyleyebildiği kadar şarkı da söylüyor; ama çok geçmiyor aradan, birden taze güçlerle – öyle görülüyor ki, bu bakımdan sahip olduğu güçler sınırsız – yeniden savaşı ele alıyor.

Ama Josefine, kuşkusuz bütün isteklerine olduğu gibi kavuşacağım diye uğraşmıyor. Aklı başında biri; işten kaçtığı yok; zaten bizler, işten kaçmak diye bir şey bilmeyiz. İstekleri kabul edilse de, Josefine'nin eski yaşamını sürdüreceği kuşkusuz; çalışması şarkı söylemesini asla kösteklemeyecek, çalışması da şarkı söylemesini kuşkusuz daha güzelleştirecektir. Yani onun elde etmeye uğraştığı, sanatının zaman aşımına kesinlikle direten, şimdiye kadar bilinenin kat kat üstünde açıkça takdir görmesidir. Ne var ki, başka hemen her isteği gerçekleşebilir görünürken, bu isteği gerçekleşmeyeceğim diye dayatıyor. Belki Josefine'nin, daha başlangıçta saldırılarına bir başka yön vermesi gerekirdi; belki şimdi o da yanıldığını görüyor, ama geri dönemiyor bir türlü; çünkü artık herhangi bir gerileyiş, kendi kendine ihanet olacaktır; artık ölmek var, dönmek yoktur onun için.

Hani gerçekten, dediği gibi, düşmanları bulunsa Josefine'nin, onun bu savaşmasını hiç aldırışsız seyredip keyiflenirdi. Ama düşmanları yok; şurda burda bazıları çıkıp kendisine itirazlar yöneltse bile, kimseyi keyiflendirmiyor böyle bir savaş. Çünkü bir kez halk, ilgili konuda bir yargıç gibi soğuk davranıyor, ki bu da bizde az rastlanır bir şeydir. Böyle bir tutum Josefine için yerinde görülse bile, halkın gün gelip kendisini de benzer bir davranışa konu yapabileceğini düşünmek, insanın bütün neşesini kaçırmaya yetiyor. Josefine'nin gerek ileri sürdüğü istekte, gerek isteğin geri çevrilmesinde önemli olan, ne bu isteğin, ne geri çevrilmenin kendisi değil, ulusun kapısını bireylerinden birine böyle sımsıkı kapayabilmesidir; hele bu ulusun başka bakımlardan aynı birey üzerine bir baba, hatta babadan da ileri alçakgönüllü bir sevecenlikle titrediği düşünülürse!

Halkın yerinde tek kişi olsa, bu noktada şöyle bir sanıya kapılabilirdi: Sözkonusu kimse bütün zaman Josefine'nin isteklerine boyun eğmiş, ama bu boyun eğişe nihayet bir son vermek için sürekli yanıp tutuşmuş, boyun eğişlerin her şeye karşın zamanı gelip gereken sınıra kavuşacağı inancıyla insanüstü bir uysallık göstermiş, hatta tek işi hızlandırsın, tek Josefine'yi şımartıp onu habire yeni isteklere sürüklesin ve sonunda gerçekten bu en son isteği ortaya atmasını sağlasın diye gerekenden çoğuna peki demiş, bu da gerçekleşince kuşkusuz uzun boylu beklemeksizin – her şey çoktan hazırlanmışmış çünkü – kesin hayır'ı yapıştırmış. Ama işte durum hiç böyle değil, bu türlü hileli yollara yüz vermiyor halk; üstelik Josefine'ye karşı duyduğu saygı içten ve sınanmış bir saygı; sonra Josefine'nin istediği de kuşkusuz o kadar zorlu bir şey ki, aptal sayılmayan her çocuk kendisine sonucu önceden söyleyebilir. Ama her şeye karşın, Josefine'nin ilgili konudaki görüşünde belki sözü geçen sanılar da rol oynuyor ve bunlar onun geri çevrilmekten duyduğu üzüntüyü bir buruklukla donatıyordur.

Ne var ki, Josefine bu türlü sanılara kapılsa bile, korkup savaşmaktan yıldığı yok. Hatta şu son zamanda savaş daha da kızıştı; Josefine şimdiye kadar bu savaşı yalnız sözle mi sürdürmüştü, şimdi ona göre daha etkili, bize kalırsa kendisi için daha sakıncalı yollar denemeye başladı.

Bazıları sanıyor ki, Josefine yaşlandığını seziyor, sesinin bozulmaya yüz tuttuğunu anlıyor, dolayısıyla değerini kabul ettirme yolunda son savaşı verme zamanının gelip çattığını görüyor da, ondan böyle diretiyor. Ben, buna inanmıyorum. Gerçekten öyle olsa, Josefine Josefine'likten çıkardı. Onun için ne bir yaşlanma vardır, ne sesinde gerileme. Josefine bir istekte bulunuyorsa, dış değil, iç nedenler zorladığı için yapıyordur bunu. Onun en yüksekteki bir taca el uzatışı, tacın o anda işte biraz daha aşağı sarkmasından değil, alabildiğine

yüksekte bulunmasındandır; elinden gelse, Josefine tacı tutar da daha yükseğe asar.

Gelgelelim dış zorlukları küçümsemesi, onu en yakışıksız önlemlere başvurmaktan da alıkoymuyor. Haklılığından yüzde yüz emin; bu durumda ise hakkını hangi yoldan elde edişinin ne önemi var, hele kanısınca doğru dürüst çarelerin para etmediği böyle bir dünyada. Hatta hak uğrundaki savaşını, şarkı alanından kendisi için daha az değerli bir başka alana kaydırması, belki bu yüzdendir. Taraftarları, onun ağzından çıkan kimi sözleri çevreye yaymış durumda; buna göre, Josefine, en gizli muhalefet gruplarına kadar herkes için bir zevk kaynağı olacak gibi – halkın anladığı anlamda değil hani, halk zaten öteden beri Josefine'nin şarkılarından zevk aldığını ileri sürüyor, Josefine'nin anladığı anlamda bir zevk bu – şarkı söylemeye düpedüz güçlü hissediyormuş kendini. Ama, diye ekliyormuş Josefine, yüce olana ihanet edip bayağıya yüz veremeyeceğinden, nasılsa öyle kalmasını doğru görüyormuş. Işten kurtulma savaşına gelince, durum başka türlü; gerçi bu da şarkı uğrunda bir savaşım, ama burada Josefine doğrudan o değerli silahıyla savaşmıyor, başvurduğu her önlem de iyi ve güzel bu yüzden.

Örneğin, şöyle bir haber yayıldı ortalığa: Josefine, istediklerine peki denmezse, koloraturları kısaltmak niyetindeymiş. Koloratur hiç bilmediğim bir şey benim, Josefine'nin şarkılarında da buna benzer bir şeyin farkına varmadım. Gelgelelim, Josefine koloraturları kısaltacakmış; şimdilik ortadan kaldırmayacak da, yalnız kısaltacak. Bir iddiaya göre de, gözdağı olarak ileri sürdüğü şeyi gerçekten yapasıymış; ne var ki, onun eski gösterileriyle şimdikiler arasında benim bir başkalık çarpmadı gözüme. Halk, yine birlik bütünlük içinde, Josefine'yi her zamanki gibi koloratur sözünü etmeksizin dinledi ve Josefine'nin isteklerine karşı davranışında da bir değişiklik olmadı. Şunu da söyleyeyim ki, Josefine'nin en-

damı gibi, düşünüşünde de kuşkusuz kimi vakit pek ince ve zarif bir şeyler saklı. Dolayısıyla, örneğin halka karşı koloratürlar konusundaki kararı gereğinden sert kaçmış ve pek ansızın alınmış gibi, bir dahaki kez yine bütün koloratürları tastamam söyleyeceğini açıkladı, ama bir sonraki konserin ardından yine değiştirdi düşüncesini; bundan böyle büyük koloratürlar kesinlikle geçmişe karışacak ve Josefine'nin istekleri için uygun bir karara varılmadıkça yeniden ortaya çıkmayacakmış. Ama işte düşüncelere dalmış bir büyük adam, nasıl bir çocuğun boşboğazlığını duyar da duymazdan gelirse, halk da bütün bu açıklamaları, kararları ve karar değiştirmelerini gerçekte iyi yürekli, ama yumuşamaz bir tutumla işitmezlikten geliyor.

Josefine'nin ise boyun eğdiği yok; örneğin, bu yakında şöyle bir sav ileri sürdü: Çalışırken bileği incinmiş de, şarkı söylerken ayakta dikilmek zahmet veriyormuş kendisine; bundan böyle şarkılarını kendilerinde bile kısaltmaya gitmek zorundaymış. Hani Josefine her ne kadar topallıyor ve adamları tarafından koltuklanıyorsa da, kimse ortada gerçek bir incinmenin varlığına inanmıyor. Josefine'nin narin vücudunun bizimkilerden ayrı bir duyarlıkla donatıldığını itiraf etsek bile, değil mi ki bir işçi ulusuz ve Josefine de bu ulusun bir parçasıdır, öyle her sıyrık için topallamaya kalkarsak, bütün halk topallamaktan kendini alamaz. Josefine istediği kadar bir kötürüm gibi onun bunun yardımıyla yürümeye çalışsın ve sözkonusu durumda istediği kadar eskisinden sık halka görünsün, halk onun şarkılarını yine her zamanki gibi şükran ve hayranlıkla dinliyor, kısaltma işinden dolayı da ortalığı pek gürültüye vermiyor.

Habire topallayamayacağından tutup bir başka şey uyduruyor Josefine, yorgunluğunu öne sürüyor, keyifsizliğini, güçsüzlüğünü bahane ediyor. Artık konserden ayrı olarak bir de tiyatro seyrediyoruz. Bakıyoruz, peşindeki taraftarları şarkı

söylesin diye Josefine'ye ricalar yöneltiyor, yalvarıp yakarıyorlar. Hay hay, söylemek istiyormuş ama, söyleyemiyormuş işte. Bunun üzerine onu avutuyor, dört bir yandan kendisine iltifatlar yağdırıyor, onu tutup nerdeyse kucaklayarak şarkı söylemesi için önceden belirlenmiş yere getiriyorlar. Sonunda Josefine, neye yorumlanacağı bilinmeyen gözyaşlarıyla boyun eğiyor, ama anlaşılan son gücünü kullanıp bitkin durumda şarkıya başlamak istiyor; kolları eskisi gibi açılmış değil de, biraz fazla kısa izlenimini uyandıracak gibi vücudundan sarkıyor aşağı; böyle bir durumda şarkıya başlamak istiyor, ama yine de işin yürümeyeceği anlaşılıyor, ansızın öfkeli bir baş oynatışıyla bunu belli ediyor Josefine ve gözlerimizin önünde yere yığılıp kalıyor. Ne var ki, sonradan kendini toparlayıp yeniden kalkıyor ayağa ve şarkı söylemesini sürdürüyor; sanırım eskisinden de pek değişik olmuyor söylediği şarkı; insanın kulağı çok ince nüansları ayırt edebiliyorsa, işte her zamankinden ayrı biraz bir heyecanın varlığı duyulabiliyor seste ve bu heyecan da şarkının sadece yararına oluyor. En sonunda da, hatta eskisinden az bir yorgunluk göze çarpıyor Josefine'nin halinde. Süzülür gibi sekişi böyle nitelenebilirse, sağlam adımlarla, taraftarlarının yardımlarını geri çevirerek ve saygıyla önünden çekilen kalabalığı soğuk bakışlarla süzerek uzaklaşıyor.

Bu son günlerde böyleydi durum; ama en yeni olay, şarkı söylemesinin beklendiği bir anda Josefine'nin ortadan kayboluşu. Kendisini yalnızca adamları aramıyor, çok kişi üstlendi bu işi, ama boşuna! Josefine kayıplara karıştı, şarkı söylemekten kaçıyor, şarkı söylesin diye kendisine ricada bulunulmasını bile istemiyor, bu kez büsbütün bıraktı bizleri.

Tuhaftır ama, ne kadar da yanlış hesabı şu zekî Josefine'nin; öyle ki, sanki hiç önünü arkasını hesaplamıyor da, dünyamızda pek hazin olmaktan kurtulamayacak yazgısının peşi sıra sürüklenip gidiyor. Şarkı söylemeyi kendi eliyle bir yana itip,

ruhlarımız üzerindeki otoritesini kendi eliyle yok ediyor. Bu ruhları o kadar az tanımasına karşın, nasıl onların üzerinde böyle bir otoriteyi kurabilmiş, şaşılacak şey! Saklanıyor, şarkı söylemiyor, ama halk, bu serinkanlı, bir düş kırıklığından uzak, kendine hâkim, kendi içinde dingin bu kitle, görünüş her ne kadar yalanlasa da, sadece armağan verip asla kimseden, hatta Josefine'den bile armağan kabul etmeyen bu ulus, yine kendi yolunda yürüyüp gidiyor.

Josefine'nin ise yaman olacak hali. Çok geçmeden son ıslığı ortalıkta yankılanıp sönecek. Josefine, ulusumuzun bengi tarihinde yalnızca bir epizottur ve halkımız bu kaybın altından kalkacaktır. Elbet, kolay değil bizler için; bundan böyle tam bir suskunluk içinde nasıl bir araya gelebilir, toplantılar düzenleyebiliriz? Ama Josefine varken de suskun değil miydi bu toplantılar? Sanki Josefine'nin gerçek ıslığı, bu ıslığın anısından çok mu daha sesli, çok mu daha canlıydı? Bu ıslık, onun sağlığında bile hepsi bir anı değil miydi? O bilge davranışıyla halk, bu kaybedilmezliğinden ötürü değil mi Josefine'nin şarkılarını böyle el üstünde tuttu.

Yani yoksun kalacağımız, belki hiç de fazla bir şey olmayacak. Josefine'ye gelince, dünyanın mihnet ve çilelerinden kurtulmuş – bu ise ona göre seçilmişlere vergi bir şey –, ulusumuz kahramanlarının sayısız kalabalığı içinde kıvançla kaybolacak ve çok sürmeden bütün öbür kardeşleri gibi, tarihle uğraşmadığımız için çifte bir esenliğe kavuşarak unutulup gidecek.

EK

«Richard ve Samuel» Romanının İlk Bölümü

Yazan: Max Brod ve Franz Kafka

SONSÖZ

ÖNSÖZ

Bu yazının «Herderblätter» dergisindeki ilk baskısında (Prag, 1912) aşağıdaki önsöz yer alıyordu:

«Değişik karakterde iki dostun birbirine paralel olarak tuttuğu günlükler, «Richard ve Samuel – Orta Avrupa Topraklarında Ufak Bir Gezi» adını taşıyan küçük bir ciltte toplanmış bulunuyor.

Samuel, yaşam ve sanatın bütün alanlarında tam bir ciddilikle kapsamlı bilgiler devşirmek, bu konularda doğru dürüst yargı verme yeteneğini elde etmek için çaba harcayan, ama bunu yaparken bir kuruluğa, hele bir kılı kırk yararlığa kaçmaktan sakınan dünyaya açık bir gençtir. Richard'ın ise özel ilgi duyduğu belli alanlar yoktur; kendini bilmecemsi duyguların, ondan da çok varlığındaki güçsüzlüğün akıntısına bırakmış, sürüklenip gitmektedir; ama tesadüfen içinde bulunduğu o dar çemberde öylesine derinleşir, öylesine doğal bir bağımsızlıkla davranır ki, asla ucuz bir acayiplik izlenimi uyandırmaz çabaları. İki arkadaşın işine gelince: Samuel bir sanat dergisinde sekreter, Richard bankada memurdur. Samuel varlıklı biridir; öyleyken sekreterlik yapmasının tek nedeni, günlerini boş geçirebilme gücünü kendinde göremeyişidir. Richard ise çalışmasıyla hayatını kazanmaktadır, başarıyla yürüttüğü hatırı sayılır bir işi vardır.

Okul arkadaşları olmalarına karşın, iki dost, sözkonusu yolculukta ilk kez uzun süre yalnız kalırlar. Anlaşılmaz bir gözle bakarlar birbirlerine, ama birbirlerini pek sevip sayarlar. Pek çok kez birbirlerine yaklaşır, pek çok kez birbirlerinden

uzaklaşırlar. Bu yazıda, iki dost arasındaki ilişkinin nasıl başlangıçta aşırı bir mahremiyet havasına bürünecek kadar alevlenip tutuştuğu, derken kimi olayların ardından Milano'yla Paris'in netameli toprağında ilgili ateşin yatışıp, Samuel ile Richard arasında erkeksi bir anlayışa yerini bırakarak pek sağlam temellere oturduğu anlatılır. Yolculuk iki dostun yeteneklerini birleştirip, kendine özgü yeni bir sanat anlayışında kaynaştırmasıyla son bulur. İki erkek arasındaki dostluk ilişkisinde rastlanabilen o bir sürü nüansı anlatmak, beri yandan gezilip görülen ülkeleri, birbiriyle çelişen ikili bir bakış açısından yola koyulup, çokluk haksız bir davranışla egzotik yerler için saklı tutulan bir tazelik ve özen içinde göz önüne sermek, bu yazının amacını oluşturmaktadır.

İLK UZUN TREN YOLCULUĞU
(PRAG – ZÜRİH)

SAMUEL: 26.8.1911; öğleyin saat biri 2 dakika geçe hareket.

RİCHARD: Samuel'in, minik cep takvimine kısa kısa bir şeyler çiziktirdiğini görünce, yine o eski güzel fikir geliyor aklıma: Her birimiz, bu geziye ilişkin bir günlük tutmalıyız. Bunu kendisine açıyorum; ilkin yanaşmıyor, sonra peki diyor, her iki davranışı için de birtakım nedenler ileri sürüyor, her iki defasında da ancak üstünkörü kavrayabiliyorum bu nedenleri. Ama zararı yok, günlük tutalım da. İşte yine benim not defterime gülüyor Samuel; benim defter de siyah bez ciltli, yeni, kare biçiminde, daha çok okul defterini anımsatan battal bir şey. Bu defteri bütün gezi boyunca cepte taşımanın güç olacağını, hiç değilse rahatsızlık vereceğini seziyorum. Hani Zürih'te Samuel'le gidip daha kullanışlı bir defter alabilirim kendime. Samuel'in dolmakalemi de var, zaman zaman bana ödünç verebilir.

SAMUEL: İstasyonun birinde tam bizim kompartımanın penceresinin karşısında köylü kadınlarıyla dolu bir vagon. Gülen bir kadının kucağında bir diğerinin uyuduğu görülüyor. Derken uyuyan kadın uyanıp yarı uykulu el ediyor, «gelin!» diyor bize. Gelemeyeceğimizi bildiği için, adeta bizimle eğleniyor. Bitişik kompartımanda oturan esmer, vakur, oturduğu yerde hiç kımıldamayan bir başka kadın. Başını enikonu arkaya atmış, camdan dışarılara bakıyor. Delphi'li Sibylle.

RİCHARD: Samuel'de beğenmediğim bir şey: Tanışmalara istekli, sahte bir âşinalık taşan, nerdeyse sevgi dilenen bir edayla köylüleri selamlayış. Derken tren kalkıyor; başlangıçta dudaklarına fazlasıyla iri oturtulmuş gülümsemesi ve şapkasını sallayışıyla yalnız kalıyor Samuel. Yoksa abartmaya mı kaçıyorum? Samuel, günlüğüne düştüğü ilk notu bana okuyor; üzerimde derin bir izlenim bırakıyor not. Keşke köylü kadınlara daha çok dikkat etseydim! Kondüktör, Pilsen'de kahve içmek isteyen olup olmadığını soruyor; sanki bu yolu şimdiye dek sık sık gidip gelen kimselerle konuşuyormuş gibi, hiç de pek anlaşılmıyor söyledikleri. Kahve içmek isteyen oldukça, yeşil renkte dar ve uzun bir etiketi kompartımanın penceresine yapıştırıyor; Misdroy'daki gibi tıpkı: Henüz bir iskelesinin bulunmadığı günlerde uzakta demirleyen vapurlar, yolcularını boşaltmak için gereken kayık sayısını flamalarla karadakilere bildirirdi. Samuel, Misdroy'u hiç bilmiyor; kendisiyle daha önce Misdroy'a gitmemiş olmam yazık. Ben oradayken pek güzeldi Misdroy, şimdi de olağanüstü güzeldir mutlaka. Tren de çok hızlı yol alıyor, zaman pek çabuk geçiyor. Uzak gezilere karşı şu an içimde bu ne büyük özlem! Pilsen istasyonunun peronunda içilen kahve. Kahve almak için ille etiket şark değil, onsuz da olabiliyor.

SAMUEL: Peronda dikilirken, yabancı bir kızın bizim kompartımandan dışarısını seyrettiğini görüyor, daha sonra adının Dora Lippert olduğunu öğreniyoruz. Şirin, iri burunlu; dantelli beyaz bluzunun dar oyulmuş bir yakası var. Yolculuğun sonrasında ortaklaşa gözlemlediğimiz ilk olay: Kızın kâğıda sarılmış kocaman şapkası, bagaj yerinin filesinden hafifçe başımın üzerine sarkıyor. Eski yerinden alınarak Insbruck'a atanan bir subay çocuğu olduğunu, hanidir görmediği anne ve babasının yanına gittiğini öğreniyoruz kızın. Pilsen'de teknik bir büroda çalışıyormuş; tam gün; işten göz açamıyormuş, ama memnunmuş, hayatından şikâyeti yokmuş. Bü-

roda «anasının kuzusu» «bizim küçük kırlangıcımız» diye çağırıyorlarmış kendisini. Büroda hep erkekler varmış ve en gençleri oymuş aralarında. Aman vakit bir neşeli geçiyormuş ki! Gardıropta şapkalar değiştirilir ya da mürekkep kaleminin sapı zamkla dosya çantasına yapıştırılır, sabah saat on molasında kahvaltı çörekleri masalara çivilenirmiş. Derken böyle masum bir şakada biz de rol oynamak fırsatını bulduk, çünkü bürodaki arkadaşlarına şöyle bir kart yazdı kız: «Yanlış bir trene bindim, şu anda Zürih'deyim. Candan selamlar.» Zürih'te kartı postaya verecekmişiz, ama centilmen kişiler olarak karta sonradan bir şey eklemememizi bizden rica ediyormuş. Bürodakiler kuşkusuz tasaya kapılacak, telgraf çekecek ve Allah bilir daha neler yapacaklarmış. Wagner'in hayranlarından kız; Wagner'in oyunlarından hiçbirini kaçırmıyormuş. «Geçenlerde Isolde rolünü oynayan şu Bayan Kruz»; şimdilerde Wagner'le Wesondonk arasındaki mektuplaşmayı okuyormuş, hatta yanına almış, Insbruck'a götürüyormuş kitabı; bir baydan, kuşkusuz kendisine piyanoda seçmeler çalan bay olacak bu, ödünç almış. Ne yazık ki piyano konusunda pek yeteneği yokmuş; evet, bize birkaç laytmotif mırıldandığından beri bildiğimiz şey bu, çikolataların yaldızlı kâğıtlarını topluyormuş, bunlardan kocaman bir küre yapmış yanında götürüyormuş. Küreyi bir kız arkadaşına verecekmiş; ancak, arkadaşının onu ne yapacağı konusunda bir şey söylemiyor. Ama puroların kâğıt kuşaklarını da topluyormuş, kesinlikle bir tepsi yapmakta kullanacakmış bunları. – Yolda karşılaştığımız ilk Bavyera'lı kondüktör, bu subay kızının Avusturya askerleri, kısaca askerler üzerine açık seçiklikten uzak çelişkili görüşlerini sözü uzatmadan, büyük bir kesinlikle açığa vurmasına yol açıyor. Çünkü kız yalnız Avusturya askerlerine değil, Alman askerlerine de, daha doğrusu bütün askerlere miskin şeyler gözüyle bakıyor. Peki ama, bürosunda çalışırken askerî bando geçtiği zaman pencereye koşmuyor muymuş? Koşmuyormuş işte, çünkü geçenlerin as-

kere benzer tarafları yokmuş ki! Evet, kendinden küçük kızkardeşi, o başkaymış; Insbruck'taki subay gazinosuna habire dansetmeye gidermiş. Diyeceği, üniforma hiç de etkilemezmiş kendisini, subaylara hiç önem vermezmiş. Sanırım bu görüşünde, biraz kıza piyano seçmelerini ödünç veren bayın, biraz da Fürth istasyonunun peronunda aşağı yukarı dolaşmamızın rolü var; çünkü trendeki yolculuğun ardından biraz yürür yürümez kendini pek zinde hissediyor kız, ellerini kalçaları üzerinde gezdiriyor. Richard savunuyor askerleri ve tamamen ciddi savunmasında. Kızın kullanmaktan hoşlandığı deyimler: enfes – sıfır onda beş ivme – kapı dışarı etmek – şipşak – miskin.

RİCHARD: Dora L.'nın sarı renkte bir yığın ayva tüyüyle örtülmüş tombul yanakları var; ama o kadar soluk şeyler ki, bir pembelik belirinceye kadar ellerin pek uzun süre üzerlerine bastırılması gerekiyor. Fena bir korsa takmış, bluzunun göğüs üzerine düşen kenarı buruş buruş; insan ister istemez gözlerini çeviriyor. Onun yanında değil de, karşısında oturduğuma seviniyorum, yanıbaşımda oturan biriyle konuşamıyorum pek. Samuel, yine gelip benim yanıma oturmayı yeğliyor. Dora'nın yanına oturmaktan da hoşlanıyor öte yandan. Bense, biri yanıma oturmaya görsün, duygu ve düşüncelerimi ele geçirmeye çalışıyormuş gibi bir sanıya kapılıyorum. Nihayet böyle birine karşı baştan beri tetikte bekleyen bir gözü olamıyor insanın, gözlerini ilkin bu kimseye döndürmek zorunda kalıyor. Tabii karşılarında oturduğum için, Dora ile Samuel'in söyleşisinden, hele tren giderken uzak kalıyorum; insan bütün nimetlere birden kavuşamıyor. Ancak, pek kısa sürelerle de olsa sustuklarını görüyorum ikisinin, kuşkusuz benim bunda bir suçum yok.

Kıza hayranlığımı belirtiyorum, müziğe karşı büyük bir yeteneği var. Ancak, kız kendisine alçak perdeden kimi aryalar söylerken, Samuel alaylı gülümser gibi görünüyor. Belki pek

yerinde değildi yaptığım; ama ne de olsa kocaman bir kentte tek başına yaşayan bir kızın müziğe bu kadar candan ilgi göstermesine hayran kalmamak elde değil. Hatta odasına kiralık bir piyano almış. Tasavvur buyrulsun hani: Bir yanda bir piyanonun bir yerden bir yere taşınması gibi (üstelik büyük bir piyano) bir aile için bile güçlükler doğuran pek zahmetli bir iş, öte yandan böyle güçsüz bir kız. Ne büyük bir bağımsızlık ve azim gerekli bunun için.

Evde ne yiyip içtiklerini soruyorum. İki kız arkadaşıyla birlikte kalıyormuş; akşamları aralarından biri bir mezeci dükkânından yenecek şeyleri alıp geliyormuş; çok iyi vakit geçiriyor, bol bol gülüyorlarmış. Bütün bunların gaz lambasının ışığında yapıldığını işitmek tuhafıma gidiyor, ama bunu ona söylemek istemiyorum. Besbelli ışık durumunun iyi olmaması önemli değil kız için; yoksa enerjik tutumuyla dayatır ve ev sahibesinden daha iyi bir aydınlatma aracı koparabilirdi kuşkusuz; yeter ki böyle bir şey yapmak aklına gelsindi. Konuşma sırasında içinde ne varsa göstermeden duramadığı küçük çantasında iğrenç, sarı bir suyla dolu bir ilaç şişesi görüyor, bunun üzerine sağlığının pek yerinde olmadığını, hatta uzun süre hasta yattığını öğreniyoruz. Hastalığının ardından pek halsiz düşmüş. O zaman şef büroya yarım gün gelmesini önermiş; kendisine karşı işte böyle nazik davranılıyormuş büroda. Şimdi bu ilacı alması gerekiyormuş. En iyisi ilacı pencereden dışarı boca etmesini tavsiye ediyorum. Hani tavsiyemi, biraz benimser gibi oluyor, çünkü ilacın berbat bir tadı var; ama dediğimi gerçekten yapmasını sağlayamıyorum; oysa kıza doğru eğilip, insan organizmasındaki rahatsızlıkların doğal yoldan tedavisi konusundaki pek açık seçik görüşlerimi anlatmak için her zamankinden büyük bir istek duyuyorum; ona yardım etmek, en azından çaresiz kalmış kızcağızı birtakım kötü sonuçlardan esirgemek gibi içtenlikli bir niyet, bunu yapmaya zorluyor beni; kendime, hiç değilse kı-

zın açısından, mutlu bir rastlantı gözüyle bakmak istiyorum. Kız gülmekten bir türlü kendini alamayınca, son veriyorum sözlerime. Bütün konuşma süresince Samuel'in başını oynatıp durması, beni baltalayan bir başka neden oluyor. Hani tanıyorum kendisini, doktorlara inanır ve doğal yoldan tedavi yöntemini gülünç bulur. Onun bu tutumunu da pekâlâ anlıyorum: Şimdiye kadar yolu hiç hekime düşmedi; dolayısıyla, bu konu üzerinde ciddi düşüncelere hiç yer vermedi kafasında. Örneğin, bu ilaçla kendisi arasında asla ilişki kuramaz. Kızla yalnız olsaydım, ikna edebilirdim kendisini. Çünkü bu konuda haklı değilsem, haklı olduğum bir başka konu yok demektir.

Kızdaki kansızlığın nedenini daha baştan anlamıştım: Büro. Hani her şey gibi, bürodaki yaşantılarına da şaka gözüyle bakabilir insan (ve kız da içtenlikle böyle algılıyor durumu, ancak bunda düpedüz aldanıyor), ama ya gerçekteki o mutsuz sonuçlar? Nihayet benim kendi durumum ortada. Üstelik bir kız nasıl büroda oturup çalışabilir, bir kadın etekliği hiç gitmez büro işine; nasıl böyle bir eteklik dört bir yana gerilir de kaskatı tahta bir sandalyenin üzerinde saatlerce aralıksız sağa sola kayabilir. Sonunda o dolgun kalçalar yassılır ve yazı masasının kenarına bastırılmaktan göğüsler içeri göçer. Abartmaya mı kaçıyorum yoksa? Büroda çalışan bir kız, benim için hep hazin bir manzara oluşturmuştur.

Samuel, daha şimdiden enikonu senli benli oldu kızla. Hatta onu bizimle trenin restoranına gelmeye razı etti, ki doğrusu bunu hiç aklımdan geçirmezdim. Restorandan içeri, tanımadığımız yolcuların arasına her üçümüz, daha şimdiden nerdeyse inanılmaz bir birlik ve bütünlük oluşturarak dalıyoruz. Bir dostluğun pekiştirilmesi isteniyorsa, yeni bir çevrenin aranıp bulunması gerektiği hatırdan çıkarılmamalıdır. Hatta şimdiden kızın yanında bile oturabiliyorum; şarap içiyoruz, kollarımız birbirine dokunuyor, içimizdeki ortak tatil sevinci

bizi gerçekten bir aile yapıp çıkıyor.

Şu Samuel, bardaktan boşanırcasına yağan yağmurun da desteklediği bütün yoğun direnişlere karşın, yine de trenin Münih'te kaldığı yarım saatten yararlanarak bir otomobil gezisi yapmaya kandırdı kızı. Kendisi bir araba alıp gelmeye gittiğinde, kız, gar binasının holünde kolumdan tutarak: «N'olur, bu araba gezisini önleyin!» dedi. «Sizinle gelemem ben! Dünyada gelemem. Bunu size söylüyorsam, size güvenim var, onun için. Arkadaşınızla konuşulacak gibi değil çünkü. Zırdelinin biri.» Arabaya biniyoruz, bütün bu durum eza veriyor bana; beri yandan, tıpkı sinematoğraf filmi *Beyaz Esir*'yi anımsatıyor, orada da filmin kahramanı masum kız, daha istasyondan çıkar çıkmaz, tanımadığı bazı adamlar tarafından karanlıkta bir otomobilden içeri tıkılır ve kaçırılıp götürülür. Oysa Samuel'in keyfine diyecek yok. Arabanın önündeki kocaman güneşlik görüşü engellediğinden, binaların ancak birinci katlarını zar zor seçebiliyoruz. Vakit gece. Bir bodrum katın görünümü. Ama Samuel, bu görünümden kalkarak sarayların ve kiliselerin yüksekliğiyle ilgili fantastik sonuçlara varıyor. Oturduğu karanlık köşede Dora'nın susup durması ve benim nerdeyse kızın patlayıvermesinden korkmam üzerine, yine de şaşırır gibi oluyor Samuel ve bana göre biraz fazla klasik bir edayla kıza soruyor: «Ne o, yoksa bana kızdınız mı, Froylayn? Size karşı fena bir şey mi yaptım acaba vb.» Kız cevap veriyor: «Madem ki bir kez buradayım, neşenizi kaçırmak istemem tabii. Ama beni zorlamayacaktınız. Ben hayır diyorsam, bir nedeni var bunun. Sizinle gelemezdim işte.»

«Peki niçin?» diye soruyor Samuel. – «Bunu ben size söyleyemezdim. Gece vakti erkeklerle araba içinde dolaşmanın bir kıza yakışmayacağını sizin bilmeniz gerekirdi. Sonra, bir şey daha var. Diyelim ki sözlü bir kızım...» Samuel'le ben, bunun o Wagner'ci bayla ilgili olacağını seziyoruz. Doğrusu

benim hiç suçum yok olup bitenlerde, ama yine de kızı neşelendirmeye çalışıyorum. Şimdiye kadar kıza biraz yukarıdan davranan Samuel de yaptığından pişmanlık duymuşa benziyor ve bundan böyle sürdürdüğümüz gezintiye ilişkin şeyler konuşuyor yalnız. Şoför, isteğimize uyup araba içinden bizim göremediğimiz, ama görülmeye değer yerlerin isimlerini söylüyor. Islak asfalt üzerinde lastikler, tıpkı bir sinematograf aygıtı gibi uğuldayarak kayıyor. Yine 'Beyaz Esire'. Bu yıkanmış boş ve uzun siyah caddeler? En açık seçik gördüğümüz şey, *Dört Mevsim* lokantasının perdeleri çekilmemiş büyük pencereleri oluyor. *Dört Mevsim*, alabildiğine zarif bir lokanta adı olarak yabancı gelmiyor bize. Üniformalı bir garsonun bir masadaki topluluk önünde eğilişi. İyi bir şans eseri aklımıza gelip, ünlü Wagner heykeli olduğunu açıkladığımız bir heykele karşı ilgi duyuyor kız. Ancak yağmur altında şıpırdayıp duran fıskiyeleriyle *Özgürlük Anıtı* önünde uzunca süre duraklıyoruz. Varlığı ancak sezgiyle algılanabilen Isar üzerindeki köprü, *İngiliz Parkı* boyunca uzanan şahane villalar. Ludwig Caddesi, Theatin Kilisesi, Başkumandanlar Galerisi, Pschorrbrau. Bilmiyorum neden, daha önce pek çok kez Münih'te bulunmama karşın, her şey yabancı bana. Sendling Kapısı ve sonunda en çok Dora'yı düşünerek vaktinde yetişemeyeceğimizden tasalandığım istasyon binası. Taksimetrenin gösterdiğine göre, tam yirmi dakika hesap edilerek kurulmuş bir yay gibi bir uğultuyla kenti gezip dolaştık, sonra çıktığımız yere geldik.

Sanki bizler Münih'li akrabalarıymışız gibi, Dora'mızı Insbruck'a giden bir vagona yerleştiriyoruz; burada üzerindeki siyah giysiyle bizden çok daha tehlikeli görünen bir hanım, gece için kızı himayesine alıyor. O anda, Samuel'le ikimize hiç çekinilmeden bir kızın emanet edilebileceğini görüyorum.

SAMUEL: Dora işi tam bir fiyaskoyla sonuçlandı. Giderek

kötüye sardı durum. Niyetim, yolculuğa ara vermek ve Münih'te gecelemekti. Akşam yemeğine, yani aşağı yukarı Regensburg istasyonuna kadar bunun gerçekleşebileceği kanısındaydım. Bir kâğıt parçası üzerine birkaç kelime yazarak Richard'la bu konuda anlaşmayı denedim. Ama Richard bir türlü kâğıdı okumaya yanaşmadı, onu hep saklayıp gizlemeye baktı. Nihayet önemi yok, pek de ince ruhlu denemeyecek kız zaten şuncacık hoşuma gitmemişti. Ancak, Richard şatafatlı hitapları ve komplimanlarıyla onu şımartıp durdu. Bu da işte kızı sersemce nazlanmasında yüreklendirdi ve nazlanma arabada büsbütün çekilmez durum aldı. Bunun doğal sonucu olarak, ayrılırken düpedüz çıtkırıldım birine dönüştü kız; tabii bavulunu taşımayı unutmayan Richard ise, sanki Dora kendisini layık olmadığı bir mutluluğa boğmuş gibi davrandı. Oysa benim yalnızca tatsız bir duygu vardı içimde. Kısacası, tek başına geziye çıkan ya da kendilerine her nasılsa özgür bir gözle bakılmasını isteyen kadınların, bazen karşısındakini cezbederek, bazen itip uzaklaştırarak ve böylelikle karşısındakileri şaşırtmaktan kendilerine üstünlük sağlamaya çalışarak günümüzde belki modası geçmiş hoşa gitme girişimlerine başvurmaktan vazgeçmesi gerekir. Çünkü sözkonusu davranışın içyüzü görülür derken ve insan onların amaçladıklarından daha çok itilip uzaklaştırılmaya sevkle koşmaya başlar. Dönüp kompartımanımıza giriyoruz; bavulları falan olduğu gibi bırakıp dışarı çıkmak, yürek çarpıntılarına uğratti Richard'ı: not defterini başının altına yastık yapıp, yukarıda bir yere astığı pardösüsünün bir cibinlik gibi yüzüne sarkmasını sağlayarak yatmaya hazırlanıyor. Hiç değilse uyku sözkonusu oldu mu, umursamaz birine dönüşmesi hoşuma gidiyor. Örneğin, bana sormadan, benim trende uyuyamayacağımı bile bile lambayı karartıyor. Kendisiyle aynı kompartımanda yolculuk edenlerden özel bir ayrıcalığı varmış gibi, oturduğu kanepenin üzerine uzanıp yatıyor. Hemen de mışıl mışıl uyumaya başlıyor. Öylcyken uykusuzluktan sızlanmadığı zaman yok gibi.

Kompartımanda bizden başka iki Fransız genci daha var, Cenevre'li lise öğrencileri. Biri, siyah saçlısı gülüyor durmadan; hatta Richard'ın kendisi için kanepede pek oturacak yer bırakmadığına (işte öylesine uzanıp yayılıyor Richard) gülüyor; sonra Richard'ın bir an doğrulup kompartımandakilerden fazla sigara içmemelerini rica etmesinden yararlanarak, onun yattığı yerden birazını ele geçirebildiğine gülüyor. Yer kapma konusundaki bu küçük savaşımlar, yabancı dil konuşan gençler tarafından büyük bir rahatlıkla, özür dilemelere ve suçlamalara başvurulmaksızın yürütülüyor. Fransızlar birbirlerine bisküvi ikram edip sigara sarıyor, sık sık kalkıp koridora çıkıyor, birbirlerine seslenip dışarı çağırıyor ve derken yine içeri giriyor, böylelikle geceyi kısaltıyorlar. Lindau'da (onlar «Lendo» diyor) bu gece vakti için şaşırtıcı bir durulukla Avusturya'lı kondüktöre camdan gülüyorlar. Bir başka ülkenin kondüktörleriyle karşılaşmak, üzerlerinde dayanılmaz ölçüde komik bir izlenim bırakıyor. Çok aşağıda, bacaklarının önünde sallanıp duran kocaman kırmızı çantasıyla Fürth'te gördüğümüz Bavyera'lı kondüktör de bizim üzerimizde böyle bir izlenim bırakmıştı. Trenin lambalarının aydınlattığı dümdüz uzanıp giden Bodensee'yi, karşı kıyıdaki uzak ışıklara kadar, kasvetli ve buğulu, hayli bir süre izliyoruz. Okulda öğrendiğim eski bir şiir geliyor aklıma: «Bodensee üzerinden geçip giden atlı». Şiirin tümünü anımsamaya çalışarak bir süre oyalanıyorum. Üç İsviçre'linin kompartımana girişi. Biri sigara içiyor. İkisi indikten sonra kompartımanda kalan üçüncüleri, ilkin silik bir izlenim bırakıyor insanda, ama sabaha karşı aydınlanıp ortaya çıkıyor; Richard'la siyah saçlı Fransız arasındaki anlaşmazlığa, adeta her ikisini de haksız bularak ve gecenin kalan bölümünde gezi sopasını bacaklarının arasına kıstırıp ikisi arasına yerleşerek son veriyor. Oturarak da uyuyabileceğini gösteriyor, Richard.

Bütün tren yolu boyunca uzanan küçük kentlerle köylerin

hepsinde tek başlarına duran, dolayısıyla pek dik görünen evleriyle İsiviçre şaşırtıyor bizi. St. Gallen'de bir sokak oluşturduğu görülmüyor binaların. Belki bu özellikte, St. Gallen sakinlerindeki o Alman ayrı baş çekerliği açığa vuruyor kendini; beri yandan, arazinin kendisinden doğan güçlükler de sözkonusu durumu destekliyor. Koyu yeşil pencere kepenkleri ve ahşap duvarlarıyla balkonlardaki bol yeşillikle her evin villamsı bir görünümü var. Buna karşılık bir firma, bir tek firma seçiliyor. Ailenin oturacağı yerle işyeri arasında bir ayrıma gidilmemişe benziyor. Görülecek işleri villalarda görme alışkanlığı, R. Walser'ın «Der Gehilfe» romanını pek anımsatıyor bana.

27 Ağustos pazar, sabahın beşi. Bütün pencereler henüz kapalı, herkes uyuyor. İçimde, bu trene kapatılmış olup çevremizdeki aynı berbat havayı ortaklaşa soluduğumuz, oysa dışarıların ancak gece yol alan bir trenden ve aralıksız yanıp duran bir lambanın altından doğru dürüst gözlemlenebilecek bir doğallıkla üzerlerindeki tülü sıyırıp atarak ortaya çıktığı duygusu kaybolmuyor bir türlü. Dışarıdaki arazi ilkin karanlık dağlarla bizim tren arasında pek dar bir vadi olarak beliriyor, sonra adeta tavandaki pencerelerden sızan sabah buğusuyla beyazımsı aydınlanıyor; çimenler terütaze ve sanki daha önce kendilerine hiçbir el dokunmamış gibi, beni bu kurak yılda pek şaşırtan özsulu bir yeşillikle giderek kendilerini açığa vuruyor; güneş yükseldikçe ağır ağır bir değişim geçirerek sararıp soluyor otlar. Bütün gövde boyunca ta köklere kadar tüm zenginliğiyle aşağılara sarkan iğne yapraklı kocaman ağır dallarıyla ağaçlar. Böylesi sahnelere İsviçre'li ressamların tablolarında rastlanır sık sık; ben, bunlara şimdiye kadar hep stilize şeyler gözüyle baktım.

Bir anne, çocuklarıyla temiz bir sokakta pazar gezmesine çıkıyor. Annesi tarafından büyütülen Gottfried Keller'i anımsıyorum.

Wiesenland'da nereye bakılsa alabildiğine titiz çatılmış çitler; kurşunkalemler gibi sivriltilmiş gri kazıklardan oluşuyor kimi. Çocukken içindeki grafiti çıkarmak için kurşunkalemleri uzunlamasına dilimlere ayırırdık. Böylesi çitleri hiç görmemiştim. Demek oluyor ki, her arazi günlük yaşamın ortasında yeni bir şeyler çıkarıyor insanın önüne ve türlü izlenimlerin sağladığı kıvancın peşine takılarak, karşılaşılan seyrek manzaraları kaçırmaktan sakınmak gerekiyor.

RİCHARD: Sabahın ilk saatlerinde bir kendi başına bırakılmışlık içinde İsviçre. Samuel, sözde görülmeye değer olan, ama ben daha başımı kaldırıp bakmadan gerilerde kalan köprüyü göstermek için uyandırıyor beni; köprünün manzarası belki kendisine İsviçre'yle ilgili ilk güçlü izlenimi sağlıyor. Bu ülkeyi, içteki alacakaranlıktan bakarak dışarların alacakaranlığında ilk kez uzun süre seyrediyorum. Gece, olağanüstü denebilecek kadar iyi uyudum; zaten trenlerde hemen hep uyurum bu uykuyu. Trende uyumalar, kısaca kusursuz başardığım bir iştir. Uzanırım kanepeye, başımı yere koymakta acele etmez, önce hazırlık olarak birkaç değişik yatma pozisyonunu denerim; isterlerse dört bir yandan bana baksınlar, pardösüm veya yolculuklarda giydiğim kasketle yüzümü örterek kompartımandaki yolcuların arasından çekip alırım kendimi ve en son başvurulmuş yatış pozisyonunun başlangıçta sağladığı rahatlık bir esinti gibi beni uykulardan içeri taşır. İlkin kuşkusuz az yardımını görmem karanlığın, ancak uykunun ileriki seyrinde adeta bunun gereği kalmaz. Çevremdeki konuşmalar da eskisi gibi sürüp gidebilir isterse; ancak hep öyle olur ki, ciddi ciddi uyuyan bir kimseden gelen uyarıya, uzakta oturan boşboğazlar bile karşı duramaz. Çünkü yaşam tarzındaki en büyük karşıtlıkların tren kompartımanlarındaki kadar yakından, dolaysız ve şaşırtıcı biçimde bir arada bulunacağı ve karşılıklı gözlem dolayısıyla alabildiğine kısa sürede birbirlerini etkilemeye başlayacağı bir

başka yer yoktur pek. Uyuyan biri başkalarını hemen uyuklatmasa bile, onları daha bir sessiz davranmaya zorlar ya da hatta, bu yolculuktaki gibi, kendisi hiç istemese de, onları daha fazla düşüncelere dalmaya ve sonunda sigara içmeye sürükler; yazık ki bu yolculukta rahat düşlerin sağlıklı havasında sigara dumanından bulutları soluyup durdum hep.

Trende iyi uyumamı şöyle açıklıyorum: Fazla çalışmaktan ileri gelen sinirliliğin içimde yol açtığı gürültü başka zamanlarda uyutmuyor beni; ayrıca, bu gürültü, geceleyin kira evindeki sesler ve sokaktaki her türlü şamatayla, örneğin uzaktan doğru yaklaşan araba sesleri, sarhoşların kendi aralarındaki patırtılar, merdivenlerdeki ayak sesleriyle o kadar beslenip büyüyor ki, çokluk uyuyamayışımın tüm suçunu bu dış gürültülere yüklüyorum. Oysa ister vagonun suspensiyonlarından, ister tekerleklerin sürtünmesinden, ister rayların birbirine vurmasından kaynaklansın, trenin seyir sırasında çıkardığı takırtılardaki düzen, görünürde sağlıklı bir kimse gibi, üzerinde uyuyabileceğim rahat bir döşek oluşturuyor. Derken bu görünüş, çok geçmeden lokomotifin keskin bir düdük sesine ya da seyir temposundaki bir değişikliğe veya kesin olarak istasyonların uyandırdığı izlenimlere yerini bırakıyor; sözkonusu izlenim, bütün tren içinden olduğu gibi, benim uykumun içinden de, ta ben uyanana dek yol alıyor. Sonunda, hiçbir şaşkınlığa kapılmadan, istasyonların isimlerinin söylendiğini işitiyorum; bu kez Lindau, Konstanz ve sanırım Romanshorn gibi hiç beklemediğim yerler hepsi. Kendilerini salt düşte görmüşüm gibi pek işime yaramıyor bu isimler, bana rahatsızlık veriyor. Yolculukta uyansam, bu uyanış trende uyumaların doğasına ters düştüğü için, her zamankinden güçlü bir uyanış oluyor. Gözlerimi açıp, yüzümü bir an pencereye dayıyorum. Pek fazla bir şey gördüğüm yok; gördüklerim, düşlerdeki birinin savsak belleğiyle algılanıyor. Ama Würtemberg eyaletinde – bulunduğumuz yerin de Würtem-

berg eyaleti olduğunu kesinlikle seçebilmişim gibi bir duygu var içimde – gece saat ikide villasının balkonunda dikilip korkuluktan aşağı sarkan bir adam gördüğüme yemin edebilirim. Adamın arkasında aydınlık çalışma odasının kapısı aralık duruyor; sanki adam, yatmadan önce biraz serinlemek için odadan çıkmış. Lindau istasyonunda, ayrıca istasyona giriş ve çıkışta hayli şarkı ve türkülü bir gece vardı dışarıda. Genellikle cumartesiyi pazara bağlayan geceler yapılacak böyle bir yolculukta, uzun yol boyu uykuları ancak belli belirsiz sekteye uğratan zengin bir gece hayatıyla karşılaşıldığı için, uykular pek derin, dışarıdaki gürültü patırtılar pek taşkın görünüyor. İkide bir pencerenin bulanık camı önünden geçtiklerini gördüğüm, hiç kimseyi uyandırmamaya çaba harcayıp yalnız görevlerini yerine getirmeye çalışan kondüktörler, garların boşluğu içinde aşırı yüksek perdeden istasyonun isminin ilkin bir hecesini, sonra ötekilerini bize doğru sesleniyor. Derken yol arkadaşlarım, heceleri birbirine ulayıp istasyonun ismini çıkarmaya hevesleniyor ya da ayağa kalkıp bu ismi kendileri okumak için sık sık camı silerek pencereden dışarı bakıyorlar; benim başımsa çoktan yine tahta kanepe üzerine düşüyor.

Ama yolda benim kadar iyi uyuyup – Samuel bütün gece gözleri açık oturduğunu ileri sürüyor – derin uykulardan gözlerini açtığı zaman kendini yağlı bir yüz, ıslak bir vücut, sağa sola dağılmış saçlar, yirmi dört saat temizlenip havalandırılmaksızın trendeki tozlara göğüs germiş çamaşır ve giysilerle kompartımanın bir köşesine büzülmüş oturuyor bulmak ve bu durumda yolculuğu sürdürme zorunda kalmamak için, insanın, ancak gideceği yere vardıktan sonra uyanması gerekirdi. Şu an kendinde o gücü bulsa, uykuya lanetler savururdu insan; ancak bu durumda Samuel gibi belki parça pürçük uyuyan, ama kendilerine daha iyi dikkat edebilen, hemen bütün yolculuğu bilinçli sürdürebilen ve nihayet böyle bir ye-

teneğe sahip bulunduklarından her vakit akılları başlarında davranan kimselere içten içe gıpta duyuyor, bu durumda sabahleyin kendimi Samuel'in eline düşmüş görüyorum.

Pencerenin önünde dikiliyorduk; ben, yalnız onun hatırı için yapıyordum bunu. Samuel, İsviçre'de görülmeye değer şeyleri bana gösterip uyumakla neleri kaçırdığımı bana anlatırken, ben başımı sallıyor ve gördüğüm şeylere karşı tıpkı onun istediği gibi hayranlığımı belirtiyordum. Onun bendeki böylesi durumları ya farketmeyişi ya da bunları doğru değerlendiremeyişi bir mutluluk hani, çünkü özellikle böylesi zamanlar onun bana davranışındaki içtenlik büyük; oysa bu içtenliğe daha çok hak kazandığım pek çok zaman bana böyle davranmıyor. Pencere önünde dikilirken ciddi olarak düşündüğüm bir şey varsa, o da Lippert idi. Özellikle yeni tanıştığım kadınlar üzerinde gerçek bir yargıya hiç de kolay varamıyor, tanışıklık süresince daha çok kendi kendimi göz altında tutuyorum; çünkü bir hayli yapılacak şey görüyorum bu konuda. Dolayısıyla Lippert'te de, şöylece bir an sezip yine hemen yitirdiklerimden ancak gülünç denecek kadar küçük bir bölümünün farkında olmuştum. Ancak anılarda bu tanışlar yine tapınılmaya değer kılıklara bürünüyor; çünkü suskun kalıyorlar burada, kendi iş güçlerinin peşinden koşuyor, bizim şahsımızı bütünüyle unutarak tanışıklığımıza karşı küçümsemelerini açığa vuruyorlar. Ama anılarımın en yakınında bulunan Dora'ya bu kadar özlem duymamın bir başka nedeni var: Samuel'le bu sabah yetinemedim bir türlü. Dostum olarak benimle bir geziye çıkmak istemişti, ama bu kadarı çok bir şey değildi benim için. Sözkonusu gezide geçecek her gün yanıbaşımda olacak, çıplak vücudunu ancak banyoda görebileceğim ve bu görünüme karşı en ufak bir istek duymayacağım giyinik bir adam yanıbaşımda bulunacak demekti. Hani ağlamak istedim mi, Samuel başımı göğsüne dayamama ses çıkarmayacaktır; ancak onun erkek yüzünü, pek hafiften

sallanan sivri sakalını görmek – artık son veriyorum notlarıma – onun karşısında oturmak, beni esenliğe kavuşturacak yaşların gözlerime dolmasını sağlayabilir mi?

ÜÇ ELEŞTİRİ

GENÇLER İÇİN BİR ROMAN

Felix Sternheim: Genç Oswald'ın Öyküsü.
Hyperion Yayınevi Hans von Weber, Münih 1910

İster kabul edilsin, ister edilmesin, gençleri mutlu kılmak için yazılmış bir roman, bu.

Mektup biçimindeki romanı okurken, belki okuyucunun kendini biraz saf bir kimse yerine koyması gerekecektir; çünkü başını daha ilk anda bir duygunun değişmeden akıp giden seline daldırdı mı, kuruyup gider okuyucu. Hani yazarın aşağıdaki güçsüzlükleri, başlangıçta adeta sabahsı bir durulukta gözüne çarparsa, belki bunun nedeni, okuyucudaki sözkonusu saflık olacaktır. Çevresinde Werther'in gölgesi gezinen ve hep «tatlı», hep «şirin» sözcükleriyle kulakları inciten sınırlı bir sözcük dağarcığı; aralıksız dönüp duran, asla elden bırakılmayan, ama çokluk sözcüklere takılıp kalarak sayfalar boyunca dirimsellikten yoksun yol almaya çalışan bir kendinden geçmişlik havası.

Ancak, okuyucu romana biraz daha aşinalık kazandı mı, ayaklarının altında anlatı temeliyle uyum içinde güvenilir bir zemine kavuşuyor, o zaman romanın mektup biçiminin yazara, yazarın romana olduğundan daha çok gereksinim duyduğunu anlamak güçlük doğurmuyor pek. Mektup biçimi, sürüp giden bir durumdan kalkarak hızlı bir değişimin anlatı konusu yapılmasını, beri yandan hızlı değişimin hızlı tempo-

sunu yitirmemesini sağlıyor; sürüp giden bir durumun bir çığlıkla ilan edilmesine, beri yandan bu sürüp gidişin varlığını korumasına olanak veriyor. Hiç sakıncasız, gelişimin seyrinin durdurulmasını mümkün kılıyor: Çünkü akla gelmedik güçler, haklı tutkusu bizi heyecana sürükleyen adamı, mektuplarını yazarken koruyor; perdeler indirilmiştir; bütün vücudu dinginlik içinde; adeta elini kâğıt üzerinde düzenli gezdirip duruyor. Geceleri yarı uykularda yazılıyor mektuplar; bu arada gözbebekleri ne kadar büyürse, o kadar erken kapanıyor gözkapakları. Art arda iki mektup değişik adreslere yazılıyor; mektuplar ve sabahki yüz, o anda tanınmaz durumdaki gecemsi yüzü görmezliğe geliyor, akşamki yüzün gözlerinin içine henüz anlayışla bakabiliyor. «Canım, canım Gretchen» sözcükleri iki uzun cümle arasında üstü kapalı ortaya çıkıyor ve birden her iki cümleyi geriye itip düpedüz özgürlüklerine kavuşarak insanı şaşırtıyor.

Derken ünü, edebiyatı, müziği, her şeyi bırakıyor, kırlarla çimenlerin «Hollanda topraklarındaki gibi dar ve karanlık su kanallarıyla bezendiği», Oswald'ın yetişkin kızlar, küçük çocuklar ve zekî bir anneden oluşan bir çevrede kısa ve küçük cümlelerle konuşarak Gretchen'e abayı yaktığı yaz mevsimindeki bir ülkeye olduğumuz gibi dalıyoruz. Bu Gretchen, romanın derin sessizliği içinde yaşıyor; dört bir yönden boyuna onun kucağına doğru savruluyoruz. Oswald'ı bile zaman zaman gözden yitiriyoruz, ama Gretchen'i asla; çevresindeki küçük topluluğun en gürültülü kahkahaları arasından bile, tıpkı çalılar arasından görür gibi görüyoruz onu. Ancak bu sade varlığı görür görmez de kendisine o kadar yaklaşıyoruz ki, bundan böyle görmekten çıkıyoruz; yakınımızda hisseder hissetmez kendisinden yine koparılıp alınıyor ve onu bu kez ufalıp küçülmüş olarak uzaklarda seçmeye başlıyoruz.

«Başçağızını kayın ağacından korkuluğa yaslıyor, ay yüzünün

ancak bir tarafını aydınlatıyordu.»

Gönüldeki bu yaza karşı duyulan hayranlık – bundan böyle kahramanın sevgisi, sadakati, beri yandan bütün olumlu yönleriyle kitabın can çekişmeye yöneldiğini, yalnız kahramanın şiir gücünün işin içinden yenik düşmeden çıktığını, bunun da soğukluğundan ötürü kuşku götürmez bir gerçek olduğunu kim söylemeyi, daha doğrusu belgelerle kanıtlamayı göze alabilir. Dolayısıyla, öyle oluyor ki, roman bir sona doğru yaklaştıkça, okuyucuyu daha çok başlangıçtaki yaza dönmeyi diliyor ve sonunda, kahraman canına kıyacağı kayaya doğru ilerlerken, onu izlemeyi bırakıp içinde bir mutluluk duygusuyla sözkonusu yaza dönmeyi ve bundan böyle hep orada kök salmayı istiyor.

KLEIST'ın ANEKDOTLARI ÜZERİNE

Büyük yapıtların, keyfî bir parçalanmaya konu yapılmak istendiklerinde bile parçalanmayan öğeleri sayesinde, hatta bu durumda belki hepsinden açık seçik, bir bulanıklık içindeki gözlerimize çarparak yaşamlarını sürdürmeleri çarpıcı bir manzara oluşturuyor. Dolayısıyla, dikkati kesin olarak belli sınırlara bağlı tutan her yapıtın gerçekten yararlı bir yanı var; hele Kleist'ın anekdotlarını toplayan bu yapıt gibi bir yeni düzeni kollar ve böylelikle yapıtın kapsamında bayağı bir zenginleşme sağlarsa. Bu anekdotların hepsi bildiğimiz şeyler bile olsa, ki pek çok kişiyi sevindiren hiç de böyle olmayışıdır, yine de sözkonusu zenginliği sağlıyor bu kitap. İşin içinde bulunanlar için, anekdotlardan bazılarının çeşitli külliyatlarda, hatta Tempel baskısında bulunmayışını açıklamak güçlük doğurmayacak, işin içinde olmayanlar ise bunu anlayamayacak, ama Rowohlt Yayınevi'nin temiz bir baskı ve ciddi bir kompozisyonla (özellikle biraz esmer kâğıdın seçiminde isabetli davranılmış gibi görünüyor) iki mark gibi ufak

bir ücret karşılığı kendilerine sunduğu bu yeni metne o kadar daha sıkı sarılacaktır.

HYPERİON

Hyperion dergisi yarı mecbur kalarak, yarı kendi isteğiyle etkinliğine son verdi; taş plaklar gibi kocaman on iki nüshasının artık görevini tamamladığı ileri sürülüyor. Bu dergileri dolaysız anımsatan bir şey varsa, insanı tedirgin eden bir ölüye ilişkin eğlendirici eşyalar gibi okuyucuların kapıştığı 1910 ve 1911 Hyperion yıllıklarıdır. Derginin başta gelen yayımlayıcısı, yeteneklerindeki güç ve daha çok yeteneklerindeki çeşitlilik tarafından en yoğun bir edebiyat ortamına itilen, ama burada da kendini özgürlüğe kavuşmuş göremeyip tutunma olanağı bulamayarak değişik bir enerjiyle soluğu dergi kurmakta alan Franz Blei, yayınevinin sahibi ise Hans Weber'di. İlkin yayınevinde Hyperion'dan başka bir şey basıldığı yoktu; oysa bugün yayınevi, edebiyatın bir ara sokağında yitip gitmeyen, ama genel yayın programlarıyla da ortalığı gürültüye boğmayan, amacından emin Alman yayınevlerinden biridir. Hyperion'un kurucularının yapmak istediği şey, ilkin «Pan»ın görüp sezinlediği, onun ardından «Insel»in doldurmaya çalıştığı ve Pan'dan bu yana besbelli varlığını sürdüren dergi alanındaki boşluğu doldurmaktı. İşte burada da Hyperion'un yanılgısı başlıyor, ancak başka hiçbir dergi de bundan soylu bir yanılgıya düşmemiştir. Pan, yayın süresince, çağdaş olmasına karşın, henüz bilinmeyen hatırı sayılır güçleri bir araya getirerek, birini ötekisinin yardımıyla pekiştirip sağlamlaştırmaya çalışarak, bağrından binlerce dal budak halinde çevreye yayılan dehşet havasıyla Almanya'yı yüz yüze getirmek gibi iyiliksever bir davranışta bulundu. Insel'e gelince, varlığı için o zorunlu gerekçeyi bulamayarak okuyuculara yaltaklanıp bir başka gerekçe sağladı kendine. Oysa

Hyperion'un elinde böyle bir gerekçe yoktu, edebiyatın sınırında yaşayanlara büyük ve canlı bir bildiri sunmaktı amacı; ancak, sözkonusu kişilere göre değildi bu bildiri ve doğrusu onların böyle bir şeyi aradıkları da yoktu. Mizaçları kendilerini toplumdan uzak tutanlar, bazı kayıplara uğramadan, tiyatro sahnelerine özgü bir çeşit ramp ışığı önüne çıkacakları ve olduklarından daha yabancı görünecekleri bir dergide sürekli yazamaz, bir savunmayı da gereksinmezler; çünkü anlayışsızlık denen şey, karanlıkta olmaları dolayısıyla gelip onları bulamaz; oysa sevgi, nereye gitseler ele geçirebilir kendilerini. Böyle kimseler, dışardan bir güçlenmeye de gereksinim duymazlar; çünkü dürüst kalmak istiyorlarsa, ayakta durmalarını sağlayacak besiyi kendi içlerinden çekip almak zorundadırlar, bu yüzden kendilerini hırpalayıp örselemeden onlara yardım etme olanağı yoktur. Ama başka dergilerin çağı yansıtmak, göstermek, savunmak, güçlendirmek gibi olanaklarından zaten Hyperion yoksun bulunurken, bir de bunlara diğer birtakım olumsuz koşullar ister istemez gelip katılıyordu: Hpyerion'da bir araya gelen böyle bir edebiyatçı topluluğu, kendini savunma gücünü göstermeksizin birtakım iftiraları enikonu üzerine çekti. Öte yandan en iyi edebiyatçıların ve sanatçıların Hyperion'da okuyucu önüne çıktığı zamanlar aralarında tam bir uyum gerçekleştirilemedi bir türlü. Hiç değilse bunlardan başka tarafta elde edilemeyecek pek büyük bir yarar sağlanamadı. Ancak bütün bu sakıncalar, son iki yılda Hyperion'dan alınan hazza gölge düşürmedi; çünkü her yiğitçe girişimde görülecek kadar barbarca denemenin çekiciliği bütün diğer şeyleri unutturdu okuyuculara. Gelgelelim, aynı sakıncalar da Hyperion'un canına kastetti; okuyucuların başıboş anlayışsızlığı daha önce davranmasaydı, bu sakıncalar onu kendi kendine yönelttiği suçlamalarla sahneden silip atacaktı. Tıpkı gece soluduğu hava tükenen ve hayatımızdaki bütün iyi ruhlardan hiç de daha güçsüz olmayıp, yaşamı – buna izin verilip verilmediğini hiç sormaksızın – ye-

niden ortalığı karıştırarak düzenlemek isteyen bir hayalet gibi tıpkı. Ama ilerki kuşaklar arasında benzeri girişimde bulunmak için gereken iradeye, güce, özveriye ve coşkuyla dolu bir gözü kararmışlığa sahip kimse çıkmayacağından, derginin anısı asla kaybolmayacak, dolayısıyla daha şimdiden bütün düşmanlıklardan yakasını kurtarmaya başlayan Hyperion, on, on iki yılda bayağı bibliyografik bir hazineye dönüşecektir.

SONSÖZ

Bu cilt, Kafka'nın sağlığında yayımlattığı bütün yazıları içeriyor, Kafka külliyatının öbür ciltleri ise yazarın yayımlatmayı düşünmediği yazıları bir araya getiriyor.

Bu ciltte şu yazılar yer almakta: 1) Kafka'nın sağlığında baskıya verdiği bütün kitaplar, 2) Kafka'nın bu kitaplar dışında gazete ve dergilerde yayımlattığı birkaç yazı, 1909'de *Hyperion* dergisinin (Hans von Weber Yayınevi, Münih) sekizinci sayısında çıkan *Tapınan'la Söyleşi* ve *Sarhoşla Söyleşi* adındaki düzyazılar, külliyatın beşinci cildine alınan *Bir Savaşın Tasviri* öyküsünden parçalardır. (Krş. Beşinci cildin son sözü). Kafka'nın Hyperion'da yayınlattığı her iki düzyazının, adı geçen öyküyle karşılaştırılırsa, birkaç yerde kısaltıldığı görülür. Kafka'nın kitap içinde ilk bu ciltte yer alan eleştirilerine gelince; bunlardan birincisi (Bir Gençliğin Romanı) bir gazetede yayınlanmıştır, öbür ikisi de manüskri halinde bende bulunuyor; *Kleist'ın Anekdotları* ve *Hyperion* besbelli baskıya verilmek üzere hazırlanmış olup, birincisi Kafka'nın kendi eliyle (yalnız başlığı benim el yazımla) yazılmıştır; temiz bir el yazısıyla Kafka'nın kızkardeşi tarafından kopya edilen ikincisi, Kafka'nın kendi elinden çıkma bir başlık taşımakta ve yazı üzerinde bir sözcük yine Kafka tarafından düzeltilmiş bulunmaktadır. Son iki eleştirinin yayınlanıp yayınlanmadığı, yayınlanmışsa ne zaman yayınlandığı saptanamadı. Yazılış tarihinin belirlenmesinde, Franz Blei'ın Hyperion dergisinin etkinliğine 1910 son vermesi yardımcı bir rol oynayabilir. *Gençliğin Bir Romanı* adındaki eleştiri, *Bohemia* (Prag) dergisinde 16 Ocak 1910'da çıktı ve aynı dergi 28 eylül 1909'da *Brescia'dan Aeroplane'i* ve 27 mart 1910'da *Göz-*

lemleri'i yayınladı; bunlarla ilgili olarak Kafka Biyografyası'nda daha geniş bilgi verilecektir.

Bu ilk cildin ek bölümünde *Herderblaetter*'de (Prag 1912, yayımlayıcı: W. Haas) çıkan ve benimle Kafka'nın ortaklaşa yazdığı *Richard ve Samuel* adındaki bir romanın bir parçası da yer almaktadır.

Bu cilde alınan kitapların yayın tarihleri şöyle: *Gözlem* (1913), Ernest Rowohlt Yayınevi, Leipzig, içinde «M.B.'ye» ithafıyla Kurt Wolff yayınevi tarafından 1913'de Arkadia yıllığında yayınlanan *Yargı* (daha sonraki bir baskıda «F.'ye» ithafını taşıyor); 1915 kasımında *Ruzu Mahşer* kitap dizisinin 22/23 cildi olarak Ottomar Starke'nin bir kapak kompozisyonuyla Kurt Wolff (Leipzig) tarafından yayınlanan *Değişim*(*); aynı kitap dizisinde daha sonraları *Yargı* ve *Ateşçi* de çıktı; «Babama» ithafıyla 1919'da Kurt Wolff Yayınevi tarafından (Münih ve Leipzig) yayınlanan *Bir Köy Hekimi*; Kurt Wolff Yayınevi'nin Drugulin baskılarının yeni dizisinin dördüncü kitabı olarak 1919 mayısında yayınlanan *Cezalılar Kolonisi;* Die Schmiede Yayınevi tarafından (Berlin) 1924'te yayınlanan *Bir Açlık Cambazı.* Açlık Cambazı'nın ilk sayfasının tashihini hasta döşeğinde yatan Kafka'nın kendisi, geri kalan sayfaların tashihini ise ben yaptım. Bütün yazıları, Franz Kafka'nın sağlığında yayınlanmış adı geçen kitaplardaki düzen ve dizi içerisinde bıraktım. Bu kitaplar birer koleksiyon olduğuna göre, içindeki parçaların sıralanışına bir rastlantı gözüyle bakılamaz. Ayrıca kitaplar, kendi başlarına bütünlük taşıyan birimler niteliğiyle etkilerini göstermiş, bu biçimleriyle düşün tarihine mal olmuştur. Dolayısıyla, Kanun Önünde adındaki parça, Dava romanında yine karşımıza çıkmakla beraber, Bir Köy Hekimi'ndeki ilk yerinde bırakıldı. Amerika

(*) Bu kitabın Türkçe'ye çevirilerinin önceki baskılarında yer alan «Değişim» öyküsü, Cem Yayınevi'nce Heinz Politzer'in bir yorumuyla birlikte ayrı bir kitap olarak yayınlandı. (Ç. N.).

adındaki parça, Dava romanında yine karşımıza çıkmakla beraber, Bir Köy Hekimi'ndeki ilk yerinde bırakıldı. Amerika romanının ilk bölümünü oluşturduğu için, Ateşçi bu cilde alınmadı.

Max Brod

Tel Aviv, 1946

İÇİNDEKİLER

İKİ SÖYLEŞİ 7

Tapınan'la Söyleşi 9
Sarhoş'la Söyleşi 17

GÖZLEM 23

Şosede Çocuklar 25
Köylü Avcısı 29
Ansızın Gezinti 32
Kararlar 33
Dağlara Doğru Gezinti 33
Bekârın Mutsuzluğu 34
İş Adamı 35
Dışarısını Dalgın Seyrediş 37
Evin Yolu 37
Gelip Geçenler 38
Yolcu 39
Giysiler 40
Geri Çevirme 40
Erkek Binicilerin Düşünmesi İçin 41
Sokağa Bakan Pencere 42
Kızıl Derili Olmak İsteği 43
Ağaçlar 43
Mutsuz Olmak 43

YARGI 49

Yargı 51

BİR KÖY HEKİMİ 67

Yeni Avukat 69
Bir Köy Hekimi 70
Galeride 77
Eskiden Bir Yaprak 78
Kanun Önünde 81
Çakallar ve Araplar 83
Maden Ocağını Ziyaret 88
En Yakın Köy 91
İmparatorun Haberi 92
Evin Beyinin Tasası 93
On Bir Oğul 94
Kardeş Katili 100
Bir Düş 103
Akademi İçin Bir Rapor 105

CEZALILAR KOLONİSİ 117

Cezalılar Kolonisi 119

BİR AÇLIK CAMBAZI *(Dört Öykü)* 153

İlk Acı 155
Küçük Bir Kadın 158
Açlık Cambazı 167
Şarkıcı Josefine ya da Fare Ulusu 179

EK/SONSÖZ 201

Önsöz 203
İlk Uzun Tren Yolculuğu 205
Üç Eleştiri 221
Kleist'ın Anekdotları Üzerine 223
Hyperion 224
Sonsöz 227

Cem Yayınevi, çağımızın büyük yazarlarından *Kafka*'nın bütün eserlerini Kâmuran Şipal'in Türkçesiyle yayımlamaktadır. Bütün Eserler'de, «*Bir Savaşın Tasviri*», «*Şato*», «*Taşrada Düğün Hazırlıkları*», «*Dava*», «*Kayıp (Amerika)*», «*Günlükler*», «*Değişim*», «*Ottla'ya ve Ailesine Mektuplar*» ve elinizdeki «*Hikâyeler*» yer almaktadır.

Hikâyeler'in bu basımı Kafka'nın arkadaşı Max Brod'un hazırladığı Bütün Eserler'deki metin temel alınarak çevrilmiştir.

ISBN 975 – 406 – 068 –1

Kapak: Cem GÜNÜBEK